

ಚರಕ - ಸಂಹಿತೆ

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನ

ಭಾಗ ೩.

ಅನುವಾದಕರು:

ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರು.

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200673

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No

Accession No.

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

ಮುದ್ರಕರು :
ಹೊಂಬಾಳಿ ಬಂಧುಗಳು,
ಗೆದಗ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ ಅದ್ಯ
ವಿಜಾಪುರ.

ಚರಕ - ಸಂಹಿತೆ

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನ

ಭಾಗ ೩

ಅನುವಾದಕರು :

ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರು

CHARAKA SAMHITA

CHIKITSA STHANA

PART III

by:

Adya Anantacharya.

1951

Price: 6 Rupees.

ಅನುವಾದಕರ ಮುನ್ನುಡಿ

ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಚರಕದ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನವು ಈ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗಂಡಿತು. ನಾವು ಎಲ್ಲ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಯುರೋಪದ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಎಂಜೋ ಅನುವಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಷವೈದ್ಯಕ ವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸ್ತಿ. ಮೊದಲು ವಾಗ್ಭಟದ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಅಮೇಲೆ ಈ ಚರಕದ ೧. ೨. ೩ನೇ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿರುವೆವು.

ನಿದಾನೇ ಮಾಧವಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನೇ ತು ವಾಗ್ಭಟಃ

ಶರೀರೇ ಸುಶ್ರುತಃ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಾರಕಸ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸಿತೇ

ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳು ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಮಾಧವ ನಿದಾನ ಗ್ರಂಥವು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಸುಶ್ರುತದ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಓದುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಛಾತ್ರೋಪಯೋಗೀ ಮುಖ್ಯಭಾಗಗಳು ಪ್ರಕಟಿತವಾದವೆಂದು ಹೇಳಲು ಆದ್ದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ವಾಗ್ಭಟದ ಉಳಿದ ಅಂಶವನ್ನು ೩ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವೆವು. ಅಮೇಲೆ ಚರಕದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವೆವು. ಆಯುರ್ವೇದ ಬೃಹತ್ತಯಿಯಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಭಟ ಗ್ರಂಥವು ಮೇರುಮಣಿಯಂತೆ ಇದೆ ಎಂದುಬ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಗ್ಭಟಾಚಾರ್ಯರ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಂಗ್ರಹವು ದೊಡ್ಡದಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಕೂಡ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ದೋಷ ಮತ್ತು ಸರ್ವ ಗುಣವಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಾಂಗಸಂಗ್ರಹದಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರೆದಿರುವೆನು. ಇದು ಸರ್ವ ಆಯುರ್ವೇದ ಮಹಾಸಾಗರದ ಹೃದಯದಂತೆ ಇದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ವೈದ್ಯರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಯಸುವೆನು ನಮ್ಮ ವೈದ್ಯ ಮಿತ್ರರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಂಬಿರುವೆ.

ನಿಜಾಪುರ,
ಮಾರ್ಗ. ಶು. ೧೫
೧೯೭೨.

ತಮ್ಮ
ಅದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರು.

✽ ಅರ್ಪಣ ಪತ್ರಿಕೆ ✽

ನಿವೃತ್ತ ಪಾಯಕೋಟೆ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರೂ,
ಈಗಿನ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳೂ ಆದ,

ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಜಹಾಗೀರದಾರ

ಎವರ್, ಎ, ಎಲ್, ಎಲ್, ಬಿ.

ಇವರಿಗೆ.

ಅವರಲ್ಲಿರುವ ನಿರಹಂಕಾರವೃತ್ತಿ, ದೇಶಾಭಿಮಾನ. ತ್ಯಾಗ,
ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಶಾಂತಿ ಮುಂತಾದ
ಲೋಕೋತ್ತರ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಕೃಷ್ಣನಾಗಿ

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವೆನು.

ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯ
ಅನುವಾದಕ

ಪ್ರೀಮಾನ್ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಅಪ್ಪಾಚಾರ್ಯ ಜಹಾಗೀರದಾರ

ಎಮ್, ಎ, ಎಲ್, ಎಲ್, ಜಿ.

ಸಿವ್ವತ್ತ ಹಾಯಕೋಟ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು.

ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಂಗಾಚಾರ್ಯ ಜಹಾಗೀರದಾರ

ಇವರ

ಅಲ್ಪ ಪರಿಚಯ

ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಅಗರಖೇಡ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕೇಳದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಇದು 'ಆದ್ಯ' ಮನೆತನದವರಿಗೆ ಶ್ರೀ. ಪೇಶವೆಯವರಿಂದ ಇನಾಮು ದೊರೆತಿದೆ. ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮನೆತನದವರು ಆರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ ನ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಶ್ರೀ. ಪೇಶವೇ ಸರಕಾರದ ಆಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಪೀಠವಾದ ಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಶ್ರೀಗಳವರಿಂದ ಆದ್ಯ ರೆಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ 'ವೈಷ್ಣವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರೂ, ತಪಸ್ವಿಗಳೂ, ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳೂ ಆಗಿ ಹೋಗರು. ಇಂಥ ಪವಿತ್ರ ಮತ್ತು ಪಂಡಿತ ಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀ. ರಂಗಾಚಾರ್ಯರು ೧೮೮೯ರಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದರು. ಮನೆತನದ ರೂಢಿಯಂತೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಿಕ್ಷಣವು ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಳೆ ಏರಹತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಅಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಕಲಿಸುವ ಸಲಹೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಶಾಲೆಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಕುಶಾಗ್ರ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ೧೯೦೭ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪಾಸಾಗಿ ಹಾಯಸ್ಕೂಲಕ್ಕೆ ೧ನೇ ನಂಬರು ಬಂದರು. ಮುಂದೆ ಪುಣೆಯ ಫರ್ಗ್ಯೂಸನ್ ಕಾಲೇಜ್‌ಗೆ ಹೋಗಿ ಬಿ, ಎ, ಎಮ್, ಎ. ಡಿಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಎಲ್. ಎಲ್. ಬಿ. ಯ ಪದವಿಯನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಮ್ಮ ಶ್ವಶುರರಾದ ಗದಗಿನ ಶ್ರೀ ಗುರಾಚಾರ್ಯ ಮೊರಬ ವಕೀಲರ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ವರ್ಚಸ್ಸು ಇದ್ದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೊಂದು ಪರದೇಶವೆಂದೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಇವರು ಹಿಂತೆಗೆಯದೆ 'ಯಂ ದೇಶಂ ಶ್ರಯತೇ ತಮೇವ ಕುರುತೇ ಬಾಹುಪ್ರತಾಪಾರ್ಜಿತಮ್' ಎಂಬಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿ ಅದನ್ನು ಸ್ವದೇಶವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ, ದಕ್ಷತೆ, ಸರಲತೆ ಮತ್ತು ವಿನೀತತೆ ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳು ನೆಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಕೀಲ ವೃಂದಕ್ಕೆ ಇವರು ಪ್ರೀಯರಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿೂ ಇವರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತಿಯೂ ಯಶಸ್ಸೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದು ವರೆಗೆ ಆದ್ಯ

ಕುಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸಂಪತ್ತು ಮಾನ ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿತ್ತು. ಇವರು ಮೊದಲೊಂದು ಅದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಎಲ್ಲರೂ ಇತ್ತ ತಿರುಗಿದರು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಆಧ್ಯ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರೂ ಇವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದರು. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಜರು ಆರ್ಯವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ದಿಗಂತ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ ಇವರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಇಷ್ಟೆ.

ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರೇಮವೂ ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಿದ್ದದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತರಿಗೆ ಇವರ ಮನೆಯು ಮುಕ್ತದ್ವಾರ ಆದ್ಯಸ್ತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ೧೯೩೯ ನೇ ಇಸವಿ ಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ನಿಷೇಧಾರ್ಥವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸರಕಾರೀ ವಕೀಲಿ ಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಮುಂದೆ ನಿಮಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾದ ಹಾಯ ಕೋರ್ಟ್ ಜಜ್ಜಪದವು ಸಿಗದು ಎಂದು ಅವರ ಮಿತ್ರರಾದ ಜಜ್ಜರೊಬ್ಬರು ಇವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೂ ಅವರು ಆ ಪ್ರಯೋಭನಕ್ಕೆ ವಶರಾಗಿ ತಿಳಿ ಮಾತ್ರವೂ ಕದಲಿಲ್ಲ. 'ನೀಸ್ಪೃಹಸ್ಯ ತೃಣಂ ಜಗತ್' ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬೊಟ್ಟುಕಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ೧೯೪೨ ರ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಗತರಾದ ಅನೇಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಖೆಟ್ಟಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಾರ್ಥ ನಡಿಸುವದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಕೋರ್ಟ್ ಫೀಯನ್ನು ಕೂಡ ತಾವು ತುಂಬಿರುವರು. ಇವರ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಇವರಿಗೆ ಹಾಯಕೋರ್ಟ್ ಜಜ್ಜ ಪದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು.

ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವೆಯಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಇವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸದೆ ಇಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡದ ಕರ್ನಾಟಕ ಎಜ್ಜು ಕೇಶನ ಬೋರ್ಡದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುವರು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ವಿಶ್ವ ವಿದ್ಯಾಲಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು ೧೯೪೫ ರಲ್ಲಿ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಲನ ೧೦ ನೇ ವಕೀಕರಣ ಪರಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಸರಗೋಡಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಉದ್ಘಾಟಕರಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲಕಾಲ ಮುಂಬೈಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಯ ಫೆಲೋಆಗಿದ್ದರು. ಕರ್ನಾಟಕಯುನಿವರ್ಸಿಟಿಯ ಕಮಿಷಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿಯೂ ವೆಸ್ಟರ್ನ್ ಇಂಡಿಯಾ ಅಡ್ವೋಕೇಟೆ ಅಸೋಸಿಯೇಷನ್ ಆಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿರುವರು. ಈಗ ತಮ್ಮ ಭೋರ್ಗರೆಯುವ ವಕೀಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಡಸೇವೆಗಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಗುರುಗಳು ಆಗಿ ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವರು.

ಇಂಥ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತ, ಧರ್ಮಸಿಂಹ, ಪರೋಪಕಾರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ೨೬ ಧನ್ಯಂ ತರಿಯು ಅಯುರಾರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆವು.

ಡಾ. ಗೋವಿಂದರಾವ ಮಂಗಳವೇಡೆಕರ; L M S. (NAT) ಇವರ ಮುನ್ನುಡಿ

ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ಆಯುರ್ವೇದದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಷಿಗಳು ತಂತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಗ್ರಥಿತಮಾಡಿರುವರು. ಅವುಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಅಗ್ನಿವೇಶತಂತ್ರವೇ ಚರಕಸಂಹಿತೆಯು. ಉಪಲಬ್ಧ ಆಯುರ್ವೇದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿರುವ ಈ ಸಂಹಿತೆಯ ಉತ್ತಮಾಂಗವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನದ ಸರಸ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ, ಶ್ರೀಯುತ ಆಯುರ್ವೇದ ತೀರ್ಥ ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರು ಪಠನ ಪಾಠನ ಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಅವರು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಸೇವೆಯು ಅನ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರಿಗೆ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನು.

ಇವತ್ತಿಗೂ ಪ್ರಾಯಃ ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಔಷಧಿಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಗೆ ಪದವೀಧರ ಡಾಕ್ಟರರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯಕರ್ತರು ಆಯುರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಗ್ಲಾ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಡಾಕ್ಟರವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದದ ಬಗ್ಗೆ ಅನಾದರ ಭಾವನೆಯೇ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವುದು. ಈ ಅನಾದರಕ್ಕೆ ಆಯುರ್ವೇದದ ತಳಹದಿಯಾದ ತ್ರಿದೋಷಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅಧುನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಿಸದಿರೋಣದರಿಂದ ಆಯುರ್ವೇದವು ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಅರ್ಹವಲ್ಲೆಂಬ ಗ್ರಹಿಕೆಯು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಉಭಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಸೌಹಾರ್ದ-ಸಹಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ ಜನಹಿತಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದರಿಂದ ಅಧುನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತ್ರಿದೋಷದ ಅರ್ಥವು ಏನಾಗಬಹುದೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾನ್ಯರಾದ ಅನುವಾದಕರ ಅಪ್ಪಣೆಗೆ ಮೇರಿಗೆ ದಿಗ್ದರ್ಶನವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವೆನು.

ಕಫ, ವಾತ, ಪಿತ್ತಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೋಷಗಳು, ರಸರಕ್ತಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು, ಸ್ವೇದ ಮೂತ್ರ ಪಾರೀಷಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಮಲಗಳು ದೇಹಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿದ್ದು (ದೋಷಧಾತು ಮಲಮೂಲಂ ಹಿ ಶರೀರಂ) ತ್ರಿದೋಷಗಳು ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಉಪಜೀವ್ಯವಾಗಿರುವವೆಂದು ಆಯುರ್ವೇದದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. 'ತ್ರಿದೋಷಗಳಿಗೆ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದೆರಡನಕ್ಕಿಗಳು. ಮಹಾ

ಸ್ರೋತಃಸಿನ (Alimentary Canal) ಉರ್ಧ್ವಮಧ್ಯಾರ್ಧೋಭಾಗ
 ಗಳಾದ ಮುಖ ಆಮಾಶಯ ಪಕ್ವಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಸಚನಾರ್ಥವಾಗಿ
 ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸ್ರಾವಗಳು (Secretions) ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಫಪಿತ್ತ
 ವಾತಗಳ ಸ್ಥೂಲ (ಸಂಘಾತ) ರೂಪಗಳಿಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಅನ್ನದ ಪಿಷ್ಟಾಂ
 ಶವು (Starch) ಮುಖದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಸ್ಲೇಷ್ಮಕ ಸ್ರಾವದಿಂದ
 ಶರ್ಕರಾರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ಸ್ರಾವಗತ ಮಧುರವಾದ ಕಫವನ್ನು ಉಪ
 ಚಿತಮಾಡುವದು ಇದು ಷಡ್ರಸದ ಮೊದಲನೇ ಅವರೆ ಮಧುರ ವಿಪಾಕವು.
 ಅನ್ನವು ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಆಪ್ಲವಾದ ಸ್ಪೈತ್ತಿಕ ಸ್ರಾವ
 ದಿಂದ (gastric Secretion) ಎರಡನೇ ಅವರೆ ಆಪ್ಲ ವಿಪಾಕವು
 ಚರಗಿ ಅದು ಆ ಸ್ರಾವಗತ ಪಿತ್ತವನ್ನು ಉಪಚಿತಮಾಡುವದು. ಅನ್ನವು
 ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿ ಪಕ್ವಾಶಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಯ ವಾತಿಕ ಸ್ರಾವದಿಂದ
 (ಇದರಲ್ಲಿ Liver, Pancreas, Intestines ಈ ಮೂರು
 Secretions ಕೂಡುವದು) ಮೂರನೇ ಅವರೆ ಕಟು ವಿಪಾಕವು ಚರಗಿ
 ಅದರಿಂದ ಆ ಸ್ರಾವಗತ ವಾತವು ಉಪಚಿತವಾಗುವದು. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ
 ತ್ರಿಧಾತುಗಳು ಮಹಾಸ್ತ್ರೋತೋಗತ ಷಡ್ರಸದ ತ್ರಿವಿಧ ವಿಪಾಕದ ಸಂಪೂರ್ಣ
 ವಾದ ಅನ್ನರಸವನ್ನು (Chyle) ಸಾಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಉಪಚಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
 ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು Lymphatic Circulation ನಲ್ಲಿ ಸಂಚಿ
 ಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ರಸಧಾತುವನ್ನು ತೆಣಿಸಿ Thoracic Duct ಮಾರ್ಗ
 ವಾಗಿ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ರಸರಕ್ತಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ
 ದೊಡ್ಡ ಧನಾಶೀಗಳ ದ್ವಾರಾ (Rateries) ಹೊರಬಿದ್ದು ಆಯಾ ಅವಯವ
 ಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ತ್ರಿಧಾತುಗಳ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾ ಯಾವತ್ತೂ
 ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವು. ಈ ವಿತರಣ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಸಚಿತಿಯನ್ನು
 ಹೊಂದಿದ ತ್ರಿಧಾತುಗಳು ಪುನಃ ಮಹಾಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಷಡ್ರಸ
 ವಿಪಾಕದಿಂದ ಉಪಚಿತವಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಯಾವದವಯಗಳ ಆಪ್ಯಾಯನ
 ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಯಾವತ್ತೂ ಸ್ರೋತಃಸ್ಥಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವು. ಈ
 ವ್ಯಾಪಾರವು ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯುವದು. (ಸಂತತ್ವಾ ಭೋಜ್ಯ
 ಧಾತುನಾಂ ಪರಿವೃತ್ತಿಸ್ತು ಚಕ್ರವತ್. ಚ. ಚಿ. ೧೫ ವಾತಪಿತ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾಂ
 ಪುನಃ ಸರ್ವಶರೀರಚರಣಾಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಸ್ರೋತಾಂಸಿ ಆಯನಭೂತಾನಿ
 ಚ ವಿ. ೫) ಸಾರಾಂಶವೇನಂದರೆ ಯಾವದಂಗಳಿತ್ಯಂಗಗಳ ಅಂತ್ಯವ
 ಯವಗಳಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೇಶಿಗಳ (Cells) ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ
 ಅವುಗಳ ಜೀವನಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ರಕ್ತದ ದ್ರವಭಾಗವು (Free
 Protoplasma or Plasma) ಕಫವಾತಪಿತ್ತಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ (ಅಸಂ

ಘಾತ) ರೂಪವೆಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಆತೀಂದ್ರಿಯಗಳಾದ ತ್ರಿದೋಷಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದ Electricity ಯಂತೆ ಕಾರ್ಯಾನುಮೇಯವಾಗಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಡಾಕ್ಟರ ಬಂಧುಗಳು ಘನಪಂಡಿತರಾದ ಪ್ರಜೇಂದ್ರನಾಥ ಸೀಲರು ತಮ್ಮ “Postive Sciences of the Hindus” ಎಂಬ ವಿದ್ವನ್ಮಾನ್ಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ “ಚರಣೋಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪದ್ಧತಿಯ (Scientific method) ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಉದಾಹರಣವಾಗಿರುವದು” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನಕಾರ್ಯಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಐದೈದು ರೂಪಗಳಿರುವವು. ಚ.ಕ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನ ೧೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ೧ “ವಾಯುಸ್ತಂತ್ರಯಂತ್ರಧರಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ Cerebro Spinal ಮತ್ತು Antonomic ಎಂಬೆಡು ವಿಭಾಗವುಳ್ಳ Nervous Systemದ ಕಾರ್ಯಗಳಿರುವವು. ಪ್ರಾಣೋದಾನವ್ಯಾನಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ವೇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ Cerebro Spinal System ದ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ಸಮಾನಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳ ರೂಪರಾಶಿಪರಣ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ, ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನ ಪ್ರಸವ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವಂಥ antonomic system ದ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿರುವವೆಂದು ಕಂಡು ಬರುವದು. ಪಿತ್ತಃ ಅಹಾರದ ಪರಿಪಾಕ, ದೇಹಧಾತುಗಳಿಂದ ಅನ್ನರಸದ ಸಂಸ್ಥೀಕರಣ (assimilation), ದೇಹದಉಷ್ಣತೆ, (Thermogenesis & metabolism) ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಅಗ್ನಿ ಭೂಯಿಷ್ಕವಾದ ತತ್ವವು ಇದು ಪಂಚವಿಧವಾದದ್ದು.

೧. ಪಾಚಕಪಿತ್ತಃ ಮಹಾಸ್ತ್ರೋತ್ತೇಜಿತ ಪಾಚಕ ರಸಗಳು (Digestive Secretions)

೨. ಆರೋಚಕಪಿತ್ತಃ ನೇತ್ರಪಟಲಗತ (Retina) Visual Purple ಎಂಬ ದ್ರವ್ಯವು. ಭಾಸ್ಕರವಾರ್ಧಕಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ನೇತ್ರಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮೂಡಲಿಕ್ಕೆ ಇದು ಅವಶ್ಯವಿರುವದು

೩. ಭ್ರಾಚಕಪಿತ್ತಃ ತ್ವಚೆಯ ಕಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣಿ ಭೂತವಾದ ತ್ವಗ್ಗತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೇದಃ ಪಿಂಡಗಳ (Sebaceous glands) ಉತ್ಪನ್ನವು

೪. ರಂಜಕಪಿತ್ತಃ ರಸಧಾತುವಿಗೆ ರಕ್ತತ್ವವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕಂ ದ್ರವ್ಯವು. ಯಕೃತ್ ಮತ್ತು ಪ್ಲೀಹ ಇವು ಇದರ ಸ್ಥಾನಗಳೆಂಬ ಸಂಗತಿ - ಅಧುನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರುವದು.

೫. ಸಾಧಕಪಿತ್ತಃ ಶಾಯಂ ಭಯಂ ಕ್ರೋಧಂ ಹರ್ಷಂ ಮೋಹಂ ಪ್ರಸಾದಮಿತಿ ಚ ಸೂ. ೧೨. ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳು Thyroid, Supra-renal, Pituitary ಮುಂತಾದ ಅಂತಃಸ್ರಾವಿ ಗ್ರಂಥಿಗಳ ಸ್ರಾವಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿರುವವೆಂದು ಆಧುನಿಕರೂ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸ್ರಾವಗಳಿಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ತತ್ವಪ್ರಸಾಧಕ ಪಿತ್ತವೆಂದೆನ್ನು ಬಹುದು.

ಕಫ— ರುಕ್ಷ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವಾತದಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಪಿತ್ತದಿಂದಲೂ ದೇಹದ ರಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡುವಂಥ ದೇಹವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಶೀತ ವೀರ್ಯವಾದ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾದ ಅಪಪ್ರಧಾನವಾದ ತತ್ವವು. ಇದೂ ಐದು ವಿಧವಾದದ್ದು.

೧. ಶ್ಲೇಷ್ಮಿಕಃ ಅಸ್ಥಿ, ಸ್ನಾಯು, ಸಂಧಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥೂಲಾ ವಯವಗಳ ಸಂಶ್ಲೇಷಣ ಮಾಡುವದು.

೨. ಅವಲಂಬಕ— ಸ್ಥೂಲಾವಯವಗಳ ಅಂತಿಮ ಘಟಕಗಳಾದ ಪೇಶಿಗಳ (Cells) ಸಂಶ್ಲೇಷಣ ಮಾಡುವದು.

೩. ಕ್ಲೇದಕಃ ಶ್ವಾಸಮಾರ್ಗ, ಅನ್ನಮಾರ್ಗ (ಮಹಾಸ್ತ್ರೋತಃಸ್ಪು) ಮುಂತಾದ ಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅದ್ರವವಾಗಿ ಇಡತಕ್ಕ ದ್ರವ್ಯವು, (Mucus of mucus membranes)

೪. ಬೋಧಕಃ ರಸನಾಂತರ್ಗತ ಜ್ಞಾನತಂತುಗಳಿಂದ ರಸಗ್ರಹಣ ವಾಗಲವಶ್ಯವಾದ ಅದ್ರವತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು.

೫. ತರ್ಪಕಃ ಮಿದುಳು (Brain) ಮತ್ತು ಕಣುಗಳನ್ನು ತಂಪಾ ಗಿಡುವದು. (Cerebrospinal Fluid & Humours of the Eyeball)

ಈ ದಿಗ್ದರ್ಶನದಮೇಲಿಂದ ತ್ರಿದೋಷಗಳು ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧ ಪ್ರಮೇಯಗಳಾಗಿದ್ದು ತ್ರಿದೋಷ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ತರ್ಕಶುದ್ಧ (Scientific) ವಾಗಿರುವದೆಂದು ಕಂಡು ಬರುವದು. ಯಾವ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು (Science) ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಡಾಕ್ಟರ ಬಂಧುಗಳು ಆಯುರ್ವೇದವು ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವರೋ ಅದೇ ವಿಜ್ಞಾನದ ಒಬ್ಬ ಉಚ್ಚ ಕೋಟಿಯ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾದ ಸರ್ ಶಾಂತಿ ಸ್ವರೂಪಭಟ್ಟನಾಗರ ಮಹಾಶಯರು ಒಂದು ಭಾಷಣ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅವರು ಅಂದದ್ದೇನೆಂದರೆ— “ಪದಾರ್ಥ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಹೋಗಿರುವದು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕನಂತೆ ಇವತ್ತಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕನು (Scientist) ದುರಹಂಕಾರಿಯೂ. ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗಿನ ಯಾವತ್ತೂ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಾನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಅವನ ಅಹಂಕಾರವು ತಗ್ಗಿರುವದು. “ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಗತಿಯು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದಿರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಷಯ
ಅನುವಾದಕರ ಮಾತು

ಪ್ರೋಕ

ಪುಟ

೨೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ [ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರೆ]

ಬಸ್ತಿಯ ರೋಗಗಳು	೪	೨
ಉದಾವರ್ತಿ ಚರಿತ್ರೆ	೧೦	೩
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ವರ್ತಿ	೧೧	೪
ಪಿಣ್ಣಾಶಾದಿ ವರ್ತಿ	೧೧೩	೪
ಕ್ರಮಿಘ್ನಾದಿ ವರ್ತಿ	೧೨	೪
ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ವರ್ತಿ	೧೨	೪
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ಪ್ರಥಮನ ಚಾರಣ	೧೩	೪
ರಕ್ಷೋಘ್ನಾದಿ ಪ್ರಥಮನ ಚಾರಣ	೧೩	೪
ಆಹಾರ	೧೩	೫
ದ್ವಿರುತ್ತರ ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚಾರಣ	೧೯	೬
ವಚಾದಿ ಚಾರಣ	೨೦	೬
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚಾರಣ	೨೧	೭
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಘೃತ	೨೨	೭
ಔಷಧ ಎಣ್ಣೆಯ ಗುಣಗಳು		೮
ಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರನಿದಾನ ಸಂಪತ್ಯ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ	೨೬	೯
ಮೋಷಜ ಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರ	೨೭	೯
ಅಶ್ಮಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಆಗುವ ಬಗ್ಗೆ	೩೦	೧೦
ಶಕ್ರಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ	೩೪	೧೨
ಆಗಂತು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ	೩೬	೧೨
ವಾತ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚರಿತ್ರೆ	೩೭	೧೨
ಪುನರ್ನವಾದಿ ಮಿಶ್ರಕಸ್ತೇಹ	೩೮	೧೩
ಪಿತ್ತ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದ ಚರಿತ್ರೆ	೪೧	೧೪
ಶತಾವರ್ಯಾದಿ ಕ್ವಾಥ	೪೨	೧೪
ಎವಾರು ಬೀಜಾದಿಯೋಗ	೪೪	೧೫
ಎವಾರು ಬೀಜಾದಿಯೋಗ	೪೫	೧೫

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಕಫ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೪೬	೧೫
ವೈಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೪೭	೧೫
ಸಪ್ತ ಚೈದಾದಿ ಯವಾಗೋ ಮತ್ತು ಕ್ವಾಥ	೪೯	೧೬
ತ್ರಿದೋಷಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೫೦	೧೬
ಅಶ್ಮರಿ ಶರ್ಕರಾಜನ್ಯ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೫೧	೧೭
ಅಶ್ಮರೀ ಭೇದಕ ಔಷಧ	೫೨	೧೭
ಪಾಷಾಣ ಭೇದಾದಿ ಚೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಘೃತ	೫೨	೧೭
ಪುನರ್ನವಾದಿ ಕಲ್ಪ	೫೫	೧೮
ಏಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೫೬	೧೮
ಶಿಗ್ರು ಮೂಲಾದಿಯೂಷ	೫೮	೧೯
ಶೋಭಾಂಜನ ಮೂಲಕಲ್ಪ	೫೯	೧೯
ಯಾವಶೂಕ	೫೯	೧೯
ಶುಕ್ರ ವಿಘಾತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೬೧	೨೦
ಕಾರ್ಪಾಸ ಮೂಲಾದಿ ರಸ ದುಗ್ಧ ಘೃತ	೬೧	೨೦
ರಕ್ತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೬೫	೨೧
ಶ್ವದಂಷ್ಪಾದಿ ಘೃತ	೬೬	೨೧
ಅಪಥ್ಯ	೬೮	೨೨
ವಾತಜಾದಿ ಹೃದಯರೋಗ	೬೯	೨೨
ಪುನರ್ನವಾದಿ ತೈಲ	೭೪	೨೪
ಹರಿತಕ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೭೫	೨೪
ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಾದಿ ಕಲ್ಪ	೭೬	೨೪
ಕಲ್ಪ	೭೭	೨೫
ಪಥ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪ	೭೮	೨೫
ತೈಷ್ಣೇಷಣಾದಿ ಘೃತ	೭೯	೨೫
ಪಿತ್ತ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೮೨	೨೬
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೮೫	೨೭
ಕಶೇರುಕಾದ್ಯ ಘೃತ	೮೫	೨೭
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಘೃತ	೮೭	೨೮
ಕಫ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೮೮	೨೮
ಕಟ್ಟಲಾದಿ ಕ್ವಾಥ	೮೮	೨೮
ಶಲ್ಮಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೮೯	೨೮

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಉದುಂಬರಾದಿ ಲೇಹ	೯೦	೨೯
ಶಿಲಾಜಿತು ಅಗಸ್ಯ ಹರಿತಕೀ ಬ್ರಾಹ್ಮರಸಾಯನ	೯೧	೨೯
ತ್ರಿದೋಷ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೯೨	೨೯
ಕೃಮಿ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೯೫	೩೦
ನಾಸಾರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೯೬	೩೧
ದುಶ್ವ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಮ	೧೦೨	೩೨
ಕ್ಷವಧು	"	"
ನಾಸಾಶೋಷ	"	"
ಪ್ರತಿನಾಹ	"	"
ಪರಿಪ್ರವ	"	"
ಪೂತಿನಸ್ಯ	೧೦೩	೩೩
ಅಪೀನಸ	"	"
ನಾಸಾಪಾಕ	"	"
ನಾಸಾಶೋಷ	"	"
ನಾಸಾರ್ಬುಣ	"	"
ಪೂಯರಕ್ತ	"	"
ಅರೂಂಷಿ	"	"
ಶಿರಃಶೂಲ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ	೧೦೯	೩
ಮುಖರೋಗ	೧೧೦	೩೫
ಶಾಲಾಕೃತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದುರಿಗುಳ		೩೬
ಅರುಚಿ	೧೧೫	೩೬
ಕರ್ಣರೋಗ	೧೧೯	೩೭
ಕಣ್ಣಿನರೋಗಗಳು	೧೨೦	೩೮
ಖಾಲಿತ್ಯಪಾಲಿತ್ಯ	೧೨೩	೩೯
ವಾತಪ್ರತಿಶ್ಯಾಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೨೫	೩೯
ಶತಾಹ್ವಾದಿ ಧೂಮ	೧೨೬	೪೦
ಸಕ್ತಧೂಮ	೧೨೭	೪೦
ಶೋಹಿಸಾದಿ ನಸ್ಯ	೧೨೯	೪೦
ಆಣುತ್ವಲ	೧೩೦	೪೦
ಪಿತ್ತ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಮದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೩೫	೪೧
ಪಾತಾದ್ಯತ್ವಲ	೧೩೬	೪೨
ಕಫಪ್ರತಿಶ್ಯಾಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೩೯	೪೨
ಮನಃಶಿಲಾದಿ ಚಾರ್ಣ	೧೪೨	೪೩

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಭಾಗ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೧೪೩	೪೩
ಆರ್ತಾದಿ ತೈಲ	೧೪೪	೪೩
ಶ್ರೀದೋಷಜ ಸೀನಸ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೪೮	೪೪
ಶಿರೋರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೪೯	೪೪
ರಾಸನಾದಿ ತೈಲ	೧೫೧	೪೫
ಬಲಾದಿ ತೈಲ	೧೫೨	೪೫
ಲಘುಮಯೂರ ಘೃತ	೧೫೪	೪೬
ಮಹಾಮಯೂರ ಘೃತ	೧೫೭	೪೬
ಪಿತ್ತಜ ಶಿರೋರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೬೭	೪೮
ಚಂದನಾದಿಲೇಪ ಪರಿಷೇಕ	೧೬೮	೪೮
ತ್ವಗಾದ್ಯಶ ನೀಡನಸ್ಯ	೧೬೯	೪೮
ಯಷ್ಣಾಭಾದಿ ಘೃತ	೧೭೦	೪೮
ಶರ್ಕರಾದಿ ನಸ್ಯ	೧೭೦	೪೮
ಕಫಜ ಶಿರೋರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೭೧	೪೯
ಎರಂಡಾದಿ ಧೂಮ	೧೭೩	೪೯
ತ್ವಗಾದಿ ತೈಲ	೧೭೫	೫೦
ಶಿಗ್ರಾದಿ ನಸ್ಯ	೧೭೭	೫೦
ಶುಕ್ತಾದಿ ಕವಲ	೧೭೮	೫೦
ಮುಖರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೭೯	೫೦
ಯವಕ್ಷಾರಾದಿ ಕವಲ	೧೮೦	೫೧
ತೇಜೋಹ್ವಾದಿ ದಂತಮಂಜನ	೧೮೨	೫೧
ಪಂಚಕೋಲಾದಿ ಗುಟಿಕಾ	೧೮೩	೫೧
ಕಾಣಕ ಚೂರ್ಣ	೧೮೬	೫೨
ಸೀತಕ ಚೂರ್ಣ	೧೮೮	೫೨
ಮೃದ್ವೀಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧೯೦	೫೨
ಕಟುಕಾದಿ ಕವಲ	೧೯೨	೫೩
ದಾರ್ವಿ ರಸಕ್ರಿಯಾ	೧೯೩	೫೩
ಪಾಠಾದಿ ಮುಖಧಾವನ	೧೯೬	೫೪
ಖದಿರಾದಿ ಗುಟಿಕ ಮತ್ತು ತೈಲ	೧೯೭	೫೪
ಆರುಚಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೦೬	೫೫

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಕಷ್ಟಾದಿ ಕವಲ	೨೦೬	೫೫
ಧಾತ್ರಾದಿ ಕವಲ	೨೦೭	೫೫
ಲೋಧಾದಿ ಕವಲ	೨೦೭	೫೬
ಆದ್ರಾದಿ ಕವಲ	೨೦೮	೫೬
ಕಾರಣಾದಿ ಕವಲ	೨೧೦	೫೬
ಸ್ವರಭೇದರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೧೨	೫೬
ಭಾಗ್ಯಾದಿ ಚಾರಣ	೨೧೬	೫೭
ಕರ್ಣರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೨೦	೫೮
ಕ್ಷಾರ ತೈಲ	೨೨೨	೫೯
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ತೈಲ	೨೨೭	೫೯
ದೇವದಾರ್ವಾದಿ ತೈಲ	೨೨೮	೬೦
ಗಂಧ ತೈಲ	೨೨೯	೬೦
ನೇತ್ರರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೩೨	೬೦
ಶುಂಠಾದ್ರ ಸಕ್ರಿಯ	೨೩೩	೬೧
ರೋಧಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೩	೬೧
ಹರಿತಕಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೪	೬೧
ಚಂದನಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೪	೬೧
ಪದ್ಮಕಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೫	೬೧
ರೋಚನಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೫	೬೧
ಪ್ರಿಯಂಗಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨೩೬	೬೧
ಆಶ್ವೀತನ	೨೩೮	೬೨
ಬಿಲ್ವಾದಿ ಆಶ್ವೀತನ	೨೩೮	೬೨
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಆಶ್ವೀತನ	೨೩೯	೬೨
ನಾಗರಾದಿ ಆಶ್ವೀತನ	೨೪೦	೬೨
ಅಂಜನ	೨೪೧	೬೨
ಬೃಹತ್ಯಾದಿ ಅಂಜನ	೨೪೧	೬೨
ಸುಮನ ಆದಿ ವರ್ತಿ ಅಂಜನ	೨೪೨	೬೩
ಸೈಂಧವಾದಿ ವರ್ತಿ ಅಂಜನ	೨೪೩	೬೩
ಅಮೃತಾದಿ ವರ್ತಿ ಅಂಜನ	೨೪೪	೬೩
ಶಂಖಾದಿ ವರ್ತಿ ಅಂಜನ	೨೪೬	೬೩

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಮರಿಚಾದಿ ಚೂರ್ಣಾಂಜನ	೨೪೭	೬೩
ಬಿಡ ಚೂರ್ಣ ಅಂಜನ	೨೪೯	೬೩
ಸೌವೀರಾದಿ ವರ್ತಿ ಅಂಜನ	೨೫೦	೬೪
ಸೌವೀರಾದಿ ಚೂರ್ಣ	”	”
ಸುಖಾವರ್ತಿ ವರ್ತಿ	೨೫೨	೬೪
ದೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾ ವರ್ತಿ	೨೫೪	೬೫
ನೇತ್ರರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೫೭	೬೫
ಪಿಪ್ಪಲತ್ಯಾದಿ ರಸಕ್ರಿಯಾ	೨೫೯	೬೬
ಧಾತ್ರಾತ್ಯಾದಿ ರಸಕ್ರಿಯಾ	೨೬೧	೬೬
ಖಾಲಿತ್ಯಾದಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೬೨	೬೬
ವಿದಾರಿ ಗಂಧಾದಿ ತೈಲ	೨೫೩	೬೬
ಜೀವನೀಯಾದಿ ತೈಲ	೨೬೩	೬೬
ಲಾಕ್ಷಾದಿ ನಸ್ಯ	೨೬೪	೬೭
ಮಧುಕಾದಿ ತೈಲ ನಸ್ಯ	೨೬೭	೬೭
ಮಹಾನೀಲ ತೈಲ	೨೬೮	೬೭
ಪ್ರಪೌಂಡರೀಕಾದಿ ತೈಲ	೨೭೬	೬೯
ಕ್ಷೀರಾದಿ ಲೇಪ	೨೭೮	”
ತಿಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೭೯	೬೯
ಆಮಶ್ಚೂರ್ಣ ಲೇಪ	೨೮೦	೭೦

೨೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

[ಉರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ಉರುಸ್ತಂಭದ ಕಾರಣ	೭	೭೩
ಉರುಸ್ತಂಭದ ನಿರುಕ್ತಿ	೧೩	೭೪
ಉರುಸ್ತಂಭದ ಪೂರ್ವರೂಪ	೧೪	೭೪
ಉರುಸ್ತಂಭದ ಅಸಾಧ್ಯ ಲಕ್ಷಣ	೧೮	೭೪
ಸ್ನೇಹನ ಮಾಡದಿರಲು ಕಾರಣ	೧೯	೭೪
ಆಹಾರ	೨೫	೭೭
ಸಮಂಗಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೭	”
ಶ್ರೀನೇಷ್ಯಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೮	”
ಚಂದನಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೮	”
ಮುಸ್ತಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೯	”

ವಿಷಯ	ಶಿಕ್ಷಣಿಕ	ಪುಟ
೨೯ದಿ ಚೂರ್ಣ	೨೯	೨೨
೧ ಚೂರ್ಣ	೩೦	೨೨
ಚೂರ್ಣ	೩೧	೨೨
೩೩ದಿ ಕ್ವಾಥ	೩೨	೨೨
೨ ಚೂರ್ಣ	೩೩	೭೮
೨	೩೪	೭೮
ಯೋಗ	೩೪	೭೮
೨೯ದಿ ಚೂರ್ಣ	೩೫	೭೮
ಕೂರ್ಣ	೩೬	೭೮
ಚೂರ್ಣ	೩೭	೭೮
೨೯ದಿ ಕ್ವಾಥ	೪೦	೭೮
ಶೈಲ	೪೨	೭೮
೧ ಶೈಲ	೪೪	೮೦
೨ ಶೈಲ	೪	೨೨
ಬಾಹ್ಯ ಉಪಚಾರಗಳು	೪೮	೮೧
೨೨ ಕಾದ್ಯುತ್ಸಾದನ	೪೮	೮೧
೨ ಉತ್ಸಾದನ	೪೯	೮೧
ಲೇಪ	೫೦	೮೧
೨ ಸೇಚನ ಲೇಪನ	೫೧	೮೧
ಲೇಪ	೫೩	೮೧
೨ದಿ ಪರಿಷೇಕ	೫೫	೮೧
೨ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ತತ್ವ	೫೯	೮೩

೨೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

[ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

೧ ಬಲ ಮತ್ತು ಧಾರಣದ ಬಗೆ	೩	೮೪
೨ ಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ	೧೨	೮೬
೨ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾದ ವಾತದ ಲಕ್ಷಣ ೨೨		೮೮
೨೯ಗ	೩೬	೯೦
೨ನು	೪೧	೯೧

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಬಹಿರಾಯಾಮ	೪೩	೯೧
ಹನುಗ್ರಹ	೪೭	೯೨
ಆಕ್ಷೇಪಕ	೪೮	೯೨
ದಂಡಕ	೪೯	೯೩
ಪಕ್ಷವಧ	೫೧	೯೩
ಏಕಾಂಗರೋಗ	೫೨	೯೩
ಸರ್ವಾಂಗರೋಗ	೫೩	೯೩
ಗೃಧ್ರಸಿ	೫೪	೯೩
ಖಲ್ವೇ	೫೫	೯೩
ಅನುಕ್ತ ವಾತರೋಗಗಳ ಲಕ್ಷಣ	೫೬	೯೩
ನಾಯುವಿನ ಅವರಣದಿಂದಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳು	೫೭	೯೩
ಯಾತರಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವಾಗುವದು	೬೦	೯೫
ಸಾಧ್ಯಾಸಾಧ್ಯತೆ	೭೧	೯೭
ವಾತರೋಗದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾ	೭೫	೯೮
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಾತರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೮೮	೧೦೧
ವಾತದ ಔಷಧಗಳು	೧೦೩	೧೦೩
ಅನೂಪಾದಿ ಸ್ವೇದ	೧೦೯	೧೦೪
ಮುಸ್ತಿದ್ವ್ಯಪನಾಹ	೧೧೧	೧೦೪
ಉತ್ಕರಿಕಾದಿ ಲೇಪ	೧೧೨	೧೦೪
ದಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ	೧೧೮	೧೦೪
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಘೃತ	೧೨೧	೧೦೫
ಬಲಾದಿ ಘೃತ	೧೨೧	೧೦೫
ಗ್ರಾಮ್ಯಾದಿ ಮಜ್ಜ ಸ್ವೇದ	೧೨೩	೧೦೫
ಚತುಃ ಸ್ವೇಹ	೧೨೭	೧೦೫
ನಿರ್ಗುಂಡೀ ತೈಲ	೧೩೨	೧೦೬
ಕಾರ್ಪಾಸಾಸ್ಥಾದಿ ತೈಲ	೧೩೩	೧೦೬
ಮೂಲಕ ತೈಲ	೧೩೪	೧೦೬
ಪಿಷ್ಪಾಕ ತೈಲ	೧೩೬	೧೦೬
ಯವಾದಿ ತೈಲ	೧೩೮	೧೦೬

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಬೇರೆ ಮಹತ್ವದ ತೈಲಗಳು		
ಸಹಾಚರಾದಿ ತೈಲ	೧೪೭	೧೧೦
ಬಲಾ ತೈಲ	೧೪೮	೧೧೦
ಅಮೃತಾ ತೈಲ	೧೪೯	೧೧೨
ರಾಸನಾ ತೈಲ	೧೫೦	೧೧೩
ಬಲಾದಿ ತೈಲ	೧೫೩	೧೧೪
ಪ್ರಸಾರಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೧೫೩	೧೧೪
ಅಶ್ವಗಂಧಾದಿ ತೈಲ	೧೫೩	೧೧೪
ಮೂಲಕಾದಿ ತೈಲ	೧೫೪	೧೧೪
ವೃಷಮೂಲಾದಿ ತೈಲ	೧೫೭	೧೧೫
ರಾಸನಾದಿ ತೈಲ	೧೫೯	೧೧೫
ಲಶುನಾದಿ ತೈಲ	೧೭೪	೧೧೬
ಬೇರೆ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೮೯	೧೧೭
ವಾತಗಳ ಪರಸ್ಪರಾವರ್ಣ	೧೯೬	೧೨೦
ಮಿಶ್ರ ಆವರಣಗಳು	೨೨೮	೧೨೬

೨.೨.೨ ಸ್ವಯಂ

[ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ವಾತರಕ್ತದ ಕಾರಣ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ	೩	೧೩೦
ವಾತರಕ್ತದ ಪೂರ್ವರೂಪ	೧೪	೧೩೨
ವಾತರಕ್ತ ಭೇದ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ	೧೭	೧೩೩
ವಾತರಕ್ತದ ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯತೆ	೨೮	೧೩೫
ಸಾಧ್ಯವಾತರಕ್ತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೩೩	೧೩೬
ಪಥ್ಯ	೪೭	೧೩೮
ಘೃತಗಳು		೧೩೯
ಶ್ರವಣ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೫೩	”
ಬಲಾದಿ ಘೃತ	೫೪	”
ನಾರೂಷಿಕ ಘೃತ	೫೬	”
ಜೀವನೀಯ ಘೃತ	೫೯	”
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೬೯	೧೪೦
ಜೀವನಾದಿ ತೈಲ ಮತ್ತು ಘೃತ	೭೦	೧೪೦
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಯಮಕ	೭೪	೧೪೨

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಬೇರೆ ಔಷಧಗಳು		
ಅಂಶುನುತ್ಯಾ ಸ್ತೇರ	೭೮	೧೪೩
ಬಲಾದಿ ಸ್ತೇರ	೭೯	೧೪೩
ಕಾಶ್ಮರ್ಯಾದಿ ಕಷಾಯ	೮೩	೧೪೪
ಶ್ರೀಫಲಾ ಕ್ವಾಥ	೮೪	೧೪೪
ಧಾತ್ರಿ ಕ್ವಾಥ	೮೪	೧೪೪

ತೈಲಗಳು

ಮಧುಪರ್ಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೮೯	೧೪೫
ಸುಕುಮಾರಕ ತೈಲ	೯೪	೧೪೬
ಅಮೃತ ತೈಲ	೧೦೧	೧೪೭
ಮಹಾಪದ್ಮ ತೈಲ	೧೦೭	೧೪೮
ಖುಡ್ಗಕಪದ್ಮ ತೈಲ	೧೧೧	೧೪೯
ಶತಪಾಕ ಮಧುಪರ್ಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೧೧೩	೧೫೦
ಸಹಸ್ರಪಾಕ ಶತಪಾಕ ಬಲಾ ತೈಲ	೧೧೫	೧೫೦
ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೧೧೭	೧೫೧
ಪಿಂಡ ತೈಲ	೧೧೯	೧೫೧

ವಾತನಾಶಕ ಪರಿಷೇಕ, ಲೇಪ

ಪಿತ್ತ ರಕ್ತೋತ್ತರ ವಾತರಕ್ತಾದಿ ಪರಿಷೇಕ ಮತ್ತು ಲೇಪ	೧೨೦	೧೫೧
ವಾತೋತ್ತರ ವಾತರಕ್ತದ ಲೇಪ	೧೩೧	೧೫೨
ಸಂಧಿಗತ ವಾತರಕ್ತದ ಲೇಪ	೧೪೦	೧೫೩
ಕಫೋತ್ತರ ,, ಯೋಗ	೧೪೧	೧೫೩
ವಾತಕಫೋತ್ತರ ,,	೧೪೫	೧೫೩
ಚಿಕಿತ್ಸಾ ತತ್ತ್ವ	೧೫೨	೧೫೭

ಹಿಂನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

[ಯೋನಿವ್ಯಾಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ಯೋನಿರೋಗಗಳ ಲಕ್ಷಣ	೭	೧೬೧
ಯೋನಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸಾತತ್ತ್ವ, ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೩೮	೧೬೬
ವಾತದುಷ್ಪ್ರಯೋನಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೪೫	೧೬೭
ಬಲಾ ತೈಲ	೪೮	೧೬೮
ಕಾಶ್ಮರ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೫೧	೧೬೯

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಪಿಪ್ಪಲಾಧಿ ಚೂರ್ಣ	೫೩	೧೬೯
ವೃಷಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೫೫	”
ರಾಸ್ವಾದಿ ಪ್ರೇರ	೫೬	”
ಸೈಂಧವಾದಿ ತೈಲ	೫೭	೧೭೦
ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೫೮	”
ಹಿಂಸ್ರಾಕಲ್ಪ	೬೦	”
ಪಂಚವಲ್ಕಲ ಕಲ್ಪ	೬೦	”
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ಕಲ್ಪ	೬೧	”
ಸಿತ್ತಯೋನಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ		
ಶತಾವರೀ ಘೃತ	೬೩	೧೭೧
ಕ್ಷೀರಸರ್ಪಿ	೬೯	೧೭೧
ಕಘದುಷ್ಪಯೋನಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ		
ಸಂಶೋಧನೀ ವರ್ತಿ	೭೦	೧೭೨
ಯವಚೂರ್ಣಾದಿ ವರ್ತಿ	೭೧	”
ಪಿಪ್ಪಲಾಧಿ ವರ್ತಿ	೭೨	”
ಉದುಂಬರಾದಿ ತೈಲ	೭೩	೧೭೩
ಧಾತಕ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೭೮	೧೭೪
ಧಾವನಬಸ್ತಿಗಳು	೮೨	”
ರಕ್ತಯೋನಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೮೬	೧೭೫
ಪುಷ್ಯಾನುಗ ಚೂರ್ಣ	೯೦	೧೭೬
ರಕ್ತಪ್ರದರದ ಔಷಧಗಳು	೯೬	೧೭೭
ತಂಡುಲೀಯಕಮೂಲಾದಿ ಕಲ್ಪ	೯೬	”
ರಾಜಾದನಪತ್ರ ಕಲ್ಪ	೯೭	೧೭೭
ಕಸಿತ್ಥಪತ್ರ ಕಲ್ಪ	”	”
ಮಧುಕಾದಿ ಕಲ್ಪ	೯೮	೧೭೭
ಕಾಶ್ಮರ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೧೦೦	೧೭೭
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯೋನಿರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೦೧	೧೭೮
ಶ್ವೇತಪ್ರದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೧೬	೧೮೦

ವಿಷಯ	ಶ್ಲೋಕ	ಪುಟ
ಶುಕ್ರದೋಷದ ಕಾರಣ	೧೩೨	೧೮೩
ಶುದ್ಧಾಶುದ್ಧಶುಕ್ರದ ಲಕ್ಷಣ	೧೩೯	೧೮೪
ಶುಕ್ರದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೪೬	೧೮೫
ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ	೧೫೩	೧೮೬
ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೯೧	೧೯೩
ನಪುಂಸಕತ್ವದ ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧೯೬	೧೯೪
ಪ್ರದರದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ	೨೦೩	೧೯೫
ಪ್ರದರದ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೦೯	೧೯೬
ವಾತಜ ಪ್ರದರದ ಲಕ್ಷಣ	೨೧೧	೧೯೭
ಪಿತ್ತಜ ಪ್ರದರ ಲಕ್ಷಣ	೨೧೩	೧೯೭
ಕಫಜ ಪ್ರದರ ಲಕ್ಷಣ	೨೧೬	೧೯೮
ಶುದ್ಧಾರ್ತವದ ಲಕ್ಷಣ	೨೨೩	೧೯೯
ಸ್ತನ್ಯ ದೋಷಗಳು	೨೨೭	೧೯೯
ಸ್ತನ್ಯದೋಷಗಳು ವಾತದಿಂದ ಆಗುವ ಬಗೆ	೨೩೬	೨೦೧
ಸ್ತನ್ಯದೋಷಗಳು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಆಗುವ ಬಗೆ	೨೪೧	೨೦೨
ಸ್ತನ್ಯದೋಷಗಳು ಕಫದಿಂದ ಆಗುವ ಬಗೆ	೨೪೪	೨೦೨
ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೪೯	೨೦೩
ವಾತಜನ್ಯ ಕ್ಷೀರದೋಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೬೧	೨೦೫
ಪಿತ್ತಜನ್ಯ ಕ್ಷೀರದೋಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೬೯	೨೦೭
ಕಫಜನ್ಯ ಕ್ಷೀರದೋಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೭೮	೨೦೮
ಬಾಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೨೮೫	೨೦೯
ಪ್ರಮಾಣ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾತಾಲ	೩೧೧	೨೧೫
ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾತಾಲ	೩೧೩	೨೧೫
ಚಿಕಿತ್ಸೋಪಯುಕ್ತ ಬೇರೆ ಸೂಚನೆಗಳು	೩೧೮	೨೧೬
ಉಪಸಂಹಾರ	೩೩೨	೨೧೮

೨೬ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಂತೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಾತಸ್ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ 'ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ' ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು

ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಭಗವಾನಾತ್ರೇಯಃ || ೧ ||

ಅರ್ಥ— ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆತ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು || ೧ ||

ಸಪೋತ್ತರಂ ಮರ್ಮಶತಂ ಯದುಕ್ತಂ ಶರೀರಸಂಖ್ಯಾ ಮಧಿಕೃತ್ಯ ತೇಭ್ಯಃ ||

ಮರ್ಮಾಣಿ ಬಸ್ತಿಂ ಹೃದಯಂ ಶಿರಶ್ಚ ಪ್ರಧಾನಭೂತಾ ನೃಷಯೋ ವದಂತಿ ||೨||

ಅರ್ಥಃ— ಶರೀರ ಸಂಖ್ಯಾ ಶಾರೀರ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ (ಶಾಂಛ) ೧೦೭ ಮರ್ಮಗಳುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಸ್ತಿ (ಮೂತ್ರಾಶಯ) ಹೃದಯ ತಲೆ ಈ ಮೂರು ಮರ್ಮಗಳು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ||೨|| ಪ್ರಾಣಾಶಯಾತ್ತಾನಿ ಹಿ ಪೀಡಯಂತೋ ವಾತಾದಯೋಽಸೂನಪಿ ಪೀಡಯಂತಿ ||

ತತ್ಸಂಶ್ರಿತಾನಾನುನುಪಾಲನಾರ್ಥಂ ಮಹಾಗದಾನಾಂ ಶೃಣು ಸೌಮ್ಯ ರಕ್ಷಾಮ್ ||೩||

ಅರ್ಥ— ಯಾಕಂದರೆ ಇವು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಧಃರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುರ್ಮಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುವ ವಾತಾದಿಮೇಷಗಳು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮುರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿದ ಮಹಾರೋಗಗಳಿಂದ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ) ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆವು, ಕೇಳಿ.

ಮೊದಲನೆಯದಾದ ಬಸ್ತಿ (ಮುರ್ಮ)ಯ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕಷಾಯತಿಕ್ರೋಷಣರೂಕ್ಷಭೋಜ್ಯೈಃ ಸನ್ಧಾರಣೋದೀರಣವೈಥು
ನೈಶ್ಚ ||

ಸಕ್ವಾಶಯೇ ಕುಪ್ಯತಿ ಚೇದಪಾನಃ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸ್ಯಧೋಗಾನಿ ಬಲೀ
ಸ ರುದ್ಧಾ ||೪||

ಕರೋತಿವಿಣ್ಮಾರುತಮೂತ್ರಸಂಗಂಕ್ರಮಾದುದಾವರ್ತಮತಶ್ಚ ಘೋರಂ
ರುಗ್ವಸ್ತಿಹೃತ್ಕುಕ್ಷ್ಯದರೇಷ್ವಭೀಕ್ಷ್ಯಂ ಸಪೃಷ್ಠಪಾರ್ಶ್ವೇಷ್ವತಿದಾರುಣಂ
ಸ್ಯಾತ್ ||೫||

ಅಧ್ಮಾನಹೃಲ್ಲಾಸವಿಕರ್ತಿಕಾಶ್ಚ ಶೋದೋ ವಿಸಾಕಶ್ಚ ಸಬಸ್ತಿಶೋಫಃ ||
ವರ್ಚೋಽಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಜಠರೇ ಚ ಗಂಡಾನ್ಯಾಧ್ಯಂ ಚ ವಾಯೌ
ವಿಹತೇ ಗುದೇ ಸ್ಯಾತ್ ||೬||

ಅರ್ಥ— ಒಗರು, ಕಹಿ, ಕಾರ, ರುಕ್ಷ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ವೇಗಗಳ ಧಾರಣ ಮತ್ತು ಪ್ರವರ್ತನೆಗಳಿಂದ, ಮೈಥುನಗಳಿಂದ, ಸಕ್ವಾಶಯದಲ್ಲಿ ಆಪಾನ ನಾಯುವು ಕುಪಿತವಾದರೆ, ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಅದು ಕೆಳಗಿನ ಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿ ||೪|| ಮೂತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಡಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಭಯಂಕರವಾದ (ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ) ಉದಾವರ್ತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಸ್ತಿ ಹೃದಯ, ಕುಕ್ಷಿ, ಹೊಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾದ ಬೇನೆಯು ಆಗಾಗ ಆಗುತ್ತದೆ ||೫|| ಹೊಟ್ಟೆ ಉಜ್ಜೀಣ, ಬಾಯಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡೋಣ, ಗುದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ನೋವು, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಅಪಚನ, ಬಸ್ತಿಗೆವಾಯು, ಮಲಬಂಧ, ಗುದದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಲು ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಆಗುತ್ತದೆ. ||೬||

ಕ್ರಚ್ಛೇಣ ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿರಾತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ವಾ ತನುಃ ಸಾ ಖರರುಕ್ಷ
ಶೀತಾಃ ||

ತತಶ್ಚ ರೋಗಾ ಜ್ವರಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಪ್ರವಾಹಿಕಾ ಹೃದ್ಯಗ್ರಣಿಹೇ
ಪ್ರದೋಷಾಃ ||೭||

ಭದ್ರಾಂಧ್ಯಚಾಧಿಯಶಿರೋಭಿತಾಸಾ ನಾತೋದರಾಷ್ಟ್ರೀಲ
ಮನೋವಿಕಾರಾಃ ||

ತೃಷ್ಣಾಸ್ರಸಿತ್ತಾದೀತಗುಲ್ಮಕಾಸಶ್ವಾಸಪ್ರತಿಶ್ಯಾರುಚಿಸಾರ್ಪರೋಗಾಃ
|| ೮ ||

ಅನ್ಯೇ ಚ ರೋಗಾ ಬಹವೋನಿಲೋತ್ಥಾ ಭವಂತ್ಯುದಾನರ್ತಕೃತಾಃ
ಸುಘೋರಾಃ ||

ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಚಾಸ್ಯ ಯಥಾವದೂರ್ವ್ಯಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ ತಚ್ಛುಣು
ಚಾಗ್ನಿವೇಶ ||೯||

ಅರ್ಥ— ಒಣಗಿದ ಮೂವು ಒಳ್ಳೇ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿಗೆ
ಆಗುವದು. ಮತ್ತು ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿರುಸು, ರಕ್ತ ಮತ್ತು ಶೀತವಿರುವದು.
ಅಮೇಲೆ ಜ್ವರ, ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ, ಪ್ರವಾಹಿಕೆ, ಹೃದ್ರೋಗ, ಸಂಗ್ರಹಣೆ, ||೭||
ವಾಂತಿ, ಅಂಧತ್ವ, ಕೆವುಡತನ, ತಲೆಕಾಯೋಣ, ನಾತೋದರ, ಅಷ್ಟ್ರೀಲ,
ಮನೋವಿಕಾರ, ನೀರಡಿಕೆ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ, ಅರ್ವಿತ, ಗುಲ್ಮ, ಕಮ್ಮು, ದಮ್ಮು,
ನೆಗಡಿ, ಪಾರ್ಶ್ವರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ||೮|| ಇದಲ್ಲದೆ ಉದಾನರ್ತ
ದಿಂದಂಟಾಗುವ ಬೇರೆ ನಾತಜ ಭಯಂಕರ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.
ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು. ಅಗ್ನಿವೇಶನೇ
ಕೇಳು. ||೯||

ಉದಾನರ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು [೧೦-೧೬ ಶ್ಲೋಕಗಳವರೆಗೆ] ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಂ ತೈಲಶೀತಜ್ವರನಾಶನಾಕ್ತಂ ಸ್ವೇದೈರ್ಯಥೋಕ್ತೈಃ
ಪ್ರವಿಲೀನದೋಷಮ್ ||
ಉಸಾಚರೇದ್ವರ್ತಿ ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿ ಸ್ತೇಹೈರ್ವಿರೇಕೈರನುಲೋಮ
ನಾನ್ವೈಃ ||೧೦||

ಅರ್ಥ:— ಶೀತ ಜ್ವರ ನಾಶಕವಾದ ತೈಲವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತೊಡೆದು,
ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ನೇಹಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದು, (ಮುಂದೆ

ದೇಹವು) ವರ್ತಿ, ನಿರೂಪ, ಬಸ್ತಿ, ಸ್ನೇಹ, ವಿರೇಚನ, ವಾತಾನುಲೋಮಕ
ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ||೧೦||

ಶ್ಯಾಮಾತ್ರಿವೃನ್ಮಾಗಧಿಕಾಂ ಸದಂತೀಂ ಗೋಮೂತ್ರಪಿಷ್ಪಾಂ ದಶಮಾ
ಷಭಾಗಾಮ್ ||
ಸನೀಲಿಕಾಂ ದ್ವಿಲವಣಾಂ ಗುಡೇನ ವರ್ತಿಂ ಕರಾಂಗುಷ್ಠ ನಿಭಾಂ ಪಿದ
ಧ್ಯಾತ್ ||೧೧||

ಅರ್ಥ:— ಕರೇ ತಿಗಡಿ, ಕೆಂಪು ತಿಗಡಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ದಂತಿಮೂಲ,
ನೀಲಿಕೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹತ್ತು ಮುಸಿ ಎಕ್ಕೊಂದು ಆವರ ಇಮ್ಮಡಿ
ಉಪ್ಪುಕೂಡಿಸಿ, ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆರೆದು ಬೆಲ್ಲವಾಗಿ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿನಷ್ಟು ಬತ್ತಿ
ಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ಪಿಷ್ಠಾಕ ಸೌವರ್ಚಲ ಹಿಂಗುಭಿರ್ವಾ ಸಸದ್ವಪಶ್ಚ್ರ್ಯಾಷಣಯಾವಶೂಕ್ಯಃ
ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಕಂಪಿಲ್ಲಕಶಂಖಿನೀಭಿಃ ಸುಧಾರ್ಕಜಪ್ಪೇರ ಗುಡೈರ್ಯು
ತಾಭಿಃ||೧೨||

ಅರ್ಥ:— ಅಥವಾ ಎಕ್ಕುಹಿಂಡಿ, ಕಾಜಲವಣ, ಇಂಗು, ಸಾಸಿವೆ,
ತ್ರಿಕಟು, ಜವಬಾರ, ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಲ್ಲದೊಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಬತ್ತಿಯನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ವಾವಡಿಂಗ, ಕಸಿಲೆ, ಶಂಖಿನಿ ಕಳ್ಳಿಯ ಹಾಲು,
ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲು, ಬೆಲ್ಲಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೨||

ಸ್ಯಾತ್ ಪಿಪ್ಪಲೀಸರ್ಷಪರಾತಾ ವೇಶ್ಠ ಧೂಮೈಃ ಸಗೋಮೂತ್ರ
ಗುಡೈಶ್ಚ ವಶ್ಠಿಃ ||

ಶ್ಯಾಮಾಫಲೇಕ್ಷ್ವಾಕು ಸಪಿಪ್ಪಲೀಕಂ ನಾಡ್ಯಾಥವಾ ತತ್
ಪ್ರಥಮೇತ್ತು ಚೂರ್ಣಮ್ || ೧೩ ||

ಅರ್ಥ— ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಾಸಿವೆ, ಮಂಗಾರಿಕಾಯಿಯ ಒಳಗಿನ ಎಸಳು, ಇಲ್ಲಣ
ಗೋಮೂತ್ರ, ಬೆಲ್ಲಗಳಿಂದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಕರೇತಿಗಡಿ, ಮಂ
ಮಂಗಾರಿಕಾಯಿ, ಕಹಿಹಾಲಗುಂಬಳ, ಹಿಪ್ಪಲಿಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ನಲಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿಹಾಕಿ, ಗುದದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಊದಬೇಕು. || ೧೩ ||

ರಕ್ಷೋಘ್ನ ತುಂಬೀಕರಹಾಟಿಕೃಷ್ಣಾ ಚೂರ್ಣಂ ಸಜೀಮೂ
ತಕಸ್ಯೆಂಧವಂ ನಾ ||

ಸ್ನಿಗ್ಧೇ ಗುದೇ ತಾನ್ಯನುಲೋಮಯಂತಿ ನರಸ್ಯ

ವರ್ಚೋಽನಿಲಮೂತ್ರಸಂಗಮ್ ||೧೪||

ಅರ್ಥ— ಸಾಸಿವೆ, ಕಹಿಹಾಲುಗುಂಬಳ, ಮಂಗಾರಿಕಾಯಿ, ಹಿವ್ವಲಿ, ಜೀಮೋತಕ (ದೇವದಾಲಿ) ಸೈಂಧವಗಳಿಂದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಗುದಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹಹಚ್ಚಿ, ಆ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಇಡಲು, ಅವು ಮನುಷ್ಯನ ಮಲಮೂತ್ರವಾತಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದು ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡುವವು.

ತೇಷಾಂ ವಿಘಾತೇಷು ಭಿಷಗ್ ವಿದಧ್ಯಾತ್ ಸ್ವಭಕ್ತಸುಸ್ವಿನ್ನತನೋ

ರ್ನಿರೂಹಂ ||

ಊರ್ಧ್ವಾನುಲೋಮೌಷಧಮೂತ್ರೈಲ ಕ್ಷಾರಾನ್ಮನಾತಘ್ನಯುತಂ

ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಮ್ ||೧೫||

ಅರ್ಥ— ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗದಿದ್ದರೆ, ವೈದ್ಯನು ರೋಗಿಗೆ ಅಭ್ಯಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಸ್ನೇಹಕೊಟ್ಟು, ಅನುಲೋಮಕ ಔಷಧ, ಮೂತ್ರ ತೈಲ, ಕ್ಷಾರ, ಹುಳಿ, ಮತ್ತು ವಾತನಾಶಕ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸಿರೂಹ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.

||೧೫||

ವಾತೇಽಧಿಕೇಮ್ಲಂ ಲವಣಂ ಸತ್ಯೈಲಂ ಕ್ಷೀರೇಣ ಪಿತ್ತೇ ತು ಕಫೇ

ಸಮೂತ್ರಂ ||

ಸಮೂತ್ರವರ್ಚೋಽನಿಲಸಂಗಮಾತು ಗುದಂ ಶಿರಾಶ್ಚ ಪ್ರಗುಣೇ

ಕರೋತಿ ||೧೬||

ಅರ್ಥ— ವಾತವು ಅಧಿಕವಿದ್ದರೆ ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿ, ತೈಲವನ್ನು ಹಾಕಿ, ಪಿತ್ತವು ಅಧಿಕವಿದ್ದರೆ, ಹಾಲಿನಿಂದ, ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಗೋಮೂತ್ರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದು ಮಲಮೂತ್ರವಾತಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕಳೆದು ಗುದಶಿರೆಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವದು.

||೧೬||

ಆಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತ್ರಿವತ್ಸುಧಾಪತ್ರತಿಲಾದಿಶಾಕಗ್ರಾಮೈದಕಾನೂಪರಸೈರ್ಯವಾನ್ಮಂ ||

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಸೃಷ್ಟ್ವಾನಿಲಮೂತ್ರವಿಡ್ಭಿರದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸನ್ನಾ ಗುಡಸೀಧು

ಸಾಯೀ ||೧೭||

ಅರ್ಥ— ನಿರೋತ್ತರ, ಮೂರೇಣಿನಕಳ್ಳಿ, ಎಳ್ಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಎಲೆಗಳ ಪಲ್ಲಿ, ಗ್ರಾಮ್ಯ, ಜಲಜ, ಅನೂಪಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸರಸ, ಮಲ ಮೂತ್ರವಾತಗಳ ಅನುಲೋಮನಮಾಡುವ ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಜವೆಯು ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು, ಮೇಲೆಮದ್ಯದ ತಿಳಿ, ಬಿಲ್ಲದಮದ್ಯ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೧೭||

ಭೂಯೋನುಬಂಧೇ ತು ಭವೇದ್ ವಿರೇಚ್ಯೋ ಮೂತ್ರಪ್ರಸನ್ನಾದಥಿ ಮಂಡರುಕ್ತ್ಯಃ ||

ಸ್ವಸ್ಥಂ ತು ಪಶ್ಚಾದನುವಾಸಯೇತ್ತಂ ರೌಕ್ಷ್ಯಾದ್ಧಿಸಂಗೋನಿಲ ವರ್ಚಸೋಃ ಸ್ಯಾತ್ ||೧೮||

ಅರ್ಥ— ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಖುದಾವರ್ತವು ಹಾಗೇ ಉಳಿದರೆ ಗೋಮೂತ್ರ, ಮದ್ಯದ ತಿಳಿ, ಮೊಸರಿನ ನೀರು, ಶುಕ್ತ (ಕಂದಮೂಲದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ಯ) ಗಳಿಂದ ವಿರೇಚನಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಆರಾಮವಾದನಂತರ ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಗ ರುಕ್ಷತೆಯಿಂದ ವಾತಮಲಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಿರುವದು. ||೧೮||

ದ್ವಿರುತ್ತರಂ ಹಿಂಗು ವಚಾ ಸಕೃಷ್ಟಾ ಸುವರ್ಚಿಕಾ ಚೈವ ವಿಡಂಗ ಚೂರ್ಣಮ್ ||

ಸುಖಾಂಬುನಾನಾಹವಿಸೂಚಿಕಾರ್ತಿದ್ರೋಗಗುಲ್ಮೋರ್ಧ್ವಸಮಿ ರಣಘ್ನಂ ||೧೯||

ಅರ್ಥ— ಬಜಿ, ಹಿವ್ವಲೀ, ಸಜ್ಜೀಬಾರ, ವಾವಡಿಂಗ, ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ, ಹುರಿದ ಇಂಗು ೨ ಭಾಗ, ಹಾಕಿ ಚೂರ್ಣಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬೆಚ್ಚನ್ನನೀರಿಸೊಡನೆ ಕುಡಿದರೆ, ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬೇಣ, ವಿಷೂಚಿಕೆಹ್ಯ ಮ್ರೋಗಗುಲ್ಮ, ಉರ್ಧ್ವವಾತಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೯||

ವಚಾಭಯಾ ಚಿತ್ರಕಯಾವಶೂಕಾನ್ ಸಪಿಪ್ಪಲೀನ್ ಸಾತಿವಿಷಾನ್ ಸಕುಷ್ಟಾನ್ ||

ಕೊಷ್ಟಾಂಬುನಾನಾಹವಿನೂಢವಾತಾನ್ ಪಿಶ್ತಾ ಜಯೇದಾಶು ರಸೌದನಾಶೀ ||೨೦||

ಅರ್ಥ— ಮಾಂಸರಸ ಮತ್ತು ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತ ಬಜಿ, ಅಣಲೆ, ಚಿತ್ರಕ, ಯವಕ್ಕಾರ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅತಿವಿಷ ಕೊಷ್ಟ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು

ಬಿಸಿನೀರಿನೊಡನೆ ಕುದಿಯಬೇಕು. ಅದು ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬೋಣ, ವಾತದ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೦||

ಹಿಂಗೂಗ್ರಗ್ರನ್ಥಾಬಿಡ್ ಲುಂತ್ಯಜಾಜೀಹರಿತಕೀಪುಷ್ಕರಮೂಲಕುಷ್ಠಂ ||
ಯಥೋತ್ತರಂ ಭಾಗವಿವೃದ್ಧಮೇತತ್ ಸ್ಲೀಹೋದರಾಜೀರ್ಣವಿಷೂಚಿ
ಕಾಸು ||೨೧||

ಅರ್ಥ— ಇಂಗು, ಬಜ್ಜೆ, ಬಿಡಲವಣ, ಶುಂಠಿ, ಕರೇಜೇರಗಿ, ಅಣಲೆ, ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಕೋಪ್ಪ, ಇವುಗಳನ್ನು ೧-೨-೫-೪-೫-೬-೭-೮ ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಕ್ಕೊಂಡು, ಬಿಸಿನೀರಿನೊಡನೆ ಕುದಿದರೆ, ಸ್ಲೀಹ, ಉದರ, ಅಜೀರ್ಣ, ವಿಷೂಚಿಕೆಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು.

ಸ್ಥಿರಾದಿವರ್ಗಸ್ಯ ಪುನರ್ನವಾಯಾಃ ಶ್ಯಾಮಾಕಪೂತಿಕಕರಂಜಯೋಶ್ಚ ||
ಸಿದ್ಧಃ ಕಷಾಯೋ ದ್ವಿಪಲಾಂಶಿಕಾನಾಂ ಪ್ರಸ್ಥೋ ಘೃತಾತ್ ಸ್ಯಾತ್
ಪ್ರತಿಬಂಧವಾತೇ ||೨೨||

ಅರ್ಥ— ವಾತದ ಪ್ರತಿಬಂಧವೆರಲು, ಅಘುಪಂಚಮೂಲ, ಬಿಳೇಗಣ ಜಲಿಬೇರು, ಕಳ್ಳೆ, ಹೊಲಸು ಹುಲಗಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಎಂಟೆಂಟು ತೊಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ೨೫೬ ತೊಲೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ಗಪಾಲು ಉಳಿಯಲು ಆದರಲ್ಲಿ ೬೪ ತೊಲೆ ಘೃತವನ್ನು ಸಿಕ್ಕವಾಡಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ||೨೨||

ಫಲಂ ಚ ಮೂಲಂ ಚ ವಿರೇಚನೋಕ್ತಂ ಹಿಂಸ್ರಾರ್ಕಮಾಲೇ ದಶ
ಮೂಲಮಗ್ರ್ಯಮ್ ||

ಸ್ನುಕ್ ಚಿತ್ರಕಶ್ಚೈವ ಪುನರ್ನವಾ ಚ ತುಲ್ಯಾನಿ ಸರ್ವೈರ್ಲವಣಾನಿ
ಪಂಚ ||೨೩||

ಸ್ನೇಹೈಃ ಸಮೂತ್ರೈಃ ಸಹ ಜರ್ಜರಾಣಿಶರಾವಸಂಧಾವಿಪಚೇತ್
ಸುಲಿಪ್ತೇ ||

ಪಕ್ಷಂ ಸುಪಿಷ್ಠಂ ಲವಣಂ ತದನ್ನೈಃ ಪಾನೈಸ್ತಥಾನಾಹರುಜಾಘ್ನ
ಮದ್ಯಾತ್ ||೨೪||

ಅರ್ಥ— ವಿರೇಚನಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಫಲಮೂಲಗಳನ್ನು ನಸಗುನ್ನಿ ಮತ್ತು ಎಕ್ಕೆಯ ಬೇರುಗಳನ್ನು, ದಶಮೂಲವನ್ನು ಮೂರೇಣಿನಕಳ್ಳಿ, ಚಿತ್ರಕ, ಬಿಳೇಗಣಜಲ ಬೇರು, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಮ ಪಂಚಲವಣ ಹಾಕಿ ||೨೩||

ಸ್ನೇಹ, ಗೋಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಜಜ್ಜಿ, ಪರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಸಂಧಿ
ಲೇಪಮಾಡಿ, ಪುಟ ಕೊಡಬೇಕು. ಸಕ್ಪವಾದನಂತರ ಅದನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ
ಅನ್ನಪಾನಗಳೊಡನೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬೋಣ,
ಹೊಟ್ಟೆಶಾಲಿಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೪||

ಹೃತ್ ಸ್ತಂಭಮೂರ್ಧಾಮಯಗೌರವಾಭ್ಯಾಮುದ್ಗಾರಸಂಗೇನ
ಸಪೀನಸೇನ ||

ಅನಾಹಮಾನುಪ್ರಭವಂ ಜಯೇತ್ ತು ಪ್ರಚ್ಛದ್ವನೈರ್ಲಂ
ಘನಸಾಚನೈಶ್ಚ ||೨೫||

ಅರ್ಥ— ಎದೆ ಹಿಡಿಯೋಣ, ತಲೆನೋವು, ತಲೆ ಜಡವಾಗೋಣ,
ತೇಗು ಸರಿಯಾಗಿ ಬರದಿರೋಣ, ನೆಗಡಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದರೆ, ಅಮಜನ್ಯ
ಅನಾಹವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಮಮನ, ಲಂಘನ, ಪಾಚನ, ಔಷಧಗಳಿಂದ
ಕಳೆಯಬೇಕು. ||೨೫||

ಈಮುಂದೆ ಬರೆದ ೫ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಿರ್ಣಯಸಾಗರ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು
ಬರುತ್ತವೆ. ಅವು ಮಹತ್ವದವೂ ಆಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಕೊಟ್ಟಿರುವೆವು.

ಔಡಲ ಎಣ್ಣೆಯು ಉದಾವರ್ತ ಅನಾಹಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಔಷಧವೆಂದು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ—

ಗುಲ್ಮೋದರಬ್ರಧ್ನಾರ್ಥಃ ಪ್ಲೀಹೋದಾವರ್ತಯೋನಿಶುಕ್ರಗದೇ ||
ಮೇದಃ ಕಫಸಂಸೃಷ್ಟೇ ಮಾರುತರಕ್ತೇಷುವಗಾಥೇ ಚ ||೧||

ಗೃಧ್ರಸಿಪಕ್ಷವಧಾದಿಷು ವಿರೇಚನಾರ್ಹೇಷು ವಾತರೋಗೇಷು ||
ವಾತೇ ವಿಬದ್ಧಮಾರ್ಗೇ ಮೇದಃಕಫಪಿತ್ತರಕ್ತೇನ ||೨||

ಪಯಸಾ ಮಾಂಸರಸೈರ್ವಾ ತ್ರಿಫಲಾರಸಯೂಷಮೂತ್ರಮದಿರಾಭಿಃ ||
ದೋಷಾನುಬಂಧಯೋಗಾತ್ಪ್ರಶಸ್ತಮೈರಂಡಜಂ ತೈಲಮ್ ||೩||

ತದ್ವಾತನುತ್ ಸ್ವಭಾವಾತ್ಸಂಯೋಗವಶಾದ್ವಿರೇಚನಾಚ್ಚ ಜಯೇತ್ ||
ಮೇದೋಃಸೃಕ್ಪಿತ್ತಕಫೋನ್ಮಿಶ್ರಾನಿಲರೋಗಜಿತ್ ಸ್ಯಾತ್ ||೪||

ಬಲಕೋಷ್ಠವ್ಯಾಧಿವಶಾದಾಪಂಚಪಲಾ ಭವೇನ್ಮಾತ್ರಾ ||
ಮೃದುಕೋಷ್ಠಬಲಾನಾಂ ಸಹಭೋಜ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ||೫||

ಅರ್ಥ— ಗುಲ್ಮ, ಉದರ, ಬದ, ಪ್ಲೀಹ, ಉದಾವರ್ತ, ಯೋನಿ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೇದ ಮತ್ತು ಕಫಯುಕ್ತವಾದ ಗುಂಭವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ||೧|| ಗೃಧ್ರಸಿ ಆರ್ಧಾಂಗವಾಯುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೇದ, ಕಫ, ಪಿತ್ತ, ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ||೨|| ಶಾಲಿಸೋಡನೆ ಅಥವಾ ಮಂಸರಸದೋಡನೆ ತ್ರಿಫಲಾ ಕಷಾಯದೋಡನೆ ಅಥವಾ ಕಜ್ಜಿನೋಡನೆ, ಗೋಮೂತ್ರದೋಡನೆ ಅಥವಾ ಮದ್ಯದೋಡನೆ ಆಯಾ ದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ ಔಡಲ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ||೩|| ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ವಾತನಾಶಕವಿದ್ದು ಸಂಯೋಗವರದಿಂದಲೂ ವಿರೇಚನದಿಂದಲೂ ಮೇದ, ರಕ್ತ, ಪಿತ್ತ ಕಫಮಿಶ್ರಿತ ವಾತರೋಗಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವದು. ||೪|| ಅದರ ಪ್ರಮಾಣವು ರೋಗಿಯ ಬಲ, ಕೋಷ್ಠ ಮತ್ತು ರೋಗ ಇವುಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ೮೦ ತೂಲೆಯವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೋಷ್ಠ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು ಇದ್ದರೆ ಅನ್ನ ದೋಡನೆ ಅದನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. ||೫||

ಉದಾವರ್ತ ಆನಾಹಗಳಂತೆ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳೂ ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗುವದ ರಿಂದ ಅವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲು ಅವುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವ್ಯಾಯಾಮತೀಕ್ಷ್ಣೋಷಧರೂಕ್ಷಮದ್ಯಪ್ರಸಂಗನಿತ್ಯದ್ವ್ರತಪ್ಯಷ್ಠ
ಯಾನಾತ್ ||

ಅನೂಪಮಾಂಸಾಧ್ಯಶನಾದಜೀರ್ಣಾತ್ ಸ್ಯುರ್ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಾಣಿ
ನೃಣಾಂ ತಥಾಷ್ಠಾ ||೨೬||

ಅರ್ಥ— ವ್ಯಾಯಾಮ, ತೀಕ್ಷ್ಣೋಷಧ, ರುಕ್ಷಮದಾರ್ಥ, ಮದ್ಯ ಪಾನ, ದಿನಾಲು ತೀವ್ರ ನಡೆಯುವ ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೋಗೋಣ, ಅನೂಪಮಾಂಸಭಕ್ಷಣ, ಅಧ್ಯಶನ, ಅಜೀರ್ಣ ಇವುಗಳಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ೮ ಪ್ರಕಾರದ (೧ ವಾತಜ, ೨ ಪಿತ್ತಜ, ೩ ಕಫಜ, ೪ ಸನ್ನಿ ಪಾತಜ, ೫ ಅಶ್ರಿರಿಜ, ೬ ಶರ್ಕರಾಜ, ೭ ಅಭಿಘಾತಜ, ೮ ಶುಕ್ರನಿಘಾತಜ,) ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. (೨೬)

ದೋಷಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—
ವೃಥಜ್ಜಿಲಾಃ ಸ್ವೈಃ ಕುಪಿತಾ ನಿದಾನೈಃ ಸರ್ವೇಽಥವಾ ಕೋಪ
ಮುಪೇತ್ಯ ವಸ್ತೌ |

ಮೂತ್ರಸ್ಯ ಮೂರ್ಗಂ ಪರಿಪೀಡಯಂತಿ ಯದಾ ತದಾ ಮೂತ್ರಯ

ತೀಹ ಕೃಚ್ಛ್ರಾತ್ ||೨೭||

ಅರ್ಥ— ಮೂತ್ರ, ಮಿತ್ರ, ಕಫಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧವಾ ದಿವ್ಯ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂತ್ರವು ಮೂರ್ಗ ವನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದರಿಂದ ಈಗಿರುವ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ||೨೭||

ತೀವ್ರಾ ಹಿ ರುಗ್ ವಂಕ್ಷಣಬಸ್ತಿಮೇಥೈ ಸ್ವಲ್ಪಂ ಸುಹುಮೂತ್ರಯ

ತೀಹವಾತಾತ್ ||

ಪೀತಂ ಸರಕ್ತಂ ಸರುಜಂ ಸದಾಹಂ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಮೂಹಮೂತ್ರಯ

ತೀಹ ಪಿತ್ತಾತ್ ||೨೮||

ಅರ್ಥ— ವಾತದಿಂದಂಟಾದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಕಿಮ್ಮಿಷ್ಟ, ಬಸ್ತಿ, ಶಿಷ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಕೋವಾ ಇವು, ಆಗಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪಿತ್ತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಹೃದಿಬಣ್ಣ, ರಕ್ತ, ನೋವು, ದಾಹಯುಕ್ತವಾದ ಮೂತ್ರವನ್ನು ಆಗಾಗ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ||೨೮||

ಬಸ್ತೇಃ ಸಲಿಂಗಸ್ಯ ಗುರುತ್ವಶೋಢೌ ಮೂತ್ರಂ ಸಪಿಚ್ಛಂ ಕಫ

ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ ||

ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ಚ ಸನ್ನಿಪಾತಾತ್ ಭವಂತಿ ತತ್ ಕೃಚ್ಛ್ರತಮಂ

ಚ ಕೃಚ್ಛ್ರಮ್ ||೨೯||

ಅರ್ಥ— ಕಫಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಬಸ್ತಿ ಶಿಷ್ನುಗಳಿಗೆ ಜಡತ್ವ ಮತ್ತು ಬಾವು ಇವು ಮೂತ್ರವು ಜಿಗುಟು ಇರುತ್ತದೆ. ಸನ್ನಿಪಾತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ತದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯಂ ||೨೯||

ಅಶ್ವಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರವನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟು, ನೊವಲು ಅದು ಉಂಟಾ ಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ನಿಶೋಪಯೇದ್ ಬಸ್ತಿಗತಂ ಸಶುಕ್ರಂ ಮೂತ್ರಂ ಸಪಿತ್ತಂ ಪವನಃ

ಕಫಂ ವಾ ||

ಯದಾ ತದಾಶ್ಮಯುಫಸಜಾಯತೇ ತು ಕ್ರಮೇಣ ಪಿತ್ತೇಷ್ವಿನ

ರೋಚನಾ ಗೋಃ ||೩೦||

ಅರ್ಥ— ವಾತವು ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ರುಕ್ರಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿದರೆ ರುಕ್ರರೂಪಿಯೂ, ಪಿತ್ತಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿದರೆ, ಪಿತ್ತಾರೂಪಿಯೂ, ಕಫಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿದರೆ ಕಫಾರೂಪಿಯೂ ಪಿತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಗೋರೋಚನವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ||೩೦||

ಕದಂಬಪುಷ್ಪಾಕೃತಿರಶ್ಮತುಲ್ಯಾಶ್ಲಕ್ಷ್ಮಾ ತ್ರಿಪುಟ್ಯಾಪ್ಯಥವಾಪಿಮೃದ್ವೀ||
ಮೂತ್ರಸ್ಯ ಚೇನ್ನಾರ್ಗಮುಪೈತಿ ರುಧ್ವಾ ಮೂತ್ರಂರುಜಂ ತಸ್ಯ
ಕರೋತಿ ಬಸೌ ||೩೧||

ಅರ್ಥ— ಆದು ಕದಂಬ ಪುಷ್ಪದಂತ, ಅಥವಾ ತ್ರಿಕೋಣವಂತೆ, ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೂಲುವು, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೃತ್ತಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದು ಮೂತ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿ ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನುಣ್ಣುಮಾಡುವದು. ||೩೧||

ಮೃದ್ವಾತಿ ಮೇಧ್ರಂ ಸ ತು ವೇದನಾರ್ತೋ ಮುಹುಃ ಶಕ್ಯನ್ಮಂಚತಿ
ವೇಪತೇ ಚ ||

ಸಸೇವನೀವೇಹನಬಸ್ತಿಶೂಲಂ ವಿಶೀರ್ಣಭಾರಂ ಚ ಕರೋತಿ
ಮೂತ್ರಮ್ ||೩೨||

ಅರ್ಥ— ಅವನು ವೇದನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗಿ ಮೃದುವನ್ನು ಅಗಾಗಗ್ರಾಪ್ಯವನು; ಮಲಬಿಡುವನು; ನಡಗುವನು; ಸೇವನು, ಶಿಶ್ನು ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲವಾಗುವನು. ಮೂತ್ರದ ಭಾರೆಯು ಅಗಾಗ ಕಡಿಯುವದು. ||೩೨||

ಕ್ಷೋಭಾತ್ ಕ್ಷತೇ ಮೂತ್ರಯತೀಯ ಸಾಸ್ರಂ ತಸ್ಯಾಃ ಸುಖಂ
ಮೂತ್ರಯತಿ ವ್ಯಸಾಯಾತ್ ||

ಏಷಾತ್ಮರೀ ಮಾರುತಭಿನ್ನಮೂರ್ತಿಃ ಸ್ಯಾಚ್ಛರ್ಕರಾ ಮೂತ್ರಸಥಾತ್
ಕ್ಷರಂತೀ ||೩೩||

ಅರ್ಥ— ಅಶ್ಮರಿಯು ಚುಚ್ಚುವದರಿಂದ ಕ್ಷತವಾದರೆ ರಕ್ತಯುಕ್ತ ಮೂತ್ರವನ್ನು ಬಿಡುವನು. ಇದೇ ಅಶ್ಮರಿಯು ವಾತದಿಂದ ಒಡೆದು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಉಸುಕಿಸಂತೆ ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಬೀಳಹತ್ತಿದರೆ ಆದು ಶರ್ಕರೆಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ||೩೩||

ಶುಕ್ರಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶುಕ್ರಂ ಮೂತ್ರಾಶ್ಚೈವ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗ್ವಾ ಮೂತ್ರಾಯನಸ್ಥಾಃ ||

ಪರಿಪೀಡಯಂತಿ ||

ತದ್ ವ್ಯಾಹತಂ ಮೇಹನಬಸ್ತಿಶೂಲಂ ಮೂತ್ರಂ ಸಶುಕ್ರಂ ಕುರುತೇ

ವಿಬದ್ಧಮ್ ||೩೪||

ಸ್ತಬ್ಧಶ್ಚ ಶೂನೋ ಭೃಶವೇದನಶ್ಚ ತುದ್ಯೇತ ಬಸ್ತಿವ್ಯಷಣೌ ಚ

ತಸ್ಯ ||

ಅರ್ಥ— ಮೂತ್ರವಲ್ಲದವ ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಕೂಡಿ ಅಥವಾ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಅದನ್ನು ಪೀಡಿಸುವದು. ಆಗ ರೋಗಿಗೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುವದರಿಂದ ಶುಕ್ರಸಹಿತವಾದ ಮೂತ್ರವು ತಟ್ಟಿಸಿ ತಟ್ಟಿಸಿ ಆಗುವದು. ||೩೪|| ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಣ ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋವುಂಟಾಗುವದು. ಅವನ ಬಸ್ತಿ ಮತ್ತು ವೃಷಣಗಳು ಬಾತು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಬಹಳ ವೇದನೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗುವವು. || ೩೪ ||

ಆಗಂತು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕ್ಷತಾಭಿಘಾತಾತ್ ಕ್ಷತಜಂ ಕ್ಷಯಾದ್ ವಾ ಪ್ರಕೋಪಿತಂ ಬಸ್ತಿಗತಂ

ವಿಬದ್ಧಮ್ ||೩೫||

ಶೀನ್ವಾರ್ತಿ ಮೂತ್ರೇಣ ಸಹಾಶ್ಚ ರೀತ್ಸಮಾಯಾತಿ ತಸ್ಮಿನ್ನತಿ ಸಂಚಿತೇಚ್ ||

ಆಧ್ಮಾತತಾ ಬಸ್ತಿ ಸುಗೌರವಂ ಚ ಬಸ್ತೇರ್ಲಘುತ್ವಂ ಚ ವಿನೀಸ್ಯತೇ

ಸ್ಯಾತ್ ||೩೬||

ಅರ್ಥ— ಗಾಯ ಅಥವಾ ಲಡತದಿಂದ ಅಥವಾ ರಸಾಧಿ ಧಾತುಗಳ ಕ್ಷಯದಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ಶುಕ್ರವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ||೩೫|| ಮೂತ್ರದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಅಶ್ಮರಿಯಾಗಿ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ಅದು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾದರೆ ಬಸ್ತಿಯು ಉಬ್ಬುವದು, ಮತ್ತು ಜಡವಾಗುವದು. ಅದು ಹೊರಟುಹೋಗಲು ಬಸ್ತಿಯು ಹಗುರಾಗುವದು. ||೩೬||

ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳಹೊರಟು ಮೊದಲು ನಾತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಭ್ಯಂಜನಸ್ನೇಹನಿರೂಹಬಸ್ತಿ ಸ್ವೇದೋಪನಾಹೋತ್ತರಬಸ್ತಿ ಸೇಕಾನ್ ||

ಸ್ಥಿರಾದಿಭಿರ್ವಾತಹರೈಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಾನದ್ಯಾದ್ರಸಾಂಶ್ಚಾನಿಲಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ

ಅರ್ಥ— ಮಹಾಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಅರ್ಚಿಸಿ, ಸ್ತೋತ್ರ, ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಲೀಲಾಪಾಠ, ಉತ್ತರವಸ್ತಿ, ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಲಸಾರ್ವಕ ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ಮೂಲಕಾದ ಲೇಖನಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಮದಿಂದ ಮೂಲಸರವರನ್ನು ತನ್ನದೇನು. ||೨೩||

ಪುನರ್ನವೈರಂವರಣಾಪರಿಭಿಃ ಪವಿತ್ರರವೈರ ಬಲಾಪ್ರಭಿಧಿಃ ||
ದ್ವಿವಂಚಮೂಲೇನ ಕುಲಸ್ಯ ಕೋಲಯವೈಶ್ವ ಪೋಯೋತ್ ಕೃಣಿತೇ
ಕಷಾಯೇ ||೨೪||

ತೈಲಂ ವರಾಹಪೂಜಾಸಾ ಘೃತಂ ತೈಸ್ತೈರೇವ ಕಲ್ಮಲವಪೈಶ್ವ
ಸಾಧ್ಯಮ್ ||
ತನ್ಮಾತ್ರಯಾಶು ಪ್ರತಿಪಂತಿ ಪೀತಂ ಶೂಲಾಸ್ವಿತಂ ಸೂರುತಮೂತ್ರ
ಕೃಚ್ಛಮ್ ||೨೫||

ಅರ್ಥ— ದುರ್ಗಗಣಪತಿಗಳನ್ನು, ಲೇಖನಗಳನ್ನು, ಲೀಲಾಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೇ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಪಂಚಲವಣಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಅಥವಾ ಹಂದಿಯ ನೆಣವನ್ನು ಕರಡಿಯ ನೆಣ, ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ನಿರ್ದಮದಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ಎತ್ತರ (ಶಾಲಿಂಚಂಶಾಕ) ಕೆಂಪುಗಣಪತಿ ಬೇಕು, ಕಳ್ಳಂಗದಲ್ಲಿ, ಪಾಪಾಣಿ ಭೇದ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಪಂಚಲವಣಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರದ ಏನೇ ಪಾಲನಾಕೆ ತೈಲ ಅಥವಾ ಹಂದಿಯನೆಣ ಅಥವಾ ಕರಡಿಯ ನೆಣ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ನಿರ್ದಮದಬೇಕು. ಇದರಂತೆ ದಶಮೂಲ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ದಶಮೂಲಗಳ ಚೂರ್ಣ ಪಂಚಲವಣಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಇವುಗಳಂಥೆಯೇ ಹುರುಕಿ ಬೋರಿ ಜವೆಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಚೂರ್ಣ, ಪಂಚಲವಣಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲನಾ ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಮದಬೇಕು. ಈ ತೈಲ, ನೆಣ, ಘೃತಗಳು ಯೋಗ್ಯಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ದರೆ ಶೂಲವೃಷ ವಾತ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ||೨೬-೨೯||

ಏತಾನಿ ಚಾನ್ಯಾನಿ ವರಾಷಧಾನಿ ಹಿತಾನಿ ಪಿಷ್ಪಾನ್ಯಪಿ ಚೋಪನಾಹೇ ||
ಸ್ಯುರಾಭತಸ್ತೈಲಫಲಾನಿ ಚೈವ ಸ್ನೇಹಾಮ್ಲಯುಕ್ತಾನಿ ಸುಖೋಷ್ಣ
ವಂತಿ ||೩೦||

ಅರ್ಥ— ಮೇಲೆ ವೇಳಿದ ಉತ್ತಮ ಔಷಧಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಷ್ಟು ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲ್ಪನಾಡಿ ಉಪನುಹೃದ್ಯಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಹಿತವಾಗುವದು. ಇದರಂತೆ (ಆಗಸ, ಎಳ್ಳು ಮುಂತಾದ) ಸ್ಥಿಲಫಲಗಳನ್ನು ಸ್ನೇಹ ಅಮ್ಲಮಾಡನೆ ಕೂಡಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಗೆಮಾಡಿ ಕಷ್ಟದರೂ ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. || ೪೦ ||

ಪಿತ್ತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸೇಕಾವಗಾಹಾಃ ಶಿಶಿರಾಃ ಪ್ರದೇಹಾ ಗ್ರೈಷ್ಮೋ ವಿಧಿರ್ಬಸ್ತಿ
ಪಯೋವಿರೇಕಾಃ ||

ವ್ರಾಕ್ಷಾವಿದಾರೀಕ್ಷುರಸೈರ್ಘ್ಯತೈಶ್ಚ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ಪಿತ್ತ
ಪ್ರಭವೇಷು ಕಾರ್ಯಾಃ || ೪೧ ||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ನ್ನನ, ಅಮಗಾಹನ, ಗ್ರೈಷ್ಮ, ಬುಕುಪಿನಲ್ಲಯ (ತನ್ನಾ ಶಿಲೇಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ಅಹಾರ ವಿಹಾರ, ಮತ್ತು ವ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸೆಲಗಂಬಳ, ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, ಘೃತ ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಸು, ಕ್ಷೀರ ಪಿರೇಚನಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಷ್ಟುಬೇಕು. || ೪೧ ||

ಶತಾವರೀ ಕಾಶಕುಶರ್ದದಂಷ್ಟ್ರಾ ವಿದಾಂತಾಲೀಕ್ಷುಃ ಕಶೇರುಕಾಣಾಂ ||
ಕ್ವಾಥಂ ಸುಶೀತಂ ಮಧುಶರ್ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಪಿಬೇತ್
ಪೈತ್ತಿಕಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ || ೪೨ ||

ಅರ್ಥ— ಶತಾವರಿ, ಕಾಶ(ಕಾಸಗುಳ್ಳು) ದರ್ಭ, ಸೆಗ್ಗಿಲ, ಸೆಲಗುಂಬಳ, ಭತ್ತಕಬ್ಬುಗಳ ಜೇರು, ಶರೇರುಕ (ಕೊತ್ತಿಗೆಗಟ್ಟ) ಇವುಗಳ, ಕಷಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರಿಸಿ ಜೇನು-ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಯೋಗ್ಯಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತಜಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು.

ಪಿಬೇತ್ಕಷಾಯಂ ಕನುಲೋತ್ಪಲಾನಾಂ ಶೃಂಗಾಟಿಕಾನಾಮಥವಾ
ವಿದಾಯಾರ್ಥಃ ||

ದಂಡೋತ್ಪಲಾನಾಮಥವಾಪಿ ಮೂಲಂ ಪೂರ್ವೇಣ ಕಲ್ಪೇನ ತಥಾಂಬು
ಶೀತಮ್ || ೪೩ ||

ಅರ್ಥ— ಸೀಲಕಮಲ, ಶಿಂಗಾಡ ಅಥವಾ ಸೆಲಗುಂಬಳ ಅಥವಾ ದಂಡೋತ್ಪಲ (ಪೂಜಿರೇಷ) ದ ಮೂಲ, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಜೇನು ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. || ೪೩ ||

ಏರ್ವಾರುಬೀಜಂ ತ್ರಪುಷಾತ್ ಕುಸುಂಭಾತ್ ಸಕುಂಕುನುಃ ಸ್ಯಾದ್
ನೃಷಕಶ್ಚ ಪೇಯಃ ||

ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸೇನಾಶ್ಚ ರಿಶರ್ಕರಾಸು ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ಟಪಿ ಶಸ್ತಮೇ
ತತ್ || ೪೪ ||

ಅರ್ಥ— ಮೂತ್ರಾರ್ಜಕ, ಮೂತ್ರಾರ್ಕರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಎಲ್ಲ ಮೂತ್ರ
ಕೃಚ್ಛ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸವತಯಬೀಜ, ತ್ರಪುಷ (ಸವತಯ ಜಾತಿ) ದ ಬೀಜಗಳನ್ನು
ಕುಸುಂಭಬೀಜ, ಅರಿಸಲಿ ಮೂತ್ರ ಕೀರರಂಗವು ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸದೊಡನೆ
ಕೂಡಿಯಬೇಕು. || ೪೪ ||

ಏರ್ವಾರುಬೀಜಂ ಮಧುಕಂ ಸದಾರ್ಪಿ ಪೈತ್ತೇ ವಿಬೇತ್ ತಂಡುಲ
ಧಾವನೇನ ||

ದಾರ್ವೀಂ ತಥೈನಾಮಲಕೇರಸೇನ ಸಮಾಕ್ಷಿಕಾಂ ಪಿತ್ತಕೃತೇ ತು ಕೃಚ್ಛ್ರೇ
|| ೪೫ ||

ಅರ್ಥ— ಸವತಯ ಬೀಜ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಮೂಲಕವಿಣಿ ಇವುಗಳನ್ನು
ಅಷ್ಟೇ ತೂಕದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮರ ಅರಿವಿಣಿವನ್ನು ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಷಾ
ಯದಲ್ಲಿ ಜೇನುಹಾಕಿ ಪಿತ್ತಜ ಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಬೇಕು. || ೪೫ ||

ಕಫಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ಷಾರೋಷ್ಣ ತೀಕ್ಷ್ಣೋಷ್ಣ ಮನ್ನಸಾನಂ ಸ್ವೇದೋ ಯವಾನ್ನಂ
ವಮನಂ ನಿರೂಹಾಃ ||

ಶಕ್ರಂ ಸತಿಕೌಷಧಸಿದ್ಧತೈಲಮಭ್ಯಂಗಸಾನಂ ಕಫಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ
|| ೪೬ ||

ಅರ್ಥ— ಕಫಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾರ, ಉಷ್ಣತೀಕ್ಷ್ಣ ಕಾರ
ವಾದ ಅನ್ನವಾನ ಸ್ವೇದ, ಜಪೆಯ ಅನ್ನ, ವಮನ, ನಿರೂಹ ಬಿಸ್ತಿ, ಮಜ್ಜೆಗೆ
ಕುರಿ ಪೇಷದಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ತೈಲದ ಅಭ್ಯಂಗ ಸಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡ
ಬೇಕು. || ೪೬ ||

ವೈಯೋಷಂ ಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾತ್ರುಟಿನಾರಸಾನ್ ಕೋಲಪ್ರಮಾಣಂ ಮಧು
ಮೂತ್ರಯುಕ್ತಮ್ ||

ಪಿಬೇತ್ ತ್ರುಟಿಂ ಕ್ಷೌದ್ರಯುತಾಂ ಕದಲ್ಲ್ಯಾ ರಸೇನ ಕೈಟರ್ಯ
ರಸೇನ ವಾಪಿ || ೪೭ ||

ಅರ್ಥ— ತ್ರುಕಟು, ಸೆಗ್ಗಿಲು, ಯಾಬಲ್ಲಿ, ನಾರಸವಲ್ಲಿಯ ಎಲವು
ಐವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನು ಗೋಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಬೋರೆಯ
ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಯಾಬಲ್ಲಿಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನು
ಕೂಡಿಸಿ ದಾಕೆಯ ಅಥವಾ ಕೈಟರ್ಯ (ತದ್ದೇನಿ ರಸವು) ರಸಮೊಡನೆ
ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. || ೪೭ ||

ತಕ್ರೇಣಯುಕ್ತಂ ಶಿತಿಮಾರಕಸ್ಯ ಬೀಜಂ ಪಿಬೇತ್ ಕೃಚ್ಛ್ರವಿಘಾತ
ಹೇಶೋಃ ||

ಪಿಬೇತ್ ತಥಾ ತಂದುಲಧಾವನೇನ ಪ್ರವಾಲಚೂರ್ಣಂ ಕಫಮೂತ್ರ
ಕೃಚ್ಛ್ರೇ || ೪೮ ||

ಅರ್ಥ— ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗ್ರಾಹಕನಿಗೆ, ಏನು ರುಚಿ ಲೋಕ ಬೀಜ
ವನ್ನು ಮಂಜ್ವಿಗೆಯೊಡನೆ ಅಥವಾ ಸ್ತಮ್ಬಕ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅಕ್ಕಿ ಬೋಕದ
ನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. || ೪೮ ||

ಸಪ್ತಚ್ಛದಾರಗ್ವಧಕೇಬುಕೈಲಾ ಧವಾಃ ಕರಂಜಃ ಕುಟಿಜೋ ಗುಡೂಜೀ
ಸಾಧ್ಯಾ ಜಲೇ ತೇನ ಪಿಬೇದ್ ಯವಾಗೂಂ ಸಿದ್ಧಾಂ ಕಷಾಯಂ
ಮಧುಸಂಯುತಂ ವಾ || ೪೯ ||

ಅರ್ಥ— ಸಪ್ತಪರ್ಣ, ಕಕ್ಷಿ, ಕೇಬುಕ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಧವ (ಮಿಂಜಿಲ)
ಹುಲಗಲಿ, ಹುಲಗತ್ತಿ, ಅವೃತಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ೮ ವಟ್ಟು ನೀರು ಹಾಕಿ ಅರ್ದ ಉಳಿಸಿ
ಅದರ ವೇಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಕಷಾಯ
ವನ್ನೇ ಜೇನು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. || ೪೯ ||

ತ್ರಿದೋಷಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸರ್ವಂ ತ್ರಿದೋಷಪ್ರಭವೇ ತು ವಾಯೋ ಸ್ಥಾನಾನುಪೂರ್ವಾ
ಪ್ರಸಮಿಕ್ಷ್ಯ ಕಾಯಂ ||

ತ್ರಿಭ್ಯೋಽಧಿಕೇ ಪ್ರಾಗ್ವಮನಂ ಕಫೇ ಸ್ವಾತ್ ಪಿತ್ತೇ ವಿರೇಕಃ ಪವನೇ
ತು ಬಸ್ತಿ || ೫೦ ||

ಅರ್ಥ— ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರರಲ್ಲಿ ವಾತವಿತ್ತಕಫಗಳಲ್ಲಿ
ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಮೂರ
ರಲ್ಲಿ ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ವಸನವನ್ನು ಹಿತ್ತಿನು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ ವೀರೇಚನವನ್ನು
ಮಾತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. || ೫೦ ||

ಅರ್ಚಿ ಶರ್ಕರಾಜನ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕ್ರಿಯಾ ಹಿತಾ ತ್ವಶ್ವರಿ ಶರ್ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಯಾ ಮೂತ್ರ ಕೃಚ್ಛ್ರೇ ಕಫ
ಮಾರು ತೋತೇ ||

ಕಾರ್ಯಾಶ್ವರೀ ಭೇಧನ ಸಾತನಾಯ ವಿಶೇಷಯುಕ್ತಂ ಶೃಣು ಕರ್ಮ
ಸಿದ್ಧಮ್ ||೫೧||

ಅರ್ಥ— ಅರ್ಚಿ ಶರ್ಕರಗಳನ್ನು, ಶುಷ್ಕ ತಗರಿ-ಮೊಟ್ಟಾದ ಮೂತ್ರಕೃ
ಚ್ಛ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೇ ಹಿತಕರವು. ಆಶ್ವರಿಗಳನ್ನು ಬಳಿಯುವವ
ಕೃಪಿ ಮತ್ತು ಕೆಡುಹುವವಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭೂತವಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಕೇವಲ. || ೫೧ ||

ಅರ್ಚಿ ಭೇದಕ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸಾಷಾಣಭೇದಂ ವೃಷಕಂ ಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾ-ಸಾತಾಭಯಾ ಮೈವೇಷ
ಶರೀನಿಕುಂಭಾಃ ||

ಹಿಂಸ್ರೌಖರಾಹ್ವಾಶಿತಿನಾರಕಾಣಾನೋನಾರುಕಾಚ್ಚ ತ್ರಪುಷಾಚ್ಚ
ಬೀಜಮ್ || ೫೨ ||

ಉತ್ಕಂಚಿಕಾ ಹಿಂಗ ಸವೇತಸಾನ್ಲಂ ಸ್ವಾದೈ ಬೃಹತ್ಯಾ
ಹಪುಷಾ ವಚಾಚ ||

ಚೂರ್ಣಂಪಿಬೇದಶ್ವರಿಭಿದ್ ವಿಸಕ್ವಂ ಸರ್ಪಿಶ್ಚ ಗೋಮೂತ್ರ
ಚತುರ್ಗುಣಂ ತೈಃ || ೫೩ ||

ಅರ್ಥ— ಸಾಷಾಣಭೇಧ, ಅಡಮಲ, ಸ್ಕೋಲ, ಅಗಲಶೂಲ, ಅಣಲಿ,
ತ್ರಿಕಟು, ಕಚೋಲಿ, ದಂತಿನಸಗುನ್ನೀಬೀಜ, ಅಶವಾನ, ಶಿತಿನಾರಕ. (ಶಾಲಂ
ಚ) ಏರ್ಪುರುಕ (ಮೊಟ್ಟ ಸವತಿ) ಬೀಜ, ತ್ರಪುಷ (ಸವತಿ ಜಾತಿ) ದ ಬೀಜ
|| ೫೨ || ಶರೀಜರಿಗೆ, ಇಂಗು, ಅನ್ಲವೇತಸ, ಸಲಗುಳ್ಳ, ಹೆಬ್ಬಗುಳ

ಪುಷ್ಪಾ (ಪಾಟೀರ) ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವು ಅಥವಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಟ್ಟು ಗೋಮೂತ್ರವಾಕಿ ಸ್ವಲ್ಪವಡಿಸಿದ ಘೃತವು ಅಶ್ವರಿಯನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡುವದು. ||೫೩||

ಮೂಲಂಶ್ವದ್ವಂಷ್ಟಾ ಹ್ವಾರಕೋರುಬೂಕಾತ್ ಪ್ರೇರೇಣ ಪಿಷ್ಠಂ
ಬೃಹತೀದ್ವಯಾಚ್ಚ ||

ಅಲೋಡ್ಯ ದಧ್ನಾ ಮಧುರೇಣ ಪೇಯಂ ದಿನಾನಿ ಸಸ್ತಾಶಸ್ತರಿ-
ಭೇದನಾರ್ಥಮ್ || ೫೪ ||

ಅರ್ಥ— ನೆಗ್ಗಲು, ಇಪ್ಪುರಕ ಕೋಣಾಂಜಿಕೆ. ತಾಲೀಂಖಾನೆ ಬೆಡಲಗಳ ಜೇರುಗಳನ್ನು ತಾಲಿನೊಡನೆ ಅರೆದು ೭ ದಿವಸ ಕುಡಿದರೆ, ಅಥವಾ ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಹೆಬ್ಬಗುಳ್ಳ ಜೇರುಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ದುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಮಜ್ಜೆಗೆಯೊಡನೆ ೭ ದಿವಸ ಕುಡಿದರೆ ಅಶ್ವರಿಯು ಬಡೆಯುವದು. || ೫೪ ||

ಪುನರ್ದನಾಯೋರಜನೀ ಶ್ವದಂಷ್ಟಾ ಫಲ್ಲಪ್ರವಾಲಾಶ್ಚ ಸದರ್ಭಪುಷ್ಪಾಃ ||
ಪ್ರೇರಾಂಬು ಪುದ್ಯೇಷುರಸೈಸ್ಸು ಪಿಷ್ಠಂ ಪೇಯಂ ಭವೇದಶ್ಚ ರಿಶಶ್ವರಾಸು || ೫೫ ||

ಅರ್ಥ— ಬಿಕೇಗಣಜಲಿಜೇರು, ಶೋಹಭಸ್ಮ, ಅರಿಷಣ, ನೆಗ್ಗಲು, ಫಲ್ಲ (ಅತ್ತೀಗಿಡ) ಪ್ರವಾಳ, ದರ್ಭಪುಷ್ಪ (ದರ್ಭದ ಹೂವು) ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಲು, ನೀರು, ಮಧ್ಯ, ಕಬ್ಬಿನರಸ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರೊಡನೆ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅದು ಅಶ್ವರೀ ಶರ್ಕರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು || ೫೫ ||

ಏಲಾ ಶತಾಹ್ವಾ ಲವಣಾನಿ ಪಂಚ ಕಂಪಿಲ್ಲಕಂ ಗೋಪ್ಪುರಕಸ್ಯ ಬೀಜಂ ||
ಯನಾಗ್ರಜಂ ಕುಂದುರುಕಾಶ್ಚ ಭೇದಾ ನೇರ್ವಾರುಕಾಶ್ಚ ತ್ರಪುಷ್ಪಾಚ್ಚ
ಬೀಜಮ್ || ೫೬ ||

ಚೂರ್ಣೇಕೃತಂ ಚಿತ್ರಕಹಿಂಗುಮಾಂಸೀಯನಾನಿ ತುಲ್ಯಂ ತ್ರಿಫಲಾ
ದ್ವಿರಂಶಂ ||

ಅನ್ಲೋರನುಷ್ಣೇರಸಮದ್ಯಯೂಷೈಃ ಪೇಯಾನಿ ಗುಲ್ಮಾಶ್ಚ ರಿ
ಭೇದನಾನಿ || ೫೭ ||

ಅರ್ಥ— ಯಾಲಕ್ಶಿ, ಬಜೀರೀಪು, ಪಂಚಲವಣ, ಕಪಿಲೆ, ನೆಗ್ಗಲು ಬೀಜ, ಜವಟಾರ, ಕುಂದೂರಕ, ವಾಷಾಣಭೇದ, ಏರ್ವಾರುಕ, (ದೊಡ್ಡ ಸವತಿ)

ತ್ರಪುಸಗಳ ಬೀಜ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಅದರಷ್ಟೇ ಚಪ್ಪೆ, ಇಂಗು, ಜಟಾನ್ಮಾಸಿ, ಅಜವಾನಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಇಮ್ಮಡಿ ತ್ರಿಘಟಾಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹುಳಿಯಾದ, ಬೆಚ್ಚನ್ನ, ಮಾಂಸರಸ ಅಥವಾ ಮೃದ್ವಾ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಗಳೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇವು ಗುಲ್ಮ, ಅಶ್ಮರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವು. ||೨೬||

**ಬಿಲ್ವ ಪ್ರಮಾಣೋ ಘೃತತೈಲಭೃಷ್ಟೋ ಯೂಷಃ ಕೃತಂ ಶಿಗ್ರುಕ
ಮೂಲಕಲ್ಮಾತ್ ||**

**ಶೀತೋಶ್ಮಭಿತ್ ಶ್ಯಾತ್ ದಧಿಮಂಡಯುಕ್ತಃ ಪೇಯಃ ಪ್ರಕಾಷಂ
ಲವಣೇನ ಯುಕ್ತಃ ||೨೭||**

ಅರ್ಥ— ಸುಗ್ಗಿಯ ಬೇರಿಸ ಕಲ್ಮ ೧ ತೊಲೆ ಮತ್ತೆ ಹೆವರು ಬೇರೆ ಗಲಲ್ಲಿ ೧೪ ಪಾಲು ನೀರು ಹಾಕಿಕೊಡಿಸಿ, ಅನೇ ವಾಲಿಸಿಷ್ಟು ಉಳಿಸಿ. ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತುಪ್ಪ-ಎಣ್ಣೆಗಳ ಒಗ್ಗರಣೆಯನ್ನು ಕೊಬ್ಬು, ಉಪ್ಪುಹಾಕ ಅರಿಸಿ, ಅ ತೊಲೆಯಷ್ಟು ಮೊಸರಿಸ ನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅದು ಅಶ್ಮರಿಯನ್ನು ಒಡೆಯುವದು ||೨೭||

**ಜಲೇನ ಶೋಭಾಂಜನಮೂಲಕಲ್ಮಃ ಶೀತೋಹಿತಶ್ಚ ಶ್ಮರಿಶರ್ಕರಾಸು||
ಸಿತೋಪಲಾ ವಾ ಸಮಯಾವಶೂಕಾ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ
ಭೇಷಜಂ ಶ್ಯಾತ್ ||೨೮||**

ಅರ್ಥ— ಸುಗ್ಗಿಯ ಮೂಲ ಕಲ್ಮವನ್ನು ನೀರಿನೊಡನೆಕಲಿಸಿ, ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿ ಕುಡಿದರೆ ಅಶ್ಮರಿಶರ್ಕರಗಳು ಮೋಗುವವು ಕಲ್ಮಸಕ್ಕರೆ ಯವಕ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿದರೆ ಅದು ಎಲ್ಲ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಔಷಧವಾಗುವದು. ||೨೮||

**ಪೀತ್ವಾ ಚ ಮದ್ಯಂ ನಿಗದಂ ರಸೇನ ಹಯೇನ ವಾ ಶೀಘ್ರಜವೇನ
ಯಾಯಾತ್ ||**

**ತೈಃ ಶರ್ಕರಾ ಪ್ರಚ್ಯವತೇಶ್ಮರೀ ಚ ಶ್ಯಾಮ್ಯೇನ್ನ ಚೇತ್ ಶಲ್ಯನಿದು
ದ್ಧರೇತ್ತಾಮ್ ||೨೯||**

ಅರ್ಥ— ಸಮೂಲವಾದ ಮದ್ಯವನ್ನು ಮಾಂಸರಸದೊಡನೆ ಕುಡಿದು ಅಶ್ಮಂತ ವೇಗವುಳ್ಳ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಓಡಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಅಶ್ಮರೀ

ನುತ್ತು ಶರ್ಕರಂಗು ಮೋಗುವಾಪು. ಇದರಂದಲ ಮೋಗದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ||೬೦||

ಶುಕ್ರವಿಘಾತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರೇತೋವಿಘಾತಪ್ರಭವೇ ತು ಕೃಚ್ಛ್ರೇ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ದೋಷಂ ಪ್ರತಿ
ಕರ್ಮ ಕುರ್ಯಾತ್ ||

ಕಾರ್ಪಾಸಮೂಲಂ ವಸುಕಾಶ್ಮಭೇದೌ ಬಲಾ ಸ್ಥಿರಾದೀನಿ ಗವೇಧುಕಾ
ಚ ||೬೧||

ನೃಶ್ಚೀರಮೈಂದ್ರೀ ಚ ಪುನರ್ನವಾ ಚ ಶತಾವರೀ ಮಧ್ವಶನಾಖ್ಯ
ಪಣ್ಯಾಃ ||

ತತ್ತ್ವಾಥಸಿದ್ಧಃ ಪವನೇ ರಸಸ್ಯಾತ್ ಪಿತ್ತಾಧಿಕೇ ಕ್ಷೀರಮಥಾಪಿ
ಸರ್ಪಿಃ ||೬೨||

ಕಫೇ ತು ಯೂಷಾದಿಕಮನ್ನಪಾನಂ ಸಂಸರ್ಗಜೇ ಸರ್ವಹಿತಃ ಕ್ರಮಃ
ಸ್ಯಾತ್ ||

ಏವಂ ನ ಚೇಚ್ಛ್ಯಾಮ್ಯತಿ ತಸ್ಯ ದದ್ಯಾತ್ ಸುರಾಂ ಪುರಾಣಾಂ
ಮಧುಕಾಸವಂ ವಾ ||೬೩||

ಅರ್ಥ— ಶುಕ್ರ ಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂದಂಟಾದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ವಾತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ವಾತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಯಬೇರು, ಬಿಳಿಗಣಜಲ ಬೇರು, ಪಾಷಾಣಭೇದ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಡೆ, ಲಘುಸಂಚಮೂಲ, ಗವೇಧುಕಾ (ಧಾನ್ಯಪಿಶೇಷ) ||೬೧|| ಕೆಂಪುಗಣಜಲ ಬೇರು, ಶತಾವರಿ, ಅನ್ವಲಬಳ್ಳಿ, ಅಶನಪರ್ಣೀ, (ಅಪರಾಜಿತಾ) ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಮಾಂಸರಸವನ್ನು ಪಿತ್ತಾಧಿಕಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಹಾಲನ್ನು ಅಥವಾ ಘೃತವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು||೬೨|| ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟು, ವೇಯ ಮುಂತಾದ ಅನ್ನಪಾನವನ್ನು ಮೂರು ದೋಷಗಳು ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಶಾಂತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹಳೇ ಮದ್ಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಧುಕಾಸವವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೬೩||

ವಿಹಂಗಮಾಂಸಾನಿ ಚ ಬೃಂಹಣಾರ್ಥಂ ಬಸ್ತಿಶ್ಚ ಶುಕ್ತಾರಯ
ಶೋಧನಾರ್ಥಮ್ ||
ಶುದ್ಧಸ್ಯ ತೃಪ್ತಸ್ಯ ಚ ನೃಷ್ಯಯೋಗಾಃ ಪ್ರಿಯಾನುಕೂಲಾಃ ಪ್ರಮದಾ
ವಿಧೇಯಾಃ ||೬೪||

ಅರ್ಥ— ಪುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ವಸ್ತಿಗಳ ಮಂಸಗಳನ್ನು, ಶುಕ್ತಾರಯದ
ಶೋಧನಕ್ಕಾಗಿ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯಾದ ಬಳಿಕ
ಶುಕ್ತವರ್ಧಕ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅನುಕೂಲರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು
ಕೊಡಬೇಕು. ||೬೪||

ರಕ್ತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರಕ್ತೋದ್ಭವೇ ತೂಪ್ತಲನಾಲತಾಲಕಾಶೇಕ್ಷುಬಾಲೇಕ್ಷುಕಶೇರುಕಾಣಿ ||
ಪಿಬೇತ್ ಸಿತಾಕ್ಷೌದ್ರಯುತಾನಿ ಖಾದೇದಿಕ್ಷುಂ ವಿದಾರೀಂ ತ್ರಪುಷಾಣಿ
ಚೈವ ||೬೫||

ಅರ್ಥ— ರಕ್ತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರವಲ್ಲ ಎಂಬುದ ವೇಟು, ತ ಲ ನಲ,
ಕಾಶ (ಕಸಗೀಡು) ಐಕ್ಷುಬಾಲ, (ಐಕ್ಷುಭೇದ) ಕಬ್ಬನಬೇರು, ಕಶೇರುಕ
(ಕೊತ್ತಿಗೆಗಡ್ಡೆ) ಐವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಕಲ್ಪಸಕ್ಕರೆ ಜೇನುಹಾರ ಕುಡಿಯಬೇಕು.
ಕಬ್ಬನ್ನೂ ನೆಲಗುಂಬಕವನ್ನೂ ತ್ರಪುಷ (ಸವತೇಜಾತಿ) ವನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು.
||೬೫||

ಘೃತಂ ಶ್ವದಂಷ್ಠಾಸ್ವರಸೇನ ಸಿದ್ಧಂ ಕ್ಷೀರೇಣ ಚೈನಾಷ್ಟಗುಣೇನ
ಸೇಯಮ್ ||

ಸ್ಥಿರಾದಿಕಾನಾಂ ಕತಕಾದಿಕಾನಾಂಕೈಕೈಕೋ ವಾ ವಿಧಿನ್ಯವ
ತೇನ ||೬೬||

ಅರ್ಥ— ಸ್ಥಿಲಗಳ ಸ್ವರಸವನ್ನು ಉಪಾಲಿ ಹಾಕಿ ಅಥವಾ
ಪಾಲನ್ನು ಉಪಾಲಿ ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು ಲಘು
ಸಂಚಮೂಲದ ಕತಕಾದಿಗೂ (ವಿವರವಸ್ಥಾನ ಅಧ್ಯಾಯ ೮ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ)
ಒಂದೊಂದು ಔಷಧದಿಂದ ಐವೇರಿತಿಯಾಗಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಕುಡಿಯ
ಬೇಕು. ||೬೬||

ಕ್ಷೀರೇಣ ಬಸ್ತಿರ್ಮಧುರೌಷಧೈಃ ಸ್ಯಾತ್ ತೈಲೇನ ವಾ ಸ್ವಾದು
ಫಲೋತ್ತಿ ತೇನ ||
ಯನ್ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ ವಿಹಿತಂ ತು ಪೈತ್ತೇ ತತ್ಕಾರಯೇಚ್ಛೋಣಿತ
ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರೇ ||೬೭||

ಅರ್ಥ— ಕ್ಷೀರದ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಮದುರ ಔಷಧಗಳ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು
ಮಧುರ ಫಲಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲಗಳ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.
ಪಿತ್ತಜ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ರಕ್ತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ
ದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. ||೬೭||

ಅಪಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವ್ಯಾಯಾಮಸಂಧಾರಣಶುಷ್ಕಭಕ್ಷಪಿಷ್ಪಾನ್ನವಾತಾರ್ಕಕರವ್ಯ
ವಾಯಾನ್ ||
ಖರ್ಜೂರಶಾಲೂಕಕಪಿತ್ಥಜಂಬೂಬಿಸಂ ಕಷಾಯಂ ನ ರಸಂ
ಭಜೇತ್ ||೬೮||

ಅರ್ಥ— ವ್ಯಾಯಾಮ, ವೇಗಧಾರಣ, ಶುಷ್ಕವ್ರವ್ಯ, ಹಿಟ್ಟಿನಪದಾರ್ಥ,
ಗಾಳಿ, ಬಿಸಲು, ಮೈಧುನ, ಖರ್ಜೂರ, ಶಾಲೂಕ, (ಸದ್ವಕಂದ) ಜಿಳವಲ,
ನೇರಿಲ, ಕಮಲದದೇಟು ಮತ್ತು ಒಗರುರಸ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು.
||೬೮||

ಹೃದಯಮರ್ಮದ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟು ನೊದಲು ಸಾಮಾನ್ಯ
ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ ಅನೇಕ ವಾತಜಾದಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವ್ಯಾಯಾಮತೀಕ್ಷ್ಣ ತಿವಿರೇಕಬಸ್ತಿಚ್ಛದ್ಯಾಮಸಂಧಾರಣಕರ್ಮಣಾಂ ||
ಚಿಂತಾಭಯತ್ರಾಸಗದಾಭಿಚಾರಾ ಹೃದ್ರೋಗಕತ್ಯಣಿ ತಥಾವಿಘಾತಃ
||೬೯||

ಅರ್ಥ— ವ್ಯಾಯಾಮ, ತೀಕ್ಷ್ಣ ಅಥವಾ ಬಹಳ ವೀರೇಚನ, ಬಹಳ
ಬಸ್ತಿ, ವಾಂತಿ, ಆಮ, ವೇಗಧಾರಣ, ಕರ್ಮಣ (ಕೃಶಮಾಡುವದು), ಚಿಂತೆ,
ಭಯ, ರಾತ್ರಿಸರೋಗ, ಜೇಡಿ, ಬಡತ ಇವು ಹೃದ್ರೋಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡು
ತ್ತವೆ. ||೬೯||

ವೈವರ್ಣ್ಯಮೂಚ್ಛ್ರಾಜ್ವರಕಾಸಹಿಕ್ಕಾಶ್ವಾಸಾಸ್ಯವೈರಸ್ಯತ್ಯಷಾ
ಪ್ರಮೋಹಾಃ ||

ಭರ್ಥಿಃ ಕಘೋತ್ ಕ್ಲೇರರುಜೋರುಚಿಶ್ಚ ಹೃದ್ರೋಗಜಾಃ ಸ್ಯುರ್ವಿವಿ
ಧಾಸ್ತಥಾಸ್ಯೇ ||೨೦||

ಅರ್ಥ— ಇವರಿಂದ ಪಿತ್ತರೋಗ, ಮೂರ್ಚ್ಛ, ಜ್ವರ, ಕೆಮ್ಮು, ಬಿಕ್ಕು, ಶ್ವಾಸ, ಬಾಯಿ ಹೊಲಿಸುರೋಗ, ಸೀರೂಕೆ, ಕೋಹ, ವಾಂತಿ, ಕಘ ಬೀಕೋಗ, ಸೋನು, ಅರುಚಿ, ಇವರ ಹೊರತು ಅನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳು ಉಂಟಾಗಿರುವವು ||೨೦||

ಹೃಚ್ಛೋನ್ಮಭಾವಪ್ರವಶೋಷಭೇದಸ್ತಂಭಾಃ ಸಮೋಹಾಃ ಪವನಾ
ದ್ವಿಶೇಷಃ ||
ಪಿತ್ತಾತ್ತಮೋದೂಯನದಾಹಮೋಹಾಃ ಸಂತ್ರಾಸತಾಪಜ್ವರಪೀತ
ಭಾವಾಃ ||೨೧||

ಅರ್ಥ— ಎದೆಯ ಹಗುರು ಆಗೋಗ, ಧಡಧಡ ಅನ್ನೋಗ, ರೋಷ ಚುಚ್ಚೋಗ, ಸ್ತಬ್ಧವಾಗೋಗ, ಮೋಹ, ಈ ಪಿತ್ತೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳು ವಾತಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಪಿತ್ತಜ ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ = ಣ್ಣಿಗೆ ಕತ್ತಲೆ ಬರೋಗ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಸೋನು, ದಾಹ, ಮೋಹ, ತ್ರಾಸ, ಸಂತಾಪ, ಜ್ವರ, ಕಣ್ಣು ಮುಂತಾದವು ಹಳದಿಯಾಗೋಗ ಈ ಪಿತ್ತೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುತ್ತವೆ||೨೧||

ಸ್ತಬ್ಧಂ ಗುರು ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ತಿಮಿತಂ ಚ ಮರ್ಮ ಕಘಾತ್ ಪ್ರಸೇಕಜ್ವರ
ಕಾಸತಂದ್ರಾಃ ||

ವಿದ್ಯಾತ್ ತ್ರಿದೋಷಂ ತ್ವಪಿ ಸರ್ವಲಿಂಗಂ ತೀವ್ರಾರ್ತಿತೋದಂ
ಕ್ರಿಮಿಜಂ ಸಕಂಡುಮ್ ||೨೨||

ಅರ್ಥ— ಕಘಜ ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಸ್ತಬ್ಧ, ಜಡ, ಸ್ತಿಮಿತ ವಾದದ್ದು ಬಾಯಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡೋಗ, ಜ್ವರ, ಕೆಮ್ಮುಗಳು ಪಿತ್ತೇಷವಾಗಿರುವವು. ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಮಿಜ ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಸೋನು ಚುಚ್ಚುನಿಕೆಗಳು ಬಹಳ ಇರುವನಲ್ಲದೆ ಕಿಂಡಿಯೂ ಇರುವದು. ||೨೨||

ಇವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳಹೊರಟು ಮೊದಲು ವಾತ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತೈಲಂ ಸಸೌವೀರಕಮಸ್ತುತಕ್ರಂ ನಾತೇ ಪ್ರಪೇಯಂ ಲವಣಂ
ಸುಖೋಷ್ಣಮ್ ||

ಮೂತ್ರಾನ್ಲಸಿದ್ಧಂ ಲವಣೈಶ್ಚ ತೈಲಮಾನಾಹಗುಲ್ಮಾರ್ತಿ
ಹೃದಾನುಯಘ್ನಮ್ ||೭೩||

ಅರ್ಥ— ವಾತಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಗಂಜಿ, ಮೊಸರಿನ ಮೇಲಿನ ನೀರು, ಮಜ್ಜೆಗೆಯೊಡನೆ ತೈಲವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಮೂತ್ರ ಮತ್ತು ಹುಳಿಗಂಜಿ ಮತ್ತು ಪಂಚಲವಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇವು ಮೊಟ್ಟೆಯುಣ್ಣು, ಗುಲ್ಮ, ರೂಲಿ, ಹೃದ್ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ||೭೩||

ಪುನರ್ನವಾದಾರು ಸಪಂಚಮೂಲಂ ರಾಸ್ನಾಂ ಯವಾನ್ ಕೋಲ
ಕುಲಿತಬಿಲ್ವಂ ||

ಪಕ್ತ್ವಾ ಜಲೇ ತೇನ ಪಚೇತ್ ತು ತೈಲಮುಭ್ಯಂಗಂಪಾನೇನಿಲ
ಹೃದ್ಗದಘ್ನಮ್ ||೭೪||

ಅರ್ಥ— ಬಿಳೀಗಣಜಲದೇರು, ಮೇವದಾರು, ಪಂಚಮೂಲ, ರಾಸ್ನೆ, ಜವೆ, ಬೋರೆ, ಹಸರು, ಬಿಲ್ವ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಂಗಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅದು ವಾತ ಹೃದ್ರೋಗವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. || ೭೪ ||

ಹರಿತಕೀನಾಗರಪುಷ್ಕರಾಹ್ವೈರ್ವಯಃ ಕಯಸ್ಥಾಲವಣೈಶ್ಚ ಕಲ್ಕೈಃ ||
ಸಹಿಂಗುಭಿಃ ಸಾಧಿತಮಗ್ರ್ಯಸರ್ಪಿಗುಲ್ಮೇ ಸಹೃತ್ಸಾರ್ಶ್ವಗದೇನಿ
ಲೋತ್ತೇ || ೭೫ ||

ಅರ್ಥ— ಅಣಲೆ, ಉಂಠಿ, ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ನಲ್ಲಿ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಸೈಂಧವ, ಉಂಗು ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೪ ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ ಘೃತವು ವಾತದಿಂದಂಟಾದ ಗುಲ್ಮಹೃದ್ರೋಗವ ರ್ಶ್ವರೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೭೫||

ಸಪುಷ್ಕರಾಹ್ವಂ ಫಲಪೂರಮೂಲಂ ಮಹಾಷಧಂ ಶತ್ಕಭಯಾ ಚ
ಕಲ್ಮಾಃ ||

ಕ್ಷಾರಾಂಬುಸರ್ಪಿಲವನೈರ್ವಿಮಿಶ್ರಾಃ ಸ್ಯಾರ್ವತಹೃದ್ರೋಗಪಿಕರ್ಮಿ
ಕಾಘ್ನಾಃ ||೨೬||

ಅರ್ಥ— ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ವಾದಾಕಮೂಲ, ಶುಂಠಿ, ಕಚೋರಿ, ಅಣಲೆ, ಇವುಗಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾರದ ನೀರು, ಘೃತ ಮತ್ತು ಸ್ತಂಧವ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ ಅದು, ಎದೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾತಜ, ನೋವು ಕತ್ತರಿಸು ವಂತೆ ಆಗುವ ವೀಡಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೬||

ಕ್ಷಾಢಃ ಕೃತಃ ಪೌಷ್ಕರಮಾತುಲಂಗಪಲಾಶಪೂತೀಕಶಲೇಸುರಾಹ್ವೈಃ
ಸನಾಗರಾಜಾಜಿವಚಾಯಮಾನಿಃ ಸಕ್ಷಾರ ಉಷ್ಣೋಲವಣಶ್ಚ
ಪೇಯಃ ||೨೭||

ಅರ್ಥ— ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ವಾದಾಕಮೂಲ, ಮುತ್ತುಲು, ಹೊಲಸು ಹುಲಗಲಿ, ಕಚೋರಿ, ಬೇವದಾರು, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ, ಕರೇಬೇರಿಗೆ, ಜಿಜಿ, ಅಜನಾಸ, ಜವಬಾರ, ಸ್ತಂಧಲವಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಿಸಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೭||

ಪಥ್ಯಾರಲಿ ಪೌಷ್ಕರಪಂಚಕೋಲಾತ್ ಸಮಾತುಲಂಗಾದ್ ಯಮ
ಕೇನ ಕಲ್ಮಃ ||
ಗುಡಪ್ರಸನ್ನಾಲವನೈಶ್ಚ ಭೃಷ್ಟೋ ಹೃತ್ಪಾರ್ಶ್ವಪೃಷ್ಟೋದರ
ಯೋನಿಶಾಲೀ ||೨೮||

ಅರ್ಥ— ಹೃದಯ ಪಾರ್ಶ್ವ, ಬೆನ್ನು, ಹೊಟ್ಟೆ, ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲ ವಿದ್ದರೆ ಅಣಲೆ, ಕಚೋರಿ, ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಪಂಚಕೋಲ, ವಾದಾಕ, ಇವು ಗಳ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲ, ಮಧ್ಯದ ತಿಳಿ, ಸ್ತಂಧವಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೮||

ತ್ರೈಷಣಾದಿ ಘೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸ್ಯಾತ್ ತ್ರೈಷಣಂ ದ್ವೇ ತ್ರಿಫಲೇ ಸಪಾಠೇ ನಿದಿಗ್ಧಿಕಾ ಗೋಕ್ಷುರಕಾ
ಬಲೇ ದ್ವೇ ||
ಮೇದೇ ತ್ರುಟಿಸ್ತಾನುಲಕೀ ಸ್ವಗುಸ್ತಾ ತ್ರುಟಿರ್ಮಧೂಕಂ ಮಧುಕಂ
ಸ್ಮಿರಾ ಚ ||೨೯||

ಶತಾನರೀ ಜೀವಕಪೃಶ್ನಿ ಪರ್ಣ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯೈರಿಮೈರಕ್ಷಸಮೈಃ ಸುಪಿಪ್ಪೈಃ ||
 ಪ್ರಸಂ ಘೃತಸ್ಯ ಪ್ರಪಚೇದ್ ವಿಧಿಜ್ಞಃ ಪ್ರಸ್ಥೇನದಧ್ನಾತ್ವಥ
 ಮಾಹಿಷೇಣ || ೮೦ ||

ಮಾತ್ರಾಂ ಪಲಂ ಚಾರ್ಥಪಲಂ ಪಿಚುಂ ವಾ ಪ್ರಯೋಜಯೇನ್ಮಾಕ್ಷಿಕ
 ಸಂಪ್ರಯುಕ್ತಂ ||
 ಶ್ವಾಸೇ ಸಕಾಸೇ ತ್ವಥ ಪಾಂಡುರೋಗೇ ಹಲೀಮಕೇ ಹೃದ್ಗ್ರಹಣೇ
 ಪ್ರದೋಷೇ || ೮೧ ||

ಅರ್ಥ— ತ್ರಿಕಟಿ, ೨ ತರದ ತ್ರಿಫಲಾ (೧ ಅಣು, ಸೆಲ್ಲಿ, ತಾಳಿ
 ೨ ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಶಿವಸ್ಥಿ, ವರ್ಧಮನ,) ಅಗುರಾಂಜಿ, ಸೆಲಗುಳ್ಳ, ನುಲುವಲಾ,
 ಅತಿವಲಾ, ಮೇದಾ, ಮಹಾಮೇದಾ, ಯಾಲಕ್ಕ, ಸೆಲಸೆಲ್ಲ. ನಸಗುನ್ನಿಬೇಜ,
 ದೊಡ್ಡಯಾಲಕ್ಕ, ಇಪ್ಪೀಯುವ, ಜೇಷ್ಠಮಧ್ಯ, ಒಂಪಲೆಯೆನ್ನ, ಶತಾನರ,
 ಜೀವಕ, ಮೂರಲೆಯೆನ್ನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ತೊಲೆ ತಕ್ಕೊಡು,
 ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ, ೧೨೮ ತೊಲಿ ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರು ಹಾಕಿ ೧೨೮ ತೊಲಿ
 ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ೪ ತೊಲೆ ಅಧವಾ ೨ ತೊಲೆ ಅಧವಾ
 ೧ ತೊಲೆಯಷ್ಟು ಜೇಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅದು ರ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಪಾಂಡು
 ರೋಗ, ಹಲೀಮ, ಹೃದ್ರೋಗ, ಗ್ರಹಣೀ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು.
 || ೮೦ ||

ಪಿತ್ತ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶೀತಃ ಪ್ರದೇಹಃ ಪರಿಸೇಚನಂ ಚ ತಥಾ ವಿರೇಕೋ ಹೃದಿ ಪಿತ್ತದುಷ್ಠೇ ||
 ದ್ರಾಕ್ಷಾಸಿತಾಕ್ಷೌದ್ರಪರೂಷಕೈಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃಚ್ಛ್ರೇ ಚ ಪಿತ್ತಾಪಹ
 ಮನ್ನಪಾನಮ್ || ೮೧ ||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರದಲ್ಲಿ ಶೀತವಾದ ಲೇಪ, ಪರಿಷೇಕ,
 ನಿರೇಚನಗಳನ್ನು, ಪಿತ್ತನಾರಕ ಅನ್ನಪಾನಗಳನ್ನು ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು,
 ಪರೂಷಗಳೊಡನೆ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
 || ೮೨ ||

ಪಿಷ್ಪಾ ಪಿಬೇಚ್ಛಾಪಿ ಸಿತಾಜಲೇನ ಯಷ್ಪಾಹ್ವಯಂ ತಿಕ್ತಕ
 ರೋಹಿಣೀಂ ಚ ||

ಕ್ಷತೇಷು ಸರ್ವೀಂಷಿ ಹಿತಾನಿ ಸರ್ಪಿರುಗ್ಗಾಶ್ಚ ಯೇ ತಾನ್ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷ್ಯ
ಸಮ್ಯಕ್ || ೮೩ ||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಹೃಮ್ನೋಗದಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಕಟುರೋಹಣಿಗಳ
ಕಲ್ಪವನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ನೀರಿನೊಡನೆ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಉರಕ್ಷತ ವಿಕಾರದಲ್ಲಿ
ಜೇಳಿನ ಘೃತ ಮತ್ತು ಸರ್ಪಿರುಗ್ಗಗಳನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಮಿಶ್ರಿಸಿ
ಕೊಡಬೇಕು. ||೮೩||

ದದ್ಯಾದ್ ಭೀಷಕ್ ಧನ್ವರಸಾನ್ನಗವ್ಯ ಕ್ಷೀರಾಶಿನಾಂ ಪಿತ್ತಹೃದಾ
ಮಯೇಷು ||
ತೈರೇನ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಶಮಂ ಪ್ರಯಾಂತಿ ಪಿತ್ತಾನುಯಾಃ ಶೋಣಿತ
ಸಂಶ್ರಯಾ ಯೇ ||೮೪||

ಅರ್ಥ— ಆ ರೋಗಿಗಳನ್ನು ಜಾಂಗಲರಸ, ಅನ್ನ, ಅಕ್ಕಿಹಾಲುಗಳ
ಮೇಲೆ ಇಡಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಪಿತ್ತರೋಗಗಳೂ ರಕ್ತಾಶ್ರಿತ ರೋಗ
ಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಾಂತವಾಗುವವು. ||೮೪||

ದ್ರಾಕ್ಷಾ ಬಲಾ ಶ್ರೇಯಸಿ ಶರ್ಕರಾಭಿಃ ಖರ್ಜೂರವೀರರ್ಷಭಿಃ
ಕೋತ್ವಲೈಶ್ಚ ||
ಕಾಕೋಲಿನೋದಾಯುಗಜೀವಕೈಶ್ಚ ಕ್ಷೀರೇಣ ಸಿದ್ಧಂ ಮಹಿಷಿ ಘೃತಂ
ಸ್ಯಾತ್ || ೮೫ ||

ಅರ್ಥ— ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕಳ್ಳೆಗದ್ದ, ತುಳಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಇವುಗಳ ಅಥವಾ
೨ ಉತ್ತತ್ತಿ, ಪೀರಾ (ಕಾಕೋಲಿ) ವೃಷಭಕ, ಸೀಲಕಮಲ, ಇವುಗಳ
ಅಥವಾ ೩ ಕಾಕೋಲಿ, ಮೇವ, ಮಹಾಮೇದಾ, ಜೀವಕ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪ
ದಲ್ಲಿ ೪ ಸಾಲು ಹಾಲು ಹಾಕಿ ಎಮ್ಮೆಯ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು ||೮೫||

ಕಶೇರುಕಾ ಶೈವಲಶೃಂಗವೇರಪ್ರಪೌಂಡರೀಕಂ ಮಧುಕಂ ಬಿಸಸ್ಯ ||
ಗ್ರಂಥಿಶ್ಚ ಸರ್ಪಿಃ ಪಯಸಾ ಪಚೇತ್ ತೈಃ ಕ್ಷ್ವಿದ್ರಾನ್ವಿತಂ ಪಿತ್ತ ಹೃದಾ
ಮಯಾಘ್ನಮ್ || ೮೬ ||

ಅರ್ಥ— ಕಶೇರುಕ (ಕೋತೀಗಡ್ಡಿ) ಹಾವೆ, ಶೂಲ, ಪುಂಡರೀಕ, ಕಮಲ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಕಮಲದ ದೇಹಿನಗಂಟು ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಘೃತದ ೪ ಮಾಲು ಹಾಗೆ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಜೇಷ್ಠನೊಡನೆ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ ಪಿತ್ತಹೃದ್ರೋಗವು ಕಳೆಯುವದು. || ೪೬ ||

ಸ್ಥಿರಾದಿಕಲ್ಮೈಃ ಪಯಸಾ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸೇನೇಕ್ಷುರಸೇನವಾಪಿ ||
ಸರ್ವಿಹಿತಂ ಸ್ವಾದುಫಲೇಕ್ಷುಜಾಶ್ಚ ರಸಾಃ ಸುಶೀತಾ ಹೃದಿ ಪಿತ್ತದುಷ್ಪೇ || ೪೭ ||

ಅರ್ಥ— ಲಘುಪಂಚಮೂಲದ ಕಲ್ಮಡದ ನಾಲ್ಕು ಮಾಲು ಹಾವೆ, ಅಥವಾ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿನರಸ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಮೂರು ತರದ ಘೃತಗಳೂ ತೀತ ಮತ್ತು ಸಿಹಿ ಫಲಗಳ ರಸಗಳೂ ಕಬ್ಬಿನರಸವೂ ಪಿತ್ತಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. || ೪೭ ||

ಕಫಹೃದ್ರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸ್ವಿನ್ನಸ್ಯ ವಾಂತಸ್ಯ ವಿಲಂಘಿತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾ ಕಫಘ್ನೀ ಕಫಮುರ್ಮರೋಗೇ ||
ಕೌಲತಫ್ಫಧಾನ್ಯೈಶ್ಚ ರಸೈರ್ಯವಾನ್-ಪಾನಾನಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಾನಿ ಸಶರ್ಮರಾಣಿ || ೪೮ ||

ಅರ್ಥ— ಕಫಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇದ, ವಮನ, ಲಿಂಘನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಫನಾಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹುರಳಿಯ ಮತ್ತು ಹವೀಜದ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜವೆಯ ಆಹಾರವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. || ೪೮ ||

ಮೂತ್ರೇ ಶೃತಾಃ ಕಟ್ಟಲಶೃಂಗವೇರಪೀತದ್ರುಪಥ್ಯಾತಿವಿಷಾಃ
ಪ್ರದೇಯಾಃ ||
ತಥಾ ಶರೀಶುಂಠಿನಚೋಪಕುಲ್ಲಾ ರಾಸ್ನಾ ವಚಾ ಪುಷ್ಕರಮೂಲ
ಚೂರ್ಣವಾ || ೪೯ ||

ಅರ್ಥ— ಕಟಿಫಲ (ಕರಿಶಿವನ್ನು) ಶುಂಠಿ, ಪೀತದ್ರು (ದೇವದಾರು) ಅಣಲಿ, ಅತಿವಿಷಗಳನ್ನು ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ

ಕಚೋರ, ರುಂತಿ, ಬಜೆ, ಉಕುಲ್ಯ (ಹಿಪ್ಪಲಿ) ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅಥವಾ ರಾಸ್ನೆ, ಬಜೆ, ಪುಷ್ಕರಮೂಲ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. || ೮೯ ||

ಉದುಂಬರಾಶ್ವತ್ಥವಟಾಜುನಾಖ್ಯೇ ಪಾಲಾಶರೌಹಿತಕ

ಖಾದೀರೇ ಚ ||

ಕ್ವಾಥೇ ತ್ರಿವೃತ್‌ತ್ಕ್ರೃಷಣಚೂರ್ಣಸಿದ್ಧೋ ಲೇಹಃ ಕಫಘ್ನೋ
ಯುತ ಉಷ್ಣತೋಯೈಃ || ೯೦ ||

ಅರ್ಥ— ಆತ್ತಿ, ಆರಳೆ, ಆಲ, ಮುತ್ತಿಗಳ ಮತ್ತು ಮುತ್ತಲ, ರೋಹಿ
ತಕ, ಬದೀರಗವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿರೋತ್ತರ ತ್ರಿಕಟುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು
ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಲೇಹವನ್ನು ಬಿಸಿಸೇರಿಸಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡರೆ ಕಫನಾಶವಾಗು
ವದು. || ೯೦ ||

ಶಿಲಾಹ್ವಯಂ ನಾ ಭಿಷಗಪ್ರಮತ್ತಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್

ಕಲ್ಪವಿಧಾನದೃಷ್ಟಮ್ ||

ಪ್ರಾಶ್ಯಾಥನಾಗಸ್ಯಹರಿತಕೀ ಚ ರಸಾಯನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯನುಥಾಮ
ಲಕ್ಯಾಃ || ೯೧ ||

ಅರ್ಥ— ಜಾಗರೂಕನಾದ ವೈದ್ಯನು ಕಲ್ಪಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿ
ಯಂತೆ ಶಿಲಾಜತುವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಅಗಸ್ಯಹರಿತಕೀ ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ
ರಸಾಯನ, ಅಮಲಿಕೀರಸಾಯನಗಳನ್ನು ನೆರೈಸಬೇಕು, || ೯೧ ||

ತ್ರಿದೋಷ ಹೃದ್ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತ್ರಿದೋಷಜೇ ಲಂಘನಮಾದಿತಃ ಸ್ಯಾದನ್ನಂ ಚ ಸರ್ವೇಷು ಹಿತಂ
ವಿಧೇಯಮ್ ||

ಹೀನಾತಿಮಧ್ಯತ್ವಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚೈವ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ರಯಾಣಾಮಪಿ ಕರ್ಮ
ಶಸ್ತಮ್ || ೯೨ ||

ಅರ್ಥ— ತ್ರಿದೋಷ ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಲಂಘನಮಾಡಿಸಿ
ಮೂರು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿತಕರವಾದ ಆನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಮತ್ತು

ಅವುಗಳ ಬಲದ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಮೂರಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೯೨ ||

ಭುಕ್ತೇಽಧಿಕಂ ಜೀರ್ಯತಿ ಶೂಲಮಲ್ಪಂ ಜೀರ್ಣೇ ಸ್ಥಿತಂ ಸ್ಯಾತ್
ಸುರದಾರು ಕುಷ್ಠಮ್ ||
ಸತಿಲ್ಪಕಂ ದ್ವೇ ಲವಣೇ ವಿಡಂಗಮುಷ್ಣಾಂಬುನಾ ಸಾತಿವಿಷಂ ಪಿಚೇತ್
ಸಃ || ೯೩ ||

ಅರ್ಥ— ಉಬ್ಬಿಮಾಡದಕೂಡಲೇ ಹೆಚ್ಚು, ಅನ್ನಪಚನ ವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ, ಶೂಲವಾಗುತ್ತ ಜೀರ್ಣವಾದಕೂಡಲೇ ಅದು ಸ್ಥಿತಿತ್ವದ್ದರಿ ಅವನು ದೇವದಾರು, ಕೋಷ್ಠ, ಲೋಭ ಸ್ವೇಧಲವಣ, ಕಾಡಲವಣ, ವಾಸಡಿಂಗ, ಅತಿ ವಿಷಗಳ ಜೋರ್ಣವನ್ನು ಬಿಸಿಸೇರಿಸಿರಿಸಿ ಕೂಡಿಯಬೇಕು.

ಜೀರ್ಣೇಽಧಿಕೇ ಸ್ನೇಹವಿರೇಚನಂ ಸ್ಯಾತ್ ಫಲೈರ್ವಿರೇಚ್ಯೋ ಯದಿ
ಜೀರ್ಯತಿ ಸ್ಯಾತ್ ||
ತ್ರಿಷ್ಟೇವ ಕಾಲೇ ಸ್ವಧಿಕೇ ತು ಶೂಲೇ ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಹಿತಂ ಮೂಲವಿರೇ
ಚನಂ ಸ್ಯಾತ್ || ೯೪ ||

ಅರ್ಥ— ಅನ್ನ ಜೀರ್ಣವಾಗಲು ಶೂಲವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಔಷಧಿಗಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸ್ನೇಹ ವಿರೇಚನ ಕೂಡಬೇಕು ಅನ್ನಪಚನವಾಗುವಾಗ ಅದು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೆ, ವಿರೇಚನ ಫಲಗಳಿಂದ ವಿರೇಚನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಉಂಡಕೂಡಲೇ ಮತ್ತು ಪಚನವಾಗುವಾಗ ಪಚನ ವಾದನಂತರ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶೂಲವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮೂಲ ವಿರೇಚನ ಕೂಡಬೇಕು. || ೯೪ ||

ಕೃಮಿ ಹೃದ್ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪ್ರಾಯೋನಿಲೋ ರುದ್ಧಗತಿಃ ಪ್ರಕುಪ್ಯತ್ಯಾಮಾಶಯೇಶೋಧನಮೇವ
ತಸ್ಯಾತ್ ||
ಕಾಯಾಂತಥಾ ಲಂಘನವಾಚನಂ ಚ ಸರ್ವಂ ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಂ ಕ್ರಿಮಿಹೃದ್ಗ
ದೇಚ || ೯೫ ||

ಅರ್ಥ— ಕ್ರಿಮಿ ಹೃದ್ರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮಾಡಿ ವಾತ ಗತಿಯು ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗುವವರಿಗೆ ಅದು ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಕುಸಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ

ಶೋಧನ, ಲಂಘನ, ವಾಚನಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಕ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೯೧||

ಸಿರೋ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ನಾಸಾರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಸ್ಥೂದಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೊದಲ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಧಾರಣಾಜೀರ್ಣರಜೋತಿಭಾಷ್ಯ ಕ್ರೋಧತುಫೈಷಮ್ಯ ಶಿರೋಭಿ
ತಾಪೈಃ ||

ಪ್ರಜಾಗರಾತಿಸ್ವಪನಾಂಬುಶೀತೈರವತ್ಯಯಾ ನೈಥುನಬಾಷ್ಪಧೂಮೈಃ
|| ೯೨ ||

ಸಂಸ್ಥಾನದೋಷೇ ಶಿರಸಿ ಪ್ರದುಷ್ಪೋ ವಾಯುಃ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಮುದೀರ
ಯೇತ್ ತು ||

ಘ್ರಾಣಾರ್ತತೋದೌ ಕ್ಷವತುರ್ಜಲಾಭಃ ಸ್ರಾವೋನಿಲಾತ್ ಸಸ್ವರಶೀ
ರ್ಷರೋಗಃ || ೯೩ ||

ನಾನಾಗ್ರಸಾಕಜ್ವರವಕ್ತ್ರಶೋಷಾತ್ಯಷ್ಟೋಷ್ಣಪೀತಶ್ರವಣಾನಿಪಿತ್ತಾತ್ ||
ಕಾಸಾರುಚಿಸ್ರಾವಫನಪ್ರಸೇಕಾಃ ಕಫಾದ್ ಗುರುಃ ಸ್ತೋತಸಿ ಚಾಪಿ
ಕಂಡೂಃ || ೯೪ ||

ಅರ್ಥ— ವೇಗಧಾರಣ, ಅಜೀರ್ಣಧೂಳಿ, ಅತಿರಯ ಮೂತಾದೋಣ, ಕ್ರೋಧ, ಮತುಗಳ ಬದಲಾವಣೆ, ತಲೆನೋವು, ಜಾಗರಣೆ, ಬಹಳ ಮಲ ಗೋಣ ತಣ್ಣೀರು ಕುಡಿಯೋಣ, ಬರ್ಫತಿನೋಣ, ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ, ಉಗೆ ಧೂಮಗಳ ನೇವನ (ಇವುಗಳಿಂದ) || ೯೨ ||

ಮೇಲಿನವುಗಳಿಂದ ಕಫವುಳ್ಳ ತಲೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾತವು ದುಷ್ಟವಾಗಿ ನೆಗಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ವಾತದ ನೆಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ನೋವು, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಏನು ನೀರಿನಂಥ ಸ್ರಾವ, ಸ್ವರಬಂಗ ತಸರಾಲಿಗಳಿರುವವು. ||೯೩|| ಪಿತ್ತದ ನೆಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ತುದಿಯು ಕೆಂಪಾಗುವದು. ಜ್ವರ, ಬಾಯಿ ಬಣಗೋಣ, ನೀರಡಿಕೆ, ರಕ್ತ, ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ಹಳದಿಯಾದಂತೆ ಸುಂಬು ಆವು ಇರುವವು, ಕಫದ ನೆಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮು, ಅರುಚಿ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸುಂಬು, ಜಡತ್ವ ಮೂಗು ತುಂಬೋಣ ಈ ವಿಕಾರಗಳಿರುವವು. ||೯೪||

ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ತು ಸನ್ನಿಪಾತಾತ್ ಸ್ಯುಃ ಪೀನಸೇತೀನ
ರುಜೋತಿದುಃಖೇ ||

ಸರ್ವೋತೀವ್ರದ್ವ್ಯೋಹಿತಭೋಜನಾತ್ ತು ದುಷ್ಪ್ರಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ
ಉಪೇಕ್ಷಿತಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೯೯ ||

ತತಶ್ಚ ರೋಗಾಃ ಕ್ಷವಥುಶ್ಚ ನಾಸಾ-ಶೋಷಃ ಪ್ರತೀನಾಹ
ಪರಿಸ್ತವೌಚ ||

ಘ್ರಾಣಸ್ಯ ಪೂತಿತ್ವಮಪೀನಸಶ್ಚ ಸಸಾಕಶೋಢೋ-ಬುಫದಪೂ
ಯರಕ್ತಃ || ೧೦೦ ||

ಅರೂಂಷಿ ಶೀರ್ಷಶ್ರವಣಾಕ್ಷರೋಗಾಃ ಖಾಲಿತ್ಯಹರ್ಯರ್ಜುನ
ಲೋಮುಭಾವಾಃ ||

ತೃಟ್-ಶ್ವಾಸ-ಕಾಸ-ಜ್ವರ-ರಕ್ತ-ಪಿತ್ತ-ವೈವರ್ಣ್ಯ-ಶೋಷಾಶ್ಚ
ತತೋ ಭವಂತಿ || ೧೦೧ ||

ಅರ್ಥ— ಸನ್ನಿಪಾತದ ನೆಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸೋವು ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ತ್ರಾಸ ಆಗುತ್ತದೆ. ||೯೯|| ಈ ಎಲೆ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಗಳು ಅಹಿತ ಆಹಾರದಿಂದ ಬಹು ಹೆಚ್ಚಾಗುವವು ಆಗ ಅವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ ದುಷ್ಪ್ರಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯವಾಗುವದು ಅದರಿಂದ ಶೀನು, ನಾಸಾರೋಷ ಪ್ರತಿ ನಾಹ(?) ಮೂಗು ಸೋರೋಣ ಮೂಗು ನಾರೋಣ, ಅಪೀನಸ, ಮೂಗು ಕೆಂಪಾಗೋಣ, ಮೂಗು ಬಾಯೋಣ ಅರ್ಬುದ, ಮಾಯರಕ್ತ, ಅರೂಂಷಿ, ತಲೆ ಕಪಿ ಕಣ್ಣುಗಳ ರೋಗಗಳು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲು ಹಾರೋಣ ಕೂದಲುಗಳು ಹಸರು ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಆಗೋಣ ಈ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ ನೀರಡಿಕೆ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಜ್ವರ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ ವೈವರ್ಣ್ಯ ಶೋಷಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ||೧೦೦||

ದುಷ್ಪ್ರಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರೋಧಾಭಿಘಾತಸ್ರವಶೋಷಸಾಕೈಘ್ರಾಣಂ ಯುತಂ ಯಸ್ಯ ನ
ನೇತ್ತಿ ಗಂಧಮ್ ||

ದುರ್ಗಂಧಿ ಚಾಸ್ಯಂ ಬಹುಶಃ ಪ್ರಕೋಪಿ ದುಷ್ಪ್ರಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯನುದಾ
ಹರೇತ್ ತಮ್ || ೧೦೨ ||

ಅರ್ಥ— ಮೂಗು ತಟ್ಟಿಸೋಣ, ಅಭಿಘಾತ, ಸ್ರಾವ, ಶೋಷ, ಪಾಕ, ಗಂಧವು ತಿಳಿಯದಿರೋಣ ||೧೦೨|| ಬಾಯಿನಾರೋಣ, ಆಗಾಗ ಪ್ರಕೋಪವಾಗೋಣ, ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದರೆ ದುಷ್ಟ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು ||೧೦೨||

ಕ್ಷವಥು, ನಾಸಾಶೋಷ, ಪ್ರತಿನಾಹ, ಪರಿಸ್ರವ, ಪೂತಿನಸ್ಯ, ಅಪೀನಸ, ನಾಸಾಪಾಕ, ನಾಸಾಶೋಧ, ನಾಸಾರ್ಬದ, ಪೂಯಶಕ್ತ, ಅರೂಂಷಿ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮರ್ಮಾಣ್ಯನಿಲಸ್ತು ಮೂರ್ಧ್ನೀ ವಿಶ್ವಕಪಥಸ್ಥಃ ಕ್ಷವಥುಂ ಕರೋತಿ |

ಕ್ಷುದ್ರಃ ಸ ಸಂಶೋಷ್ಯ ಕಫಂ ತು ನಾಸಾಶೃಂಗಾಟಿ ಘ್ರಾಣವಿಶೋಷಣಂ ಚ ||

ಉಚ್ಛ್ವಾಸಮಾರ್ಗಂ ಚ ಕಫಃ ಸವಾತೋ ರುಂಧ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿನಾಹ ಮುದಾಹರೇತ್ ತಮ್ ||೧೦೩||

ಅರ್ಥ— ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಿದಾಡುವ ವಾತವು ಮರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು 'ಕ್ಷವಥು' ಎಂಬ ರೋಗವಾಗುವದು. ಕುಪಿತವಾದ ವಾತವು ಕಫವನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ, ಮೂಗಿನ ಶೃಂಗಾಟಿಕ ಮರ್ಮವನ್ನೂ ಮೂಗನ್ನೂ ಒಣಗಿಸುವದು, ಅದಕ್ಕೆ 'ನಾಸಾಶೋಷ' ವೆನ್ನುವರು. ವಾತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಫವು ಶ್ವಾಸಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಡೆಯುವದು, ಅದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತೀನಾಹ' ವೆಂದು ಹೆಸರು ||೧೦೩||

ಯೋ ಮಸ್ತಲುಂಗಾದ್ ಘನಪೀತಪಕ್ಷಃ ಕಫಃ ಸ್ರವೇದೇಷ ಪರಿಸ್ರವಸ್ತು ||

ನೈವರ್ಣ್ಯದಾರ್ಗಂಧ್ಯ ಮುಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಸ್ಯಾತ್ಪೂತಿನಸ್ಯಂ ಶ್ವಯಃ ಘೃಭ್ರಮತ್ ||೧೦೪||

ಅರ್ಥ— ಮಿದುಳಿನಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಷ ಕಫವು ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು 'ಪರಿಸ್ರವ' ವು ಅದನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲು ವಿನರ್ಣತೆ, ದುರ್ಗಂಧ, ಬಾವು ಭ್ರಮಗೊಂಡಾಗುವವು. ಅದಕ್ಕೆ 'ಪೂತಿನಸ್ಯ' ವೆಂದು ಹೆಸರು. ||೧೦೪||

ಅನಹ್ಯತೇ ಯಸ್ಯ ವಿಶುಷ್ಯತೇ ಚ ಪ್ರಕ್ಲಿದ್ಯತೇ ಧೂಪ್ಯತಿ ಯಸ್ಯನಾಸಾ||
ನ ನೇತ್ತಿ ಯೋ ಗಂಧರಸಾಂರ್ದ್ರ ಜಂತುರ್ಜುಷ್ಯಂ ವ್ಯವಸ್ಯೇತ್ ತನು
ಪೀನಸೇನ ||೧೦೫||

ತಂ ಚಾನಿಲಶ್ಲೇಷ್ಣ ಭವಂ ವಿಕಾರಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ ಸಮಾನ
ಲಿಂಗಮ್ |

ಸದಾಹರಾಗಃ ಶ್ವಯಥುಃ ಸಪಾಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಘ್ರಾಣಸಾಕೋಽಪಿ ಚ
ರಕ್ತಪಿತ್ತಾತ್ ||೧೦೬||

ಅರ್ಥ— ಯಾತರಲ್ಲಿ ಮೂಗು ಉಬ್ಬುವದು, ಒಣಗುವದು, ಹೆಚ್ಚು
ಹಸಿಯಾಗುವದು, ಉಗಿ ಹೊರಟಂತೆಯಾಗುವದು, ಹೀಗೆ ಆಗಿ, ರೋಗಿಯು
ಗಂಧರಸಗಳನ್ನು ತಿ-ಯ-ನೋ ಅದು 'ಅಪೀನಸಾ' ವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.
||೧೦೫|| ಇದು ವಾತ =ಫ ವಿಕಾರವು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ರಕ್ತಪಿತ್ತದಿಂದ ದಾಹ, ರಾಗ, ಬಾವು, ಪಾಕಗಳುಂಟಾದರೆ
' ಘ್ರಾಣಪಾಕ ' ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೧೦೬||

ಘ್ರಾಣಾಶ್ರಿತಾಸ್ಯಕ್ ಪ್ರಭೃತೀನ್ ಪ್ರದೂಷ್ಯ ಕುರ್ವಂತಿ ನಾಸಾರ್ಶ್ವ
ಯಥಂ ಮಲಾಶ್ಚ |

ಘ್ರಾಣೇ ತಥೋಚ್ಛ್ವಾಸಗತಿಂ ನಿರುಧ್ಯ ಮಾಂಸಪ್ರದೋಷಾದಪಿ
ಚಾರ್ಬುದಾನಿ ||೧೦೭||

ಅರ್ಥ— ದೋಷಗಳು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಕ್ತಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದುಷ್ಟ
ಮಾಡಿ ' ನಾಸಾಶೋಧ ' ವೆಂಬ ರೋಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವು. ಆ ದೋಷ
ಗಳು ಮಾಂಸವನ್ನು ದುಷ್ಟಮಾಡಿ ಉಚ್ಛ್ವಾಸವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ
' ಅರ್ಬುದ ' ಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. || ೧೦೭ ||

ಘ್ರಾಣಾತ್ ಸ್ರವೇದ್ ನಾ ಶ್ರವಣಾನ್ಮುಖಾದ್ ನಾ ಪಿತ್ತಾಕ್ತಮಸ್ರಂ
ತ್ವಪಿ ಪೂಯರಕ್ತಮ್ ||

ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ ಪಿತ್ತಃ ಪವನಃ ಕಫಾದೀನ್ ಸಂದೂಷ್ಯ ಚಾರೂಂಷಿ
ಸದಾಹಪಾಕಮ್ || ೧೦೮ ||

ಅರ್ಥ— ಮೂಗು, ಕಿವಿ ಅಥವಾ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಪಿತ್ತ ಕೂಡಿದ
ರಕ್ತದ ಸ್ರಾವವಾಗಹತ್ತಿದರೆ ಅದು 'ಪೂಯ ರಕ್ತ' ವು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ

ವಾಯುವು ಕಫಾದಿಗಳನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ ದಾಹಪಾಕಗಳುಳ್ಳ 'ಅರೂಂಷಿ' ಎಂಬ ರೋಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. || ೧೦೮ ||

‘ಕಿಯಂತಃ ಶಿರಸೀಯ’ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಶೀರ್ಷರೋಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಭೃಶಾರ್ತಿಶೂಲಂ ಸ್ಫುರತೀಹ ವಾತಾತ್ ಪಿತ್ತಾತ್ ಸದಾಹಾರ್ತಿ ಕಫಾ
ದ್ಗುರು ಸ್ಯಾತ್ ||
ಸರ್ವೈಸ್ತ್ರಿದೋಷಂ ಕ್ರಮಿಜಂ ಸಕಂಡು ದೌರ್ಗಂಧ್ಯತೋದಾರ್ತಿಯುತಂ
ಶಿರಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೧೦೯ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋವು ಶೂಲಗಳಿರುವವು. ಪಿತ್ತಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಹನೋವುಗಳೂ ಕಫಜದಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ ನೋವುಗಳೂ ತ್ರಿದೋಷಜದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕ್ರಮಿಜದಲ್ಲಿ ತುರಿಕೆ, ದುರ್ಗಂಧ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ ನೋವುಗಳಿರುವವು. || ೧೦೯ ||

ಮುಖರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖಾನುಯೇ ಮಾರುತಜೇ ತು ಶೋಫಃ ಕಾರ್ಕಶ್ಯರೌಕ್ಷ್ಣ ಪ್ರಬಲಾ
ರುಜಶ್ಚ |
ಕೃಷ್ಣಾರುಣಂ ನಿಷ್ಪತನಂ ಸಶೀತಂ ಪ್ರಸ್ತಂಸನಸ್ಯಂದನತೋದ ಭೇಧಾಃ
|| ೧೧೦ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತ ಮುಖರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಾವು, ಕರ್ಕಶತೆ, ರುಕ್ಷತೆ, ಬಹಳ ನೋವು, ಕೆಂಪು ನಸುಗಪ್ಪು ಶೀತವಾದ ಕಫ, ಸ್ತಂಸನ, (ಹಲ್ಲುಬೀಳೋಣ), ಸ್ಪಂದನ, ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಒಡೆದಂತೆ ನೋವುಗಳಿರುವವು. || ೧೧೦ ||

ತೃಷ್ಣಾಜ್ವರ ಸ್ಫೋಟಿಕದಾಹಪಾಕಾ ಧೂಮಾಯನಂ ಚಾಪ್ಯವದೀ
ರ್ಣತಾ ಚ |

ಪಿತ್ತಾತ್ ಸಮೂರ್ಜ್ಯಾ ವಿವಿಧಾ ರುಜಶ್ಚ ವರ್ಣಾಶ್ಚ ಶುಕ್ಲಾರುಣ
ವರ್ಣವರ್ಜ್ಯಾಃ || ೧೧೧ ||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಜ ಮುಖರೋಗದಲ್ಲಿ ನೀರಡಿಕೆ, ಜ್ವರ, ಬಕ್ಕೆ, ದಾಹ, ನಾಕ, ಹೊಗೆ ಹೊರಟಂತೆ ಆಗೋಣ, ತುಟಿ ಮುಂತಾದವು ಸೀಳೋಣ,

ಮೂರ್ಛೆ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತರದ ಸೋವುಗಳೂ, ಬಿಳಿ ನಸುಗಪ್ಪು ಹೊರ್ತಾಗಿ
ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳೂ ಇರುವವು. ||೧೧೧||

ಕಂಡೂಗುರುತ್ವಂ ಸಿತವಿಜ್ಜಲತ್ವಂ ಸ್ನೇಹೋರುಚಿರ್ಜಾಡ್ಯ ಕಫ
ಪ್ರಸೇಕೌ |

ಉತ್ಕ್ಲೇಶಮಂದಾನಲತಾ ಚ ತಂದ್ರಾ ರುಜಶ್ಚ ಮಂದಾಃ ಕಪವಕ್ತ್ರ
ರೋಗೇ ||೧೧೨||

ಅರ್ಥ— ಕಫಜ ಮುಖರೋಗದಲ್ಲಿ ತುರಿಕೆ, ಜಡತ್ವ, ಬಾಯಿಯು
ಬೆಳ್ಳಗೆ ಜಿಗಟು ಆಗೋಣ, ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ, ಅರುಚಿ, ಜಾಡ್ಯ, ಕಫಬೀಳೋಣ,
ಉತ್ಕ್ಲೇಶ, ಮಂದಾಗ್ನಿ, ತಂದ್ರೆಗಳಿದ್ದು ಸೋವು ಮಂದವಾಗಿರುವದು. ||೧೧೨||

ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ತು ವಕ್ತ್ರರೋಗೇ ಭವಂತಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ತು
ಸನ್ನಿಪಾತಾತ್ |

ಸಂಸ್ಥಾನದೂಷ್ಯಾಕೃತಿನಾಮುಭೇದಾಚ್ಚೈತೇ ಚತುಃಷಷ್ಟಿಃವಿಧಾ ಭ-
ವಂತಿ ||೧೧೩||

ಅರ್ಥ— ಸನ್ನಿಪಾತಜ ಮುಖರೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ
ಇರುವವು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಮುಖರೋಗಗಳು ಸಂಸ್ಥಾನ (ಆಕಾರ) ದೂಷ್ಯ,
ಲಕ್ಷಣ, ಹೆಸರುಗಳ ಭೇದದಿಂದ ೬೪ ಪ್ರಕಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ||೧೧೩||

ಶಾಲಾಕೃತಂತ್ರೇ ನಿಹಿತಾನಿ ತೇಷಾಂ ನಿಮಿತ್ತರೂಪಾಕೃತಿಭೇಷಜಾನಿ ||
ಯಥಾಪ್ರದೇಶಂಚ ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ವಕ್ತ್ರಗದಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯೇ
|| ೧೧೪ ||

ಅರ್ಥ— ಶಾಲಾಕೃತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ ಔಷಧಗಳು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಮುಖ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವೆವು. || ೧೧೪ ||

ಮುಖರೋಗವಾದ ಅರುಚಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ನಾ ತಾ ದಿ ಭಿಃ ಶೋಕಭಯಾತಿಲೋಭಕ್ರೋಧೈರ್ಮನೋಘ್ನಾಶನ
ರೂಪಗಂಧೈಃ ||

ಅರೋಚಕಾಃ ಸ್ಯುಃ ಪರಿಹೃಷ್ವದಂತಃ ಕಷಾಯವಕ್ತ್ರಸ್ಯ ಮತೋಃ
ನಿಲೇನ || ೧೧೫ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ, ಶೋಕ, ಭಯ, ಅತಿಶೋಭ, ಕ್ರೋಧ, ಮನೋನಾಶಕ ಆಹಾರ, ರುಷ, ಗಂಧಗಳಿಂದಲೂ ಅರುಚಿರೋಗ ಗಳುಂಟಾಗುವವು. ವಾತಜ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ವಂತದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಗರು ರಸವಿರುವುದು. || ೧೦೫ ||

ಕಟ್ಟಿವ್ವ ಮುಷ್ಣಂ ವಿರಸಂ ಚ ಪೂತಿ ಪಿತ್ತೇನ ವಿದ್ಯಾಲ್ಲವಣಂ ಚ
ವಕ್ತ್ರಮ್ |

ಮಾಧುರ್ಯವೈಚ್ಛಿಲ್ಯಗುರುತ್ವಶೈತ್ಯ ವಿಬಂಧಗಂಬಂಧಯುತಂ ಕಫೇನ
|| ೧೦೬ ||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತದ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯು ಕಹಿ, ಹಳಿ, ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ಮೂಲಸು ಇರುವುದು. ಕಫದ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯು ಮಧುರ, ಚಿಗಟು, ಜಡ, ಶೀತವಿದ್ದು ಮಲಬಂಧವಿರುವುದು. || ೧೦೬ ||

ಅರೋಚಕೇ ಶೋಕಭಯಾತಿಶೋಭಕ್ರೋಧಾದ್ಯಹೃದ್ಯಾಶುಚಿಗಂಧ-
ಬೇ. ಸ್ವಾತ್
ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ವಕ್ತ್ರಮುಢಾದಾಚಿಶ್ಚ ತ್ರಿದೋಷಜೇ ನೈಕರಸಂ ಭವೇತ್ತು
|| ೧೦೭ ||

ಅರ್ಥ— ಶೋಕ, ಭಯ, ಅತಿಶೋಭ, ಕ್ರೋಧ ಮುಂತಾದವು ಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇದವಾದ ಆಹಾರ, ಮತ್ಸ್ಯ ಅಪಸಿತ್ರವಾದ ಗಂಧ ವಾದ ಉಂಟಾದ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯು ರಸವು ಇರುವುದು ಇಷ್ಟು ಅರುಚಿ ಇರುವುದು. ತ್ರಿದೋಷಜ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಸಗಳಿರುವವು. || ೧೦೭ ||

ಕರ್ಣರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—
ನಾದೋಷತಿರುಕ್ ಕರ್ಣಮಲಸ್ಯ ಶೋಷಃ ಸ್ರಾವಸ್ತನುಶ್ಚಾಶ್ರವಣಂ ಚ
ವಾತಾತ್ ||

ಶೋಫಃ ಸರಾಗೋ ದರಣಂ ವಿದಾಹಃ ಸಹಿತಪೂತಿಶ್ರವಣಂ ಚ
ಪಿತ್ತಾತ್ || ೧೦೮ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತಜ ಕರ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ ಕುಯಲ್ಲಿ ಸವ್ವಳ, ಬಹಳ ನೋವು, ಕೂಗಣೆಯು ಒಣಗೋಣ, ತೆಕ್ಕಗನ್ನ ಸ್ರವ, ಬಾಧಿಯುಗಳಿರು ವವು. ಪಿತ್ತಜ ಕರ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ ಬ.ವು, ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ, ಸೀಳುಮಿಕೆ, ವಿದಾಹ, ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವ ಮೊಲಸು ಸ್ರವವಿರುವುದು. || ೧೦೮ ||

ನೈಶ್ರತ್ಯಕಂಡೂಸ್ಥಿರಶೋಫಶುಕ್ಲಸ್ನಿಗ್ಧ ಶ್ರುತಿಃ ಶ್ಲೇಷ್ಣಭವೇಽಲ್ಪರುಕ್ ಚ ||

ಸರ್ವಾಣಿ ಲಿಂಗಾನಿ ತು ಸನ್ನಿಪಾತಾತ್ ಶ್ರಾವಶ್ಚ ತತ್ರಾಧಿಕದೋಷವರ್ಣಃ || ೧೧೯ ||

ಅರ್ಥ— ಕಫಜ ಕರ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಾಧಿಯು, ಕಂಡೂ, ಸ್ಥಿರವಾದ ಬಾವು, ಬಿಳಿ ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ಥಾವ, ಇವುಗಳಿದ್ದು ನೋವು ಸ್ವಲ್ಪ ಇರುವದು. ತ್ರಿದೋಷಜ ಕರ್ಣರೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದು ಸ್ವಾವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ದೋಷದ ಬಣ್ಣವಿರುತ್ತದೆ. || ೧೧೯ ||

ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಲ್ಪಸ್ತು ರಾಗೋನುಸದೇಹವಾಂಶ್ಚ ಸತೋದಭೇದೋನಿಲಜಾಕ್ಷಿ ರೋಗಃ |

ಪೀತೋಪದೇಹಶ್ಚ ಭೃಶೋಷ್ಣವಾಹೀ ಪಿತ್ತಾತ್ ಸದಾಹೋತಿರುಜಃ ಸರಾಗಃ || ೧೨೦ ||

ಅರ್ಥ— ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಸ್ವಲ್ಪ, ಪಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದಿರೋಣ, ಚುಚ್ಚಿ ವಂತೆ ಒಡೆದಂತೆ ನೋವುಗಳಿದ್ದರೆ ವಾತಜ ಕಣ್ಣು ರೋಗವು. ಹಳದಿ ಪಿಚ್ಚು, ಬಹಳ ಉಷ್ಣಸ್ಥಾವ, ವಾಹ, ಬಹಳ ನೋವು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳಿದ್ದರೆ ಪಿತ್ತಜ ಕಣ್ಣು ರೋಗವು. || ೧೨೦ ||

ಶುಕ್ಲೋಪದೇಹೋ ಬಹುಪಿಚ್ಛಿಲಾಶ್ರು ನೇತ್ರೈ ಕಫಾತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಗುರುತಾ ಸಕಂಡೂಃ |

ಸರ್ವಾಣಿ ರೂಪಾಣಿ ತು ಸನ್ನಿಪಾತಾತ್ ಷಟ್ಸಪ್ತತೀನೇತ್ರಗದಾಸ್ತು ಭೇದಾತ್ || ೧೨೧ ||

ಅರ್ಥ— ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಪಿಚ್ಚು, ಬಹಳ ಜಿಗಟು ನೀರು, ಜಡತ್ವ ತುಕೆಗಳಿದ್ದರೆ, ಕಫಜನೇತ್ರರೋಗವು, ಸನ್ನಿಪಾತಜನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. (ಏದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ) ಸಂಸ್ಥಾನ, ಮೂಷ್ಯ, ಆಕೃತಿ ನಾಮಗಳ ಭೇದದಿಂದ ೭೬ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. || ೧೨೧ ||

ಶೇಷಾಮುಭಿವ್ಯಕ್ತಿರತಿಪ್ರದಿಷ್ಟಾ ಶಾಲಾಕೃತಂತ್ರೇಷು ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಚ |

ಪರಾಧಿಕಾರೇಷು ನ ವಿಸ್ತರೋಕ್ತಿಃ ಶಸ್ತ್ರೇತಿ ತೇನಾತ್ರನನಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ || ೧೨೨ ||

ಅರ್ಥ— ಶಾಲಾಕೃತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದು ಶಾಲಾಕೃತಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಯೋಗವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ||೧೭೨||

ಖಾಲಿತ್ಯ ಸಾಲಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೇಜಃ ಸವಾತಂ ಖಲು ಕೇರಭೂಮಿಂ ದಗ್ಧ್ವಾ ತು ಕುರ್ಯಾತ್
ಖಲಿತಂ ನರಸ್ಯ |
ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಗ್ಧ್ವಾ ಪಲಿತಾನಿ ಕುರ್ಯಾತ್ ಹರಿತ್ ಪ್ರಭತ್ವಂ ಚ
ಶಿರೋರುಹಾಣಾಮ್ ||೧೭೩||

ಅರ್ಥ— ವಾತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತೇಜವು ಕೇರಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಖಲಿತಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ಸುಟ್ಟು ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಸರು ಬಣ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪಲಿತವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ||೧೭೩||

ಇತ್ಯೂರ್ವಜತ್ರುಸ್ಥಗದೈಕದೇಶಃ ಪ್ರೋಕ್ತಶ್ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ಚ ಸರಂ
ನಿಬೋಧ |
ಅತಃಪರಂ ಭೀಷಜಸಂಗ್ರಹಂ ತು ನಿಬೋಧ ಸಂಕ್ಷೇಪತ ಉಚ್ಯಮಾನಮ್
||೧೭೪||

ಅರ್ಥ— ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಜಪ್ರವಿವ ಮೇಲಿನ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ. ಔಷಧ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು, ಕೇಳಿ. ||೧೭೪||

ವಾತದ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾತಾತ್ ಸಕಾಸವೈಸ್ವರ್ಯೇ ಸಕ್ಷಾರಂ ಪೀನಸೇ ಘತಮ್ |
ಪಿಬೇದ್ರಸಂ ಪಯಶ್ಚೋಷ್ಣಂ ಸ್ನೇಹಿಕಂ ಧೂಮಮೇವ ವಾ||೧೭೫||

ಅರ್ಥ— ವಾತದ ತೂಸ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮು, ಸ್ವರಭಂಗಗಳಿದ್ದರೆ ಜವಬಾರಿ ಹಾಕಿ ಘ್ರತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಉಷ್ಣವಾಂಸ ರಸ, ಅಥವಾ ಹಾಲು ಅಥವಾ ಸೈಗ್ಧ (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಧೂಮವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೧೭೫||

ಶತಾಹ್ವಾನ್ವಗ್ಬಲಾಸೂಲಂ ಸೋನಾಕೈರಂಶ ಮೂಲಜಮ್ |

ಅರಗ್ವಧಂ ವಿದೇವ್ವರ್ತಿಂ ಮಧೂಜ್ವಿಷ್ಟವಸಾಘ್ರೈಃ ||೧೨೬||

ಅರ್ಥ— ಬೇಸೋಣ, ದಾಂಡಿ, ಬಾಸೂಲ, ಹೆಮ್ಮರ, ಕೊಡಲೋಣ, ಅಪ್ಪೇವೇಳೆ ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೂಡಿಸಿ ಸೋನಾ ಸಾಘ್ರ ಕೂಡಿಸಿ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಕೂಡಿ, ಅದರ ತರಗಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೨೬||

ಅಥವಾ ಸಘೃತಾನ್ ಸಕ್ರಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ಸುಷ್ಕಕಸಂಪುಟೇ ||

ನವಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯನತಾಂ ಧೂಮಂ ವೈದ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||೧೨೭||

ಅರ್ಥ— ಅಥವಾ ಸರಿವಾಣಗಳಿಂದ ಮರ ಕಟ್ಟಿ ಮತ್ಸ್ಯ ಘೃತ ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಧೂಮವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೨೭||

ಶಂಖಮೂರ್ಧಂ ಲಲಾಟಾಂಶೇ ವಾಣಿಷ್ಟೇವೋಪನಾಹನಮ್ ||

ಸ್ವಭೃಕ್ಷೇ ಕ್ಷನಧೂಪ್ರಾನರೋದಾಘೌ ಸಂಕರಾಚಯಃ ||೧೨೮||

ಅರ್ಥ— ಶಂಖ, ಕೂಟ, ಶಂಖಮೂರ್ಧ ಕೈಲಾಸ, ಲಲಾಟಾಂಶ, ವಾಣಿಷ್ಟೇ, ಲಲಾಟಾಂಶ, ಕ್ಷನಧೂಪ್ರಾನರೋದಾಘ, ಸಂಕರಾಚಯ, ಕ್ಷನಧೂಪ್ರಾನರೋದಾಘ ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೨೮||

ಘ್ರೇಯಾ ರೋಹಿಷತರ್ಕಾರೀ ವಚಾ ಜೀರಕಚೋರಕಾಃ ||

ತ್ವಕ್ ವತ್ರಮರಿಚ್ಛಿಲಾನಾಂ ಚೂರ್ಣಾ ವಾ ಸೋಪಕುಂಬಿಕಾಃ ||೧೨೯||

ಅರ್ಥ— ಗಂಧರ್ವಣ, ತರ್ಕಾರಿ, (ತು. ಶಲಕು) ವಚ, ಜೀರಕ, ಚೋರಕ, ತ್ವಕ್, ವತ್ರಮರಿಚ್ಛಿಲಾನಾಂ, ಚೂರ್ಣಾ, ವಾ ಸೋಪಕುಂಬಿಕಾಃ ||೧೨೯||

ಸ್ರೋಶಶ್ಯಂಗಾಟಿನಾಸಾಷ್ಟೋಷೇ ತೈಲಂ ಚ ನಾವನಮ್ || ೧೩೦ ||

ಅರ್ಥ— ಮತಶ್ರೂಷಾ ಯಾವಲ್ಲಿ ಸ್ರೋಶಶ್ಯ, ಶ್ಯಂಗಾಟಿ, ಮುರ್ಮ, ಮೂಗು, ಕಣ್ಣುಗಳ ರೋಷವಿದ್ದರೆ, ಶೈಲದ ನಸ್ಯಕಾಶ್ವ ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೩೦||

ಅಥ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪ್ರಬಾನ್ಯಾಜೇ ತಿಲಾನ್ ಪ್ಲೀರೇ ತೇನ ವಿಷ್ವಾನ್ ತದುಷ್ಮಣಾ || ೧೩೧ ||

ಮಂವಸ್ವಿನ್ನಾನ್ ಸಯಾತ್ಪಾಪಾನ್ ಚುರಾಂಸ್ತೇನೈವ ಪೀಡಯೇತ್ ||
 ದಶಮೂಲಸ್ತನಿ ಕ್ವಾಫೇರಾಸ್ತಾನುಧುಕಕಲ್ಪವತ್ || ೧೩೧ ||
 ಸಿದ್ಧಂ ಸಸೈಂಧವಮ್ ತೈಲಂ ದಶಕೃದ್ವೀಣು ತತ್ ಸ್ಮೃತಮ್ ||
 || ೧೩೧ || ||

ಅರ್ಥ— ಕರೆ ಎಳ್ಳುಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ದಾ ರಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ
 ಅರೆದು ಅದನ್ನು ಹಾಲು ಹಾಕಿದ ಕೊಡುವ ಬಾಯಿಗೆ ಅರೆವೆಯನ್ನು ಕಳೆ, ಅದ
 ನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದು ಹತ್ತು ತುಂಬುಗಳಿಗಿಂತ ಮುಚ್ಚು ತುಂಬು ಉಗಿ
 ಯುವ ರೇಯಾಗಿ ಹೇಡುವುದು ಕೂಡಿಸಿ, ಅದು ಅಷ್ಟೇ ಹಾಕಿ ಹಿಂದಜೇಕು
 ಕುದರಲ್ಲಿ ನುಲಿಸುವ ಉಗಿ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಕಡಾಡು, ಅನೇಕ ತುಂಬು ರಾಷ್ಟ್ರ ಜೇಷ್ಠ
 ಮುಖಗಳ ಕೆತ್ತು ಮುಚ್ಚು ಸೈಂಧವಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು ಗೊಂದಲ ಸ್ಥಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧ
 ಮಾಡಬೇಕು. ಬೀಗೆ ರಕ್ತ ಸುಲಿತವು ಹಿಂದರು ಅಣ್ಣು ಲವಾಗುವವು. ೧೩೧||

ಸ್ನಿಗ್ಧ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಪನೈರ್ಮೋಹಂ ನಿರ್ದರೇದ್ವಾತಪೀನಸೇ || ೧೩೨ ||
 ಸ್ನಿಗ್ಧಾಪ್ಲೋಷ್ಟೈಶ್ಚ ಲಘುನ್ನಂ ಗ್ರಾಮ್ಯಾದೀನಾಂ ರಸೈರ್ಹಿತಮ್ ||
 ಉಷ್ಣಾಂ ಬುನಾ ಸ್ನಾನಪಾನಂ ನಿವಾತೋಷ್ಣ ಪ್ರತಿಶ್ರಯಃ || ೧೩೩ ||

ಅರ್ಥ— ಎ ರೋಗವಾದಲ್ಲಿ ಕೇರಳಿಯನ್ನು ಸ್ನಿಗ್ಧ ಮಾಡಿ, ಅಸ್ಥಾಸಿನ
 ಮುಖಗಳನ್ನು ಕೊಬ್ಬು, ದೇಹವುಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿಯ ನೇಯ. ಅದೇ ಲೆ ಸ್ನಿಗ್ಧ,
 ರುಲಿ, ಉಷ್ಣಾದಾದಿ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಮೂಂಪರವಮೊಡನೆ
 ಹಗಲು ಅದರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಬಿಸಿ ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನಪಾನಗಳನ್ನು
 ಮಾಡಬೇಕು. ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೇಟ್ಟುಗಿನ ಸ್ನಾನವು ಇರಬೇಕು. ೧೩೩||

ಚಿಂತಾಮೃತಮಯ ವ್ಯಾಯಾಮ ವಾಕ್ ಚೇಷ್ಟಾನಿರಲೋಭನೇತ್ |
 ಸಾಶೇ ಪೀನಸೇ ಧೀವಾನಿಚ್ಛನ್ನೇವಾತ್ಮನೋಹಿತಮ್ || ೧೩೪ ||

ಅರ್ಥ— ಕನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಇಚ್ಛಿಸುವುದು ವಾಕ್ಯವನವರೋಗಿಯು
 ಚಿಂತೆ, ನೈರ್ದೋಗ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಮುಂತಾದೋಣ, ಮುಂತಾದೋಣಗಳನ್ನು
 ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೩೪ ||

ವಿದ್ರವ್ಯಶಾಯದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಿತ್ತೇ ಸರ್ವಃ ಪಿಬೇತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಶೃಂಗವೇರಶೃತಂ ಪಯಃ |
 ಪಾಚನಾರ್ಥೇ ಪಿಬೇತ್ ಪಕ್ಷೇ ಕಾರ್ಯಂ ಮೂರ್ಧವಿರೇಚನಂ || ೧೩೫ ||

ಅರ್ಥ— ಸಿತ್ತದ ಪೀನಸದಲ್ಲಿ ಅಮದ ಪಚನಕ್ಕಾಗಿ ಸುಂಠಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವೂಡಿದ ಘೃತವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಂಠಿತ ಕೆ ಕುದಿಸಿದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯವು ಪಕ್ವವಾಗಲು (ಮುಂಜೆ ಹೇಳಿದ) ಶಿರೋವಿರೇಚನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೫||

ಪಾಠಾದ್ವಿರಜನೀಮೂರ್ಯಾ ಪಿಪ್ಪಲೀಚಾತಿಪಲ್ಲವೈಃ ||

ದಂತ್ಯಾ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ತತ್ ತೋಯಂ ನಸ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪಕ್ವಪೀನಸೇ || ೧೩೬ ||

ಅರ್ಥ— ಅಗಲಶುಂಠಿ, ಅರಿವಣ, ಮಾರುರಿವಣ, ಹೆಗ್ಗೂರಹೆಗೆ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮಲ್ಲಗೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಎರೆ, ದಂತೀಮೂಲ, ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವೂಡಿದ ಕಷಾಯವು ದಕ್ಷಪೀನಸದಲ್ಲಿ ವಿರೇಚನ ನಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ||೧೩೬||

ಪೂಯಾಸ್ರರಕ್ತಪಿತ್ತಘ್ನಾಃ ಕಷಾಯಾ ನಾವನಾನಿ ಚ ||

ಸಾಕದಾಹಾಧ್ಯರೂಕ್ಷೇಷು ಶೀತಾಃ ಸೇಕಾಃ ಪ್ರಲೇಪನಾಃ || ೧೩೭ ||

ಅರ್ಥ— ನಾಸಾಪಾಕ, ದಾಹ, ರುಕ್ತತೆಗಳಿದ್ದರೆ, ರೇವು, ರಕ್ತ, ಪಿತ್ತ ಮತ್ತು ರಕ್ತದೋಷನಾಶಕವಾದ ಕಷಾಯ, ಸಸ್ಯ, ಸೇಚನ, ಲೇಪನಗಳನ್ನು ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೩೭||

ಸ್ನೇಹದಸ್ಮೋಪಚಾರಾಶ್ಚ ಕಷಾಯಾಃ ಸ್ವಾದುಶೀತಲಾಃ ||

ಮಂದಪಿತ್ತೇ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯೇ ಸ್ನಿಗ್ಧೈಃ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿರೇಚನಮ್ || ೧೩೮ ||

ಅರ್ಥ— ಮಧುರ, ಶೀತಲವಾದ ಸ್ನೇಹದ ನಸ್ಯ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಸ್ವಲ್ಪ ಪಿತ್ತಸಿದ್ಧ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೩೮||

ಕಫಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೌರವಾರೇಚಕೇಷ್ವಾದೌ ಲಂಘನಂ ಕಫಪೀನಸೇ ||

ಸ್ವೇದಾಃ ಸೇಕಾಶ್ಚ ಸಾಕಾರ್ಥಂ ಲಿಪ್ತೇ ಶಿರಸಿ ಸರ್ಪಿಷಾ || ೧೩೯ ||

ಅರ್ಥ— ಕಫಪೀನಸದಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ ಅಡಚೆಗಳು ಇದ್ದರೆ, ಮೂವಲು ಲಂಘನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅಮ ಪಾಚನಕ್ಕಾಗಿ ತಲೆಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡದು ಸ್ನೇಹ ಸೇಕಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೯||

ಲಶುನಂ ಮುದಗ್ಧ ಚೂರ್ಣೇನ ವೈಶೇಷ್ಯಾ ರಘುಶೈರ್ಯುತಮ್ ||
ದೇಯಂ ಕಫಘ್ನ ವಮನಮುತ್ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣೀಹಿತಮ್ || ೧೪೦ ||

ಅರ್ಥ— ಹೆಸರಹಿಟ್ಟು, ತ್ರಿಕಟು, ಜವವಾರ, ಘೃತಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಬಳ್ಳಿಳ್ಳೆಯ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಕಫವು ಕೆರಳಿದ್ದರೆ ಕಫನಾಶಕ ವಮನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೪೦||

ಅಪೀನಸೇ ಪೂತಿನಸ್ಯೇ ಘ್ರಾಣಾಸ್ರಾವೇ ಸಕಂಡುಕೇ ||
ಧೂಮಃ ಶಸ್ತ್ರೋನವಪೀಡಸ್ಯ ಕಟುಭಿಃ ಕಫಪೀನಸೇ || ೧೪೧ ||

ಅರ್ಥ— ಅಪೀನಸ, ಪೂತಿನಸ್ಯ, ಘ್ರಾಣಾಸ್ರಾವ, ಕಂಡುಗಳು ಇದ್ದರೆ ಧೂಮ ಮತ್ತು ಅವಪೀಡ (ಕಲ್ಮಮಾಡಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುವ ಔಷಧ)ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಕಫ ಪೀನಸದಲ್ಲಿ ಕಾರ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅವಪೀಡ ಕವು ಹಿತಕರವಾಗಿದೆ. ||೧೪೧||

ಮನಃಶಿಲಾನಚಾವ್ರೋಷವಿಡಂಗಂ ಹಿಂಗುಗುಗುಲುಃ |
ಚೂರ್ಣೈಃ ಸ್ರಾಯಃ ಪ್ರಧಮನಃ ಕಟುಭಿಸ್ತ್ರಿಪಲೈಃ ಸಹ || ೧೪೨ ||

ಅರ್ಥ— ಮನಃಶಿಲಾ, ಬಜ್ರ, ತ್ರಿಕಟು, ವಾವಡಿಂಗ, ಇಂಗು, ಗುಗ್ಗುಳಗಳ ಚೂರ್ಣಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ತ್ರಿಫಲಾ ಮತ್ತು (ಮೇಣಸು ಮುಂತಾದ) ಕಾರ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಮನಸ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೪೨||

ಭಾಗೀರ್ಮುದನತರ್ಕಾರೀ ಸುರಸಾದಿವಿಸಾಚಿತಮ್ |
ತೈಲಂ ಸರ್ಪಪಜಂ ಬಲ್ಯಂ ಕಫಪೀನಸಶಾಂತಯೇ || ೧೪೩ ||

ಅರ್ಥ— ಗಂಟಿಭಾರಂಗಿ, ಮದನಫಲ, ಹೂಸಲಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸುರಸಾದಿ ಗಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಡಿದ ಸಾಸಿವೆ ತೈಲವು ಬಲವರ್ಧಕವೂ ಕಫಪೀನಸ ನಾಶಕವೂ ಆಗಿದೆ. ||೧೪೩||

ಆರ್ತಕಾಲಾವಚಾಲಂ ಚ ವಿಡಂಗಂ ಕುಷ್ಠಪಿಪ್ಪಲೀ |
ಕೃತ್ವಾ ಕಲ್ಮಂ ಕರಂಜಂ ಚ ತೈಲಂ ತೈಃ ಸಾರ್ಪಪಂ ಪಚೇತ್ || ೧೪೪ ||

ಪಾಕಾನ್ಮುಕ್ತೇ ಘನೇನಸ್ಯಮೇತನ್ಮೇದೋನ್ಮಿತ್ತೇ ಕಫೇ |
ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ಯ ವ್ಯಾಹತೇ ನೇಗೇ ಭರ್ದನಂ ಕಫಪೀನಸೇ || ೧೪೫ ||

ಅರ್ಥ— ಕೋಷ್ಠ, ಅಗುರು, ಬಜ್ರ, ಹರಿತಕ, ವಾವಡಿಂಗ ಕೋಷ್ಠ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹುಲಗಲಿ ಬೀಜ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಡಿದ ಸಾಸಿವೆ

ವಜ್ರಿಯು. ||೧೪೪|| ಪಾಶನಿಂಬ ಗಂಧಿಯಾಗಿ ಮೇವಯಿತ್ತು ಕಫವು ಬೀಳು
ತ್ತಿದ್ದರೆ ಇದು ಉತ್ತಮ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಪಾನೀನವಿಲ್ಲದೆ ಮೇಗದ ಪುತಿ
ಬಂಧನವಿಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ (ಪಾನೀನವು ಸೇರಿತು) ಪಾನೀನವಿಲ್ಲದೆ. ||೧೪೫||

ವಮನೀಯ ಶೃತಕ್ಷೇರ ತಿಲಮಾಷಯವಾಗಿನಾ |

ಯವಾಗ್ವಾಮವಸಪ್ಪೇರ ತಿಲಮಾಷೋವಸಿಧಯಾ

||೧೪೬||

ಅರ್ಥ— ಪಾಶನಿಂಬದ ಗಂಧಿಯಾಗಿ ಮೇವಯಿತ್ತು ಕಫವು ಬೀಳು
ತ್ತಿದ್ದರೆ ಇದು ಉತ್ತಮ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಪಾನೀನವಿಲ್ಲದೆ ಮೇಗದ ಪುತಿ
ಬಂಧನವಿಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ (ಪಾನೀನವು ಸೇರಿತು) ಪಾನೀನವಿಲ್ಲದೆ. ||೧೪೫||

ಕಫಗ್ನಮನ್ಮಂ ಪಾರ್ಶ್ವಕ ಕಾಲತ್ತಾ ಡಕಿಮುಧಚಾಃ |

ಯೂಷಾಃ ಸಕುಲಕನ್ಯೋಷಾಃ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತೋಯೋಷ್ಣ ಸೇವಿಸಃ ||೧೪೭||

ಅರ್ಥ— ಕಫಗ್ನಮನ್ಮಂ ಪಾರ್ಶ್ವಕ ಕಾಲತ್ತಾ ಡಕಿಮುಧಚಾಃ |
ಯೂಷಾಃ ಸಕುಲಕನ್ಯೋಷಾಃ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತೋಯೋಷ್ಣ ಸೇವಿಸಃ ||೧೪೭||

ತ್ರಿವಿಧೋಷಗುಣನಿವಹ ಚಿಕಿತ್ಸಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಜಿಹ್ ವೀಸಸೇ ದುರ್ಬೇ ಕಾಯಗಂ ಶೋಷೇ ನು ಶೋಷನುತ್ |

ಕಲ್ಪಾಶೋಬುಧಾದಿಪ್ರಾಂಸೇಷು ತ್ರಿಯಾ ನವೇಷ್ಯನೇಕ್ಷ್ಯ ಚ

||೧೪೮||

ಅರ್ಥ— ದುರ್ಬೇ ವೀಸಸೇ ದುರ್ಬೇ ಕಾಯಗಂ ಶೋಷೇ ನು ಶೋಷನುತ್ |
ಕಲ್ಪಾಶೋಬುಧಾದಿಪ್ರಾಂಸೇಷು ತ್ರಿಯಾ ನವೇಷ್ಯನೇಕ್ಷ್ಯ ಚ ||೧೪೮||

ಸಂಸಾರಿಣ ಚಿಕಿತ್ಸಯನ್ನು ವೀಕ, ಶೋಷಣೀಕ, ಮುಖಶೋಕ, ಕರ್ಣ
ಶೋಕ, ಕಲ್ಪಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಮೊದಲು ಶೋಷಣೀಕ
ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಾತಿಕೇ ಶಿರಸೋ ಶೋಗೇಷ್ವೇಹಸ್ವೇದಾನ್ ಸಂಪವನಾನ್ |

ಪಾನಾನ್ಮಮುಪನಾಹಾಂಶ್ಚ ಕುರ್ಯಾದ್ ವಾತಾಮಯಾಶವಾನ್

||೧೪೯||

ಅರ್ಥ—ವಾತಜಿವಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ, ಸ್ವೇದ, ನಸ್ಯಗಳನ್ನು
ವಾತನಾಶಕ ಪಾನ, ಆಹಾರ, ಉಪನಾಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೯||

ತೈಲಭೃಷ್ಟೈರಗುರ್ವಾದ್ಯೈಃ ಸುಖೋಷ್ಣೈಶ್ಚೋಷನಾಹನಮ್ ||
ಜೀವನೈಃ ಸುನುಸಸಾ ಮತ್ಸ್ಯಮಾಂಸೈಶ್ಚ ಶಸ್ಯತೇ ||೧೫೦||

ಅರ್ಥ— (ಜ್ವರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಗುರ್ವಾದಿ ತೈಲಮಾಡುವಾಗ ಹೇಳಿದ)
ಅಗುರ್ವಾದಿ ಗುಣವನ್ನು ತೈಲದಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ತಾಳುವಷ್ಟು ಬಿಸಿಯಿರುವಾಗಲೇ
ಅದನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಜೀವನೀಯ ಗಣಗಳಿಂದ ಹೂವುಗಳಿಂದ
ಅಥವಾ ಖನನಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪನಾಹಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು.
||೧೫೦||

ರಾಸ್ನಾದಿ ತೈಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಸ್ನಾಸ್ಥಿರಾದಿಭಿಃ ಸಿದ್ಧಂ ಸಕ್ಷೀರಂ ನಸ್ಯಮಾರ್ತಿನುತ್ ||
ತೈಲಂ ರಾಸ್ನಾದ್ವಿಕಾಕೋಲಿ ಶರ್ಕರಾಭಿರಥಾಪಿ ವಾ ||೧೫೧||

ಅರ್ಥ— ರಾಸ್ನಾ, ಲಘುಪಂಚಮೂಲ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ
ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ರಾಸ್ನಾ, ಕಾಕೋಲಿ, ಸ್ವೀರಕಾಕೋಲಿ, ಸಕ್ಕರೆಗಳ ಕಲ್ಪ
ದಿಂದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ತೈಲದ ನಸ್ಯವು ವಾತಜಿವಿರೋಷ್ಣಭೇಯನ್ನು
ಕಳೆಯುವದು. ||೧೫೧||

ಬಲಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಲಾನುಧುಕಯಷ್ಟ್ವಾಹ್ವ ವಿದಾರೀ ಚಂದನೋತ್ಪಲೈಃ ||
ಜೀವಕರ್ಷಭಕದ್ರಾಷಾ ಶರ್ಕರಾಭಿಶ್ಚ ಸಾಧಿತಃ ||೧೫೨||

ಪ್ರಸ್ಥಸ್ತೈಲಸ್ಯ ಸಕ್ಷೀರೋ ಜಾಂಗಲಾರ್ದ್ರತುಲಾರಸೇ ||
ನಸ್ಯಂ ಸರ್ವೋರ್ಧ್ವಜತ್ರೂತ್ಥವಾತಪಿತ್ತಾಮಯಾಪಹಮ್ ||೧೫೩||

ಅರ್ಥ—ಬಲಾಮೂಲ, ಇಷ್ಟೇ ಹೂವು, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ನೆಲಗುಂಬಳ,
ಚಂದನ, ನೀಲಕಮಲ, ಜೀವಕ, ಶುಷಭಕ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ
||೧೫೨|| ೧೨೮ ತೂಲಿ ಹಾಲು, ೨೦೦ ತೂಲಿ ಜಾಂಗಲ ಮೂಂಸಗಳಲ್ಲಿ
ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ೧೨೮ ತೂಲಿ ತೈಲವು ಕುತ್ತಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ವಾತ ಪಿತ್ತರೋಗ
ನಾಶಕ ನಸ್ಯವಾಗಿರುವದು. ||೧೫೩||

ಲಘು ಮಯೂರ ಘೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದಶಮೂಲಬಲಾರಾಸ್ನಾ ತ್ರಿಫಲಾ ಮಧುಕೈಃ ಸಹ ||
 ಮಾಯೂರಂ ಪಕ್ಷಪಿತ್ತಾಂತ್ರಶಕ್ಯತಪಾದಾಸ್ಯವರ್ಜಿತಮ್ ||೧೫೪||
 ಜಲೇ ಪಕ್ತ್ವಾ ಘೃತಪ್ರಸ್ಥಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಕ್ಷೀರಸಮಂ ಪಚೇತ್ ||
 ಮಧುರೈಃ ಕಾರ್ಷಿಕೈಃ ಕಲ್ಕೈಃ ಶಿರೋರೋಗಾದಿಪಾಪಹಮ್ ||೧೫೫||
 ಕರ್ಣನಾಸಾಕ್ಷಿಜಿಹ್ವಾಸ್ಥಗಲರೋಗವಿನಾಶನಮ್ ||
 ಮಾಯೂರಮಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತಮೂರ್ಧ್ವಜತ್ರುಗದಾಪಹಮ್ ||೧೫೬||

ಅರ್ಥ— ದಶಮೂಲ, ಬಲಾಮೂಲ, ರಾಸ್ನ, ತ್ರಿಫಲಾ, ಜೇಷ್ಠ
 ಮಧು ಈ ಹದಿನಾರು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಆರಾರು ತೋಲೆಗಳಂತೆ ಒಟ್ಟು ೯೬
 ತೋಲೆ, ಪಕ್ಷಪಿತ್ತಾಂತ್ರಮಲ, ಕಾಲುಮೋರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದ ನವಿ
 ಲಿನ (ಮಾಂಸ ಅಸ್ಥಿ) ದೇಹವನ್ನು ೯೬ ತೋಲೆಗಳೆಂದುಕೊಂಡು ||೧೫೪||
 ಎಂಟು ಪಾಲು ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ೬ ಉಳಿಯಲು ಅವಧಿ ಒಂದೊಂದು
 ತೋಲೆ ಜೀವನೀಯ ಮತ್ತು ಕಾಕೋಲಿ ಗಣದ ಔಷಧಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ
 ಕುದಿಸಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಮಾಯೂರವೆಂಬ ವಿಖ್ಯಾತ
 ಘೃತವು. ಇದರ ನಸ್ಯವು ತಲೆರೋಲಿ, ಅರ್ಧಿಗಳನ್ನು ನಶರಮಾಡುವದು.
 ||೧೫೫|| ರಿಪಿ, ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು, ನಾಲಿಗೆ, ಮುಖ, ಕಂಠಗಳ ರೋಗಗ
 ಣನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಳೆಯುವದು. ||೧೫೬||

ಮಹಾಮಾಯೂರ ಘೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಏತೇನೈವ ಕಷಾಯೇಣ ಘೃತಪ್ರಸ್ಥಂ ವಿಪಾಚಯೇತ್ ||
 ಚತುರ್ಗುಣೇನ ಪಯಸಾ ಕಲ್ಕೈರೇಭಿಶ್ಚ ಕಾರ್ಷಿಕೈಃ || ೧೫೭ ||
 ಜೀವಂತೀ ತ್ರಿಫಲಾ ಮೇದಾ ಮೃದ್ವೀಕರ್ದ್ಧಿಪರೂಷಕೈಃ ||
 ಸಮಾಂಗಾಚವಿಕಾಭಾಗೀ ಕಾಶ್ಮರೀಕರ್ಕಟಾಹ್ವಯೈಃ ||೧೫೮||
 ಅತ್ಯಗುಪ್ತಾ ಮಹಾಮೇದಾತಾಲಖರ್ಜೂರಮಸ್ತಕೈಃ ||
 ಮೃಣಾಲಬಿಸಖರ್ಜೂರಮಧುಕೈಶ್ಚ ಸಜೀರಕೈಃ ||೧೫೯||
 ಶತಾವರೀ ವಿದಾರೀಕ್ಷು ಬೃಹತೀಸಾರಿನಾಯುಗೈಃ ||
 ಮೂರ್ನಾಶ್ಚ ದಂಷ್ಟೃಷ್ಠಭಕಶೃಂಗಾಟಕಕಶೇರುಕೈಃ ||೧೬೦||

ರಾಸ್ತಾ ಸ್ಥಿರಾ ತಾಮಲಕೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಲ್ವಾಶತಿಪೌಷ್ಕರೈಃ ||
 ಪುನರ್ನವಾ ತು ಗಾಕ್ಷೀರೀ ಕಾಕೋಲೀ ಧನ್ವಯಾಸಕೈಃ ||೧೬೧||
 ಮಧುಕಾಕ್ಷೋಡಬಾದಾಮು ಮುಂಜಾತಾಭಿಷುಕ್ಯೈರಪಿ ||
 ದ್ರವ್ಯೈರೇಭಿಯುಧಾಲಾಭಂ ಪೂರ್ವಕಲ್ಪೇನ ಸಾಧಿತಮ್ ||೧೬೨||
 ಪಾನೇ ನಸ್ಯೇ ತಥಾಭ್ಯಂಗೇ ಬಸ್ತೌ ಚೈತತ್ ಪ್ರದಾಪಯೇತ್ ||
 ಶಿರೋರೋಗೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಕಾಸೇ ಶ್ವಾಸೇ ಚ ದಾರುಣೇ ||೧೬೩||
 ಮನ್ಯಾಪೃಷ್ಠಗ್ರಹೇ ಶೋಷೇ ಸ್ವರಭೇದೇ ತಥಾದೀತೇ ||
 ಯೋನ್ಯಸ್ಯಕ್ ಶುಕ್ರದೋಷೇಷು ಶಸ್ತ್ರಂ ವಂಧ್ಯಾಸುತಪ್ರದಮ್ ||೧೬೪||
 ಯತುಸ್ತಾತಾ ತಥಾ ನಾರೀ ಪೀತ್ವಾ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರಸೂಯತೇ ||
 ಮಹಾಮಾಯೂರಮಿತ್ಯೇತತ್ ಘೃತಮಾತ್ರೇಯಪ್ರಾಜಿತಮ್ ||೧೬೫||
 ಅಖುಭಿಃ ಕುಕ್ಕುಟೈರ್ಹಂಸೈಃ ಶಶೈಶ್ಚಾಪಿ ಹಿ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ||
 ಕಲ್ಪೇನಾನೇನ ವಿಪಚೇತ್ ಸರ್ಪಿರೂರ್ಧ್ವಗದಾಪಹನಮ್ ||೧೬೬||

ಅರ್ಥ— ಇದೇ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ದರಮೂಲಾದಿ ಕಷಾಯ ಮತ್ತು
 ಹಾಲು ೫೧೨-೫೧೨ ತೋಲಿ ಕೂಡಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ||೧೬೧|| ಜೀವಂತಿ, ತ್ರಿಫಲೆ,
 ಮೇದಾ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಋದ್ಧಿ, ಸರೂಷಕ, ಮಂಜಿಷ್ಠಾ, ಚವಿಕಾ, ಗಂಟಭಾರಂಗಿ,
 ಕಾಡ್ಲರಿ (ಶಿವನ್ನಿ), ಕಾಕಡಶಿಂಗಿ ||೧೬೨|| ನಮಗುನ್ನಿ ಬೀಜ, ಮಹಾ
 ಮೇದಾ, ತಾಡವೃಕ್ಷದ ತುದಿ, ಖರ್ಜೂರ ವೃಕ್ಷದ ತುದಿ, ಕಮಲದದೇಟು.
 ಬಿಸ, (ಕಮಲದ ದೊಡ್ಡ ದೇಟು), ಉತ್ತತ್ತಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಜೀರಿಗೆ ||೧೬೩||
 ರತಾವರಿ, ನೆಲಗುಂಬಳ, ಕಬ್ಬು, ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಹೆಬ್ಬಗುಳ್ಳ, ಕಪ್ಪು ಕೆಂಪು
 ಅನಂತಮೂಲ, ಹೆಗ್ಗೊರಟಿಗಿ, ನೆಗ್ಗಿಲು, ಶಿಂಗಾದಿ, ಕಲೇರುಕ (ಕೋತಿಗಡ್ಡೆ)
 ||೧೬೪|| ರಾಸ್ತಾ, ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ, ನೆಲನೆಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣಯಾಲಕ್ಕಿ, ಕಚೋರಾ,
 ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲ, ಬಿಳಿ ಗಣಜಲಬೀರು, ವಂಶಲೋಚನ, ಕಾಕೋಲಿ, ನೆಲ
 ಇಂಗಳ, ||೧೬೫|| ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಅಕ್ರೋಷ, ಬದಾಮು, ಮುಂಜಾತ (ಕಂದ
 ವಿಶೇಷ) ಅಭಿಷುಕ (ಪಿಸ್ತ) ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಪ್ಪದ್ರವ್ಯಗಳ ೧-೧ ತೋಲಿ
 ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮೇಲಿನಂತೆಯೇ ೧೨೮ ತೋಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧ
 ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೬೬|| ಇದನ್ನು ಪಾನ, ನಸ್ಯ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ
 ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲ ತಲೆತೂಲಿಗಳಲ್ಲಿ, ಭಯಂಕರವಾದ
 ಕೆಮ್ಮು-ದಮ್ಮುಗಳಲ್ಲಿ ||೧೬೭|| ಹೆಡಕು ಜಿನ್ನುಗಳ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿ, ಶೋಷ

ಸ್ವರಭೇದ, ಆರ್ವಿತ, ಯೋನಿರೋಗ, ರಜೋದೋಷ, ರುಕ್ರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ
ಪುರಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಬಂಜೆಗೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವದು. ||೧೬೪||
ಋತುಸ್ವಾಂತಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಇದನ್ನು ಕುಡಿದರೆ ಗಂಡು ಮಗುವನ್ನು ಹೆಸುವಳು.
ಇದು ಮಹಾವಾಯಾರ ಘೃತವು, ಅಶ್ರೀಯ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.
||೧೬೫|| ಇದರಿಂದ ಇಲಿ, ಕೋಳಿ, ಹಂಸ, ಮೊಲಗಳ ಕಷ್ಟಾಯದಿಂದ
ಬಂಧಿ ನಂತನಾದ ಪೈದ್ಯನು ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಕುತ್ತಿಗೆ
ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದು. ||೧೬೬||

ಪಿತ್ತಜ ಶಿರೋರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೈತ್ರೇ ಘೃತಂ ಪಯಃ ಸೇಕಾಃ ಶೀತಾ ಲೇಪಾಃ ಸನಾವನಾಃ ||
ಜೀವನೀಯಾನಿ ಸರ್ಪೀಂಷಿ ಪಾನಾನ್ಮಂ ಚಾಪಿ ಪಿತ್ತನುತ್ ||೧೬೭||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಜ ಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲ ಘೃತ, ಹಾಲು. (ಮುಂದೆ
ಹೇಳಿದ) ತಣ್ಣಗಿನ ಕುರ್ಚಿಕ, ಲೇಪ, ನಸ್ಯ, ಜೀವನೀಯ ಘೃತ, ಪಿತ್ತ ನಾಶಕ
ಅನ್ನವಾದವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬೇಕು. ||೧೬೭||

ಚಂದನೋಶೀರಯಷ್ಟಾಹ್ವ ಬಲಾನ್ಯಾಘ್ರನಮೋತ್ಪಲೈಃ |
ಕ್ಷೀರಪಿಷ್ಟೈಃ ಪ್ರದೇಹಃ ಸ್ಯಾತ್ ಶತ್ವೈರ್ದಾ ಪರಿಷೇಚನಮ್ ||೧೬೮||

ಅರ್ಥ— ಚಂದನ, ಬಾಕದ ಬೇರು, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಬಲಾಮೂಲ,
ವ್ಯಾಘ್ರನಮಿ, ನೀಲಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪನವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಕುದಿಸಿ ಸುರೋಚನನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೬೮||

ತ್ವಕ್ಸತ್ರಕರ್ಕರಾಕಲ್ಮಃ ಸುಪಿಷ್ಟಸ್ತಂಡಲಾಂಬುನಾ |
ಕಾಯೋರ್ವನಪೀಡಾಃ ಸರ್ಪಿಶ್ಚ ನಸ್ಯಂ ತಸ್ಯಾನುಪೈತ್ತಿಕೇ ||೧೬೯||

ಅರ್ಥ— ದಾಲಚಿನ್ನ, ರಮಾಲಪತ್ರ, ಸಕ್ಕರೆಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಅಕ್ಕಿ
ತೊಳೆದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು, ಅರಿಸಿದ್ದ ಹಾಕ, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂಡಿ, ಅನಂತರ
ಝಪ್ಪನನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ||೧೬೯||

ಯಷ್ಟಾಹ್ವ ಚಂದನಾನಂತಾ ಕ್ಷೀರಸಿದ್ಧಂ ಹಿತಂ ಘೃತಮ್ ||
ನಾವನಂ ಶರ್ಕರಾಪ್ರಾಕ್ವಾಮಧುಕೈಶ್ಚಾಪಿ ಪಿತ್ತಜೇ ||೧೭೦||

ಅರ್ಥ— ಘೃತವು ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಚಂದನ,
ಅನಂತ ಮೂಲಗಳ ಕಲ್ಮ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಹಾಲುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ

ಅಥವಾ ಸಕ್ಕರೆ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಘೃತದ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (೧೭೦)

ಕಫಜ ಶಿರೋರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕಫಜೇ ಸ್ವೇದೀತಂ ನಸ್ಯಧೂಮ ಪ್ರಧಮನಾದಿಭಿಃ ||

ಶುದ್ಧಂ ಪ್ರಲೇಪಪಾನಾನ್ನೈಃ ಕಫಘ್ನೈಃ ಸಮುಪಾಚರೇತ್ ||೧೭೧||

ಪುರಾಣಸರ್ಪಿಷಃ ಪಾನೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ಬೃಹಸ್ತಿಭಿರೇವ ಚ ||

ಕಫಾನಿಲೋದ್ಭವೇ ದಾಹಃ ಶೇಷಯೋ ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಣಮ್ ||೧೭೨||

ಅರ್ಥ— ಕಫಜ ಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು, ಆಮೇಲೆ ನಸ್ಯ, ಧೂಮ. ಪ್ರಧಮನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರೋಗಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡಿ ಕಫನಾಶಕ ಲೇಪ, ಅನ್ನಪಾನಗಳಿಂದಲೂ ||೧೭೧|| ಹಳೇ ಘೃತದ ಪಾನಗಳಿಂದಲೂ ತೀಕ್ಷ್ಣಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ಕಫವಾತದಿಂದಂಟಾದ ಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ದಾಹವನ್ನೂ ಉಳಿದ ಕಡೆಗೆ (ಸನ್ನಿಪಾತ ಕ್ರಮಿಜಗಳಲ್ಲಿ) ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೭೨||

ಏರಂಡನಲದಕನ್ನಿಮಗುಗ್ಗುಲ್ವಗುರುಚಂದನೈಃ ||

ಧೂಮವರ್ತಿಂ ಪಿಚೇತ್ ಗಂಧೈರಕುಷ್ಠತಗರೈಸ್ತಥಾ ||೧೭೩||

ಅರ್ಥ— ಔಷಧಿಬೇರು, ಜಟಾಮಂಜಿ, ನಾರಬಟ್ಟೆ, ಗುಗ್ಗುಳ, ಅಗುರುಗಳಿಂದ ಅದರಂತೆ ಕೋಷ್ಠ, ತಗರಗಳ ಹೂರ್ತಾಗಿ ಬೇರೆ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಧೂಮದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನು ಸೇವಬೇಕು. (ಕೋಷ್ಠ, ತಗರಗಳು ಮಿದುಳನ್ನು ಸ್ತವಿಸುವವರಿಂದ ಅವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು). ||೧೭೩||

ಸನ್ನಿಪಾತೋದ್ಭವೇ ಕಾರ್ಯಾ ಸನ್ನಿಪಾತಹರಿ ಕ್ರಿಯಾ ||

ಕ್ರಿಮಿಜೇ ಚಾಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಮೂರ್ಧವಿರೇಚನಮ್ ||೧೭೪||

ಅರ್ಥ— ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂದಂಟಾದ ಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಪಾತನಾಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದಂಟಾದ ಶಿರೋರೋಗದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶಿರೋವಿರೇಚನವನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೭೪||

ತ್ವಗಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತ್ವಗ್‌ದಂತೀವ್ಯಾಘ್ರಕರಜ ವಿಡಂಗನವಮಾಲಿಕಾಃ ||

ಆಸಾಮಾರ್ಗಫಲಂ ಬೀಜಂ ನಕ್ತಮಾಲಶೀರೀಷಯೋಃ ||೧೭೫||

ಕ್ಷವಕೋಽಶ್ಮಂತಕೋ ಬಿಲ್ವಂ ಹರಿದ್ರಾ ಹಿಂಗು ಯೂಥಿಕಾ ||

ಫಣಿರ್ಜ್ವಕಶ್ಚ ತೈಸ್ತೈಲನುಪಿಮೂತ್ರೇಚತುರ್ಗುಣೇ ||೧೭೬||

ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾನ್ನಾನಂ ಚೂರ್ಣಂ ಚೈಷಾಂ ಪ್ರಥಮಾನಂ ಭರ್ನೇತ್ ||

ಫಲಂ ಶಿಗ್ರುಕರಂಜಾಭ್ಯಾಂ ಸವೈಷಂ ಚಾವಪೀಡಕಃ ||೧೭೭||

ಕಷಾಯಃ ಸ್ವರಸಃ ಕ್ಷಾರಶ್ಚೂರ್ಣಂ ಕಲ್ಮಾಷವಪೀಡಕಂ ||

ಶುಕ್ತತಿಕ್ತಕಟುಕ್ಷಾದ್ರ ಕಷಾಯೈಃ ಕವಲಗ್ರಹಃ ||೧೭೮||

ಅರ್ಥ— ದಾಲಚಿನ್ನಿ, ದಂತೀಮೂಲ, ವ್ಯಾಘ್ರನುಖ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ ಉತ್ತರಾಣಿ, ಸಸ್ತುಮೂಲ (ಹುಲಗಲಿ), ಶೀರೀಷಗಳ ಬೀಜ, ||೧೭೫|| ಕ್ಷವಕ, (ಸೀಸುತರುವ ಪನಸೃತಿ) ಅಶ್ಮಂತಕ (ಅರೆ), ಬಿಲ್ವ, ಅರಿಷಿಣ, ಹಿಂಗು, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಫಣಿಜ್ವಕ (ತುಳಸೀಭೇದ) ಇವುಗಳ ಕಲ್ಮದಿಂದ ೪ ಪಾಲು ಅಡಿಸಿ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ||೧೭೬|| ಸಿದ್ಧವಾದ ತೈಲವನ್ನು ನಸ್ಯಕ್ರಿಯೆಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಪ್ರಥಮನಕ್ರಿಯೆಯ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ನುಗ್ಗಿ, ಹುಲಗಲಿ, ಇವುಗಳ ಬೀಜ ಮತ್ತು ತ್ರಿಕಟು ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಅವಪೀಡನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೭೭|| ಅವುಗಳ ಕಷಾಯ, ಸ್ವರಸ, ಕ್ಷಾರ, ಚೂರ್ಣ, ಕಲ್ಮ ಗಳಿಂದಲೂ ಅವಪೀಡನ ನಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಅವುಗಳ ಶುಕ್ತ (ಕಂದ ಮೂಲದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ಯ), ಕಹಿ, ಕಾರ, ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಜೇನು ಹಾಕಿ ಕವಲ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೭೮||

ಮುಖರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಧೂಮಃ ಪ್ರಥಮಾನಂ ಶುದ್ಧಿರಥಶ್ವದನಲಂಘನೇ ||

ಭೋಜ್ಯಂ ಚ ಮುಖರೋಗೇಷು ಯಥಾಸ್ವಂ ದೋಷನುದ್ಧಿ ತಮ್ ||

||೧೭೯||

ಅರ್ಥ— ಧೂಮ, ಪ್ರಥಮನ, ಪಿರೇಚನ, ಸಮನ, ಲಂಘನ, ಮತ್ತು ಆಯಾ ದೋಷಗಳ ನಾಶಕ ಆಹಾರವು ಮುಖರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿತಕರ ವಾಗಿದೆ. ||೧೭೯||

ಯವಕ್ಷಾರಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಂ ಚ ಸದಾವೀಕ್ಷ್ಯ ರಸಾಂಜನಮ್ ||
ಸಾತಾಂ ತೇಜೋವತಿಂ ಪಥ್ಯಾಂ ಸಮಭಾಗಾನಿಚೋಣಯೇತ್

|| ೧೮೦ ||

ಸಕ್ಷೌದ್ರಂ ಧಾರಯೇದೇತತ್ ಮುಖರೋಗೇಷು ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ||
ಸೀಧುಮಾಧನಮಾದ್ವೀಕೈಃ ಶ್ರೇಷೋಽಯಂ ಕವಲಗ್ರಹಃ || ೧೮೧ ||

ಅರ್ಥ— ಜವಖಾರ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮರಚರವಿಣದ ರೋಷ, ರಸಾಂಜನ,
ಅಗಳರುಂಡಿ, ತೇಜೋವತಿ, (ತೇಜಬಳ), ಅಣಲಿ ಇವುಗಳ ಸಮಭಾಗ ಚೂರ್ಣ
ವನ್ನು || ೧೮೦ || ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಎಲ್ಲ ಮುಖರೋಗ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಧು (ಕಬ್ಬಿನಮದ್ಯ), ಮಧುಕಪ್ಪುಷ್ಪ, ವ್ರಾಕ್ಷಗಳ ಮದ್ಯಮೊಡನೆ
ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಈ ಕವಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. || ೧೮೧ ||

ತೇಜೋಹ್ವಾನುಭಯಾಂ ಮೂರ್ವಾಂ ಸಮಂಗಾಂ ಕಟುಕೀಂ ಘನಂ ||
ಸಾತಾಂ ರಸಾಂಜನಂ ಲೋಧ್ರಂ ದಾರ್ವೀಂ ಕುಷ್ಠಂ ಚ ಚೂರ್ಣಯೇತ್ || ೧೮೨ ||

ದಂತಾನಾಂ ಘರ್ಷಣಂ ರಕ್ತಸ್ರಾವಕಂಡೂರುಜಾಪಹಮ್ ||

ಪಂಚಕೋಲಕತಾಲೀಸಪತ್ಮೈಲಾಮರಿಚತ್ವಚಃ || ೧೮೩ ||

ಪಲಾಶಮುಷ್ಣಕಕ್ಷಾರ ಯವಕ್ಷಾರಾಶ್ಚ ಚೂರ್ಣಿತಾಃ ||

ಗುಡೇ ಪುರಾಣೇ ದ್ವಿಗುಣೇ ಕ್ವಥಿತೇ ಗುಡಿಕಾಃ ಕೃತಾಃ || ೧೮೪ ||

ಕರ್ಕಂಧುಮಾತ್ರಾಃ ಸಸ್ತಾರಂ ಸ್ಥಿತಾ ಮುಷ್ಣಕಭಸ್ಮನಿ ||

ಕಂಠರೋಗೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಧಾಯಾಃ ಸ್ಕುರವೃತೋಪಮಾಃ || ೧೮೫ ||

ಅರ್ಥ— ತೇಜೋವತಿ, ಅಣಲಿ, ಹೆಗ್ಗೊರಟೆಗೆ, ಮಂಜಿಸ್ತ, ಕಟುಕ
ರೋಷಿ, ಜೇಕು, ಅಗಳರುಂಡಿ, ರಸಾಂಜನ, ಲೋಧ್ರ, ಮರಚರವಿಣ,
ಕೋಷ್ಠ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಮಾಡಿ || ೧೮೨ || ಹಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ತಿಕ್ಕಲು,
ಅದು ರಕ್ತಸ್ರಾವ, ಕಂಡೂ, ನೋವುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಹಿಪ್ಪಲಿ,
ಮೋಷಿ, ಚವಕ, ಚಿತ್ರಕ, ರುಂಡಿ, ತಾಲೀಸಪತ್ರ, ಯಾಲಿಕ್ಕ, ಮೆಣಸು,
ದಾಲಚಿಸ್ತಿ || ೧೮೩ || ಮತ್ತು ಮುತ್ತಲ, ಮುಷ್ಣಕ (ಮೊಕ್ಕೈ) ಗಳ ಕ್ಷಾರ,
ಜವಖಾರ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಇದರ ಇಮ್ಮಡಿ ಹಳೇಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕಿನಲ್ಲಿ
ಹಾಕಿ, ಬೋಲಿ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, || ೧೮೪ || ಮುಷ್ಣಕ

(ಮೊಕ್ಕೆ) ದ ಬುದಿಯಲ್ಲಿ ಏಳು ದಿನಸ ಇಟ್ಟು, ಎಲ್ಲ ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ ಅವೃತದಂತೆ ಹಿತಕರವಾಗುವದು. || ೧೮೫ ||

ಕಾಣಕ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗೃಹಧೂನೋ ಯವಕ್ಷಾರಃ ಪಾಠಾ ವ್ಯೋಷಂ ರಸಾಂಜನಮ್ ||
ತೇಜೋಹ್ವಾ ತ್ರಿಫಲಾ ಲೋಧ್ರಂ ಚಿತ್ರಕಂ ಚೇತಿ ಚೂರ್ಣತಂ || ೧೮೬ ||
ಸಕ್ಷಾದ್ರಂ ಧಾರಯೇದೇತತ್ ಗಲರೋಗವಿನಾಶನಮ್ ||
ಕಾಣಕಂ ನಾನು ತಚ್ಚೂರ್ಣಂ ದಂತಾಸ್ಯ ಗಲರೋಗನುತ್ || ೧೮೭ ||

ಅರ್ಥ— ಇಲ್ಲಣ, ಜವಖಾರ, ಅಗಳರುಂಡಿ, ತ್ರಿಕಟಿ, ರಸಾಂಜನ, ತೇಜಬಳ (ತೇಜೋವತಿ) ತ್ರಿಫಲಾ, ಲೋಧ್ರ, ಚಿತ್ರಕ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು || ೧೮೬ || ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ, ಕಂಠರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಇವರ ಹೆಸರು 'ಕಾಣಕ ಚೂರ್ಣ' ಇದು ಹಲ್ಲು ಮುಖ, ಕಂಠರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. || ೧೮೭ ||

ಪೀತಕ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನಃಶಿಲಾ ಯವಕ್ಷಾರೋ ಹರಿತಾಲಂ ಸಸ್ಯಂಧವಮ್ ||
ದಾರ್ವೀತ್ವಕ್ ಚೇತಿ ತಚ್ಚೂರ್ಣಂ ಮಾಕ್ಷಿಕೇಣ ಸಮಾಯುತಮ್ || ೧೮೮ ||
ಮೂರ್ಚಿತಂ ಘೃತಮುಂಡೇನ ಕಂಠರೋಗೇಷು ಧಾರಯೇತ್ ||
ಮುಖರೋಗೇಷು ಚ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪೀತಕಂ ನಾನು ಕೀರ್ತಿತಮ್ || ೧೮೯ ||

ಅರ್ಥ— ಮನಸಿಲೆ, ಜವಖಾರ, ಹರಿತಾಳ, ಸಸ್ಯಂಧವ, ಮರ ಅರಿಷಣ ತೋಟಿ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕೂಡಿಸಿ || ೧೮೮ || ಅದರಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ತಿಳಿಯನ್ನು ಸುರಿವಿ ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಚೂರ್ಣದ ಹೆಸರು 'ಪೀತಕ' ಎಂದು ಇದೆ. || ೧೮೯ ||

ಮೃದ್ವೀಕಾದಿ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮೃದ್ವೀಕಾ ಕಟುಕಾ ವ್ಯೋಷಂ ದಾರ್ವೀತ್ವಕ್ ತ್ರಿಫಲಾ ಘನಮ್ ||
ಪಾಠಾ ರಸಾಂಜನಂ ಮೂರ್ವಾ ತೇಜೋಹ್ವಾ ಚೇತಿ ಚೂರ್ಣತಮ್ ||

ಕ್ಷಾದ್ರಯುಕ್ತಂ ವಿಧಾತವ್ಯಂ ಗಲರೋಗೇ ಭಿಷಗ್‌ಜಿತಮ್ ||
ಯೋಗಾಸ್ತೇತೇ ತ್ರಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಾಪಹಾಃ ||೧೯೧||

ಅರ್ಥ— ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕಟುಕರೋಣಿ, ತ್ರಿಕಟು, ಮರಚರಿಷಣದತೋಟಿ
ತ್ರಿಫಲಾ, ಜೇಕು, ಅಗಲರೂರಿ, ರಸಾಂಜನ, ಪೆಗ್ಗರಟೆಗ, ತೇಜಬಳ ಇವು
ಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ||೧೯೦|| ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ, ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಇದು
ಕಂಠರೋಗಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಔಷಧವು. ಈ ಮೂರು (ಕಾಣಕ, ಪೀತಕ, ವೃದ್ಧೀ
ಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ) ಔಷಧಗಳು ವಾತ-ಪಿತ್ತ-ಕಫನಾಶಕವಾಗಿವೆ. ||೧೯೧||

ಕಟುಕಾತಿ ವಿಷಾಸಾಠಾ ದಾರುಮುಸ್ತಕ ಲಿಂಗಕಾಃ ||
ಗೋಮೂತ್ರಕ್ಷುಧಿತಾಃ ಪೇಯಾಃ ಕಂಠರೋಗವಿನಾಶನಾಃ ||೧೯೨||

ಅರ್ಥ—ಕಟುಕರೋಣಿ, ಅತಿವಿಷ, ಅಗಲರೂರಿ, ದೇವದಾರು, ಜೇಕು,
ಇವುಗಳನ್ನು ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ
ಕಂಠರೋಗವು ನಾಶವಾಗುವದು. || ೧೯೨ ||

ಸ್ವರಸಃ ಕ್ಷುಧಿತೋ ದಾವಾನ್ಯಾ ಘನೀಭೂತೋ ರಸಕ್ರಿಯಾ ||
ಸಕ್ಷಾದ್ರಾ ಮುಖರೋಗಾಸ್ಯಗ್ ದೋಷನಾಡೀವ್ರಣಾಪಹಾ || ೧೯೩ ||

ಅರ್ಥ—ಮರಚರಿಷಣದ ರಸವನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ
ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಸಕ್ಕೆ 'ರಸಕ್ರಿಯೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಜೇನುಹಾಕಿ
ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ, ಮುಖರೋಗ, ರಕ್ತದೋಷ, ನಾಡೀವ್ರಣಗಳನ್ನು
ಕಳೆಯುವದು. || ೧೯೩ ||

ತಾಲುಶೋಷೇ ಸತ್ಪಷ್ಣಸ್ಯ ಸರ್ಪಿಶೌತ್ತರಭಕ್ತಿಕಮ್ |
ಸಾವನಂ ಮಧುರಾಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾಃ ಶೀತಶ್ಚೈವ ರಸಾಹಿತಾಃ || ೧೯೪ ||

ಅರ್ಥ— ತಾಲುಶೋಷದಲ್ಲಿ ನೀರಡಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ತುಪ್ಪವನ್ನು
ಕುಡಿದು ಮೇಲೆ ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು. ಸಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮಧುರ,
ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಶೀತ ವ್ಯಾಂಸರಸಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೯೪||

ಮುಖಪಾಕೇ ಸಿರಾಕರ್ಮ ಶಿರಃ ಕಾಯವಿರೇಚನಮ್ ||
ಮೂತ್ರತೈಲಘೃತಕ್ಷೀರಕ್ಷಾದೈಶ್ಚ ಕವಲಗ್ರಹಾಃ ||೧೯೫||

ಅರ್ಥ— ಮುಖಪಾಕದಲ್ಲಿ (ಅಂಗಳ, ನಾಲಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ) ಶಿರಾಚ್ಛೇದ
ಮಾಡಬೇಕು. ಶಿರೋವಿರೇಚನ, ಕಾಯವಿರೇಚನ, ವಮನ, ಗೋಮೂತ್ರ,

ತೈಲ, ಘೃತ ಹಾಲ, ಜೇಕುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯಬೇಕು. ||೧೯೫||

ಸಕ್ವಿದ್ರಸಾಠಾ ವೃದ್ಧೀಕಾ ತ್ರಿಫಲಾ ಜಾತಿಪಲ್ಲವಾಃ ||
ಕಷಾಯತಿಕ್ತಕ್ವಾಢಾಶ್ಚ ಶೀತಾಃ ಸ್ವರ್ಮುಖಧಾವನಾಃ ||೧೯೬||

ಅರ್ಥ— ಅಗಲರೂರಿ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ತ್ರಿಫಲಾ, ಜಾತಿಪಲ್ಲವಗಳು ಎಲೆ. ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಒಗರು ಕಬಿ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿ, ಜೇನುಹುಳಿ ಬಾಯಿಯುಕ್ತಳಿಸಬೇಕು. ||೧೯೬||

ಖದಿರಾದಿಗುಟಿಕೆ ಮತ್ತು ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ತುಲಾಂ ಖದಿರಸಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತುಲಾನುರಿಮೇದಸಃ ||
ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಜರ್ಜರಿಕೃತ್ಯ ಚತುರ್ದ್ರೋಣೇಂಭಸಃ ಪಚೇತ್ ||೧೯೭||
ದ್ರೋಣರೇಷಂ ಕಷಾಯಂ ಚ ಸಕ್ತ್ವಾ ಭೂಯಃ ಪಚೇಚ್ಛನೈಃ ||
ತತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಘನೀಭೂತೇ ಚೂರ್ಣಕೃತ್ಯಾಕ್ಷಭಾಗಿಕಮ್ ||೧೯೮||
ಚಂದನಂ ಪದ್ಮಕೋಶೀರಂ ಮಂಜಿಷ್ಠಾಢಾತಕೀ ಘನಮ್ ||
ಪ್ರಪಾಂಡರೀಕಂ ಯಷ್ಟ್ಯಾಹ್ವಂ ತ್ವಗೇಲಾಪದ್ಮಕೇಶರಮ್ ||೧೯೯||
ಲಾಕ್ಷಾರಸಾಂಜನಂ ಮಾಂಸೀ ತ್ರಿಫಲಾ ಲೋಧ್ರವಾಲಕಮ್ ||
ರಜನೈಃ ಫಲಿನೀಮೇಲಾಂ ಸಮಂಗಾಂ ಕಟ್ಟಿಲಂ ವಚಾಮ್ ||೨೦೦||
ಯವಾಸಾಗುರುಪತ್ರಂಗಗೈರಿಕಾಂಜನಮಾನಪೇತ್ ||
ಲವಂಗಜಾತೀಕಕೋಲಜಾತೀಕೋಷಾನ್ ಪಲೋನ್ನಿತಾನ್ ||೨೦೧||
ಕಪೂರ ಕುಡವಂ ಚಾಪಿ ಕ್ಷಿಪೇತ್ ಶೀತೇನತಾರಿತೇ ||
ತತಸ್ತು ಗುಡಿಕ್ಕಾಃ ಕಾರ್ಯಾಃ ಶುಷ್ಕಾಶ್ಚಾಸ್ಯೇನ ಧಾರಯೇತ್ ||೨೦೨||
ತೈಲಂ ಚಾನೇನ ಕಟ್ಟೇನ ಕಷಾಯೇಣ ಚ ಸಾಧಯೇತ್ ||
ದಂತಾನಾಂ ಚಾಲನಧ್ವಂಸ ಸೌಖರ್ಯ ಕ್ರಮಿರೋಗನುತ್ ||೨೦೩||
ಮುಖಸಾಕಾಸ್ಯದೌರ್ಗಂಧ್ಯಂ ಜಾಡ್ಯಾರೋಚಕನಾಶನಮ್ ||
ಸ್ರಾವೋಪಲೇಪಪೈಚ್ಛಿಲ್ಯ ವೈಸ್ವರ್ಯಗಲರೋಷನುತ್ ||೨೦೪||
ದಂತಾಸ್ಯಗಲರೋಗೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತತ್ಪರಾಯಣಮ್ ||
ಖದಿರಾದಿಗುಡಿಕೇಯಂ ತೈಲಂ ಚ ಖದಿರಾದಿಕಮ್ ||೨೦೫||

ಅರ್ಥ— ಬಿಳೇ ಖದಿರ ಸಾರ ೪೦೦ ತೋಲೆ, ವಿಟ್ ಖದಿರ (ಬಿಳೇ ನುತ್ರಿ) ಸಾರ ೮೦೦ ತೋಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ತೋಳಿದು, ಜಜ್ಜಿ, ೮೧೯೬ ತೋಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. ||೧೯೭|| ಅದು ೩ ಭಾಗ ಉಳಿಯಲು, ಸೋಸಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಪುನಃ ಸಂವಕಾರ ಕುದಿಸಬೇಕು. ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗಲು, ಅದರಲ್ಲಿ, ||೧೯೮|| ಚಂದನ, ಎಮ್ಮಕಾಷ್ಣ, ಬಾಳದ ಬೇರು, ಮಂಜಿಷ್ಠ, ಧಾತಕೇಪುಷ್ಪ, ಜೇಕು, ಪುಂಡರೀಕಕಾಷ್ಣ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ದಾಲಚಿನ್ನ, ದಗಲಕ್ಕಿ, ಕಮಲ ಕೇಶರ ||೧೯೯|| ಅರಗು, ರಸಂಜನ, ಜಟಾವಗಾಂಧಿ, ತ್ರಿಫಲಾ, ಲೋಧ್ರ. ಬಾಳದ ಬೇರು, ಮರ ಅರಿಷಿಣ, ಗವಶಾ, (ಪ್ರಿಯಂಗು) ದೊಡ್ಡದಗಲಕ್ಕಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠಿ, ಕುಟಾಫಲ (ಕಿರಿತಿಸನ್ನು) ಬಜಿ ||೨೦೦|| ನೆಲ ಇಂಗಳ, ಅಗುರು, ಸತಂಗ, ಚಪ್ಪಿ, ಕಾಫಿ, ಅಂಜನ (ಸುರನಾ) ಇವುಗಳ ೧-೧ ತೋಲೆ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಇಳಿಸಿ ತಣ್ಣಗಾಗಲು, ಲವಂಗ, ಜಾಜೀಕಾಯಿ, ಕಕ್ಕೋಲಿ, (ಕಂಕೋಲಿ) ಪತ್ರಿಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ೪-೪ ತೋಲೆ ||೨೦೧|| ಕರ್ಪೂರ ೧೬ ತೋಲೆ ಹಾಕಿ, ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯ ಬೇಕು. ||೨೦೨|| ಇದೇ ಕಲ್ಪ ಕಷಾಯಗಳಿಂದ (ಇವೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ಇವೇ ಚೂರ್ಣಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಲವಂಗಾದಿಗಳ ಅನಾಸವನ್ನು ಅಷ್ಟೇ ಹಾಕಿ ೨೫೬) ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾ ಡಬೇಕು. ಇದು ಹಲ್ಲುಶುಶ್ರೂಷಾರ್ಥಕ ಹಲ್ಲುಬೀಜೋಣ, ಹಲ್ಲುಪ್ರೋಚ್ಛಗೋಣ, ಹುಳಹತ್ತೋಣ, ಈ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ||೨೦೩|| ಮುಖವಾಕ, ಬಾಯಿ ನಾರೋಣ, ಜಡತ್ವ, ಅರುಚಿ. ಮುಖಸ್ತ್ರಾವ, ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಗಟು, ಲೋಳಿ, ಸ್ವರಭಂಗ, ಗಂಟಲು ಒಣಗೋಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ||೨೦೪|| ಎಲ್ಲ ದಂತರೋಗ, ಮುಖರೋಗ, ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಖದಿರಾದಿ ಗುಟಿಕಾ, ಖದಿರಾದಿತೈಲ, ಇವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಔಷಧವಾಗುವೆ. ||೨೦೫||

ಅರುಚಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅರುಚೌ ಕವಲಗ್ರಹಾಃ ಧೂಮಾಃ ಸಮುಖಧಾವನಾಃ ||

ಮನೋಜ್ವ ಮಸ್ತಸಾನಂ ಚ ಹರ್ಷಣಾಶ್ವಸನಾನಿ ಚ ||೨೦೬||

ಕುಷ್ಠ ಸೌವರ್ಚಲಾಜಾಜೀತರ್ಕರಾಮರಿಚಂ ಬಿಡಮಾ ||

ಧಾತ್ರೈಲಾ ಪದ್ಮಕೋಶೀರ ಪಿಪ್ಪಲೀ ಚಂದನೋತ್ಪಲಮಾ ||೨೦೭||

ಲೋಧ್ರಂ ತೇಜೋವತೀ ಪಥ್ಯಾ ತ್ರ್ಯೂಷಣಂ ಸಯನಾಗ್ರಜಮ್ ||
ಅದ್ರ್ವದಾಡಿಮನಿಯಾಸಶ್ಚಾ ಜಾಜೀಶಕರ್ತಾಯುತಃ ||೨೦೮||

ಸತ್ಯಲನಾಕ್ಷಿಕಾ ಏತೇ ಚತ್ವಾರಃ ಕನಲಗ್ರಹಾಃ ||
ಚತುರೋರೋಚಕಾನ್ ಹನ್ಯುರ್ವತಾದ್ಯೇಕಜಸರ್ವಜಾನ್ ||೨೦೯||

ಕಾರವ್ಯಜಾಜೀಮರಿಚಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾ ವೃಕ್ಷಾನ್ಲ ದಾಡಿಮನಮ್ ||
ಸೌವರ್ಚಲಂ ಗುಡಃ ಕ್ಷುದ್ರಂ ಸರ್ವಾರೋಚಕನಾಶನಮ್ ||೨೧೦||

ಬಸ್ತಿಃ ಸಮೀರಣೇ ಪಿತ್ತೇ ವಿರೇಕೋ ವಮನಂ ಕಫೇ ||
ಕುರ್ಯಾದ್ ಹೃದ್ಯಾನುಕೂಲಾನಿ ಹರ್ಷಣಂ ಚ ಮನೋಘ್ನಜೇ ||೨೧೧||

ಅರ್ಥ— ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕನಲ, ಹಿಡಿಸೋಣ, ಧೂಮ, ಮುಖಧಾವನ, ಮನೋಹರವಾದ ಅನ್ನಪಾನ, ಅನಂದ ಬಡಿಸೋಣ, ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳೋಣ, ಈ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೦೮||
ವಾತಜ, ಪಿತ್ತಜ, ಕಫಜನುತ್ ಸನ್ನಿಪಾತಜ, ಅರೋಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗೋಪ್ತ, ಕಾಚಲವಣ, ಜೀರಿಗೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಮೆಣಸು, ಬಿಡಲವಣಗಳ ೨ ಸೆಲ್ಲೆ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ಬಾಳದಬೇರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಚಂದನ, ನೀಲ ಕಮಲಗಳ ||೨೦೯|| ೩ ಲೋಧ್ರ, ತೇಜಬಳ, ಅಣಲೆ, ತ್ರಿಕಟು, ಜವಖಾರಗಳ ೪ ಹಸಿ ರೂಪಿ ವಾಳಿಂಬರಸ, ಜೀರಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಜೇನುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಈ ನೂಲ್ಯಾ ಕನಲಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೦೯||
ಕರೇಜೀರಿಗೆ, ಜೀರಿಗೆ, ಮೆಣಸು, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ವೃಕ್ಷಾನ್ಲ, (ಅಮಸೂಲ) ವಾಳಿಂಬ, ಕಾಚಲವಣ, ಬೆಲ್ಲ, ಜೇನು, ಇವುಗಳ ಗುಳಿಗೆಯು ಎಲ್ಲ ಅರುಚಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದು. ||೨೧೦||
ವಾತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ನಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಪಿರೇಚನವನ್ನು, ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಮಮನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಮನೋವ್ಯಾಘಾತದಿಂದಾದ ಅರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಮನೋಹರ, ಅನುಕೂಲ, ಅನಂದಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೧||

ಸ್ವರಭೇದ ರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸರ್ಪಿಣಿಷ್ಕುಪರಿಭಕ್ತಾನಿ ಸ್ವರಭೇದೇನಿಲಾತ್ಮಕೇ ||
ಚತುಷ್ಟ್ರಯೋಗೈಸ್ತ್ವೈಸ್ತ್ವೈಶ್ಚ ಬಲಾರಾಸ್ಮಾಮೃತಾಹ್ವಯೈಃ || ೨೧೨||

ಅರ್ಥ— ವಾತವ ಸ್ವರಭೇದದಲ್ಲಿ ಘೃತಗಳನ್ನು ಕುಡಿದು ಊಟ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಬಲಾನೂಲ, ರಾಸ್ತ, ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಕಷಾಯ, ಚೂರ್ಣ, ಲೇಪ, ಕವಲಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೧೨||

ಬರ್ಹತಿತ್ತಿರಿದಕ್ಷಾಣಾಂ ಪಂಚಮೂಲೀಶೃತಾನ್ ರಸಾನ್ ||
ಮಾಯೂರಕ್ಷೀರಸರ್ಪಿವಾ ಪಿಬೇತ್ ತ್ರ್ಯಾಷಣಮೇವ ವಾ ||೨೧೩||

ಅರ್ಥ— ಲಘುಪಂಚಮೂಲ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸಿದ ನವಿಲು, ವೇದ ಪಕ್ಷಿ, ಕೋಳಿಗಳ ಮಾಂಸರಸಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಮಯೂರಘೃತ, ಕ್ಷೀರಘೃತ, ತ್ರ್ಯಾಷಣ ಘೃತಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೧೩||

ಸೈತ್ತಿಕೇ ತು ವಿರೇಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಯಶ್ಚ ಮಧುರೈಃ ಶೃತಮ್ ||
ಸರ್ಪಿಗುಡೋ ಘೃತಂ ತಿಕ್ತಂ ಜೀವನೀಯಂ ವೃಷಸ್ಯ ವಾ ||೨೧೪||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಜ ಸ್ವರಭೇದದಲ್ಲಿ ವಿರೇಚನ ಕೊಡಬೇಕು. ಮಧುರ ವರ್ಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಹಾಲನ್ನು (ಕ್ಷತರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ಸರ್ಪಿಗುಡವನ್ನು (ಕುಷ್ಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ತಿಕ್ತ ಘೃತವನ್ನೂ ವಾತ ರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಜೀವನೀಯ ಘೃತವನ್ನು (ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ವೃಷಘೃತವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೧೪||

ಕಫಜೇ ಸ್ವರಭೇದೇ ತು ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಮೂರ್ಧವಿರೇಚನಮ್ ||
ವಿರೇಕೋ ವಮನಂ ಧೂಮೋ ಯವಾನ್ಮಕಟುಸೇವನಮ್ ||೨೧೫||

ಅರ್ಥ— ಕಫಜ ಸ್ವರಭೇದದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಶಿರೋವಿರೇಚನ, ಕಾಯ ವಿರೇಚನ, ವಮನ, ಧೂಮಪಾನ, ಜನೆಯ ಅನ್ನ, ಕಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವನಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೫||

ಭಾರ್ಗೀವಚಾಭಯಾವ್ಯೋಷಕ್ಪಾರಮಾಕ್ಷಿಕಚಿತ್ರಕಾನ್ ||
ಲಿಹ್ಯಾತ್ ಪಿಪ್ಪಲೀ ಪಥ್ಯೇ ವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಮದ್ಯಂ ಪಿಬೇಚ್ಚ ಸಃ ||೨೧೬||

ಅರ್ಥ— ಭಾರಂಗಮೂಳ, ಬಜಿ, ಅಣಲಿ, ತ್ರಿಕಟು, ಜವಖಾರ, ಚಿತ್ರಕಗಳ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜೇನುಹಾಕಿ ನೆರ್ದಿಸಬೇಕು, ಅಥವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೧೬||

ರಕ್ತಜೇ ಸ್ವರಭೇದೇ ತು ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಜಾಂಗಲಾ ರಸಾಃ ||
ದ್ರಾಕ್ಷಾವಿದಾರೀಕ್ಷುರಸಾಃ ಸಕ್ವಿದ್ರಘೃತತರ್ಕರಾಃ ||೨೧೭||

ಅರ್ಥ— ರಕ್ತಜ ಸ್ವರಭೇದದಲ್ಲಿ [ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ] ಜಾಂಗಲ ಮಾಂಸರಸಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸವನ್ನು, ನೆಲಗುಂಬಳ ರಸವನ್ನು ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿನ ರಸವನ್ನು ತುಪ್ಪ, ಜೇನು, ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. || ೨೧೭ ||

ಯಚ್ಚೋಕ್ತಂ ಪ್ಲಯಕಾಸಘ್ನಂ ತಚ್ಚ ಸರ್ವಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
ರಕ್ತಜಸ್ವರಭೇದಘ್ನಂ ಸಿರಾವ್ಯಧನಮೇವ ಚ || ೨೧೮ ||

ಅರ್ಥ— ಪ್ಲಯಕಾಸನಾರಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ರಕ್ತಜ ಸ್ವರಭೇದನಾರಕವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿರಾವ್ಯಧವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. || ೨೧೮ ||

ಸನ್ನಿಪಾತೇ ಹಿತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಕ್ರಿಯಾ ನ ತು ಸಿರಾವ್ಯಧಃ ||
ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ವರಭೇದಸ್ಯ ಸಮಾಸೇನ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ || ೨೧೯ ||

ಅರ್ಥ— ಸನ್ನಿಪಾತಜ ಸ್ವರಭೇದದಲ್ಲಿ ಸಿರಾವ್ಯಧದ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರಭೇದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. || ೨೧೯ ||

ಕರ್ಣರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥ ವಕ್ಷ್ಯೇ ಸಮಾಸೇನ ಕರ್ಣರೋಗಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
ಕರ್ಣಶೂಲೇ ತು ವಾತಘ್ನೀ ಹಿತಾ ಪೀನಸವತ್ ಕ್ರಿಯಾ || ೨೨೦ ||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಕರ್ಣರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು. ಕರ್ಣಶೂಲಕ್ಕೆ ವಾತಪೀನಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಾತನಾರಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೨೨೦ ||

ಪ್ರದೇಹಾಃ ಪೂರಣಂ ನಸ್ಯಂ ಪಾಕೇ ಸ್ರಾವೇ ವ್ರಣಕ್ರಿಯಾ ||
ಭೋಜ್ಯಾನಿ ಚ ಯಥಾದೋಷಂ ದದ್ಯಾತ್ ಸ್ನೇಹಾಂಶ್ಚ ಪೂರಣಾನ್ || ೨೨೧ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತನಾರಕ ಲೇಪ. ತೈಲಪೂರಣ ನಸ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಕರ್ಣಪಾಕ, ಕರ್ಣಸ್ರಾವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ರಣಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ದೋಷಾಗುಸಾರವಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಕಿಷಯಲ್ಲಿ (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಸ್ನೇಹಗಳನ್ನು ತುಂಬಬೇಕು. || ೨೨೧ ||

ಕ್ಷಾರ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಬಾಲಮೂಲಕಶುಂಠೀನಾಂ ಕ್ಷಾರೋ ಹಿಂಗು ಸನಾಗರಮ್ ||
ಶತಪುಷ್ಪಾ ವಚಾ ಕುಷ್ಠಂ ದಾರು ಒಗ್ರ ರಸಾಂಜನಮ್ ||೨೨೨||

ಸೌವರ್ಚಲಂ ಯವಕ್ಷಾರಃ ಸ್ವರ್ಜಿಕೋದ್ವಿದ ಸೈಂಧವಮ್ ||
ಭೂರ್ಜಗ್ರಂಥಿರ್ಬಿಡಂ ಮುಸ್ತಂ ಮಧುಶುಕ್ತಂ ಚತುರ್ಗುಣಮ್ ||೨೨೩||

ಮಾತುಲಂಗರಸಶ್ಚೈವ ಕದಲ್ಯಾ ರಸ ಏವ ಚ ||
ತೈಲನೇಭಿರ್ವಿಪಕ್ತವ್ಯಂ ಕರ್ಣಶೂಲಹರಂ ಪರಮ್ ||೨೨೪||

ಬಾಧಿಯಂ ಕರ್ಣನಾದಶ್ಚ ಪೂಯಸ್ರಾವಶ್ಚ ದಾರುಣಃ ||
ಪೂರಣಾದಸ್ಯ ತೈಲಸ್ಯ ತ್ರಿಮಯಃ ಕರ್ಣಮಾಶ್ರಿತಃ ||೨೨೫||

ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರಣಾಶಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯಸ್ಯ ಶಾಸನಾತ್ ||
ಕ್ಷಾರತೈಲಮಿದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುಖದಂತಾನುಯಾಪಹಮ್ ||೨೨೬||

ಅರ್ಥ— ಎಳೇ ಮೂಲಂಗಿ ಶುಂಠಿಗಳ ಕ್ಷಾರ, ಇಂಗು, ಶುಂಠಿ, ಬಡೇ ಸೋಪು, ಬಜಿ, ಕೋಷ್ಠ, ದೇವದಾರು, ನುಗ್ಗಿ, ರಸಂಜನ, ಕಾಚಲವಣ, ಜನಖಾರ, ಸಜ್ಜಿಖಾರ ಟೆನ್ನಿ ದಲವಣ, ಸೈಂಧವ, ಭೂರ್ಜಗ್ರಂಥಿ, ಬಿಡಲವಣ, ಜೇಕು ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ತೈಲದ ನಾಲ್ಕು ಪಟ್ಟು ಮಧುಶುಕ್ತ (ನೆಲ್ಲಿರಸ, ಜೇನು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕೂಡಿದ ಮದ್ಯ) ||೨೨೩|| ೪ ಪಾಲು ಮೂದಾಳರಸ, ೪ ಪಾಲು ಬಾಳೆ ಗಟ್ಟಿಯ ರಸ, ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಕರ್ಣ ಶೂಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೨೪|| ಈ ತೈಲವನ್ನು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬುವುದರಿಂದ ಬಾಧಿಯು, ಕರ್ಣನಾದ, ಭಯಂಕರವಾದ ಕೇವು ಸೋರೋಣ, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ||೨೨೫|| ಇವು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶವೊಂದುವವು, ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕ್ಷಾರತೈಲವು ಮುಖ ರೋಗ, ದಂತರೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಔಷಧವಾಗಿದೆ. ||೨೨೬||

ಹಿಂಗಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂಗುತುಂಬುರುಶುಂಠೀಭಿಃ ಸಾಧ್ಯಂ ತೈಲಂ ತು ಸಾರ್ಷಪಮ್ ||
ಕರ್ಣಶೂಲೇ ಪ್ರಧಾನಂ ತು ಪೂರಣಂ ಹಿತಮುಚ್ಯತೇ ||೨೨೭||

ಅರ್ಥ— ಇಂಗು, ಹವೀಜ, ಶುಂಠಿಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧವೂಡಿದ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆಯು ಕರ್ಣ ಶೂಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿತಕಾರಿಯಾದ ಪೂರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ||೨೨೭||

ದೇವ ದಾರ್ವಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವದಾರುವಚಾಶುಂಠೀ ಶತಾಹ್ವಾಕುಷ್ಠಸೈಂಧವೈಃ ||

ತೈಲಂ ಸಿದ್ಧಂ ಬಸ್ತಮೂತ್ರೈ ಕರ್ಷ ಶೂಲನಿವಾರಣಮ್ ||೨೨೮||

ಅರ್ಥ— ದೇವದಾರು, ಬಜಿ, ಶುಂಠಿ, ಬಡೀಸೋಪು, ಕೋಷ್ಠ, ಸೈಂಧವಗಳ ಕಲ್ಪಹಾಕೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು. ಅಡಿಸ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವೂಡಿದ ತೈಲವು ಕರ್ಣಶೂಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೨೮||

ಗಂಧ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮರಾಟಿಕಾನ್ ಸಮಾಹೃತ್ಯ ದಗ್ಧ್ವಾ ವೃದ್ ಭಾಜನೇ ಶುಭೇ ||

ತದ್ಭಸ್ಮ ಸ್ರಾವಯಿತ್ವಾ ತು ಗಂಧತೈಲಂವಿಪಾಚಯೇತ್ ||೨೨೯||

ತತ್ತೈಲಂ ಭಿಷಜಾ ಯೋಜ್ಯಂ ವಿಧಿನಾ ಕರ್ಣಪೂರಣೇ ||

ರಸಾಂಜನಶ್ಚ ಶುಂಠಾಶ್ಚ ಕಲ್ಮಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಣಶೂಲನುತ್ ||೨೩೦||

ಅರ್ಥ— ಕವಡಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಸುಟ್ಟು, ಅವುಗಳ ಭಸ್ಮವನ್ನು ೨೧ ಸಾರೆ ಕ್ಷಾರ ವಿಧಿಯ ದ ಸ್ರಾವವೂಡಿ, ಆ ಕ್ಷಾರ ಜಲವನ್ನು ೪ ಪಾಲು ತಕ್ಕೊಂಡು ||೨೨೯|| ಅದರಲ್ಲಿ ರಸಾಂಜನ ಮತ್ತು ಶುಂಠಿಯ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಹಾಕಿ ಗಂಧ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧವೂಡಬೇಕು. ವೈಷ್ಣವನು ಆ ತೈಲವನ್ನು ವಿಧಿಯಂತೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಬೇಕು. ||೨೩೦||

ಮುಖಕರ್ಣಾಕ್ಷಿರೋಗೇಷು ಯಥೋಕ್ತಂ ಪೀನಸೇ ವಿಧಿಮ್ ||

ಕುರ್ಯಾದ್ ಭಿಷಕ್ ಸಮೀಕೃತ್ವಾ ದೋಷಕಾಲಬಲಾಬಲಮ್ ||೨೩೧||

ಅರ್ಥ— ಪೀನಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯನ್ನೇ ವೈಷ್ಣವನು ಮುಖರೋಗ, ಕರ್ಣರೋಗ, ಕಣ್ಣುರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ದೋಷಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೩೧||

ನೆತ್ರರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉತ್ಪನ್ನಮೂತ್ರೇ ತರುಣೇ ನೇತ್ರರೋಗೇ ಬಿಡಾಲಕಃ ||

ಕಾಯೋ ದಾಹೋಪದೇಹಾಶ್ರುಶೋಫರಾಗ ನಿವಾರಣಮ್ ||೨೩೨||

ಅರ್ಥ— ಹೊಸದಾಗಿ ನೇತ್ರರೋಗವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕೂಡಲೇ (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಬಿಡಾಲಕ (ಕಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಲೇಪ) ಲೇಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅವು ದಾಹ, ಪಿಚ್ಚು, ನೀರು, ಬಾವು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ||೨೩೨||

ನಾಗರಂ ಸೈಂಧವಂ ಸರ್ಪಿರ್ಮಂಡೇನ ಚ ರಸಕ್ರಿಯಾ ||

ನಿಘೃಷ್ಣಂ ವಾತಜೇ ತದ್ವತ್ ಸೈಂಧವಗೈರಿಕಮ್ ||೨೩೩||

ಅರ್ಥ— ವಾತಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ತುಸು ದ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ ಸೈಂಧವಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅಥವಾ ಜೇನು, ಸೈಂಧವ, ಕಾವಿಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿ, ತಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿದ ರಸಕ್ರಿಯೆಯು ಬಿಡಾಲಕಲೇಪವಾಗುವದು. ||೨೩೩||

ತಥಾ ಸಾವರಕಂ ಲೋಧ್ರಂ ಘೃತಭೃಷ್ಣಂ ಬಿಡಾಲಕಮ್ ||

ಕಾರ್ಯಾ ಹರಿತಿಕೇ ತದ್ವತ್ ಘೃತಭೃಷ್ಣಾ ರುಜಾಪಹಾ ||೨೩೪||

ಅರ್ಥ— ಅವರಂತೆ ಬಿಳಿ ಲೋಧ್ರ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತುಸು ದಲ್ಲಿ ಹುರಿದರೆ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕೀಕಾಯಿ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತುಸು ದಲ್ಲಿ ಹುರಿದರೆ ಬಿಡಾಲಕವಾಗುವದು, ಅದು ಕಣ್ಣುನೋವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೩೪||

ಸೈತ್ರಿಕೇ ಚಂದನಾನಂತಾ ಮಂಜಿಷ್ಠಾಭಿರ್ಬಿಡಾಲಕಃ ||

ಕಾರ್ಯಃ ಪದ್ಮಕಯಷ್ಠಾಹ್ವಮಾಂಸೀಕಾಲೀಯಕೈಸ್ತಥಾ ||೨೩೫||

ಅರ್ಥ— ಪಿತ್ತಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ಚಂದನ, ಅನಂತ ಮೂಲ, ಮಂಜಿಷ್ಠೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಜಟಾಮಾಂಸೀ, ಕಾಲೀಯ ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಬಿಡಾಲಕ ಲೇಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೩೫||

ರೋಚನಾಮುಸ್ತಲವಣಾಗೈರಿಕೈಶ್ವ ರಸಕ್ರಿಯಾ ||

ಕಫೇ ಕಾರ್ಯಸ್ತಥಾ ಕ್ಷೌದ್ರಂ ಪ್ರಿಯಂಗುಃ ಸಮನಶಿಲಾ ||೨೩೬||

ಅರ್ಥ— ಗೋರೋಚನ, ಬೇಕು, ಸೈಂಧವ, ಕಾವಿಗಳ (ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುದಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ) ರಸಕ್ರಿಯೆಯು ಬಿಡಾಲಕ ಲೇಪವಾಗಿದೆ, ಕಫಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಂಗು ಮನಶಿಲೆಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಬಿಡಾಲಕ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ||೨೩೬||

ಸನ್ನಿಪಾತೇ ತು ಸರ್ವೇಃ ಸ್ಯಾದ್ ಬಹಿರಕ್ಷೋಃ ಪ್ರಲೇಪನಮ್ ||
 ಪಕ್ಷ್ಮಾಣ್ಯಸ್ಪೃಶತಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸಮ್ಯಕ್ ನೇತ್ರಾಂಜನಂ ತ್ಯಹಾತ್ ||೨೩೭||

ಅರ್ಥ— ಸನ್ನಿಪಾತಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿನ ಹೊರಗೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಪನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮೂರು ದಿನಗಳ ನಂತರ ರಂಜನವನ್ನು ಮುಟ್ಟದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೇತ್ರಾಂಜನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

||೨೩೮||

ಆಶ್ವೀತನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಶ್ವೀತನಂ ಮಾರುತಜೇ ಕ್ವಾಥೋ ಬಿಲ್ವಾದಿಭಿರ್ಹಿತಮ್ ||
 ಕೋಷ್ಣಃ ಸೈರಂಡಬ್ರಹ್ಮತೀರ್ತಕಾರೀನುಧುಶಿಗ್ರುಭಿಃ ||೨೩೯||

ಅರ್ಥ— ವಾತಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ಟೆಡಲಜೇರು, ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ತರ್ಕಾರೀ (ಹೂಸಲಿತ್ತು) ಬೀಜೇನುಗ್ಗಿ, ಮತ್ತು ಬಿಲ್ವಾದಿ ಪಂಚ ಮೂಲ ಔಷಧಗಳ ಬಿಸಿ ಕಷಾಯದ ಪರಿಷೇಕವು ಹಿತಕರವು.

||೨೪೦||

ದ್ರಾಕ್ಷಾ ದಾರ್ವೀಸಮಂಜಿಷ್ಠಃ ಲಾಕ್ಷಾದ್ವಿಮಧುಕೋತ್ಪಲೈಃ ||
 ಕ್ವಾಥಃ ಸಶರ್ಕರಃ ಶೀತಃ ಪೂರಣಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತನುತ್ ||೨೪೧||

ಅರ್ಥ— ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಮರ ಅರಿಸಿಣ, ಮಂಜಿಷ್ಠೆ, ಅರಗು, (ಫಲಜ, ಬಲಜಸಂಬ) ಎರಡು ತರದ ಜೇಷ್ಠಮಧು, ನೀಲಕಮಲ, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆಹಾಕಿ ಅರಿಸಿ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ರಕ್ತಪಿತ್ತವು ಹೋಗುವದು ||೨೪೨||

ನಾಗರ ತ್ರಿಫಲಾನಿಂಬವಾಸಾಲೋಧ್ರರಸಃ ಕಫೇ ||
 ಕೋಷ್ಣ ಮಾಶ್ವೀತನಂ ಮಿಶ್ರೈರ್ಭೇಷಜೈಃ ಸನ್ನಿಪಾತಿಕೇ ||೨೪೩||

ಅರ್ಥ— ಕಫಜ ನೇತ್ರರೋಗದಲ್ಲಿ ರುಂತಿ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಬೇವು ಅಡಸಲ, ಲೋಧಗಳ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ಕಷಾಯವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಸನ್ನಿಪಾತಜ ನೇತ್ರ ರೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು.

||೨೪೪||

ಅಂಜನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮೇರಂಡಮೂಲತ್ವಕ್ ಶಿಗ್ರೋಮೂಲಂಸಸೈಂಧವಮ್ ||
 ಅಜಾಕ್ಷೀರೇಣ ಪಿಷ್ಪಾ ಸ್ಯಾದ್ ನರ್ತೀರ್ವಾತಾಕ್ಷಿರೋಗನುತ್ ||೨೪೫||

ಅರ್ಥ— ಸಲಗುಳ್ಳಬೇರು, ಟೆಡಲಬೇರುಗಳ ತೋಟ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಬೇರು ತೋಟ, ಸೈಂಧವ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಡಿಸ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ದ್ರವು, ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಾಕಿದರೆ, ವಾತವ ಕಣ್ಣುರೋಗ ಹೋಗುವದು. ||೨೪೦||

ಸುಮನಃ ಕೋರಕಂ ಶಂಖಂ ತ್ರಿಫಲಾಂ ಮಧುಕಂ ಬಲಾಂ ||
ಪಿತ್ತರಕ್ತಾಪಹಾ ವರ್ತೀ ಪಿಷ್ಪಾ ದಿವ್ಯೇನ ವಾರಿಣಾ ||೨೪೧||

ಅರ್ಥ— ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗೆ, ಶಂಖನಾಭಿ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಬಲಾಮೂಲ, ಇವುಗಳನ್ನು ಮಳೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯು ಪಿತ್ತರಕ್ತಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೪೨||

ಸೈಂಧವಂ ತ್ರಿಫಲಾ ವೈಷ್ಣವಂ ಶಂಖನಾಭಿಃ ಸಮುದ್ರಜಃ ||
ಫೇನಃ ಶೈಲೇಯಕಂ ಸರ್ಜೋ ವರ್ತೀ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಕ್ಷಿರೋಗನುತ್ ||೨೪೩||

ಅರ್ಥ— ಸೈಂಧವ, ತ್ರಿಫಲೆ, ತ್ರಿಕಟು, ಶಂಖನಾಭಿ, ಸಮುದ್ರಫೇನ, ಶಿಲಾಜಿತು, ರೂಪ ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯು ಕಫವ ಕಣ್ಣು ರೋಗವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೪೪||

ಅನ್ಯತಾಹ್ವಾ ಬಿಸಂ ಬಿಲ್ವಂ ಪಟೋಲಂ ಛಾಗಲಂ ಶಕೃತ್ ||
ಪ್ರಸೌಂಡರೀಕಂ ಯಷ್ಪಾಹ್ವಂ ದಾರ್ವೀಕಾಲಾನುಸಾರಿನಾ ||೨೪೫||

ಸುಧೌತಂ ಜರ್ಜರೀಕೃತ್ಯ ಹೃತ್ವಾ ಚಾರ್ಧಪಲಾಂಶಿಕಾನ್ ||
ಕರ್ಷಂ ಚ ಶುಕ್ಲಮರಿಚಾ ಜಾತೀಪುಷ್ಪಾತ್ ನವಾತ್ ಪಲಮ್ ||೨೪೬||

ಚೂರ್ಣಂ ಕೃತ್ವಾ ತ್ರಿದೋಷಘ್ನೀ ವರ್ತಿದೃಷ್ಟಿಪ್ರಸಾದನೀ ||
ಶಂಖ ವಿದ್ರುಮ ನೈಡೂರ್ಯ ಲೋಹತಾಮ್ರಪ್ಲವಾಸ್ಥಿಭಿಃ ||೨೪೭||

ಸ್ತೋತೋಜಶ್ವೇತಮರಿಚೈರ್ವರ್ತೀಃ ಸರ್ವಾಕ್ಷಿರೋಗನುತ್ ||
ಶಾಣಾರ್ಧಂ ಮರಿಚಾದ್ ದ್ವೌ ಚ ಪಿಪ್ಪಲೃಣವಫೇನಯೋಃ ||೨೪೮||

ಶಾಣಾರ್ಧಂ ಸೈಂಧವಚ್ಛಾಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಸೌವೀರಕಾಂಜನಾತ್ ||
ಪಿಷ್ಪಂ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಚಿತ್ರಯಾಂ ಚೂರ್ಣಾಂಜನಮಿದಂಶುಭಮ್ ||೨೪೯||

ಕಾಚಕಂಡೂಕಫಾರ್ತಾನಾಂ ಮಲಾನಾಂ ಚ ವಿಶೋಧನಮ್ ||
ಬಸ್ತಮೂತ್ರೇ ತ್ರ್ಯಹಂ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಬಡಚೂರ್ಣಂ ಸುಭಾವಿತಮ್ ||೨೫೦||

ಚೂರ್ಣಾಂಜನಂ ಹಿ ತೈಮಿಯಕ್ರಮಿಪಿಲ್ಲಮಲಾಸಹಂ ||

ಸೌವೀರಮಂಜನಂ ತುಲ್ಯ ತಾಪ್ತೋ ಧಾತುರ್ಮನಃಶಿಲಾ ||೨೫೦||

ಚಕ್ಷುಷ್ಯಾ ನುಧುಕಂ ಲೋಹಮಣಯಃ ಪೌಷ್ಪಮಂಜನಮ್ ||

ಸೈಂಧವಂ ಶೌಕರೀ ದಂಷ್ಟ್ರಾ ಕಂಟಕಂ ಚಾಂಜನಂ ಶುಭಮ್ ||೨೫೧||

ತಿಮಿರಾದಿಷು ಚೂರ್ಣಂ ನಾ ವರ್ತಿರ್ವೇಯಮನುತ್ತಮಾ ||೨೫೨||

ಅರ್ಥ— ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ಕಮಲದೇಟು, ಬಿಲ್ವಮೂಲ, ಕಹಿಪಡುವಲ, ಅಡಿನಹಿಕ್ಕಿ, ಪುಂಡರೀಕಕಾಷ್ಠ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಮರ ಅರಿಸಿಣದ ತೋಟಿ, ಕರೀ ಅನಂತ ಮೂಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ತೊಳೆದು ಕುಟ್ಟಿ ಅವನ್ನು ೨ ತೋಲೆ, ಸುಗ್ಗಿಬೀಜ ೧ ತೋಲೆ, ಅದೇ ಅರಳಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯವು ೪ ತೋಲೆ ||೨೫೦|| ತಕ್ಕೊಂಡು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯು ತ್ರಿದೋಷ ನಾಶಕ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಸಾದಕವಾಗಿದೆ. ರಂಖ, ಹವಳ, ವೈಡೂರ್ಯ, ಲೋಹಭಸ್ಮ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ, ಕಪ್ಪೆ ಎಲಬು ||೨೫೧|| ರಸಾಂಜನ, ಸುಗ್ಗಿಬೀಜ ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲ ಕಣ್ಣುರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಮೆಣಸು ೨ ಮಾಸಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ ೪ ಮಾಸಿ, ಸಮುದ್ರ ಘೇನ ೪ ಮಾಸಿ, ||೨೫೨|| ಸೈಂಧವ ೨ ಮಾಸಿ, ಸೌವೀರಾಂಜನ ೪ ಮಾಸಿ, ಇವನ್ನು ಚಿತ್ರಾ ಸಕ್ಷತ್ರದ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಪುಡಿಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹಾಕಬೇಕು. ||೨೫೩|| ಈ ಚೂರ್ಣಾಂಜನವು ಕಾಚರೋಗ, ಕಂಡೂ, ಕಫಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಮಲವನ್ನು ಶೋಧನಮಾಡುವದು. ಬಿಡಲವಣ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ೩ ದಿನಸ ಇಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಛಾವನೆ ಹೊಂದಿನ ನಂತರ ||೨೫೪|| ಒಣಗಿಸಿ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಅರೆದು, ಪುಡಿಮಾಡಿ ಆ ಚೂರ್ಣವನ್ನೇ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹಾಕಬೇಕು. ಇದು ತಿಮಿರ, ಕ್ರಿಮಿ, ಪಿಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಸೌವೀರಾಂಜನ, ಸುವರ್ಣಮಾಕ್ಷಿಕ ಧಾತು, ವ.ನಶಿಲೆ||೨೫೫|| ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಅಯಸ್ಕಾಂತಮಣಿ ಪುಷ್ಪಕಾಸೀಸ, ಸೈಂಧವ, ಹಂದಿಯ ಹಲ್ಲು, ಬೂರಲದ ಮುಳ್ಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ||೨೫೬|| ಬತ್ತಿಯು ಅಧವಾ ಚೂರ್ಣವು ತಿಮಿರ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಅಂಜನವಾಗಿದೆ. ||೨೫೭||

ಸುಖಾವತೀ ವರ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕತಕಸ್ಯ ಫಲಂ ಶಂಖಃ ಸೈಂಧವಂ ತ್ರೂಷಣಂ ಸಿತಾ

||೨೫೮||

ಫೇನೋ ರಸಾಂಜನಂ ಕ್ಷೌದ್ರಂ ವಿದಂಗಾನಿ ಮನಃಶಿಲಾ ||

ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡಕಪಾಲಾನಿ ವರ್ತೀರೇಷಾ ವ್ಯಪೋಹತಿ ||೨೫೩||

ತಿಮಿರಂ ಪಟಲಂ ಕಾಚಂ ಮಲಂಚಾಶು ಸುಖಾವತೀ ||

ಅರ್ಥ— ತಿಳಿಬೀಜ, ರಂಖನಾಭಿ, ಸ್ಪಂಧನ, ತ್ರಿಕಟು, ಸಕ್ಕರೆ, ||೨೫೩|| ಸಮುದ್ರದ ನೋರೆ, ರಸಾಂಜನ, ಜೇನು, ವಾವಡಿಂಗ, ಮನಶಿಲೆ, ಕೋಳೀ ತತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕವಚ, ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸುಖಾವತೀ ಎಂಬ ಬತ್ತಿಯು ||೨೫೩|| ತಿಮಿರ, ಪಟಲ, ಕಾಚ, ಮಲಗನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕಳೆಯುವದು. ||೨೫೩|| ||

ದೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾವರ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತ್ರಿಫಲಾಕುಕ್ಕುಟಾಂಡತ್ವಕ್ ಕಾಸೀಸಮಯಸೋ ರಜಃ ||೨೫೪||

ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ವಿದಂಗಾನಿ ಫೇನಶ್ಚ ಸರಿತಾಂ ಪತೇಃ ||

ಅಜೇನ ಪಯಸಾ ಪಿಷ್ಪಾ ಭಾವಯೇತ್ ತಾಮ್ರಭಾಜನೇ ||೨೫೫||

ಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ಸ್ಥಿತಂ ಭೂಯಃ ಪಿಷ್ಪಾ ಪ್ಲೇರೇಣ ವರ್ತಯೇತ್ ||

ಏಷಾ ದೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾ ವರ್ತೀರಂಧ್ರಸ್ಯಾಭಿನ್ನ ಚಕ್ಷುಷಃ ||೨೫೬||

ನೇತ್ರಾಂಜನೇನ ವಿಧಿನಾ ಭಿಷಜಾ ಸಂಪ್ರಯೋಜಿತಾ ||

ಅರ್ಥ— ತ್ರಿಫಲೆ, ಕೋಳೀತತ್ತಿಯ ಕವಚ, ಬಿರಾಕಸ, ರೋಹ ಚೂರ್ಣ, ||೨೫೪|| ನೀಲಕಮಲ, ವಾವಡಿಂಗ, ಕಡಲನೋರೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಅಡಿನ ಹಾಲು ಹಾಕಿ ೭ ದಿನಸ ಅರೆಯಬೇಕು. ತಾಮ್ರವಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ||೨೫೫|| ೭ ದಿನಸ ಅದರ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಪುನಃ ಅದೇ ಹಾಲುನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾ ಎಂಬ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಅಂಜನ ವಿಧಿಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಕುರುಡನಿಗೂ ರೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಕಣ್ಣು ಮಾತ್ರ ಒಡೆದಿರಬಾರದು. ||೨೫೬|| ||

ನೇತ್ರರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವದನೇ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಸ್ಯ ನಿಹಿತಂ ಮಾಸಮಂಜನಮ್ ||೨೫೭||

ತತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಸಮುದ್ಧೃತ್ಯ ಸುಶುಷ್ಕಂ ಚೂರ್ಣಯೇದ್ಬುಧಃ ||

ಸುಮನಃ ಕೌಕೈಃ ಕುಷ್ಕೈರರ್ಧಾಂಶೈಃ ಸ್ಪಂಧನೇನ ಚ ||೨೫೮||

ಏತನ್ನೇತ್ರಾಂಜನಂ ಕಾರ್ಯಂ ತಿಮಿರಘ್ನಮನುತ್ತಮಮ್ ||
 ಪಿಪ್ಪಲೈಃ ಕಿಂಶುಕರಸೋ ವಸಾ ಸರ್ಪಸ್ಯ ಸ್ತೈಂಧವಮ್ || ೨೫೯ ||
 ಘೃತಂಚಜೀರ್ಣಂ ಸರ್ವಾಕ್ಷರೋಗಘ್ನೀಷ್ಯಾದ್ರಸಕ್ರಿಯಾ ||
 ಶಸ್ತಾ ಸರ್ವಾಕ್ಷರೋಗೇಷು ಕಾಚಾರ್ಬುಷಮಲೇಷು ಚ || ೨೬೦ ||
 ಧಾತ್ರೀರಸಾಂಜನ ಕ್ಷೌದ್ರಸರ್ಪಿಭಿಸ್ತು ರಸಕ್ರಿಯಾ ||
 ಪಿತ್ತರಕ್ತಾಕ್ಷರೋಗಘ್ನೀ ತೈಮಿರ್ಯಪಟಲಾಪಹಾ || ೨೬೧ ||

ಅರ್ಥ — ಕರೇ ಹಾನಿನ ಬಾಯಿ ದುಲ್ಲಿ ರಸಾಂಜನವನ್ನು ೧ ತಿಂಗಳು
 ಇಡಬೇಕು. || ೨೫೯ || ಅಮೇಲೆ ನೈದ್ಯನು ಅದನ್ನು ತಳೆದ್ದುಂಡು ಚನ್ನಾಗಿ ಒಣ
 ಗಿಸಿ ತಾರಾಗವಂತೆ ಪೀಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನೆಣಗೈಗಳ ಮತ್ತು
 ಸ್ತಂಧವದ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ || ೨೬೦ || ನೇತ್ರಾಂಜನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು
 ಇದು ತಿಮಿರನಾರಕ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಅಂಜನವಾಗಿದೆ. ಹಿಸ್ಪಲಿ, ಮುತ್ತಲಬೋದೈ
 ಯರಸ, ಸರ್ಪದ ನೇಣ, ಸ್ತೈಂಧವಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು || ೨೫೯ || ಹಳೇ ತುಪ್ಪ
 ದಲ್ಲೆ ಅರೆಯಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ರೋಗನಾರಕವಾದ ರಸಕ್ರಿಯೆ. ಯಾಗಿದೆ
 ಇದು ಎಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಚ ಬಿಂದು ಅರ್ಬುಷಮಲ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರರಸ್ತವಾಗಿದೆ. || ೨೬೦ || ನೆಲ್ಲಿಜೆಟ್ಟು, ರಸಾಂಜನಗಳ ಚೂರ್ಣ,
 ಜೇಸು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ರಸಕ್ರಿಯೆ ಯು ಪಿತ್ತರಕ್ತವಿಂದುಂ
 ಬಂದ ಕಣ್ಣು ರೋಗವನ್ನು, ತಿಮಿರಪಟಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. || ೨೬೧ ||

ಪಾಲಿತ್ಯ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪಾಲಿತ್ಯೇ ಪಲಿತೇ ಬಲ್ಲಾಂ ಹರಿಲ್ಲೋಮ್ನಿ ಚ ಸಾಧಿತಮ್ ||
 ತೈಲೈರ್ನಸ್ಯೈಃ ಶಿರೋವಕ್ತ್ರ ಪ್ರದೇಹೈಶ್ಚಾಪ್ಯುಪಾಚರೇತ್ || ೨೬೨ ||

ಅರ್ಥ — ಪಾಲಿತ್ಯ [ಕೂದಲು ಹಾರೋಣ] ಪಲಿತ [ಕೂದಲು ಬೆಳ್ಳ,
 ಗಾಗೋಣ ವಲೀ [ತೋಗಲು ಮುಮಡೋಣ] ಮತ್ತು ಕೂದಲು ಹಸರು
 ಆಗೋಣ ಈ ರೋಗಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುವವಕ್ಕಾಗಿ ತೈಲ, ನಸ್ಯ, ತಲೆಗೆ
 ಮತ್ತು ಮೋರಿಗೆ ಲೇಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೨೬೨ ||

ಸಿದ್ಧಂ ವಿದಾರಿಗಂಧಾದ್ಯೈರ್ಜೀವನೀಯೈರಥಾಪಿನಾ ||
 ನಸ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಣುತೈಲಂ ನಾ ಪಾಲಿತ್ಯಪಲಿತಾಪಹಮ್ || ೨೬೩ ||

ಅರ್ಥ— ಲಭಿಸುವಂಚಮೂಲಗಳಿಂದ, ಅಥವಾ ಜೀವನೀಯ ಗಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದವು ತೈಲವು ಅಥವಾ ಅಣುಪೈಲವು ಪಾಲಿತೃಪಾಲಿತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ||೨೬೩||

ಲಾಕ್ಷ್ಯಕಾಲಾರಸಾಲೋಹವರಾ ಭೃಂಗರಜೋರಸಾತ್ ||
ಪ್ರಸ್ಥೈಸ್ತು ಕುಡವಸ್ಥೈಲಾತ್ ಯಷ್ಟ್ವಾಹ್ವ ಪಲಕಲ್ಕಿತಃ ||೨೬೪||
ಸಿದ್ಧಂ ಶಿಲಾಸಮೇ ಪಾತ್ರೇ ಮೇಷಶೃಂಗಾದಿಷು ಸ್ಥಿತಃ ||
ನಸ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ಭಿಷಜಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಯೋಜಿತಂ ಪಲಿತಾಪಹಮ್ ||೨೬೫||

ಅರ್ಥ— ಅರಗು, ಕಾಲಾರಸ, ಲೋಹ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಕಾಡ್ಲಿಗ ರಗರಸ, ಇವುಗಳ ರಸವನ್ನು ೧೨೮-೧೨೮ ತೊಲೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ಜೇಷ್ಠಮಧುವಿನ ಉತೊಲೆ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ೩೨ ತೊಲೆ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು ||೨೬೪|| ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಡಿಸ ಕೊಂಬಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ವೈದ್ಯನು ಅದನ್ನು ನಸ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಪಲಿತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೬೫||

ಭಿಷಜಾ ಪ್ರೇರಪಿಷ್ಟಾ ವಾ ದುಗ್ಧಿ ಕಾ ಕರವೀರಕೌ ||
ಉತ್ಪಾಟ್ಯ ಪಲಿತೇ ದೇಯೌ ತಾವೃಭೌ ಪಲಿತಾಪಹೌ ||೨೬೬||

ಅರ್ಥ— ವೈದ್ಯನು ಬಿಳಿ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ರತ್ತಿ ಕೆಗೆದು ಅದರಮೇಲೆ ದುಗ್ಧಿಕೆ (ನೆನೆ ಅಕ್ಷಿಯ ಸೊಪ್ಪು) ಅಥವಾ ಕಣಗಲ ಬೇರು ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪ ಮಾಡಬೇಕು. ಇವೆರಡು ಪಲಿತನುಷ್ಕವಾಗಿವೆ. ||೨೬೬||

ಕ್ಷೀರಾತ್ ಸಮಾರ್ಕವರಸಾತ್ ದ್ವಿಪ್ರಸ್ಥಂ ಮಧುಕೋವೈಲೇ ||
ವಿಪಚೇತ್ ತೈಲಕುಡವಂ ತನ್ನಸ್ಯಂ ಪಲಿತಾಪಹಮ್ ||೨೬೭||

ಅರ್ಥ— ಹಾಲು ೧೨೮ ತೊಲೆ, ಗರಗದ ರಸ ೧೨೮ ತೊಲೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠಮಧು ಚೂರ್ಣ ೨ ತೊಲೆ, ನೀಲಕಮಲ ಚೂರ್ಣ ೨ ತೊಲೆ ಹಾಕಿ, ೩೨ ತೊಲೆ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇವರ ನಸ್ಯವು ಪಲಿತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೬೭||

ಮಹಾಫಲ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅದಿತ್ಯವಂದ್ಯಮೂಲಾನಿ ಕೃಷ್ಣಸೈರೀಯಕಸ್ಯ ಚ ||
ಸುರಸಸ್ಯ ಚ ಪತ್ರಾಣಿ ಪತ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಶಣಸ್ಯ ಚ ||೨೬೮||

ನಾರ್ಕನಃ ಕಾಕಮಾಚೀ ಚ ಮಧುಕಂ ದೇವದಾರು ಚ ||
 ಪೃಥಗ್ ದಶಪಲಾಂಶಾನಿ ಪಿಪ್ಪಲೀ ತ್ರಿಫಲಾಂಜನಮ್ ||೨೬೯||
 ಪ್ರಪೌಂಡರೀಕಂ ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ಲೋಧ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಾಗುರುತ್ಪಲಮ್ ||
 ಅಮ್ರಾಸ್ಥಿಕರ್ದಮಃ ಕೃಷ್ಣೋ ವೃಣಾಲಂ ರಕ್ತಚಂದನಮ್ ||೨೭೦||
 ನೀಲೀ ಭಲ್ಲಾತಕಾಸ್ಥಿನಿ ಕಾಶೀಸಂ ಮದಯಂತಿಕಾ ||
 ಸೋಮರಾಜ್ಯಸನಃ ಶಸ್ತ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಾ ಪಿಂಡೀತಚಿತ್ರಕಾ ||೨೭೧||
 ಪುಷ್ಕರಾರ್ಜುನಕಾಶ್ಮಯಾರ್ಣ್ಯಾಮ್ರಜಂಬೂಫಲಾನಿ ಚ ||
 ಪೃಥಕ್ ಪಂಚಪಲ್ಯೈರ್ಭಾಗೈಃ ಸುಪಿಷ್ಟೈರಾಥಕಂ ಪಚೇತ್ ||೨೭೨||
 ಬೈಭೀತಕಸ್ಯ ತೈಲಸ್ಯ ಧಾತ್ರೀರಸಚತುರ್ಗುಣಮ್ ||
 ಕುರ್ಯಾದಾದಿತ್ಯಸಾಕಂ ನಾ ಯಾವಚ್ಛುಷ್ಕೋ ಭವೇದ್ರಸಃ ||೨೭೩||
 ಲೌಹಸಾತ್ರೇ ತತಃ ಪೂತಂ ಸಂಶುದ್ಧಮುಪಯೋಜಯೇತ್ ||
 ಪಾನೇ ನಸ್ತಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಚ ಶಿರೋಽಭ್ಯಂಗೇ ತಥೈವ ಚ ||೨೭೪||
 ಏತಶ್ಚಕ್ಷುಷ್ಯನಾಯುಷ್ಯಂ ಶಿರಸಃ ಸರ್ವರೋಗನುತ್ ||
 ಮಹಾನೀಲಮಿತಿ ಪ್ಯಾತಂ ಪಲಿತಘ್ನಮನುತ್ತಮಮ್ ||೨೭೫||

ಅರ್ಥ— ಸೂರ್ಯಭಕ್ತೆಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿಯ ಬೇರು ಉಂ ತೋಲಿ, ಕರೆ
 ಮುಳ್ಳಜಾಜಿಯ ಬೇರು ಉಂ ತೋಲಿ, ಕರೆತುಳಸಿಯ ಎಲೆ ಉಂ ತೋಲಿ, ಕರೆ
 ರಣದ (ಸಣಬು) ಎಲೆ ಉಂ ತೋಲಿ || ೨೬೮ || ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ ಉಂ ತೋಲಿ,
 ಕಾಕೇ ಎಲೆ ಜೇಷ್ಠಮಧು ಉಂ ತೋಲಿ, ದೇವದಾರು ಉಂ ತೋಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ ೨೦
 ತೋಲಿ, ತ್ರಿಫಲೆ ೨೦ ತೋಲಿ, ರಸಾಂಜನ ೨೦ ತೋಲಿ, ||೨೬೯|| ಪುಂಡರೀಕ
 ಕಾಷ್ಠ ೨೦ ತೋಲಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠ ೨೦ ತೋಲಿ, ಲೋಧ್ರ ೨೦ ತೋಲಿ, ಕೃಷ್ಣಾ
 ಗುರು ೨೦ ತೋಲಿ, ನೀಲಕಮಲ ೨೦ ತೋಲಿ, ಮಾವನಮಜ್ಜೆ ೨೦ ತೋಲಿ
 ಕರೇಮಣ್ಣಿನ ಕೆಸರು ೨೦ ತೋಲಿ, ಕಮಲದ ದೇಟು ೨೦ ತೋಲಿ, ರಕ್ತಚಂದನ
 ೨೦ ತೋಲಿ, ||೨೭೦|| ನೀಲಿಯ ಎಲೆ ೨೦ ತೋಲಿ, ಕೇರು ೨೦ ತೋಲಿ,
 ಹಿರಾಕಸ ೨೦ ತೋಲಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ೨೦ ತೋಲಿ, ಬಾವಂಚಿ ೨೦ ತೋಲಿ, ಆಸನ,
 (ಮೊನ್ನೆ ಮರ) ೨೦ ತೋಲಿ, ಉಕ್ಕಿನ ಚೂರ್ಣ ೨೦ ತೋಲಿ, ಕರೇಮದನ
 ಫಲ ೨೦ ತೋಲಿ, ಕರೇಚಿತ್ರಕ ೨೦ ತೋಲಿ, ||೨೭೧|| ಕಮಲದ ಹೂವು ೨೦
 ತೋಲಿ, ಮತ್ತಿಯ ತೋಟಿ ೨೦ ತೋಲಿ, ಶಿವನ್ನಿಫಲ ೨೦ ತೋಲಿ, ಹಸರು
 ಮಾವಿನಕಾಯಿ ೨೦ ತೋಲಿ, ಹಸರು ನೀರಿಲಕಾಯಿ, ೨೦ ತೋಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು

ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿ || ೨೨೨ || ಅದರಲ್ಲಿ ತಾರೀಕಾಯಿ ತೈಲವನ್ನು
 ಜಗೃತನಾದ, ನೆಲ್ಲಿರಸ ತೋಲಿ, ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸ
 ಬೇಕು. ಅಥವಾ ರಸವು ಒಣಗುವವರೆಗೆ ಲೋಹಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬಿಸಿ
 ಲಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. || ೨೨೩ || ಆ ಮೇಲೆ ಸೋಸಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಅದನ್ನು ಪಾನ,
 ನಸ್ಯ, ಶಿರೋಭ್ರಂಗ ಶ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು || ೨೨೪ || ಇದು
 ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತಕರ, ತಯುಷ್ಯವರ್ಧಕ ಆಗಿದ್ದು, ತಲೆಯ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನು,
 ವಿರೇಷವಾಗಿ, ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ, ನಾರವನೊಡುವದು. ಇದು ಮಹಾಸೀಲ ತೈಲ
 ಎಂಬ ಮೆಸರಿಸಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. || ೨೨೫ ||

ಪ್ರಪಾಂಡರೀಕಮಧುಕಪಿಪ್ಪಲೀಚಂದನೋತ್ಪಲೈಃ ||
 ಕಾರ್ಷಕೈಸ್ತೈಲಕುಡಮೋ ದ್ವಿಗುಣಾನುಲಕೀರಸಃ || ೨೨೬ ||

ಸಿದ್ಧಃ ಪ್ರತಿಮರ್ಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಶೀರ್ಷಗದಾಪಃ ||
 ಪಲಿತಘ್ನೋ ವಿಶೇಷೇಣ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯೇಣಭಾಷಿತಃ || ೨೨೭ ||

ಅರ್ಥ — ಪುಂಡರೀಕ ಕಾಷ್ಠ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಚಂದನ,
 ನೀಲಕಮಲ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪ ೧-೧ ತೋಲಿ, ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ೩೨ ತೋಲಿ, ನೆಲ್ಲಿರಸ
 ೬೪ ತೋಲಿ, || ೨೨೬ || ತಕ್ಕೊಂಡು ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಈ
 ಪ್ರತಿಮರ್ಷ ನಸ್ಯವು ಎಲ್ಲ ತಲೆಯ ರೋಗಗಳನ್ನು ವಿರೇಷವಾಗಿ, ಪಲಿತವನ್ನು
 ಕಳೆಯುವುದು ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. || ೨೨೭ ||

ಕ್ಷೀರಂ ಪಿಯಾಲಂ ಯಷ್ಕಾಹ್ವಂ ಜೀವಕಾದ್ಯೋಗಣಿಸ್ತಿಲಾಃ |
 ಕೃಷ್ಣಾವಕ್ರಪ್ರಲೇಪಃ ಸ್ಯಾದ್ಧರಿಲೋಮನಿನಾರಣಃ || ೨೨೮ ||

ಅರ್ಥ — ಹಾಲು, ಪಿಯಾಲ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಜೀವನೀಯಗಣ,
 ಎಳ್ಳು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಮೇಲೆಗೆ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ಅದು
 ಹಸರು ಕೂದಲುಗ ನ್ನು ಕಳೆಯುವದು.

ತಿಲಾಃ ಸಾಮಲಕಾಶ್ಚೈವ ಕಿಂಜಲ್ಕೋ ಮಧುಕಂ ಮಧು ||
 ರಂಜಯೇದ್ ಬೃಂಹಯೇಚ್ಛೈತತ್ ಕೇಶಾನ್ ಮೂರ್ಧಪ್ರಲೇಪ
 ನಾತ್ || ೨೨೯ ||

ಅರ್ಥ — ಕರೀ ಎಳ್ಳು, ನೆಲ್ಲಿ ಚೆಟ್ಟು, ಕಮಲದ ಕೇರರ, ಜೇಷ್ಠಮಧು
 ಇವುಗಳ ಜೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ತರಗೆ ತೊಡೆದರೆ ಕೂದಲುಗಳು ಕರ್ರ
 ಗಾಗುವವು. ಮತ್ತು ಬೆಳೆಯುವವು. || ೨೨೯ ||

ಪಚೇತ್ ಸೈಂಧವಯುಕ್ತಾವೈರಯಶ್ಚೂರ್ಣಂ ಸತಂದುಲಮ್ ||
ತೇನಾಲಿಪ್ತಂ ಶಿರಃ ಶುದ್ಧಮಸ್ನಿಗ್ಧಮುಷಿತಂ ನಿಶಿ || ೨೮೦ ||

ತತ್ಪ್ರಾತಸ್ತ್ರಿಫಲಾಧೌತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃಷ್ಣಸ್ನಿಗ್ಧಮೂರ್ಧಜಮ್ ||
ಅಯಶ್ಚೂರ್ಣೋಮ್ಲಪಿಷ್ಟಶ್ಚ ರಾಗಃ ಸತ್ರಿಫಲೋ ವರಃ || ೨೮೧ ||

ಅರ್ಥ— ಸೈಂಧವ. ಹುಳಿ (ಗಂಜಿ ಮುಂತಾದ) ಪದಾರ್ಥ, ಲೋಹ
ಚೂರ್ಣ, ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಇವುಗಳನ್ನು ಕುಡಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು
ರುಕ್ಷವೂದಿದ ತಲೆಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. || ೨೮೦ || ಬೆಳತನಕ
ಹಾಗೇ ಇಟ್ಟು, ಮುಂಜಾನೆ ತ್ರಿಫಲಾ ಕಷಾಯದಿಂದ ತೊಳೆದರೆ ಕೂದಲು
ಗಳು ಕವ್ವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವವು. ಲೋಹಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹುಳಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ
ಅರೆದು ತ್ರಿಫಲಾ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಕೇರರಂಜನ
ಕಲ್ಪವಾಗುವದು. || ೨೮೧ ||

ಕುರ್ಯಾಚ್ಛೇಷೇಷು ರೋಗೇಷು ಕ್ರಿಯಾಂ ಸ್ವಾಂಸ್ವಾಚ್ಚಿಕಿತ್ಸಿತಾತ್ |
ಶೇಷೇಷ್ವಾದೌ ಚ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ಸಿದ್ಧಾ ಚಾನ್ಯಾ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ || ೨೮೨ ||

ಅರ್ಥ— ಉಳಿದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಯ ಸ್ನಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಅವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
ಮುಂದೆ ಸಿದ್ಧಿ ಸ್ನಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ
|| ೨೮೨ ||

ತತ್ರ ಶ್ಲೋಕಾಃ

ನಾತಪಿತ್ತಕಫಾ ನೃಣಾಂ ಬಸ್ತಿಹೃನ್ಮೂರ್ಧ್ವಸಂಶ್ರಯಾಃ ||
ತಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ಸ್ನಾನಸಾಮೀಪ್ಯಾತ್ ಹರ್ತವ್ಯಾ ವಮನಾದಿಭಿಃ || ೨೮೩ ||

ಅರ್ಥ— ನಾತ-ಪಿತ್ತ-ಕಫಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ ಸುಷ್ಮರ ಬಸ್ತಿ,
ಹೃದಯ, ತಲೆಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ನಾನದ ಸಮೀಪವಾದ
ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಸ್ತಿ, ವಿರೇಚನ, ವಮನಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು ಅವನ್ನು ಹೊರಗೆ
ತೆಗೆಯಬೇಕು. || ೨೮೩ ||

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಲೋಕೋ ವಾತಾದ್ಯೈರ್ದೋರ್ಲೋಕೋ ವಾತರವೀಂಡುಭಿಃ ||
ಪೀಡ್ಯತೇ ಧಾರ್ಯತೇ ಚಾಪಿ ವಿಕೃಷ್ಣಾವಿಕೃಷ್ಣೈಸ್ತಥಾ || ೨೮೪ ||

ಅರ್ಥ— ಗಾಳಿ, ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಇವು ವಿಕೃತವಾಗಲು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೀಡೆಯಾಗುವದು. ಅವಿಕೃತವಿದ್ದರೆ ಹಿತವಾಗುವದು ಅದರಂತೆ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳು ವಿಕೃತವಾಗಲು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೀಡೆಯಾಗುವದು. ಅವಿಕೃತವಿರಲು ಹಿತವಾಗುವದು. ||೨೮೪||

ವಿರುದ್ಧೈರಪಿ ನ ತ್ವೇತೇ ಗುಣೈಃಪ್ನುಂತಿ ಪರಸ್ಪರಂ ||
ದೋಷಾಃ ಸಹಜಸಾತ್ಮ್ಯತ್ವಾದ್ ಘೋರಂ ವಿಷಮಹೀನಿನ ||೨೮೫||

ಅರ್ಥ— ಭಯಂಕರ ಸರ್ವವಿಕೃತ (ಎರಡನೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರೂ) ಕೂಡಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾತ್ಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಆ ಹಾವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಲ್ಲುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅದರಂತೆ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳು ಕೂಡಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾತ್ಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಕೊಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. ||೨೮೫||

ಭವತಿ ಚಾತ್ರ

ತ್ರಿಮೂರ್ತಾನಾಂ ರೋಗಾಣಾಂ ನಿವಾನಾಕೃತಿಭೇಷಜಮ್ ||
ವಿಸ್ತರೇಣ ಪೃಥಗ್ ದಿಷ್ಟಂ ತ್ರಿಮೂರ್ತೀ ಚಿಕಿತ್ಸಿತೇ ||೨೮೬||

ಅರ್ಥ— ಬಸ್ತಿ, ಸ್ವೇದನ, ತಲೆ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳ ನಿವಾರಣೆ, ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು ಈ 'ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸಿತ' ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿವರವಿರುವ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ || ೨೮೬ ||

ಇತ್ಯಗ್ನಿವೇಶಕೃತೇ ತಂತ್ರೇ ದೃಢಬಲಸ್ತುತಿಸಂಸ್ಕೃತೇ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಸ್ಥಾನೇ
ತ್ರಿಮೂರ್ತೀ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ನಾಮ ಪದ್ವಿಂಶೋಧ್ಯಾಯಃ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ದೃಢಬಲವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಡೆದ ಚರಕಸಂಹಿತೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ' ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀ ಮಹಾದ್ವೈ ಬಾಬಾಚಾರ್ಯ ಪೂಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಾಪನಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಚರಕ 'ಚಿಕಿತ್ಸಾ-ಬೋಧಿನಿ' ಎಂಬ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಬಿಪ್ರಣಿಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಊರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಶ್ರೀಮನ್ಮೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ತತ್ಪಾಠ
ನಾವ ಊರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಅಥಾತ ಊರುಸ್ತಂಭಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಪ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಊರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆವು.

ಇತಿ ಹ ಸ್ಮಾಹ ಭಗವಾನಾತ್ರೇಯಃ

||೧||

ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆತ್ರೇಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ರಿಯಾ ಪರಮಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಾ ಪರಯಾ ಚ ತಪಃಶ್ರಿಯಾ ||

ಅಹೀನಪೂರ್ವಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕಾದಿಭ್ಯೋ ನೇರುಮಿನಾಚಲಮ್ ||೨||

ಧೀಧೃತಿಸ್ಮೃತಿವಿಜ್ಞಾನ-ಜ್ಞಾನಕೀರ್ತಿಕ್ಷಮಾಲಯಮ್ ||

ಅಗ್ನಿವೇಶೋ ಗುರುಂ ಕಾಲೇ ಸಂಶಯಂ ಪರಿಪೃಷ್ಠವಾನ್ ||೩||

ಭಗವಾನ್ ಪಂಚಕರ್ಮಣಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನಿ ಪೃಥಕ್ ತ್ವಯಾ ||

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾನ್ಯಾಮಯಾನಾಂ ಹಿ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಭೇಷಜಮ್ ||೪||

ದೋಷಜೋಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಾಮಯಃ ಕಶ್ಚಿದ್ ಯಸ್ಯೈತಾನಿ ಭಿಷಗ್ವರ ||

ನ ಸ್ಯುಃ ಶಕ್ತಾನಿ ಶನುನೇ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಯಾಸತಃ ||೫||

ಅಸ್ತೌರುಸ್ತಂಭ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಗುರುಣಾ ತಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್ ||

ಸಲಿಂಗಭೇಷಜಂ ಭೂಯಃ ಪೃಷ್ಠಸ್ತೇನಾಬ್ರವೀದ್ಗುರುಃ ||೬||

ಅರ್ಥ— ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜದಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ತಪಸ್ಸಿನ
ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ, ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಂತಿರುವ, ಮೇರುವಿನಂತೆ ಸ್ಥಿರ
ರಾದ || ೨ || ಬುದ್ಧಿನಿಗ್ರಹ, ಸ್ಮೃತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಕೀರ್ತಿ, ಕ್ಷಮಾ
ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮನೆಯಂತಿರುವ ಆತ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿವೇಶರು ಯೋಗ್ಯ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಂಶಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರು. || ೩ || “ ಪೂಜ್ಯರೇ, ನೀವು
ಪಂಚಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೆ
ಔಷಧಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದಿರಿ. || ೪ || ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠರೇ, ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ

ಕೂಡ, ಇವುಗಳಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಕೂಡ ಶಮನವಾಗದ ಯಾವವಾ
ದರೂ ರೋಗಗಳಿಂಟೇ ? ” ||೫|| ಎಂದು ಕೇಳಲು ‘ ಉರುತ್ತಂಭ ’
ಎಂಬ ರೋಗವುಂಟು; ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಹೇಳಲು, ಪುನಃ ಅದರ ಕಾರಣ,
ಲಕ್ಷಣ, ಔಷಧಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ್ಗೆ ಗುರುಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ
ದರು. || ೬ ||

ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸ್ನಿಗ್ಧೋಷ್ಣ ಗುರುಶೀತಾನಿ ಜೀರ್ಣಾಜೀರ್ಣೇ ಸಮಶ್ನತಃ ||
ದ್ರವಶುಷ್ಕದಧಿಕ್ಷೀರ ಗ್ರಾಮ್ಯಾನೂಪಾದಕಾಮಿಷ್ಯಃ ||೭||
ಪಿಷ್ಪಾನ್ನಪಕ್ವಮದ್ಯಾತಿ ದಿನಾಸ್ವಪ್ನಪ್ರಜಾಗರೈಃ ||
ಲಂಘನಾಧ್ಯಶನಾಯಾಸ ಭಯನೇಗನಿಧಾರಣೈಃ ||೮||
ಸ್ನೇಹಾಚ್ಛಾನಂ ಚಿತಂ ಕೋಷ್ಠೇ ವಾತಾದೀನ್ ಮೇದಸಾ ಸಹ ||
ರುಧ್ವಾ ಸುಗೌರವಾದೂರೂ ಯಾತ್ಯಧೋಗೈಃ ಸಿರಾದಿಭಿಃ ||೯||
ಪೂರಯೇತ್ ಸಕ್ತಿಜಂಘೋರು ದೋಷೋ ಮೇದೋಬಲೋತ್ಕಟಿಃ ||
ಅವಿಛೇಯಪರಿಸ್ಪಂದಂ ಜನಯತ್ಕಲ್ಪವಿಕ್ರಮಮ್ ||೧೦||

ಅರ್ಥ— ಅನ್ನದ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಪಚನವಾಗಿ, ಕೆಲವು ಭಾಗ ಪಚನ
ವಾಗದಿರಲು, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಉಷ್ಣ, ಜಡ, ಶೀತ, ಸುದಾರ್ಧ ತಿನ್ನುವವರಿಂದಲೂ,
ದ್ರವ, ಶುಷ್ಕ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ಗ್ರಾಮ್ಯ, ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ನೀರಲ್ಲಿರುವ
ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸ, ||೭|| ಹಿಟ್ಟಿನ ಪದಾರ್ಥ, ಅಪಕ್ವ ಮದ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ
ಹಗಲು ಬಹಳ ಮಲಗೋಣ, ಜಾಗರಣೆ, ಲಂಘನ, ಅಧ್ಯಶನ, ಆಯಾಸ,
ಭಯ, ವೇಗಧಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ||೮|| ಸ್ನೇಹಪಾನದಿಂದಲೂ ಕೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ
ಸಂಚಿತವಾದ ಅನುವು ಮೇದದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ವಾತಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿ
ಜಡವಾಗುವದರಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗುವ ಶಿರಾದಿಗಳಿಂದ ತೊಡೆಯನ್ನು ಸೇರು
ತ್ತದೆ. ||೯|| ಮೇದೋ ಬಲಾಧಿಕವಾದ ದೋಷವು ತೊಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ
ಕಾಲು ಪಿಂಡರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿ, ಅದರ ಚಲನವಲನವಾಗದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.
ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವದು. ||೧೦||

ಮಹಾಸರಸಿ ಗಂಭೀರೇ ಪೂರ್ಣೇಽಂಬು ಸ್ತಿಮಿತಂ ಯಥಾ ||
ತಿಷ್ಠತಿ ಸ್ಥಿರಮಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ತದ್ವದೂರುಗತಃ ಕಫಃ ||೧೧||

ಅರ್ಥ— ತುಂಬಿದ ಗುಂಬಾದ ಮಹಾ ಸರೋವರದಲ್ಲಿಯ ನೀರು ದೇಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಅಗಲಾಡದೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೋ, ಅದರಂತೆ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಫವು ಅಚಲವಾಗಿರುವದು. ||೧೧||

ಗೌರವಾಯಾಸಸಂಕೋಚ ದಾಹರುಕ್ ಸುಪ್ತಿಕಂಪನೈಃ ||
ಸತೋದಭೇದಸ್ಫುರಣೈರ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ದೇಹಂ ನಿಹಂತ್ಯಸೂನ್ ||೧೨||

ಅರ್ಥ— ಜಡತ್ವ, ಆಯಾಸ, ಜಗೋಣ, ದಾಹ, ನೋವು, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯತೆ, ನಡುಗೋಣ, ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ, ಒಡೆದಂತೆ ಆಗೋಣ, ಸ್ಫುರಣ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅದು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುವದು ||೧೨||

ಉರುಸ್ತಂಭದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗುರುಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ ಸಮೇದಸ್ತೋ ನಾತಪಿತ್ತೇಭಿಭೂಯ ತು ||
ಸ್ತಂಭಯೇತ್ ಸ್ಥೈರ್ಯಶೈತ್ಯಾಭ್ಯಾಮೂರುಸ್ತಂಭ ಸ್ತತೋ ಮ ತಃ || ೧೩ ||

ಅರ್ಥ— ಜಡವಾದ ಕಫವು ಮೇದದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವಾತ ಪಿತ್ತಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ಸ್ಥಿರತ್ವ-ಶೈತ್ಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ತೊಡೆಯ ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಮಾಡುವದು. ಆದಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಉರುಸ್ತಂಭನೆಂಬ ಹೆಸರು. || ೧೩ ||

ಪೂರ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪ್ರಾಗ್ರೂಪಂ ತಸ್ಯ ನಿದ್ರಾತಿ ಧ್ಯಾನಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾ ಜ್ವರಃ ||
ಲೋಮಹರ್ಷೋಽರುಚಿಶ್ಚ ದಿರ್ಬಂಘೋವೋಃ ಸದನಂ ತಥಾ || ೧೪ ||

ಅರ್ಥ— ನಿದ್ರೆ, ಬಹಳ ಆಲೋಚನೆ, ಜಡತ್ವ, ಜ್ವರ, ರೋಮಾಂಚ ಆರುಚಿ, ವಾಂತಿ, ಮೊಳಕಾಲು ತೊಡೆಗಳು ದಣಿಯೋಣ ಇವು ಇವರ ಪೂರ್ವ ರೂಪವಾಗಿವೆ. || ೧೪ ||

ನಾತಶಂಕಿಭಿರಜ್ಞಾನಾತ್ ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ನೇಹನಾತ್ ಪುನಃ ||
ಪಾದಯೋಃ ಸದನಂ ಸುಪ್ತಿಃ ಕೃಚ್ಛಾದುದ್ಧರಣಂ ತಥಾ || ೧೫ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತದಿಂದಂಟುಗಿದೆಯೆಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾಲುಗಳು ನಿತ್ಯಾಣವಾಗುವವು. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಳಿಯುವದು. ಎತ್ತಲು ತ್ರಾಸವಾಗುವದು. || ೧೫ ||

ಜಂಘೋರುಗ್ಲಾನಿರತ್ಯರ್ಥಂ ಶತ್ವಚ್ಚಾನಾಹವೇದನಾ ||
ಪದಂ ಚ ವ್ಯಥತೇ ನೃಸ್ತಂ ಶೀತಸ್ವರ್ಶಂ ನ ವೇತ್ತಿ ಚ || ೧೬ ||

ಅರ್ಥ— ಮೊದಲೆ ಮೂಣಕಾಲುಗಳು ಬಹಳ ಅರಕ್ತವಾಗುವವು. ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಪು ನೇದನೆಗಲಿರುವವು. ಕಾಲು ಇಬ್ಬಕೂಡಲೆ ನೋಯುವದು. ತಣ್ಣದ್ದ ಸಮರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ. || ೧೬ ||

ಸಂಸ್ಥಾನೇ ಪೀಡನೇ ಗತ್ಯಾಂ ಚಾಲನೇ ಚಾಪ್ಯನೀಶ್ವರಃ ||
ಅನ್ಯನೇಯೌ ಹಿ ಸಂಭಗ್ನಾವೂರು ಪಾದೌ ಚ ಮನ್ಯತೇ || ೧೭ ||

ಅರ್ಥ— ಕಾಲನ್ನು ಊರಲು, ಹಿಡಿಯಲು, ನಡೆಯಲು, ಅಗಲಾಡಿ ಸಲು ಕೂಡ ಅವನಿಗೆ ಆಗದು. ತೊದೆ ಪಾದಗಳು ಜೇರೆಯವರವಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತವೆ. || ೧೭ ||

ಅಸಾಧ್ಯಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ದಾಹಾರ್ತೀತೋದಾರ್ತೋ ನೇಪನಃ ಪುರುಷೋ ಭವೇತ್ ||
ಉರುಸ್ತಂಭಸ್ತದಾ ಹನ್ಯಾತ್ ಸಾಧಯೇದನ್ಯಥಾ ನವಮ್ || ೧೮ ||

ಅರ್ಥ— ದಾಹ, ನೋವು, ಚುಚ್ಚುಕೆ, ನಡುಗು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದರೆ ಉರುಸ್ತಂಭವು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಹೊಸದು ಇದ್ದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವು. ಅದನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು. || ೧೮ ||

ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟು ಸ್ನೇಹ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಸ್ಯ ನ ಸ್ನೇಹನಂ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಬಸ್ತಿರ್ನ ವಿರೇಚನಮ್ ||
ನ ಚೈವ ವಮನಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ತನ್ನಿಬೋಧತ ಕಾರಣಮ್ || ೧೯ ||

ಅರ್ಥ— ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹೋಪಚಾರ, ಬಸ್ತಿ, ವಿರೇಚನ, ವಮನಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು ಅದರ ಕಾರಣ ಹೇಳುವುದೇನೆ ಕೇಳಿರಿ || ೧೯ ||

ವೃದ್ಧಯೇ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣೋ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ನೇಹನಂ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ ಚ ||
ತತ್ ಸ ಸ್ತೋದ್ಧರಣೇ ಚೈವ ನ ಸಮರ್ಥಂ ವಿರೇಚನಮ್ ||೨೦||

ಅರ್ಥ— ಸ್ನೇಹಬಸ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಫವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವು. ವಿರೇಚನವು ಕೂಡ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಫವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಸಮರ್ಥವಾಗದು ||೨೦||

ಶ್ಲೇಷ್ಮಸ್ಥಾನಗತಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ ಪಿತ್ತಂ ಚ ವಮನಾತ್ ಸುಖಮ್ ||
ಹರ್ತುಮಾಮಾಶಯಸ್ಥೌ ಚ ಸ್ರಂಸಯೇತ್. ತಾವುಭಾವಪಿ ||೨೧||

ಅರ್ಥ— ಕಫಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಫವು, ಮತ್ತು ಪಿತ್ತವು, ಅಥವಾ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಇವೆರಡೂ ವಮನದಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುವವು ||೨೧||

ಪಕ್ವಾಶಯಸ್ಥಾಃ ಸರ್ವೇಷು ಬಸ್ತಿಭಿರ್ಮೂಲನಿರ್ಜಯಾತ್ ||
ಶಕ್ಯಾ ನ ತ್ವಾಮೇದೋಭ್ಯಾಂ ಸ್ತಬ್ಧಾ ಜಂಘೋರುಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ||೨೨||

ಅರ್ಥ— ಪಕ್ವಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಬಸ್ತಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೂಲವನ್ನೇ ಕಿತ್ತಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ—ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಆಮವೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ದಿಂದ ಸ್ತಬ್ಧವಾದ ತೊಡೆ ಮೊಳಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ||೨೨||

ವಾತಸ್ಥಾನೇ ಹಿ ತಚ್ಛೈತ್ಯಾತ್ ತಯೋಃಸ್ತಂಭಾಚ್ಚ ತದ್ಗತಾಃ ||
ನ ಶಕ್ಯಾ ಸುಖಮುದ್ಧರ್ತುಂ ಜಲಂ ನಿನ್ನಾದಿವ ಸ್ಥಲಾತ್ ||೨೩||

ಅರ್ಥ— ಏಕೆಂದರೆ, ವಾತಸ್ಥಾನವಾದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ, ವಾತದ ಭೈತ್ಯಗುಣದಿಂದಲೂ ಅವೆರಡರ (ಆಮವೇದಗಳ) ಸ್ತಬ್ಧತೆಯಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು—ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತರಲಾಗದಂತೆ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಕ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ||೨೩||

ತಸ್ಯ ಸಂಶಮನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕ್ಷಪಣಂ ಶೋಷಣಂ ತಥಾ ||
ಆಧಿಕ್ಯಾದಾಮಕಫಯೋರ್ಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಃ ಸದಾ ಭಿಷಕ್ || ೨೪ ||

ಅರ್ಥ— ಆದ ಕಾರಣ ವೈದ್ಯನು ಅಮಕಫಗಳು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಅದರ ಶಮನವನ್ನು ಅಮಕಫಗಳ ಕರ್ತನ, ಶೋಷಣವನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೪||

ಆಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರುಕ್ಷೋಪಚಾರಂ ಸ ಯದಾ ಯವಶ್ಯಮಾಕಕೋದ್ರವಾನ್ ||

ಶಾಕೈರಲವಣೈರ್ದದ್ಯಾತ್ ಜಲತೈಲೋಪಸಾಧಿತೈಃ || ೨೫ ||

ಸುನಿಷ್ಣು ಕನಿಂಬಾರ್ಕವೇತ್ರಾರಗ್ಧಪಲ್ಲವೈಃ ||

ನಾಯಸೀನಾಸ್ತು ಕೈಸ್ತಿಕ್ತೈರನ್ಯೈಶ್ಚ ಕುಲಕಾದಿಭಿಃ || ೨೬ ||

ಕ್ವಾರಾರಿಷ್ಟಪ್ರಯೋಗೈಶ್ಚ ಹರಿತಕ್ಯಾಸ್ತಥೈವ ಚ ||

ಮಧೂದಕಸ್ಯ ಪಿಪ್ಪಲ್ಲಾಶ್ಲೋರುಸ್ತಂಭವಿನಾರನಮ್ || ೨೭ ||

ಅರ್ಥ— ಅವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ರುಕ್ಷೋಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಸಿವೆಯಾದಾಗ ಜವೆ, ಸಾವಿ, ಹರಕ ಧಾನ್ಯಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀರು ಮತ್ತು ಎಣ್ಣೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಉಪ್ಪುಹಾಕದ || ೨೫ || ಸುನಿಷ್ಣುಕ, (ಪಾಂಡವರ ಹರಿವೆ), ಬೇವು, ಎಕ್ಕೆ, ಬೆತ್ತ, ಕಕ್ಕಿಗಳ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಶಾಕೆ, ವಾಸ್ತುಕ (ಚಕೋತ) ಎಲೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಕಹಿ ಪಲ್ಯಗಳೊಡನೆ ಕೊಡಬೇಕು. || ೨೬ || ಕ್ವಾರ, ಅರಿಷ್ಟ, ಅಣಲೆ, ಜೇನು ಕೂಡಿದ ನೀರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿಂದ ಉರುಸ್ತಂಭವು ಹೋಗುವದು. || ೨೭ ||

ಸಮಂಗಾಶಾಲ್ಮಲಿಬಿಲ್ವಂ ಮಧುನಾ ಸಹನಾಪಿಬೇತ್ ||

ತಥಾ ಶ್ರೀವೇಷ್ಟಕೋದೀಚ್ಯ ದೇವದಾರುನತಾನ್ಯಪಿ || ೨೮ ||

ಚಂದನಂ ಧಾತಕೀ ಕುಷ್ಠಂ ತಾಲೀಸಂ ನಲದಂ ತಥಾ ||

ಮುಸ್ತಂ ಹರಿತಕೀ ಲೋಧ್ರಂ ಪದ್ಮಕಂ ತಿಕ್ತರೋಹಿಣೀ || ೨೯ ||

ದೇವದಾರು ಹರಿದ್ರೇ ದ್ವೇ ವಚಾ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ ||

ಪಿಪ್ಪಲೀ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಂ ಸರಲಂ ದೇವದಾರು ಚ || ೩೦ ||

ಚನ್ಯಂ ಚಿತ್ರಕಮೂಲಂಚ ದೇವದಾರು ಹರಿತಕೀ ||

ಸಕ್ವಾದ್ರಾನರ್ಥಶ್ಲೋಕೋಕ್ತಾನ್ ಕಲ್ಪಾಸೂರುಗ್ರಹಾಪಹಾನ್ || ೩೧ ||

ಶಾರ್ಗೇಷ್ಟ್ವಂ ಮದನಂ ದಂತೀಂ ವತ್ಸಕಸ್ಯ ಫಲಂ ವಚಾಮ್ ||

ಭಲ್ಲಾತಕಂ ಸಮೂಲಾಂ ಚ ಪಿಪ್ಪಲೀನ್ ಕ್ಷಥಿತಾನ್ ಪಿಬೇತ್ || ೩೨ ||

ನೂರ್ಮಾನಾರಗ್ವಧಂ ಪಾಠಾಂ ಕರಂಜಾಂ ಕುಲಕಂ ತಥಾ ||
 ಪಿಬೇತ್ ತುಲ್ಯಂ ಮಧುಯುತಂ ಚೂರ್ಣಂ ವಾ ವಾರಿಣಾಮುತಮ್ || ೩೩ ||

ಸಕ್ವಾದ್ರಂ ದಧಿಮಂಡೈರ್ವಾ ಊರುಸ್ತಂಭವಿನಾಶನಮ್ ||
 ನೂರ್ಮಾನುತಿವಿಷಾಂ ಕುಷ್ಠಂ ಚಿತ್ರಕಂ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀಮ್ || ೩೪ ||
 ಪೂರ್ವವದ್ಗುಗ್ಗುಲಂ ಮೂತ್ರೇ ರಾತ್ರಿಸ್ಥಿತಮುಫಾಪಿನಾ ||
 ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೇರೀಮತಿವಿಷಾಂ ಮುಸ್ತಂ ತೇಜೋವತೀಂ ವಚಾ || ೩೫ ||
 ಸುರಾಹ್ವಾಂ ಚಿತ್ರಕಂ ಕುಷ್ಠಂ ಪಾಠಾಂ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀಂ ||
 ಲೇಹಯೇನ್ಮಧುನಾ ಚೂರ್ಣಂ ಸಕ್ವಾದ್ರಂ ವಾ ಜಲಪ್ಲುತಮ್ || ೩೬ ||
 ಫಲೀಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸಖಂ ಹೇನು ಪಿಬೇದ್ ವಾ ಮಧುಸಂಯುತಮ್ ||
 ತ್ರಿಫಲಾಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಂ ಮುಸ್ತಂ ಚವ್ಯಂ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀಂ || ೩೭ ||
 ಲಿಹ್ಯಾದ್ ವಾ ಮಧುನಾ ಚೂರ್ಣಮೂರುಸ್ತಂಭಾದಿಫಲೋ ನರಃ ||
 ಅಪತರ್ಪಣತಶ್ಚ ಸ್ಯಾದ್ ದೋಷಃ ಸಂತರ್ಪಯೇತ್ ತು ತಮ್ || ೩೮ ||

ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಜಾಂಗಲಜೈರ್ಮಾಂಸೈಃ ಪುರಾಣೈಶ್ಚೈವ ಶಾಲಿಭಿಃ ||
 ರೂಕ್ಷಣಾದ್ ವಾತಕೋಪಶ್ಚೇನ್ನಿ ದ್ರಾನಾಶಾತಿಪೂರ್ವಕಃ || ೩೯ ||
 ಸ್ನೇಹಸ್ವೇದಕ್ರಮಸ್ತತ್ರ ಕಾರ್ಯೋ ವಾತಾನುಯಾಪಕಃ ||
 ಪೀಲೂಪರ್ಣೇ ಪಯಸ್ಯಾ ಚ ರಾಸ್ನಾ ಗೋಕ್ಷುರಕಂ ವಚಾ || ೪೦ ||
 ಸರಲಾಗುರುಪಾಠಾಶ್ಚ ತೈಲನೇಭಿನಿಪಾಚಯೇತ್ ||
 ಸಕ್ವಾದ್ರಂ ಪ್ರಸೃತಂ ತಸ್ಮಾದಂಜಲಿಂ ಚಾಪಿ ನಾ ಪಿಬೇತ್ || ೪೧ ||
 ಕುಷ್ಠಶ್ರೀನೇಷ್ಟಕೋದೀಚ್ಯಂ ಸರಲಂ ದಾರು ಕೇಶರಮ್ ||
 ಅಜಗಂಧಾಶ್ವಗಂಧಾ ಚ ತೈಲಂ ತೈಃ ಸಾರ್ಷಪಂ ಪಚೇತ್ || ೪೨ ||
 ಸಕ್ವಾದ್ರಂ ಮಾತ್ರಯಾ ತಚ್ಯಾಪ್ಯೈರುಸ್ತಂಭಾದಿಫಲತಂ ಪಿಬೇತ್ ||
 ರೌಕ್ವಾನ್ಮುಕ್ತ ಊರುಸ್ತಂಭಾತ್ ತತಶ್ಚ ಸ ನಿಮುಚ್ಯತೇ || ೪೩ ||

ಅರ್ಥ— ೧ ಮಂಜಿಷ್ಠೆ, ಬೂರಲು, ಬಿಲ್ವ ಇವುಗಳ ಅಥವಾ ೨ ಗಂಧ, ಬಿರೇಜಾ, ಬಾಳದ ಬೀಜ, ದೇವದಾರು, ತಗರು ಇವುಗಳ ಅಥವಾ ೩ ಚಂದನ, ಧಾತಕೀ, ಕೋಷ್ಠ, ತಾಲೀಸಪತ್ರ, ತಗರಗಳ ೪ ಜೇಕು, ಅಣಲಿ, ಲೋಧ್ರ, ಸುಗ್ಧಕಾಷ್ಠ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಗಳ || ೩೯ || ೫ ದೇವದಾರು,

ಅರಿಷಿಣ, ಮರಅರಿಷಿಣ, ಬಜಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಗಳ ಅಥವಾ ೬ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ, ಸರಸಿ, ದೇವದಾರುಗಳ ||೨೦|| ಅಥವಾ ೭ ಚವಕ, ಚಿತ್ರಕ, ದೇವದಾರು, ಅಣಲಿಗಳ, ಹೀಗೆ ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪನನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ನೆಕ್ಕಿದರೆ ಉರುಸ್ತಂಭರೋಗವು ದೋಗುವದು. ||೨೧|| ಗಜಗ, ಮಾದನಫಲ, ದಂತೀಮೂಲ, ಇಂದ್ರಜವಿ, ಬಜಿ, ಕೇರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯ ಕುಡಿಯಬೇಕು ||೨೨|| ಹೆಗ್ಗೂರಟಗಿ, ಕಕ್ಕಿ, ಅಗಲರುಂಡಿ, ಹುಲಗಲಿ, ಹಾಗಲ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನುಹಾಕಿ ಅಥವಾ ನೀರುಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೩|| ಅಥವಾ ಹೆಗ್ಗೂರಟಗಿ, ಅತಿವಿಷ, ಕೋಷ್ಠ. ಚಿತ್ರಕ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನು ಕೂಡಿಸಿ ಅಥವಾ ಮೊಸರಿನ ತಿಳಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅದು ಉರುಸ್ತಂಭವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೪|| ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಟ್ಟು, ಹಗಲು ಒಣಗಿಸಿದ ಗುಗ್ಗುಳವನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಮೊಸರಿನ ತಿಳಿಯೊಡನೆ ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೫|| ದೇವದಾರು, ಚಿತ್ರಕ, ಕೋಷ್ಠ, ಅಗಲರುಂಡಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ನೆಕ್ಕಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜೇನು ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೬|| ಪ್ರಿಯಂಗು, ವ್ಯಾಘ್ರನಖ, ನಾಗಕೇಶರ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ನೆಕ್ಕಿಸಬೇಕು. ತ್ರಿಫಲೆ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಜೇಕು, ಚವಕ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ ||೨೭|| ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಉರುಸ್ತಂಭದಿಂದ ಪೀಡಿತರೋಗಿಯು ಜೇನಿನೊಡನೆ ನೆಕ್ಕಬೇಕು. ಅಪತರ್ಪಣದಿಂದ ಅಪಾಯವಾದರೆ ||೨೮|| ಜಾಂಗಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸದಿಂದ ಹಳೇ ಅಕ್ಕಿಗಳ ಅನ್ನಗಳಿಂದ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಬೃಂಹಣ ಮಾಡಬೇಕು. ರುಕ್ಷ ಉಪಚಾರದಿಂದ ವಾತ ಕೋಪವಾಗಿ ನಿದ್ರಾನಾಶ, ಶೂಲ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾದರೆ ||೨೯|| ಆಗ್ನಿ ವಾತರೋಗನಾಶಕವಾದ ಸ್ನೇಹ ಸ್ತೇದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೆಗ್ಗೂರಟಗಿ, ಹಾಲನೆಲಗುಂಬಳ, ರಾಸ್ಮಾ, ನೆಗ್ಗಿಲು, ಬಜಿ ||೩೦|| ಸರಲ, ಅಗರು, ಅಗಲರುಂಡಿ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ೪ ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ೮ ತೊಲೆ ಅಥವಾ ೧೬ ತೊಲೆಯಷ್ಟು ಜೇನು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೩೧|| ಕೋಷ್ಠ, ಗಂಧಾಭಿರೋಚಾ, ಬಾಳದ ಬೇರು, ಸರಲ, ದೇವದಾರು, ನಾಗಕೇಶರ, ಅಜಗಂಧಾ, (ಅಜವಾನ) ಅಶ್ವಗಂಧ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ೪ ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧ

ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೨|| ಊರುಸ್ತಂಭದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ರೋಗಿಯು ಅವನಾದರೂ ಜೇನು ಹಾಕಿ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅವರಿಂದ ರುಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಆ ಮೇಲೆ ಊರುಸ್ತಂಭರೋಗದಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ||೪೩||

ಅಪತ್ಯದಾಯಕ ಸ್ಥಂಧನಾದಿ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಕಟ್ಟರ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ವೇಪಲೇ ಸ್ಥಂಧನಾತ್ ಪಂಚ ಶುಂಠ್ಯಾ ಗ್ರಂಥಿಕಚಿತ್ರಕಾತ್ ||
 ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಭಲ್ಲಾತಕಾಸ್ಥಿನಿ ವಿಂಶತಿದ್ವೇ ತಥಾಥಕೇ ||೪೪||
 ಆರನಾಲಾತ್ ಪಚೇತ್ ಪ್ರಸ್ಥಂ ತೈಲಸ್ಯೈರಪತ್ಯದಮ್ ||
 ಗೃಧ್ರಸ್ಯೂರುಗ್ರಹಾರ್ಣೋರ್ತಿ ಸರ್ವವಾತವಿಕಾರನುತ್ ||೪೫||
 ಪಲಾಭ್ಯಾಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲನಾಗರಾದಷ್ಟಕಟ್ಟರಃ ||
 ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಃ ಸಮೋ ದಧ್ನಾ ಗೃಧ್ರಸ್ಯೂರುಗ್ರಹಾಪಹಃ ||೪೬||

ಅರ್ಥ— ಸ್ಥಂಧನ ೮ ತೊಲೆ, ಶುಂಠಿ ೨೦ ತೊಲೆ, ಮೋಡಿ ೮ ತೊಲೆ, ಚಿತ್ರಕ ೮ ತೊಲೆ, ಕೇರು ೨೦ ತೊಲೆ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮಜ್ಜೆಗೆ ೧೦೨೪ ತೊಲೆ ||೪೪|| ಹಾಕಿ ೧೨೮ ತೊಲೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಅಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಗೃಧ್ರಸಿ, ಊರುಸ್ತಂಭ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳ ನೋವು ಮತ್ತು ಸರ್ವಪಿತ್ತವಿಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ||೪೫|| ಮೋಡಿ ೪ ತೊಲೆ, ಶುಂಠಿ ೪ ತೊಲೆ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೆನೆ ತೆಗೆಯದ ಮೊಸರಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆಯನ್ನು ೮ ಪಾಲು ಮತ್ತು ಮೊಸರು ೧೨೮ ತೊಲೆ, ತೈಲ ೧೨೮ ತೊಲೆ ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು ಈ ಅಷ್ಟಕಟ್ಟರ (ಕಟ್ಟರ = ಮಜ್ಜೆಗೆ) ತೈಲವು ಗೃಧ್ರಸಿ, ಊರುಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೪೬||

ಇತ್ಯಂಭ್ಯಂತರಮುದ್ದಿಷ್ಟಮೂರುಸ್ತಂಭಸ್ಯ ಭೇಷಜಂ ||
 ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಃ ಕ್ಷಪಣಂ ತ್ವನ್ಯದ್ ಬಾಹ್ಯಂ ಶೃಣು ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||೪೭||

ಅರ್ಥ— ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಾಳುವ ಊರುಸ್ತಂಭದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಫವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಬಾಹ್ಯ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಕೇಳಿರಿ. ||೪೭||

ಕಫನಾಶಕ ಬಾಹ್ಯ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಲ್ಮಿಕಿವೃತ್ತಿಕಾ ಮೂಲಂ ಕರಂಜಾತ್ ಸಫಲತ್ವಚಮ್ ||

ಇಷ್ಟಕಾನಾಂ ತತಶ್ಚೂರ್ಣೈಃ ಕುರ್ಯಾತ್ ಉತ್ಸಾದನಂ ಭೃಶಮ್

||೪೮||

ಮೂಲೈರ್ವಾಪ್ಯಶ್ವಗಂಧಾಯಾ ಮೂಲೈರರ್ಕಸ್ಯ ನಾ ಭಿಷಕ್ ||

ಪಿಚುಮರ್ದಸ್ಯ ನಾ ಮೂಲೈರಥನಾ ದೇವದಾರುಣಃ

||೪೯||

ಕೌದ್ರಸರ್ವಪವಲ್ಮೀಕವೃತ್ತಿಕಾಸಂಯುತೈರ್ಭಿಷಕ್ ||

ಗಾಢಮುತ್ಸಾದನಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಉರುಸ್ತಂಭೇ ಪ್ರಲೇಪನಮ್ ||೫೦||

ದಂತೀದ್ರವಂತೀಸುರಸಾ ಸರ್ವಪೈಶ್ಚಾ ಪಿಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ||

ತರ್ಕಾರಿ ವಿಶ್ವಸುರಸ ಶಿಗ್ರುವತ್ಸಕನಿಂಬಜೈಃ

|| ೫೧ ||

ಪತ್ರಮೂಲಫಲೈಸ್ತೋಯಂ ಶೃತಮುಷ್ಣಂ ಚ ಸೇಚನಮ್ ||

ಪಿಷ್ಠಂ ತು ಸರ್ವಪಂ ಮೂತ್ರೇಧ್ಯುಷಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಲೇಪನಮ್

||೫೨||

ವತ್ಸಕಃ ಸುರಸಃ ಕುಷ್ಠಂ ಗಂಧಾ ತುಂಬುರುಶಿಗ್ರುಕೌ ||

ಹಿಂಸ್ರಾರ್ಕಮೂಲವಲ್ಮೀಕವೃತ್ತಿಕಾ ಸಕುಲೇರಕಾಃ

||೫೩||

ದಧಿಸೈಂಧವಸಂಯುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಮೇತೈಃ ಪ್ರಲೇಪನಮ್ ||

ಉರುಸ್ತಂಭವಿನಾಶಾಯ ಭಿಷಜಾ ಜಾನತಾ ಕ್ರಮಮ್

||೫೪||

ಶ್ಯೋನಾಕಂ ಖದಿರಂ ನಿಂಬಂ ಬೃಹತ್ಯಾ ಸರಲಾಸನೌ ||

ಶೋಭಾಂಜನಕತರ್ಕಾರೀ ಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾಸುರಸಾರ್ಜಕಮ್

||೫೫||

ಅಗ್ನಿಮಂಥಕರಂಜೌ ಚ ಜಲೇ ನಿಕ್ಷಾಢ್ಯ ಸೇಚಯೇತ್ ||

ಪ್ರಲೇಪೋ ಮೂತ್ರಪಿಷ್ಟೈರ್ವಾಪ್ಯುರುಸ್ತಂಭವಿನಾರಣಃ

||೫೬||

ಕಫಕ್ಷಯಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಯಾಮೇಷ್ಟೇನಂ ಶಕ್ಯೇಷು ಚೋತ್ಸೃಜೇತ್ ||

ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಾಕ್ರಮಯೇತ್ಕಲ್ಯಾಣಂ ಶರ್ಕರಾಸಿಕತ ಸ್ತಥಾ

||೫೭||

ಪ್ರತಾರಯೇತ್ ಪ್ರತಿಸ್ತೋತೋ ನದೀಂ ಶೀತಜಲಾಂ ಶಿನಾಮ್ ||

ಸರಶ್ಚ ವಿಮಲಂ ಶೀತಂ ಸ್ಥಿರತೋಯಂ ಪುನಃಪುನಃ

||೫೮||

ತಥಾ ವಿಶುಷ್ಕೇತ್ಸ್ಯ ಕಫೇ ಶಾಂತಿಮೂರುಗ್ರಹೋ ವ್ರಜೇತ್ ||೫೯|| ||

ಅರ್ಥ— ಸುತ್ತಿನ ಮಣ್ಣು, ಹುಲಗಲಿಬೇರು, ಕಾಯಿ, ತೋಟಿ, ಇಟ್ಟಂಗಿ, ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ತೊಡೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ತಿಕ್ಕಬೇಕು. ||೪೮|| ಹಿರೇ ಮುದ್ದಿನ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಎಕ್ಲೆಯ ಬೇರಿನಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೇವಿನ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇವದಾರು ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ||೪೯|| ಜೇನು, ಸಾಸಿವೆಪುಡಿ, ಹುತ್ತಿನಮಣ್ಣನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ವೈದ್ಯನು ಅವುಗಳಿಂದ ಉರುಸ್ತಂಭವಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತೊಡೆಗೆ ತಿಕ್ಕಬೇಕು. ||೫೦|| ದಂತೀಮೂಲ, ದ್ರವಂತಿ (ಮೂಷಕ ಪೂರ್ಣ) ಮೂಲ, ತುಳಸಿ, ಸಾಸಿವೆಗಳ ಚೂರ್ಣದಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ಜಯಂತಿ, ಶುಂಠಿ, ತುಳಸಿ, ನುಗ್ಗಿ, ಇಂದ್ರಜವಿ, ಬೇವಿನಎಲೆ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ||೫೧|| ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಎಲೆ ಬೇರು ಕಾಯಿಗಳ ಉಷ್ಣವಾದ ಕಷಾಯದಿಂದ ಸೇಚನಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಸಿವೆಯನ್ನು ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಟ್ಟು, ಮುಂಜಾನೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಅರೆದು ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ||೫೨|| ಇಂದ್ರಜವಿ, ಕರೇತುಳಸಿ, ಕೋಷ್ಠ, ಅಶ್ವಗಂಧ, ತುಂಬುರು (ಅಡವಿಹವೀಜ) ನುಗ್ಗೀಬೀಜ, ನಸುಗುನ್ನೀಬೇರು, ಎಕ್ಲೆಬೇರು, ಹುತ್ತಿನಮಣ್ಣು, ಬಿಳಿತುಳಸಿ, ||೫೩|| ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಸರು ಸ್ಪೃಂಧವಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ. ಅವುಗಳಿಂದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ವೈದ್ಯನು ಉರುಸ್ತಂಭನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೫೪|| ಹೆಮ್ಮರದಬೇರು, ತರೆಯಬೇರು, ಬೇವಿನತೋಟಿ, ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಹೆಬ್ಬಗುಳ್ಳ, ಸರಲ, ಅಸನ (ಹೊನ್ನೆ), ನುಗ್ಗಿ, ತರ್ಕಾರಿ (ಜಯಂತಿ) ಇವುಗಳ ತೋಟಿ, ನೆಗ್ಗಿಲಮುಳ್ಳು, ಕರೇ ಮತ್ತು ಬಿಳೀ ತುಳಸಿ ||೫೫|| ಅಗ್ನಿಮಂಥ (ಹೊಸಲಕ್ಕಿ)ದ ತೋಟಿ, ಹುಲಗಲ ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಸೇಚನ ಮಾಡಬೇಕು; ಅಥವಾ ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಉರುಸ್ತಂಭರೋಗವು ಹೋಗುವದು. || ೫೬ || ಕಫದ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಶಕ್ಯವಾದ ವ್ಯಾಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಬೇಕು. ಮುಂಜಾನೆ ಬಹಳ ಹಾದಿನಡೆಸಬೇಕು. ಉಸುಕಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಿಸಬೇಕು. || ೫೭ || ಹಿಂಸ್ರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿರದ ತಣ್ಣೀರಿನ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹದ ವಿರುದ್ಧ ಈಸಲು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಥಿರವಾದ ನೀರುಳ್ಳ, ಶೀತ ಮತ್ತು ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಈಸಲು ಹಚ್ಚಬೇಕು. ||೫೮|| ಹೀಗೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಇವನ ಕಫವು ಒಣಗಿ ಉರುಸ್ತಂಭವು ಶಾಂತವಾಗುವದು.

ಉರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕಫಪ್ರಶಮನಂ ನ ಚ ಮಾರುತಕೋಪನಮ್ || ೫೯ ||
ತತ್ಸರ್ವಂ ಸರ್ವದಾಕಾರ್ಯಮೂರುಸ್ತಂಭಸ್ಯ ಭೇಷಜಂ ||
ಶರೀರಂ ಬಲಮಗ್ನಿಂ ಚ ಕಾರ್ಯೇಷಾ ರಕ್ಷತಾ ಕ್ರಿಯಾ || ೬೦ ||

ಅರ್ಥ— ಯಾವದು ಕಫವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ಮತ್ತು ವಾತಕೋಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡದು. || ೫೯ || ಅದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಅದೇ ಉರುಸ್ತಂಭದ ಔಷಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಿ ಇದನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಶರೀರ, ಬಲ, ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದು. || ೬೦ ||

ತತ್ರಶ್ಲೋಕಃ

ಹೇತುಸ್ರಾಗ್ರೂಪಲಿಂಗಾನಿ ಕರ್ಮಾಯೋಗ್ಯತ್ವಕಾರಣಮ್ ||
ಭೇಷಜಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಚೋಕ್ತಮೂರುಸ್ತಂಭಚಿಕಿತ್ಸಿತೇ || ೬೧ ||

ಅರ್ಥ— ಈ ಉರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಾರಣ, ಪೂರ್ವರೂಪ, ಲಕ್ಷಣ, ತೊಡೆಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮರ್ಥವಾಗಲು ಕಾರಣ, ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಣ, ಮೇಲಣ ಔಷಧ ಇವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. || ೬೧ ||

ಇತ್ಯಗ್ನಿವೇಶಕೃತೇ ತಂತ್ರೇ ದೃಢಬಲಪ್ರತಿಸಂಸ್ಥತೇ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಸ್ಥಾನೇ
ಉರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ನಾಮ ಸಪ್ತವಿಂಶೋಧ್ಯಾಯಃ

ಅರ್ಥ— ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೃಢಬಲರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡೆದ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉರುಸ್ತಂಭ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀ ಮದಾದ್ಯ ಬಾಬಾಚಾರ್ಯ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಶಿಷ್ಯ ಅದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಚರಕ 'ಚಿಕಿತ್ಸಾ-ಬೋಧಿನಿ' ಎಂಬ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಸ್ತಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ಉರುಸ್ತುಂಭ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ರುಕ್ಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ವಾತಪ್ರಕೋಪವಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ನಂತರ ವಾತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಥಾತೋ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಾತವ್ಯಾಧಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆವು.
ಇತಿ ಹ ಸ್ವಾಹ ಭಗವಾನಾತ್ರೇಯಃ ||

ಅರ್ಥ— ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆತ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ನಾಯುರಾಯುರ್ಬಲಂ ನಾಯುರ್ವಾಯುರ್ಧಾತಾ ಶರೀರಿಣಾಮ್ |
ನಾಯುರ್ವಿಶ್ವಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಭುರ್ವಾಯುಃಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ || ೧ |

ಅನ್ಯಾಹತಗತಿಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಸ್ಥಃ ಪ್ರಕೃತೌ ಸ್ಥಿತಃ ||
ನಾಯುಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸೋಽಧಿಕಂ ಜೀವೇದ್ ವೀತರೋಗಃ ಸಮಾಃ
ಶತಮ್ || ೨ ||

ಅರ್ಥ— ಆಯುಷ್ಯ, ಬಲ, ಜೀವಿತ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವು ಆಯುಷ್ಯವೆಂದೂ ಬಲವೆಂದೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಧಾರಕನೆಂದೂ ಸರ್ವ ವಿಶ್ವವೇಯೆಂದೂ ಎಲ್ಲದರ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. || ೧ || ಯಾವನಲ್ಲಿಯೂ ವಾಯುವು ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗದೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಮಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೋ ಅವನು ರೋಗವಿಲ್ಲದೆ ನೂರಾರು ವರ್ಷ ಜಿಜ್ಞಾಸು ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. || ೨ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನಾಯುವಿನಿಂದ ಬಲ ಮತ್ತು ಧಾರಣವು ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪ್ರಾಣೋದಾನಸಮಾನಾಖ್ಯನ್ಯಾನಾಪಾನೈಃ ಸ ಪಂಚಧಾ ||
ದೇಹಂ ತಂತ್ರಯತೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ಥಾನೇಷ್ವನ್ಯಾಹತಶ್ಚರನ್ || ೩ ||
ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಶೀರ್ಷೋರಃ ಕರ್ಣಜಿಹ್ವಾಸ್ಯನಾಶಿಕಾಃ ||
ಷ್ಠೀವನಕ್ಷವಥೂದ್ಗಾರಶ್ವಾಸಾಹಾರಾದಿ ಕರ್ಮ ಚ || ೪ ||

ಉದಾನಸ್ಯ ಪುನಃ ಸ್ಥಾನಂ ನಾಭ್ಯೂರಃ ಕಂಠ ಏವ ಚ ||
 ವಾಕ್ತವ್ಯತಿಃ ಪ್ರಯತ್ನೋಜ್ಜೋಬಲವರ್ಣಾದಿ ಕರ್ಮ ಚ || ೫ ||
 ಸ್ವೇದದೋಷಾಂಬುನಾಹೀನಿ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸಿ ಸಮುಧಿಸ್ಥಿತಃ ||
 ಅಂತರಗ್ನೇಶ್ಚ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಃ ಸಮಾನೋಗ್ನಿಬಲಪ್ರದಃ || ೬ ||
 ದೇಹಂ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಂ ತು ವ್ಯಾನಃ ಶೀಘ್ರಗತಿನೈವಣಾಮ್ ||
 ಗತಿಪ್ರಸಾರಣಾಕ್ಷೇಪನಿಮೇಷಾದಿಕ್ರಿಯಃ ಸದಾ || ೭ ||
 ವೃಷಣೌ ಬಸ್ತಿಮೇಥ್ರಂ ಚ ನಾಭ್ಯೂರುಹಂಕ್ಷಣೌ ಗುದಮ್ ||
 ಅಪಾನಸ್ಥಾನಮಂತ್ರಸ್ಥಃ ಶುಕ್ರಮೂತ್ರಶಕ್ಯತ್ ಕ್ರಿಯಃ || ೮ ||
 ಸ್ವಜತ್ಯಾರ್ತವಗರ್ಭೌ ಚ ಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಾಶ್ಚ ತೇ ||
 ಸ್ವಕರ್ಮ ಕುರ್ವತೇ ದೇಹೋ ಧಾರ್ಯತೇ ತೈರನಾಮಯಃ || ೯ ||
 ವಿನಾರ್ಗಸ್ಥಾ ಹ್ಯಯುಕ್ತಾ ವಾ ರೋಗೈಃ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕರ್ಮಜೈಃ ||
 ಶರೀರಂ ಪೀಡಯಂತೈತೇ ಪ್ರಾಣಾನಾಶು ಹರಂತಿ ವಾ || ೧೦ ||
 ಸಂಖ್ಯಾಮಪ್ಯತಿವೃತ್ತಾನ್ಯಾಂ ತಜ್ಞಾನಾಂ ಹಿ ಪ್ರಧಾನತಃ ||
 ಅಶೀತಿನೃಬಭೇದಾದ್ಯಾ ರೋಗಾಃ ಸೂತ್ರೇ ನಿದರ್ಶಿತಾಃ || ೧೧ ||

ಅರ್ಥ— ಅದು ಪ್ರಾಣ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ, ವ್ಯಾನ ಅಪಾನ ಎಂಬ
 ೫ ಭೇದಗಳಿಂದ ತನ್ನ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ
 ದೇಹವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಂವಿಡುತ್ತದೆ ||೨||

ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನವು— ತಲೆ, ಎದೆ, ಕಿವಿ, ನಾಲಿಗೆ, ಮುಖ ಮತ್ತು
 ಮೂಗು. ಅದರ ಕಾರ್ಯವು— ಉಗುಳೋಣ, ಶೀನು, ತೇಗು, ಶ್ವಾಸಬಿಡೋಣ,
 ಉಂಟೋಣ, ಮುಂತಾದ್ದು. ||೪|| **ಉದಾನದ ಸ್ಥಾನವು—** ಹೊಕ್ಕುಳು,
 ಎದೆ, ಕುತ್ತಿಗೆ. ಅದರ ಕಾರ್ಯವು— ವಾತಾಡೋಣ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಉರ್ಜ
 (ಉತ್ಸಾಹ) ಬಲ, ವರ್ಣ ಮುಂತಾದ್ದು ||೫|| **ಸಮಾನವಾಯುವು—**
 ಸ್ವೇದ, ದೋಷ, ಅಂಬುವಾಹಕ ಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಗ್ನಿಯ
 ಸಮೀಪದಲ್ಲೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಗೆ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ||೬||
 ಶೀಘ್ರಗತಿಯುಳ್ಳ **ವ್ಯಾಸವು** ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು
 ಇದ್ದು ಮನುಷ್ಯರ ನಡೆಯೋಣ, ದೇಹದ ಪ್ರಸಾರಣ, ಅಕುಂಚನ, ಕಣ್ಣು

ಎವೆ ಬಡಿಯೋಣ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೭|| ವೃಷಭ, ಬಸ್ತಿ, ಶಿರ್ಮ, ನಾಭ, ಶೋಷಿ, ಶೋಧಿಸಂಧಿ, ಗುದ ಮತ್ತು ಅಂತ್ರ ಇವು ಅಪಾನವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳು. ಅಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಶುಕ್ರ, ಮೂತ್ರ, ಮಲ, ಅರ್ಶವ, ಗರ್ಭಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಿಡುವದು ||೮|| ಇವು ಕೃತವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದಾಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ದೇಹವು ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತದೆ. ||೯|| ಅವು ವಿಕೃತ ವಾದರೆ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಬಿಟ್ಟರೆ, ಆಯಾ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೋಗಗಳಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೀಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣ ವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತವೆ. ||೧೦|| ಅವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೋಗಗಳು ಅಗಣಿತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಖಭೇದ ಮುಂತಾದ ೮೦ ರೋಗಗಳು ಸೂತ್ರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ಮಹಾರೋಗಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ||೧೧||

ನಾತದ ಸಾನಾನಸ್ಯ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾನುಚ್ಯಮಾನಾನ್ ಪರ್ಯಾಯೈಃ ಸಹೇತೂಪಕ್ರಮಾನ್ ಶೃಣು ||
ಕೇವಲಂ ನಾಯುಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಸ್ಥಾನಭೇದಾತ್ ತಥಾವೃತಮ್ ||೧೨||
ರೂಕ್ಷಶೀತಾಲ್ಪಲಘ್ವಾನ್ ವ್ಯವಾಯಾತಿ ಪ್ರಜಾಗರೈಃ ||
ವಿಷಮಾದುಪಚಾರಾತ್ತು ದೋಷಾಸ್ಯಕ್ ಸ್ರವಣಾದತಿ || ೧೩ ||
ಲಂಘನಸ್ತ ನನಾತ್ಯಧ್ವನ್ಯಾಯಾ ಮಾತಿವಿಚೇಷ್ಟಿತೈಃ ||
ಧಾತೂನಾಂ ಸಂಕ್ಷಯಾಚ್ಚಂತಾಲೋಕರೋಗಾತಿಕರ್ಷಣಾತ್ || ೧೪ ||
ನೇಗಸಂಧಾರಣಾದಾಮಾದಭಿಘಾತಾದಭೋಜನಾತ್ ||
ಮರ್ಮಾಬಾಧಾದ್ ಗಜೋಷ್ಠಾಶ್ಚ ಶೀಘ್ರಯಾನಾಪತಂಸನಾತ್ || ೧೫ ||

ದೇಹೇ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸಿ ರಿಕ್ತಾನಿ ಪೂರಯಿತ್ವಾನ್ಯನಿಲೋ ಬಲಿಃ ||
ಕರೋತಿ ವಿವಿಧಾನ್ ವ್ಯಾಧೀನ್ ಸರ್ವಾಂಗೈಕಾಂಗಸಂಶ್ರಯಾನ್ ||೧೬||
ಅನ್ಯಕ್ತಂ ಲಕ್ಷಣಂ ತೇಷಾಂ ಪೂರ್ವರೂಪಮಿತಿ ಸ್ಮೃತಮ್ ||
ಆತ್ಮರೂಪಂ ತು ತದ್ವ್ಯಕ್ತಮಸಾಯೋ ಲಘುತಾಪುನಃ || ೧೭ ||
ಸಂಕೋಚಃ ಪರ್ವಣಾಂ ಸ್ತಂಭೋ ಭೇದೋಽಸಿ ಪರ್ವಣಾಮಪಿ ||
ಲೋಮಹರ್ಷಃ ಪ್ರಲಾಪಶ್ಚ ಪಾಣಿಪಾದಶಿರೋಗ್ರಹಃ || ೧೮ ||

ಖಾಂಜ್ಯಪಾಂಗುಲ್ಯಕುಬ್ಜತ್ವಂ ಶೋಷೋಂಗಳಾನಾಮನಿದ್ರತಾ ||
 ಗರ್ಭಶುಕ್ರರಜೋನಾಶಃ ಸ್ವಂದನಂ ಗಾತ್ರಸುಪ್ತತಾ || ೧೯ ||
 ಶಿರೋನಾಸಾಕ್ಷಜತ್ರಿಣಾಂ ಗ್ರೀವಾಯಾಶ್ವಾಸಿ ಹುಂಡನಮ್ ||
 ಭೇದಸ್ತೋದೋರ್ತಿರಾಕ್ಷೇಪೋ ಮೋಹಶ್ವಾಯಾಸ ಏವ ಚ || ೨೦ ||
 ಏವಂ ವಿಧ್ಯಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಕರೋತಿ ಕುಪಿತೋನಿಲಃ ||
 ಹೇತುಸಾ ನವಿಶೇಷಾಚ್ಚ ಭವೇದ್ ರೋಗವಿಶೇಷಕೃತ್ || ೨೧ ||

ಅರ್ಥ— ಕೇವಲ ವಾಯುವಿನಿಂದ, ಸ್ಥಾನಭೇದದಿಂದಂಟಾ
 ಗುವ ಮತ್ತು ಅನ್ಯತವಾಯುವಿನಿಂದಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ
 ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳುವೆವು ಕೇಳಿರಿ. || ೧೯ ||
 ರಾಕ್ಷ, ಶೀತ, ಸ್ವಪ್ನ, ದಗುರು, ಆಹಾರಗಳಿಂದ, ವೈಘನ ಅತಿಜಾಗರಣೆ
 ಗಳಿಂದ, ಸರಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡದಿರೋಣದಿಂದ, ದೋಷ ಮತ್ತು ರಕ್ತ
 ಗಳ ಅತಿಕ್ರಮದಿಂದ || ೨೦ || ಲಂಘನ (ಅಪತರ್ಪಣ), ಜಿಗಿಯೋಣ, ಬಹಳ
 ಹಾದೀ ನಡೆಯೋಣ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಬಹಳ ಕೆಲಸವಾಗೋಣ, ಧಾತುಕ್ರಯ
 ಗಳಿಂದ, ಚಿಂತೆ ಶೋಕರೋಗಗಳಿಂದ, ಬಹಳ ಕೃಶತ್ವ ಬರುವದರಿಂದ || ೨೧ ||
 ನೇಗಧಾರಣದಿಂದ, ಅಮದಿಂದ, ಹೊಡೆತದಿಂದ, ಉಸವಾಸದಿಂದ, ಮರ್ಮಕ್ಕೆ
 ಸೆಟ್ಟು, ಬಡಿಯುವದರಿಂದ, ಅಸೆ, ಒಂಟಿ, ಕುದುರೆ, ಅಧವಾ ಬೇರೆ ಓಡುವ
 ವಾಹನಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುವದರಿಂದ || ೨೨ || ದೇಹದಲ್ಲಿ ತೆರವಾದ ಸ್ತ್ರೋತ
 ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ವಾಯುವು ಸೇರಿ ರೇರಿದ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ
 ಅಧವಾ ಒಂದೊಂದೇ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ
 || ೨೩ || ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ ವಾತದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಸ್ಪಷ್ಟಲಕ್ಷಣಸ್ವರೂಪ. ಶರೀ
 ರಕ್ಕೆ ಹಗುರತನ ಬರುವದು ರೋಗನಾಶವಾದ ಚಿಹ್ನೆವು. || ೨೪ || ಕುಪಿತ
 ವಾದ ವಾಯುವು ಸಂಧಿಗಳ ಸಂಕೋಚ, ಅವು ಶಖೆಯೋಣ, ಎಲವು ಮತ್ತು
 ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ನೋವು, ರೋಮಾಂಚ, ಬಡಬಡಿಸೋಣ, ಕೈ
 ಕಾಲು ತಲೆಗಳು ಓಡಿಯೋಣ || ೨೫ || ಕುಂಟೋಣ, ಎರಡೂ ಕಾಲು
 ಹೋಗೋಣ, ಗೂನು ಆಗೋಣ, ಅವಯವಗಳು ಒಣಗೋಣ, ನಿದ್ರೆಬಾರ
 ವಿರೋಣ, ಗರ್ಭಶುಕ್ರ ಅರ್ತವಗಳ ನಾಶ, ಎದೆಹಾರೋಣ, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನ
 ಶೂನ್ಯತೆ, || ೨೬ || ತಲೆ, ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು, ಜತ್ತು ಕುತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ,
 ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ, ಸೀಳಿದಂತೆ ಅನಿಸೋಣ, ನೋವು, ಜಗ್ಗೋಣ, ಮೋಹ,
 ಆಯಾಸ || ೨೭ || ಇವುಗಳನ್ನು ಇಂಥ ಬೇರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು
 ತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ತರತರದ ರೋಗ

ಯಾವಾಗಲೂ ನೋವು ಇವು ಇರುವವು. ಶುಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಯುವು ಕುಪಿತವಾದರೆ ಶುಕ್ರವನ್ನು ತೀವ್ರವಿಡುವುದು, ಗರ್ಭವಾತವಾಗುವುದು. ಅಥವಾ ಶುಕ್ರ ಗರ್ಭಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧ ||೩೧|| ಅಥವಾ ವಿಕೃತಿಯಾಗುವುದು. ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯುವು ಕುಪಿತವಾಗಲು ಅದು ಬಾಹ್ಯಾಯಾಮು ಅಂತರಾಯಾಮು, ಖಿನ್ನೇಗೂನು ||೩೨|| ಸರ್ವಾಂಗರೋಗ, ಏಕಾಂಗರೋಗಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು. ಶಿರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಾತವು ಕುಪಿತವಾಗಲು, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವು ಬಾಪು, ರೋಷ, ಸ್ವಂದನಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ||೩೩|| ಶಿರಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಅವು ಕೃಶ ಅಥವಾ ಸ್ಥೂಲವಾಗುವವು ಸಂಧಿಗತ ನಾಯುವು ಕುಪಿತವಾಗಲು ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಿಕಾರಿಯಂತೆ ಕೈಗೆ ಹತ್ತುವುದು, ಬಾಪು ||೩೪|| ಪ್ರಸಾರಣ ಅಸಂಚನ ಇವು ಆಗದಿರೋಣ ವೇದನಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾದ ನಾಯುವಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ||೩೫||

ಅರ್ಧಿತ ರೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅತಿವೃದ್ಧಃ ಶರೀರಾರ್ಧಮೇಕಂ ನಾಯುಃ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ||

ಯದಾ ತದೋಸಶೋಷಾಸ್ಯಕ್ ಬಾಹುಂ ಪಾದಂ ಚ ಜಾನು ಚ

|| ೩೬ ||

ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಕೋಚಯತ್ಯರ್ಥೇ ಮುಖಂ ಜಿಹ್ವಂ ಕರೋತಿ ಚ ||

ವಕ್ರೀಕರೋತಿ ನಾಸಾಭ್ರೂ ಲಲಾಟಾಕ್ಷಿ ಹನೂಸ್ತಥಾ || ೩೭ ||

ತದಾ ವಕ್ರಂ ವ್ರಜತ್ಯಾಸ್ಯೇ ಭೋಜನಂ ವಕ್ರನಾಸಿಕಮ್ ||

ಸ್ತಬ್ಧಂ ನೇತ್ರಂ ಕಥಯತಃ ಪ್ಲವಧುಶ್ಚ ನಿಗೃಹ್ಯತೇ || ೩೮ ||

ದಿನಾ ಜಿಹ್ವಾ ಸಮುತ್ಕ್ಲಿಪ್ತಾಬಲಾ ಸಜ್ಜತಿ ಚಾಸ್ಯವಾಕ್ ||

ದಂತಾಶ್ಚ ಲಂತಿ ಬಧ್ಯೇತೇ ಶ್ರವಣೇ ಭಿದ್ಯತೇ ಸ್ವರಃ || ೩೯ ||

ಪಾದಹಸ್ತಾಕ್ಷಿಜಂಘೋರುಶಂಖಶ್ರವಣಗಂಡರುಕ್ ||

ಅರ್ಥೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಮುಖಾರ್ಥೇ ವಾ ಕೇವಲೇ ಸ್ಯಾತ್ ತದರ್ಧಿತಮ್

|| ೪೦ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತವು ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶರೀರದ ಒಂದು ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿದರೆ, ಅಗ್ಗೆ ಅದು ರಕ್ತವನ್ನು ಕೈಕಾಲು ಮೊಣಕಾಲುಗಳನ್ನು

ಬಣಗಿಸಿ || ೩೬ || ಆ ಅರ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಡೊಂಕ ಮಾಡುವದು. ಮೂಗು, ಹುಬ್ಬು, ಕಣ್ಣು, ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ವಕ್ರ ಮಾಡುವದು. || ೩೭ || ಆಗ್ಗೆ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಅನ್ನವು ಡೊಂಕಾಗಿ ಹೋಗುವದು. ಅಗ ಮೂಗು ದೊಂಕಾಗುವದು. ಮೂತಾದುವಾಗ ಕಣ್ಣು ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವು. ಸೀಸಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುವದು. || ೩೮ || ನಾಲಿಗೆಯು ಸ್ತಬ್ಧ, ವಕ್ರ, ಅರಕ್ತ ಅಗಿ ಮುಂದೆ ಬರುವದು. ಮಾಡು ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರಡುವದಿಲ್ಲ. ಹಲ್ಲುಗಳು ಅಗಲಾಗುವವು. ಕಿವಿಗಳು ಕೇಳಿರುವವು. ಧ್ವನಿಯು ಬೀಳುವದು. || ೩೯ || ಕ್ರಿ-ಕಾಲು-ಕಣ್ಣು-ಮೂತಕಾಲು-ತೊಡೆ-ರಂಜಿ-ಕವಿ - ಕಪಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನೋವು ಇರುವದು. ಇದು ರೋಗದ ಅಧವಾ ಮುಖದ ಅರ್ಧ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವದು. ಇದು ಅರ್ಧಿತ ರೋಗವು. || ೪೦ ||

ಅಂತರಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮನ್ಯೇ ಸಂಸ್ತಿತ್ಯ ನಾತೋಽಂತರ್ಯಾದಾ ನಾಡೀಃ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ||
ಮನ್ಯಾಸ್ತಂಭಂ ತದಾ ಕುರ್ಯಾದಂತರಾಯಾಮಸಂಜ್ಞಕಮ್ || ೪೧ ||
ಅಂತರಾಯಾಮ್ಯತೇ ಗ್ರೀವಾ ಮನ್ಯಾ ಚ ಸ್ತಬ್ಧತೇ ಭೃಶಮ್ ||
ದಂತಾನಾಂ ದಂಶನಂ ಲಾಲಾ ಪೃಷ್ಠಾಕ್ಷೇಪಃ ಶಿರೋಗ್ರಹಃ || ೪೨ ||
ಜೃಂಭಾ ವದನಸಂಗಶ್ಚಾಪ್ಯಂತರಾಯಾಮ ಲಕ್ಷಣಮ್ ||
ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತಂತರಾಯಾಮಃ.....
.....ಬಹಿರಾಯಾಮ ಉಚ್ಯತೇ || ೪೩ ||
ಪೃಷ್ಠಮನ್ಯಾಶ್ರಿತಾ ಬಾಹ್ಯಾಃ ಶೋಷಯಿತ್ವಾ ಶಿರಾ ಬಲೀ ||
ತತಃ ಕುರ್ಯಾದ್ಧನುಸ್ತಂಭಃ ಬಹಿರಾಯಾಮಸಂಜ್ಞಕಮ್ || ೪೪ ||
ಚಾಪವನ್ನಾಮಾನಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠತೋ ನೀಯತೇ ಶಿರಃ ||
ಉರ ಉತ್ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಮನ್ಯೇ ಸ್ತಬ್ಧೇ ಗ್ರೀವಾಚ ಮೃದ್ಯತೇ || ೪೫ ||
ದಂತಾನಾಂ ದಂಶನಂ ಜೃಂಭಾ ಲಾಲಾಸ್ತವಶ್ಚ ವಾಗ್ಗ್ರಹಃ ||
ಜಾತವೇಗೋ ನಿಹಂತ್ಯೇಷ ವೈಕಲ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ || ೪೬ ||

ಅರ್ಥ— ನಾತವು ಎರಡೂ ಹೆಡಕುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಾಡಿಗಳೊಡನೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅಗ 'ಅಂತರಾಯಾಮ' ಎಂಬ ಮನ್ಯಾಸ್ತಂಭವನ್ನು ಕುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. || ೪೧ || ಗೋಣು ಬಳಿಗೆ ಜಗ್ಗಲ್ಪಡುವದು. ಹೆಡಕು

ಬಹಳ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗುವದು. ಹಲ್ಲು ಗಡಿಕೂಡುವದು. ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವದು. ಜಿನ್ನು ಮಣಿಯುವದು. ತಲೆ ಹಿಡಿಯುವದು. ||೪೨|| ಆಕಳಿಕೆ ಬರುವದು. ಬಾಯಿ ಅಡಿಸಲು ಬಾರದು. ಇದು ಅಂತರಾಯಾಮದ ಲಕ್ಷಣವು. ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಅಂತರಾಯಾಮವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಬಹಿರಾಯಾಮವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ||೪೩|| ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ವಾತವು ಜಿನ್ನು ಹೆಡಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಾಹ್ಯ ಶಿರಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ' ಬಹಿರಾಯಾಮ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಧನುಸ್ತಂಭ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೪೪|| ಆತನು ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಮಣಿಯುವನು. ತಲೆಯು ಹಿಂದೆ ಹೋಗುವದು. ಎದೆಯು ಮುಂದೆ ಬರುವದು. ಹೆಡಕುಗಳು ಸ್ತಬ್ಧ ವಾಗುವವು. ಕುತ್ತಿಗೆಯು ಒತ್ತಲ್ಪಡುವದು. ||೪೫|| ಹಲ್ಲು ಕಡಿಯುವದು. ಆಕಳಿಸುವದು. ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಯುವದು. ಮಾತಾಡಲು ಬಾರದು. ತೇಗು ಬಂದಕೂಡಲೇ ಇದರಲ್ಲಿ ರೋಗಿಯು ಸಾಯುವನು ಅಥವಾ ವ್ಯಂಗ ಆಗುವನು. ||೪೬||

ಹನುಗ್ರಹದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಹನುಮೂಲೇ ಸ್ಥಿತೋ ಬಂಧಾತೆ ಸಂಸ್ತ್ರಯಂತ್ಯನಿಲೋಹನೂ ||
ವಿವೃತಾಸ್ಯತ್ವಮಥವಾ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ತಬ್ಧಮನೇದನಮ್ || ೪೭ ||
ಹನುಗ್ರಹಂ ಚ ಸಂಸ್ತಭ್ಯ ಹನೂಸಂವೃತವಕ್ರತಾಮ್ || ೪೮ ||

ಅರ್ಥ— ಹನುವಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವು ಹನುಗಳನ್ನು ಸಂಧಿ ತಪ್ಪಿಸುವದು. ಆಗ ಬಾಯಿಯು ತೆರದೇ ನಿಲ್ಲುವದು. ಅಥವಾ ಹನುಸ್ತಬ್ಧ ವಾಗುವದು. ಅದರಿಂದ ಬಾಯಿಯು ಮುಚ್ಚಿಯೇ ಬಿಡುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ತಬ್ಧತೆಯಿದ್ದರೂ ನೋವು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಹನುಗ್ರಹವೆಂಬ ಹೆಸರು. || ೪೭ || || ೪೮ ||

ಅಕ್ಷೇಪಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮುಹುರ್ಮುಹುಶ್ಚಾಕ್ಷಿಪತಿ ಗಾತ್ರಾನ್ಯಾಕ್ಷೇಪಕೋನಿಲಃ ||೪೯||
ಪಾಣಿಪಾದೌ ಚ ಸಂಶೋಷ್ಯ ಸಶಿರಾಃ ಸ್ನಾಯುಕಂಡರಾಃ ||೪೯||

ಅರ್ಥ— ಕುಪಿತ ವಾಯುವು ಕೈಕಾಲು, ಸಿರೆ ಸ್ನಾಯು ಕಂಡರೆಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ, ಆಗಾಗ್ಗೆ ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವದು. ಅದು ಅಕ್ಷೇಪಕ ರೋಗವು || ೪೯ ||

ದಂಡಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಾಣಿಸಾದಶಿರಃಸೃಷ್ಟ್ರೋಣೀಃ ಸ್ತಭ್ನಾತಿ ಮಾರುತಃ ||೪೯||

ದಂಡವತ್ ಸ್ತಬ್ಧಗಾತ್ರಸ್ಯ ದಂಡಕಃ ಸೋಽನುಪಕ್ರಮಃ ||
ಸ್ಪಷ್ಟಃ ಸ್ಯಾದರ್ಧಿತಾದೀನಾಂ ಮುಹುರ್ನೇಗೇ ಗತೇಽಗತೇ ||೫೦||
ಪೀಡ್ಯತೇ ಪೀಡನೈಸ್ತ್ಯೈಸ್ತ್ಯರ್ಭಿಷಗೇತಾನ್ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ ||

ಅರ್ಥ— ನಾತವು ಕೈಕಾಲು ತಲೆ ಬಿನ್ನು ತಿಗಗಳನ್ನು ಸ್ತಬ್ಧಗೊಳಿಸುವದು. || ೪೯ || ಆಗ್ಗೆ ಶರೀರವು ದಂಡದಂತೆ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿ ಬೀಳುವದು ಇದು ದಂಡಕರೋಗವು. ಇದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೇ ಬೇರೆ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡಾವತಾನಕ ಎನ್ನುವರು ಅರ್ಧಿತ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗವು ಹೋಗಲು ಸ್ನಾಪ್ತವೃಂಟಾಗುತ್ತದೆ. || ೫೦ || ವೇಗವು ಇರಲು ಅನೇಕ ತರದ ಪೀಡೆಗಳಿಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ರೋಗಗಳು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿವೆ. || ೫೦ ||

ಪಕ್ಷವಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹತ್ವೈಕಂ ಮಾರುತಂ ಪಕ್ಷಂ ದಕ್ಷಿಣಂ ನಾನುಮೇವ ವಾ ||೫೧||
ಕರೋತಿ ಚೇಷ್ಟಾಪಿರತಿಂ ರುಜಂ ವಾಕ್ ಸ್ತಂಭಮೇವ ಚ ||

ಅರ್ಥ— ವಾಯುವು ಬಲ ಅಥವಾ ಎಡಭಾಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ||೫೧|| ಅಗಳಾಡದಂತೆ ಮೂತಾಡದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನೋವು ಇರುವದು ಮಾತು ನಿಲ್ಲುವದು ಇದು ಪಕ್ಷವಧವು ||೫೧||

ಏಕಾಂಗರೋಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗೃಹೀತ್ವಾರ್ಧಂ ಶರೀರಸ್ಯ ಸಿರಾಃ ಸ್ನಾಯುರ್ವಿಶೋಷ್ಯ ಚ ||೫೨||
ಪಾದಂ ಸಂಕೋಚಯತ್ಯೇಕಂ ಹಸ್ತಂ ವಾ ತೋದಶೂಲಕೃತ್ ||
ಏಕಾಂಗರೋಗಂ ತಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಪವನಾತ್ ಕುಶಲೋ ಭಿಷಕ್ ||೫೩||

ಅರ್ಥ— ವಾಯುವು ಶರೀರದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶಿರಸ್ಸಾಯುಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ||೫೨|| ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಶೂಲಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಅಥವಾ ಕೈಯನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸುವದು.

ಶೈತ್ಯಗೌರವಶೂಲಾನಿ ಕಟ್ಟಾದ್ಯುಪರಯೋಽಧಿಕಮ್ ||
 ಲಂಘನಾಯಾಸರೂಪೋಷ್ಣಕಾಮತಾ ಚ ಕಫಾವೃತೇ ||೬೧||
 ರಕ್ತಾವೃತೇ ಸದಾಹಾರ್ತಿಸ್ತ್ವಂಜುಮಾಂಸಾಂತರಯೋರ್ಭೃಶಮ್ ||
 ಭವೇತ್ ಸರಾಗಃ ಶ್ವಯಥುರ್ಜಾಯಂತೇ ಮಂಡಲಾನಿ ಚ || ೬೨ ||
 ಕಠಿನಾಶ್ಚ ವಿವರ್ಣಾಶ್ಚ ಪಿಡಕಾಃ ಶ್ವಯಥುಸ್ತಥಾ ||
 ಹರ್ಷಃ ಪಿಪೀಲಿಕಾನಾಂ ಚ ಸಂಚಾರ ಇನ್ ಮಾಂಸಗೇ || ೬೩ ||
 ಚಲಃ ಸ್ನಿಗ್ಧೋ ಮೃದುಃ ಶೀತಃ ಶೋಘೋಂಗೆಷ್ವರುಚಿಸ್ತಥಾ ||
 ಅಧ್ಯವಾತ ಇತಿ ಜ್ಞೇಯಃ ಸ ಕೃಚ್ಛ್ರೋ ಮೇದಸಾವೃತಃ ||೬೪||
 ಸ್ಪರ್ಶಮಸ್ಯಾವೃತೇ ತೂಷ್ಣಂ ಪೀಡನಂ ಚಾಭಿನಂದತಿ ||
 ಸಂಭಜ್ಯತೇ ಸೀದತಿ ಚ ಸೂಚಿಭಿರಿವ ತುದ್ಯತೇ ||೬೫||
 ಮಜ್ಜಾವೃತೇ ವಿನಮನಂ ಜ್ವಂಭಣಂ ಪರಿವೇಷ್ಯನಮ್ ||
 ಶೂಲಂ ಚ ಪೀಡ್ಯಮಾನೇ ಚ ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ಲಭತೇ ಸುಖಮ್ ||೬೬||
 ಶುಕ್ರಾನೇಗೋತಿವೇಗೋ ವಾ ನಿಷ್ಪಲತ್ವಂ ಚ ಶುಕ್ರಗೇ ||
 ಭುಕ್ತೇ ಕುಕ್ಶೌ ರುಜಾ ಜೀರ್ಣೇ ಶಾಮ್ಯಂತ್ಯನ್ನಾವೃತೇನಿಲೇ ||೬೭||
 ಮೂತ್ರಾಪ್ರವೃತ್ತಿರಾಧ್ಮಾನಂ ಬಸ್ತೌ ಮೂತ್ರಾವೃತೇನಿಲೇ ||
 ವರ್ಚಸೋತಿವಿಬಂಧೋಧಃ ಸ್ವೇ ಸ್ಥಾನೇ ಪರಿಕೃಂತತಿ ||೬೮||
 ವೃಜತ್ಯಾಶು ಜರಾಂ ಸ್ನೇಹೋ ಭುಕ್ತೇ ಚಾನಹ್ಯತೇ ನರಃ ||
 ಚಿರಾತ್ ಪೀಡಿತಮನ್ನೇನ ದುಃಖಂ ಶುಷ್ಕಂ ಶಕೃತ್ ಸೃಜೇತ್ ||೬೯||
 ಶ್ರೋಣಿವಂಕ್ಷಣಪೃಷ್ಠೇಷು ರುಗ್ವಿಲೋಮಶ್ಚ ಮಾರುತಃ ||
 ಅಸ್ತಸ್ಥಂ ಹೃದಯಂ ಚೈವ ವರ್ಚಸಾ ತ್ವಾವೃತೇನಿಲೇ ||೭೦||

ಅರ್ಥ— ವಾಯುವು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ದಾಹ, ನೀರಡಿಕೆ, ಶೂಲ, ಭ್ರಮ, ದಣುವು, ಕಾರ ಹುಳಿ ಉಷ್ಣ ಉಷ್ಣಪದಾರ್ಥ ತಿನ್ನುವದರಿಂದ ದಾಹ, ಶೀತದ ಇಚ್ಛೆ, ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳುಂಟಾಗುವವು ||೬೦|| ವಾಯುವು ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಶೈತ್ಯ, ಜಡತ್ವ, ಶೂಲಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಉಷ್ಣ, ಉಷ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಬೇನೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು. ಉಪವಾಸ, ರ್ರಮ, ಮುಕ್ತ ಉಷ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದು. ||೬೧|| ವಾಯುವು ರಕ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ತ್ವಜೆ, ಮಾಂಸಗಳಲ್ಲಿ

ಬಹಳ ದಾಹ ಮತ್ತು ನೋವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಕೆಂಪುಬಾವು ಬರುವದು. ಮೈಮೇಲೆ ಗಾದುಗಳು ಏಳುವವು. ||೬೩|| ವಾಯುವು ಮಾಂಸದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಬಿರಿಸು, ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟ ಬಕ್ಕುಗಳು ಅವರಂತೆ ಬಾವು, ಮೈಮೇಲೆ ಇರುವ ಓಡಾಡಿದಂತೆ ಮತ್ತು ರೋಮ ಹರ್ಷ ಆಗುತ್ತದೆ. ||೬೪|| ವಾಯುವು ಮೇದದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮೈಮೇಲೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಹರಿದಾಡುವ, ಹೊಳೆಯುವ, ಮೃದು, ಶೀತ, ಬಾವು ಮತ್ತು ಅರುಚಿಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಧ್ಯವಾತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ||೬೫|| ವಾಯುವು ಅಸ್ಥಿಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಬಿಸಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ಒತ್ತೋಣವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಮುರಿದಂತೆ ಮೈ ನೋಯುತ್ತದೆ. ಸಿತ್ತಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಜಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. || ೬೬ || ವಾಯುವು ಮಜ್ಜದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಶರೀರವು ಮಣಿಯುವದು. ಆಕಳಿಕೆ ಬರುವದು. ಬಗಿದಂತೆ ಆಗುವದು, ಶೂಲವಿರುವದು, ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತಲು ಸುಖವಾಗುವದು ||೬೭|| ವಾಯುವು ಶುಕ್ರದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಶುಕ್ರಕ್ಕೆ ವೇಗವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅತಿವೇಗವಿರುವದು. ಅಥವಾ ಗರ್ಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡದು. ವಾಯುವು ಅನ್ನದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಊಟ ಮಾಡಲು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೋವುಂಟಾಗುವದು. ಅನ್ನವು ಜೀರ್ಣವಾಗಲು ಆ ನೋವು ಶಾಂತವಾಗುವದು. ||೬೮|| ವಾಯುವು ಮೂತ್ರದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮೂತ್ರವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೂತ್ರಾಶಯವು ಉಬ್ಬುವದು. ವಾಯುವು ಮೂಲದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗುವದು. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೋಯುವದು. || ೬೯ || ತಿಂದ ಸ್ನೇಹವು ತೀವ್ರ ಪಚನವಾಗುವದು. ಊಟಮಾಡಲು ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುವದು. ಅನ್ನದ ಭಾರದಿಂದ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಣಗಿದ ಮೂಲವನ್ನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡುವದು. || ೭೦ || ಅಗ ಗೆಜ್ಜೆ ಬೆನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ನೋಯುವದು. ವಾಯುವು ಪ್ರತಿಲೋಮವಾಗುವದು. ಮನಸ್ಸು ಅಸ್ವಸ್ಥವಿರುವದು. || ೭೦ ||

ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗಾತ್ರಶ್ಲೇಷೋ ಹನುಸ್ತಂಭಃ ಕುಂಚನಂ ಕುಬ್ಜತಾದಿ೯ತಮ್ ||

ಸಂಧಿಚ್ಯುತಿಃ ಪಕ್ಷವಧಃ ಪಾಂಗುಲ್ಯಂ ಖುಡವಾತತಾ || ೭೦ ||

ಸ್ತಂಭನಂ ಚಾಧ್ಯವಾತಶ್ಚ ರೋಗಾ ಮಜ್ಜಸ್ತಿಗಾಶ್ಚ ಯೇ ||

ಏತೇ ಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯಾತ್ ಯತ್ನಾತ್ ಸಿದ್ಧಂತಿ ವಾ ನ ವಾ || ೨೦ ||

ನವಾನ್ ಬಲವತಸ್ತ್ವೇತಾನ್ ಸಾಧಯೇನ್ನಿರುಪದ್ರವಾನ್ ||

ಕ್ರಿಯಾಮತಃ ಪರಂ ಸಿದ್ಧಾಂ ವಾತರೋಗಾಪಹಾಂ ಶ್ರಣು || ೨೧ ||

ಅರ್ಥ— ಗಾತ್ರಲ್ಲೇಷ, ಹನುಸ್ತಂಭ, ಆಕುಂಚನ, ಗೂನು, ಆದಿಫ, ಸಂಧಿಭ್ರಂಶ, ಅರ್ಧಾಂಗವಾತ, ಪಂಗುತ್ವ, ಖುಡವಾತ, || ೨೦ || ಸ್ತಂಭ, ಅಧ್ಯವಾತ ಮತ್ತು ಮಜ್ಜಧಾತುವಿನಲ್ಲಾಗುವ ರೋಗಗಳು, ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವು ಗಂಭೀರವಿರುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವವು. ಅಥವಾ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ || ೨೧ || ರೋಗಿಯು ಬಲಿಷ್ಠನಿದ್ದ ರೋಗವು ಹೊಸದು ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವರಹಿತವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಾತರೋಗ ನಾಶಕವಾದ ಅನುಭೂತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆವು ಕೇಳಿರಿ. || ೨೨ ||

ವಾತರೋಗದ ಸಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕೇವಲಂ ನಿರುಪಸ್ತಂಭಮಾದೌ ಸ್ನೇಹೈರುಪಾಚರೇತ್ ||

ನಾಯುಂ ಸರ್ಪಿರ್ನಸಾತ್ಮಲಮಜ್ಜಪಾನೈರ್ನರಂ ತತಃ || ೨೩ ||

ಸ್ನೇಹಕ್ಲಾಂತಂ ಸಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಪಯೋಭಿಃ ಸ್ನೇಹಯೇತ್ ಪುನಃ ||

ಯೂಷ್ಮಗ್ರಾಮ್ಯಾಂಬುಜಾನೂಪರಸೈರ್ವಾ ಸ್ನೇಹಸಂಯುತೈಃ || ೨೪ ||

ಕೃಶರಾಪಾಯಸೈಃ ಸಾಮ್ಲಲವಣೈಃ ಸಾನುನಾಸನೈಃ ||

ನಾನೈಸ್ತಪ್ತಪಣೈಶ್ಚಾನೈಃ ಸುಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಸ್ವೇದಯೇತ್ ತು ತಮ್ || ೨೫ ||

ಸ್ವಭೃಕ್ತಂ ಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತ್ಯರ್ನಾಡೀಪ್ರಸ್ತರಸಂಕರೈಃ ||

ತಥಾನೈರ್ವಿವಿಧೈರ್ಯೋಗೈರ್ಯಥಾಯೋಗಮುಪಾಚರೇತ್ || ೨೬ ||

ಸ್ನೇಹಾಕ್ತಂ ಸ್ನಿನ್ನಮಂಗಂ ತು ವಕ್ರಂ ಸ್ತಬ್ಧಮುಘಾಪಿ ವಾ ||

ಶನೈರ್ನಮಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಶುಷ್ಕದಾರುವತ್ || ೨೭ ||

ಹರ್ಷತೋದರುಗಾಯಾಮಶೋಥಸ್ತಭಗ್ರಂಹಾದಯಃ ||

ಸ್ನಿನ್ನಸ್ಥಾತು ಪ್ರಶಾಮ್ಯಂತಿ ನಾರ್ದವಂ ಚೋಪಜಾಯತೇ || ೨೮ ||

ಸ್ನೇಹಶ್ಚ ಧಾತೂನ್ ಸಂಶುಷ್ಕಾನ್ ಪುಷ್ಣಾತ್ಯಾಶು ಪ್ರಯೋಜಿತಃ ||
ಬಲಮಗ್ನಿ ಬಲಂ ಪುಷ್ಪಿಂ ಪ್ರಾಣಾಂಶ್ಚಾಪ್ಯತಿವರ್ಧಯೇತ್ ||೮೦||

ಅಸಕ್ಯತ್ತಂ ಪುನಃ ಸ್ನೇಹೈಃ ಸ್ನೇದೈರಾಪ್ಯುಪಪಾದಯೇತ್ ||
ತಥಾ ಸ್ನೇಹಮ್ಬದೌ ಕೋಷ್ಠೇ ನ ತಿಸ್ಪಂತ್ಯನಿಲಾಮಯಾಃ ||೮೧||

ಯದ್ಯನೇನ ಸದೋಷತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಾ ನ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ ||
ಮಮುಭಿಃ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತೈರ್ಭೇಷಜೈಸ್ತಂ ವಿಶೋಧಯೇತ್ ||೮೨||

ಘೃತಂ ತಿಲ್ವಕಸಿದ್ಧಂ ವಾ ಸಾತಲಾಸಿದ್ಧಮೇವ ವಾ ||
ಪಯಸ್ಯೆರಂಡತೈಲಂ ವಾ ಪಿಪೇದ್ ದೋಷಹರಂ ಶಿವಮ್ ||೮೩||

ಸ್ನಿಗ್ಧಾನ್ಮಲ್ಲವಣೋಷ್ಣಾದ್ವೈರಾಹಾರೈರ್ಹಿಮಲಶ್ಚಿತಃ ||
ಸ್ತ್ರೋತೋಬಧ್ವಾನ್ನಿಲಂ ರುಂಧ್ವಾ ತಸ್ಮಾತ್ತಮನುಲೋಮಯೇತ್ ||೮೪||

ದುರ್ಬಲೋ ಯೋಽವಿರೇಚ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ತಂ ನಿರೂಹೈರುಪಾಚರೇತ್ ||
ಪಾಚನೈರ್ದೀಪನೀಯೈರ್ವಾ ಭೋಜನೈಸ್ತದ್ಯುತ್ಪನ್ನರಮ್ ||೮೫||

ಸಂಶುದ್ಧಸ್ಯೋತ್ತಿಷ್ಠತೇ ಚಾಗ್ನಿ ಸ್ನೇಹಸ್ನೇದೌ ಪುನರ್ಹಿತೌ ||
ಸ್ವಾದ್ವನ್ಮಲ್ಲವಣೈಃ ಸ್ನಿಗ್ಧೈರಾಹಾರೈಃ ಸತತಂ ಪುನಃ ||೮೬||

ನಾವನೈರ್ಧೂಮಪಾನೈಶ್ಚ ಸರ್ವಾನೇವೋಪಪಾದಯೇತ್ ||
ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವಾತರೋಗಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||೮೭||

ಅರ್ಥ— ಬೇರೆ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡದ, ಅಸ್ವಾತವಾಗದ ವಾತ ರೋಗಿಯನ್ನು ತುಪ್ಪ, ನೆಣ, ತೈಲ, ಮಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ನೇಹ ಪಾನಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ||೮೦|| ಆ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಉದ್ದಿಗ್ನನಾದ ಅವನಿಗೆ ಹಾಲುಕೊಟ್ಟು ಆರಾಮಗೊಳಿಸಿ ಪುನಃ ಸ್ನೇಹ ಹಾಕಿದ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದಲೂ ಗತ್ರಮ್ಯ, ಜಲಜ, ಅನೂಪವೇರದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸ ರಂಸ ||೮೧|| ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ ಹುಗ್ಗಿ ಪಾಯಸಗಳಿಂದಲೂ ಹುಳಿ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪು ಇದ್ದ ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಸ್ಯ ತರ್ಪಣಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಡಿ ಸ್ವೇದಮಾಡಬೇಕು. ||೮೨|| ಮೈಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತೊಡೆದು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಡೀಸ್ವೇದ, ಪ್ರಸ್ಥರಸ್ವೇದ, ಸಂಕರಸ್ವೇದ ಕೊಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಬೇರೆ

ಅನೇಕ ಯೋಗ್ಯ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ||೭೭|| ಒಣ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅಮೇಲೆ ಬಿಸಿಸಿರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಲು ಅದು ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದಂತೆ ಮಣಿಯುವದೋ ಅದರಂತೆ ಸ್ನೇಹಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವ ಯವವು ಡೊಂಕು ಇರಲಿ ಅಥವಾ ಶೆಟ್ಟಿರಲಿ ಸಾವಕಾರವಾಗಿ ಬೇಕಾದಂತೆ ಮಣಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾಗುವದು. ||೭೮|| ಸ್ವೇದಕೊಡಲು ಹರ್ಷ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ನೋವು, ಜಗ್ಗುವಿಕೆ, ಬಾವು, ರಚಿ ಹಿಡಕೊಳ್ಳೋಣ, ಇವು ತೀವ್ರ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಅದು ಮೆತ್ತಗಾಗುತ್ತದೆ. ||೭೯|| ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಅದು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಒಣಗಿದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವದು. ರಕ್ತ, ಅಗ್ನಿ, ಪುಷ್ಪಿ, ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವದು. ||೮೦|| ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಸಾರೆ ಸ್ನೇಹ ಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮೃದುವಾದ ಕೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ವಾತರೋಗಗಳು ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ ||೮೧|| ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ರೋಗವು ರಮನವಾಗದಿದ್ದರೆ ದೋಷವು ಇನ್ನೂ ಉಂಟೆಂದು ತಿಳಿದು ಸ್ನೇಹ ಯುಕ್ತವಾದ ಮೃದು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಮುಂದೆ ದೇಳಿಂದಂತೆ) ಶೋಧನ ಕೊಡಬೇಕು. ||೮೨|| ಶೋಧದಿಂದ ಅಥವಾ ಸಪ್ತಲಾದಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತವನ್ನು (ತಿಲ್ವಕ ಘೃತ ಅಥವಾ ಸಾತಲಾ ಘೃತವನ್ನು) ಅಥವಾ ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಔಡಲ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ದೋಷ ನಾಶಕ ಮತ್ತು ಮಂಗಳಕರವಾಗಿದೆ. ||೮೩|| ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಉಷ್ಣ, ಮುಂತಾದ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಸಂಚಿತವಾದ ಮಲವು ಸ್ತೋತಸ್ಸನ್ನು ತಡೆದು ವಾಯುವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ (ಮೇಲಿನ ವಿರೇಚನ ಔಷಧ ಗಳಿಂದ) ಅದರ ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡಬೇಕು. ||೮೪|| ದುರ್ಬಲನಿದ್ದದರಿಂದ ಯಾವನು ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹನಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪಾಚನ, ದೀಪನ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅವು ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೮೫|| ಶೋಧನ ಕೊಟ್ಟ ನಂತರ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾಗಲು ಪುನಃ ಸ್ನೇಹ ಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಡು ವದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಎಲ್ಲ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಮಧುರ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಸ್ನಿಗ್ಧ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ||೮೬|| ನಸ್ಯ ಧಾಮಪಾನಗಳನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಾತರೋಗದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ||೮೭||

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ನಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಾತರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವಿಶೇಷತಸ್ತು ಕೋಷ್ಠಸ್ಥೇ ವಾತೇ ಕ್ಷ್ವಾರಂ ಪಿಬೇನ್ನರಃ ||
ಪಾಚನೈರ್ದೀಪನೈರ್ಯುಕ್ತೈರಮೈರ್ವಾ ಪಾಚಯೇನ್ಮಲಾನ್ ||೮೮||

ಗುದಪಕ್ವಾಶಯಸ್ಥೇ ತು ಕರ್ಮೋದಾವರ್ತನುದ್ಧಿತಮ್ ||
ಅಮಾಶಯಸ್ಥೇ ಶುದ್ಧಸ್ಯ ಯಥಾ ದೋಷಹರಿ ಶ್ರಿಯಾ ||೮೯||

ಸರ್ವಾಂಗಕುಪಿತೇಽಭ್ಯಂಗೋ ಬಸ್ತಯಃ ಸಾನುವಾಸನಾಃ ||
ಸ್ವೇದಾಭ್ಯಂಗಾವಗಾಹಾಶ್ಚ ಹೃದ್ಯಂ ಚಾನ್ನಂ ತ್ವಗಾಶ್ರಿತೇ ||೯೦||

ಶೀತಾಃ ಪ್ರದೇಹಾ ರಕ್ತಸ್ಥೇ ವಿರೇಕೋ ರಕ್ತವೋಕ್ಷಣಮ್ ||
ವಿರೇಕೋ ಮಾಂಸಮೇದಃಸ್ಥೇ ನಿರೂಹಾಃ ಶಮನಾನಿ ಚ ||೯೧||

ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರತಃ ಸ್ನೇಹೈರಸ್ಥಿಮಜ್ಜಗತಂ ಜಯೇತ್ ||
ಹರ್ಷೋನ್ನಸಾನಂ ಶುಕ್ರಸ್ಥೇ ಬಲಶುಕ್ರಕರಂ ಹಿತಮ್ ||೯೨||

ವಿಬದ್ಧಮಾರ್ಗಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚ ಶುಕ್ರಂ ದದ್ಯಾದ್ ವಿರೇಚನಮ್ ||
ವಿರಿಕ್ತಪ್ರತಿಭುಕ್ತಸ್ಯ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಂ ಕಾರಯೇತ್ ಶ್ರಿಯಾಮ್ ||೯೩||

ಗರ್ಭೇ ಶುಷ್ಕೇ ತು ವಾತೇನ ಬಾಲಾನಾಂ ಚಾಪಿ ಶುಷ್ಯತಾಮ್ ||
ಸಿತಾನುಧುಕಕಾಶ್ಮರ್ಯೈರ್ಹಿಮಮುತ್ಥಾಪನೇ ಪಯಃ ||೯೪||

ಹೃದಿ ಪ್ರಕುಪಿತೇ ಸಿದ್ಧಮಂಶುಮುತ್ಯಾ ಪಂಸೋ ಹಿತಮ್ ||
ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶಸ್ಥೇ ಸಿದ್ಧಾನ್ ಬಿಲ್ವಶಲಾಟುಭಿಃ ||೯೫||

ನಾಯುನಾ ನೇಷ್ಠ್ಯಮಾನೇ ತು ಗಾತ್ರೇ ಸ್ಯಾದುಪನಾಹನಮ್ ||
ತೈಲಂ ಸಂಕುಚಿತೇಽಭ್ಯಂಗೋ ಮಾಷಸೈಂಧವಸಾಧಿತಮ್ ||೯೬||

ಬಾಹುಶೀರ್ಷಗತೇ ನಸ್ಯಂ ಪಾನಂ ಚೋತ್ತರ ಭಕ್ತಿಕಮ್ ||
ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ ಶ್ವಧೋ ನಾಭೇಃ ಶಸ್ಯತೇ ಚಾವಪೀಡಕಃ ||೯೭||

ಅರ್ಧಿತೇ ನಾವನಂ ಮೂರ್ಛ್ಣ ತೈಲಂ ತರ್ಪಣಮೇವಚ ||
ನಾಡೀಸ್ವೇದೋಪನಾಹಾಶ್ಚಾಪ್ಯಾನೂಪಶಿಶಿರ್ಶೈರ್ಹಿತಾಃ ||೯೮||

ಸ್ವೇದನಂ ಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತಂ ಪಕ್ಷಾಘಾತೇ ವಿರೇಚನಮ್ ||
ಅಂತರಾಕಂಠರಾಂಗುಲ್ಮೋಃ ಶಿರಾನೇಥೋಗ್ನಿ ಕರ್ಮ ಚ ||೯೯||

ಗ್ರಧ್ರಸೀಷು ಪ್ರಯುಂಜೀತ ಖಲ್ವಾಂ ತೂಷ್ಣೋಪನಾಹನಮ್ ||
ಸಾಯಸೈಃ ಕೃಶರೈಶ್ಚೈವ ಶಸ್ತ್ರೈಸ್ತೈಲ ಘೃತಾನ್ನಿತ್ಯೈಃ ||೧೦೦||

ವ್ಯಾದಿತಾಸ್ಯೇ ಹನುಂ ಸ್ವಿನ್ನಮಂಗುಷ್ಠಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೀಡಯೇತ್ ||
ಪ್ರದೇಶಿನೀಭ್ಯಾಂ ಚೋನ್ನಾಮ್ಯ ಚಿಬುಕೋನ್ನಮನಂಹಿತಮ್ ||೧೦೧||

ಸ್ಪೃಶ್ಯಂ ಸ್ಪೃಶ್ಯಂ ಗಮಯೇತ್ ಸ್ಥಾನಂ ತಥಾ ಸ್ವಿನ್ನಂ ಚ ನಾಮಯೇತ್ ||
ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸ್ಥಾನದೂಷ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕಾರಯೇತ್ ||೧೦೨||

ಅರ್ಥ— ವಾತವು ಕೋಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ವಿರೇಚನಾಂ ಶೋಗಯು ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪಾಚನ ದೀಪನ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಅವು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಮಲವನ್ನು ಪಚನಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೦|| ವಾತವು ಗುದ ಪಕ್ಷಾಶಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಉದಾವರ್ತನಾಂಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹಿತಕರವು. ಅಮಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶೋಧನಕೋಟ್ಟು, ವಾತದೋಷನಾಂಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೧|| ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಭ್ಯಂಗ, ನಿರೂಹ, ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳು ಹಿತಕಾರಕಗಳು. ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಸ್ಪೀಡ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಅವಗಾಹನ, ಮನೋಹರವಾದ ಅನ್ನವು ಹಿತಕರವು. ||೧೦೨|| ವಾತವು ರಕ್ತದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶೀತವಾದ ಲೇಪ, ವಿರೇಚನ, ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಗಳು ಹಿತಕರವು. ಮಾಂಸ ಮೇದಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ವಿರೇಚನ, ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿ, ಮತ್ತು ರಮನೌಷಧಗಳು ಹಿತಕರವು. ||೧೦೩|| ಅಸ್ಥಿಮಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಅಭ್ಯಂಗ ಸ್ನೇಹಪಾನಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು. ಶುಕ್ರದಲ್ಲಿರಲು ಅನಂದದಿಂದ ಇರೋಣ, ಬಲ ಮತ್ತು ಶುಕ್ರವರ್ಧಕ ಅನ್ನಪಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೪|| ಶುಕ್ರದ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರತಿಬಂಧವಿದ್ದರೆ, ವಿರೇಚನ ಕೋಟ್ಟು, ಉಳಿಸಿ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ (ಅನಂದ, ಬಲ, ಶುಕ್ರವರ್ಧಕ ಅನ್ನಪಾನ) ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೫|| ವಾತದಿಂದ ಗರ್ಭವು ಶುಷ್ಕವಾದರೆ ಅಥವಾ ಹುಡುಗರು ಒಣಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಶಿವನೀ ಫಲಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಹಾಲು ಪೋಷಕವಾಗುವದು. ||೧೦೬|| ವಾಯುವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾದರೆ, ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಹಾಲು ಹಿತಕರವು. ಹೊಕ್ಕಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾದ ವಾತಕ್ಕೆ ಎಳೆ ಬಿಲ್ವಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಸಿದ ಮೂನಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೦೭|| ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸುತ್ತಲ್ಪಡುವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಪಾನ (ಪೋಷಕ) ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ

ಬೇಕು. ಅವಯವವು ಸಂಕುಚಿತವಾದರೆ, ಉದ್ಧು ಸ್ವಂಧವಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ತೈಲವನ್ನು ತಿಕ್ಕಬೇಕು. ||೯೬|| ಬಾಹು ಮತ್ತು ತಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ ವಿದ್ಧರೆ (ಸ್ಪ್ರೆಹಿಕ) ನಸ್ಯ ಮತ್ತು ಉಟವ ನಂತರ ಕೂಡಲೇ ಸ್ನೇಹಪಾನ ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ವಾತಕ್ಕೆ ಬಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಅವಶೀಡಕ (ಉಟಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅಥವಾ ಅನ್ನ ಜೀರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹಪಾನ ಮಾಡೋಣ) ಕೊಡಬೇಕು. ||೯೭|| ಅರ್ಧಿತ ರೋಗ ದಲ್ಲಿ ತರ್ಪಣ, ನಸ್ಯ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಉಣಿಸೋಣ, ಅನೂಪ ದೇರದ ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ನಾಡೀ ಸ್ವೇದ ಉಪನಾಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೯೮|| ಪಕ್ಷಾಘಾತದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ ಸ್ವೇದ, ವಿರೇಚನಗಳನ್ನು ಗೃಧ್ರಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರಾ (ಹಗ್ಗದಂತಿರುವ ಮಾಂಸ) ಮತ್ತು ಬೆರಳುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿರಾ ವೇಧ ಮತ್ತು ದಾಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೯೯|| ಖಲ್ಲಿನಾತದಲ್ಲಿ ತೈಲ ಘೃತಗಳನ್ನು ಪಾಕ ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಹುಗ್ಗಿಯ ಪೋಟೀಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ||೧೦೦|| ಹನುಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿ ತೆರೆ ದಿದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವೇದ ಕೊಟ್ಟು ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಹನುಸಂಧಿಯನ್ನು ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿ ಗಳಿಂದ ಒತ್ತಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಗೆಯೇ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿನ ಹತ್ತರ ಇರುವ (ಪ್ರದೇ ಶಿನೀ) ಬೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಗದ್ದವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ, ಒತ್ತಿ, ಅದನ್ನು ಕೂಡಿಸ ಬೇಕು. ||೧೦೧|| ಕೆಳಗೆ ಸಂಧಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು, ಅದರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಬೇಕು. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಂಧಿದ್ದರೆ ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮೂಷ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೨||

ವಾತದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ಪಿಸ್ತೈಲವಸಾಮಜ್ಜಪಾನಾಭ್ಯಂಜನಬಸ್ತಯಃ ||
ಸ್ನೇದಃ ಸ್ನಿಗ್ಧೋ ನಿವಾತಂ ಚ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಾವರಣಾನಿ ಚ || ೧೦೩ ||
ರಸಾಃ ಪಯಾಂಸಿ ಭೋಜ್ಯಾನಿ ಸ್ವಾದ್ವತ್ಸುಲವಣಾನಿ ಚ ||
ಬೃಂದಣಂ ಯಜ್ಞ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ ವಾತರೋಗಿಣಾಮ್ || ೧೦೪ ||
ಬಲಾಯಾಃ ಪಂಚಮೂಲಸ್ಯ ದಶಮೂಲಸ್ಯ ವಾ ರಸೇ ||
ಅಜಶೀರ್ಷಾಂಬುಜಾನೂಪಕ್ರವ್ಯಾದಪಿಶಿತ್ಯೈಃ ಸಮಮ್ || ೧೦೫ ||

ಸಾಧಯಿತ್ವಾ ರಸಾನ್ ಸ್ನಿಗ್ಧಾನ್ ದಧ್ಯಪ್ಲವ್ಯೋಷಸಂಸ್ಕೃತಾನ್ ||
ಛೋಜಯೇತ್ ವಾತರೋಗಾರ್ತಂ ತೈರ್ವ್ಯಕ್ತಲವಣೈರ್ನ ರಮ್ || ೧೦೬ ||

ಎತೈರೇವೋಪನಾಹಾಂಶ್ಚ ಪಿಶಿಶೈಃ ಸಂಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್ ||
ಘೃತತೈಲಯುತೈಃ ಸಾನ್ಮೈಃ ಸ್ವಿನ್ನಕ್ಷುಣ್ಣೈರನಸ್ಥಿಭಿಃ || ೧೦೭ ||
ಪತ್ರೋತ್ಪಾಥಪಯಸ್ತೈಲದ್ರೋಣ್ಯಃ ಸ್ಕುರವಗಾಹನೇ ||
ಸ್ವಭ್ಯಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂಶೇ ಸೇಕಾರ್ಜ್ವನಿಲರೋಗಿಣಾನ್ || ೧೦೮ ||
ಆನೂಪಾದಕಮಾಂಸಾನಿ ದಶಮೂಲಂ ಶತಾವರೀಮ್ ||
ಕುಲತ್ಫಾನ್ ಬದರಾನ್ ಮಾಷಾನ್ ತಿಲಾನ್ ರಾಸ್ನಾ ಬಲಾಯವಾನ್ ||
|| ೧೦೯ ||

ವಸಾದಧ್ಯಾರನಾಲಾನ್ಮೈಃ ಸಹ ಕುಂಭ್ಯಾಂ ವಿಸಾಚಯೇತ್ ||
ನಾಡೀಸ್ವೇದಂ ಪ್ರಯುಂಜೀತ ಪಿಷ್ಟೈರಾಪ್ಯುಪನಾಹನಮ್ || ೧೧೦ ||
ತೈಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಂ ಘೃತಂ ತೈಲಮುಭ್ಯಂಗಂ ಪಾನಮೇವ ಚ ||
ಮುಸ್ತಂ ಕುಷ್ಠಂ ತಿಲಾಃ ಕಿಣ್ವಂ ಸುರಾದ್ವಂ ಲವಣಂ ನತಮ್ || ೧೧೧ ||
ದಧಿಕ್ಷೀರಚತುಃಸ್ನೇಹೈಃ ಶಸ್ತಂ ಸ್ಯಾದುಪನಾಹನಮ್ ||
ಉತ್ಕಾರಿಕಾವೇಶವಾರಕ್ಷೀರಮಾಷತಿಲೌದನೈಃ || ೧೧೨ ||
ಏರಂಡಬೀಜಗೋಧೂಮಯವಕೋಲಸಿ ರಾದಿಭಿಃ ||
ಸಸ್ನೇಹೈಃ ಸರುಜಂ ಗಾತ್ರಮಾಲಿಪ್ಯ ಬಹಲಂ ಭಿಷಕ್ || ೧೧೩ ||
ಏರಂಡಪತ್ರ್ಪರ್ಣಿಧ್ನೀಯಾತ್ ರಾತ್ರೌ ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಿವೋಕ್ಷಯೇತ್ ||
ಕ್ಷೀರಾಂಬುನಾ ತತಃ ಸಿಕ್ತಂ ಪುನಶ್ಚೈವೋಪನಾಹಿತಮ್ || ೧೧೪ ||
ಮುಂಜೇದ್ ರಾತ್ರೌ ದಿನಾಬದ್ಧಂ ಜರ್ಮಭಿಶ್ಚ ಸಲೋಮುಭಿಃ ||
ಫಲಾನಾಂ ತೈಲಯೋನೀನಾಮವ್ಲಪಿಷ್ಠಾನ್ ಸುಶೀತಲಾನ್ || ೧೧೫ ||
ಪ್ರದೇಹಾನುಪನಾಹಾಂಶ್ಚ ಗಂಧೈರ್ವಾತಹರೈರಪಿ ||
ಕೃಶರಾಪಾಯಸೈಶ್ಚೈವ ಕಾರಯೇತ್ ಸ್ನೇಹಸಂಯುತೈಃ || ೧೧೬ ||
ರೂಕ್ಷಶುದ್ಧಾನಿಲಾರ್ತಾನಾಮತಃ ಸ್ನೇಹಾನ್ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತಿ ||
ವಿವಿಧಾನ್ ವಿವಿಧವ್ಯಾಧಿಪ್ರಶಮಾಯಾಮೃತೋಪಮಾನ್ || ೧೧೭ ||
ದ್ವೋಷೇಂಭಸಃ ಪಚೇದ್ ಭಾಗಾನ್ ದಶಮೂಲಚತುಷ್ಟಲಾನ್ ||
ಯವಕೋಲಕುಲತ್ಫಾನಾಂ ಭಾಗೈಃ ಪ್ರಸ್ಥೋನ್ಮಿತೈಃ ಸಹ || ೧೧೮ ||

ಪಾದಶೇಷರಸೈಃ ಸಿಷ್ಟೈರ್ಜೀವನೀಯೈಃ ಸರರ್ಕರೈಃ ||

ತಥಾ ಕಾಶ್ಮರ್ಯಖಜ್ಜಾರದ್ರಾಕ್ಷಾಬದರಫಲ್ಲಭಿಃ || ೧೧೯ ||

ಸಕ್ಷೀರೈಃ ಸರ್ಪಿಷಃ ಪ್ರಸ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಃ ಕೇವಲವಾತನುತ್ ||

ನಿರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ ಪಾನಾಭ್ಯಂಜನಬಸ್ತಿಷು || ೧೨೦ ||

ಚಿತ್ರಕಂ ನಾಗರಂ ರಾಸ್ನಾಂ ಪೌಷ್ಕರಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಂ ಶಟೇಮ್ ||

ಪಿಷ್ಪಾನ್ವಿಪಾಚಯೇತ್ ಸರ್ಪಿರ್ವಾತರೋಗಹರಂ ಪರಮ್ || ೧೨೧ ||

ಬಲಾಬಿಲ್ವಶೃತೇ ಕ್ಷೀರೇ ಘೃತಮಂಡಂ ವಿಪಾಚಯೇತ್ ||

ತಸ್ಯ ಶುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಕುಂಚೋ ವಾ ನಸ್ಯಂ ಶೀರ್ಷಗತೇನಿಲೇ || ೧೨೨ ||

ಗ್ರಾಮ್ಯಾನೂಪಾದಕಾನಾಂ ಚ ಭಿತ್ತಾಸ್ಥಿನಿ ಪಚೇಜ್ಜಲೇ ||

ತಂ ಸ್ನೇಹಂ ದಶಮೂಲಸ್ಯ ಕಷಾಯೇಣ ಪುನಃ ಪಚೇತ್ || ೧೨೩ ||

ಜೀವಕರ್ಷಭಕಾಸ್ಪೋತಾಪಿದಾರೀಕಪಿತಚ್ಚುಭಿಃ ||

ವಾತಘ್ನೈರ್ಜೀವನೀಯೈಶ್ಚ ಕಲ್ಕೈರ್ದ್ವಿಕ್ಷೀರಭಾಗಿಕಮ್ || ೧೨೪ ||

ತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಾನನಾಭ್ಯಂಗಾತ್ ತಥಾ ಪಾನಾನುನಾಸನಾತ್ ||

ಸಿರಾಪರ್ವಾಸ್ಥಿ ಕೋಷ್ಠಸ್ಯಂ ಪ್ರಣುದತ್ಯಾಶು ಮಾರುತಮ್ || ೧೨೫ ||

ಯೇ ಸ್ಯುಃ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಮಜ್ಜಾನಃ ಕ್ಷೀಣಶುಕ್ರೌಜಸಶ್ಚ ಯೇ ||

ಬಲಪುಷ್ಟಿಕರಂ ತೇಷಾಮೇತತ್ ಸ್ಯಾದನ್ಯತೋಪಮಮ್ || ೧೨೬ ||

ಪ್ರಸ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ ತ್ರಿಫಲಾಯಾಸ್ತು ಕುಲತ್ಥಕುಡನದ್ವಯಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣಗಂಧಾತ್ವಗಾಢಕೋಃ ಪೃಥಕ್ ಪಂಚಫಲಂ ಭವೇತ್ || ೧೨೭ ||

ರಾಸ್ನಾಚಿತ್ರಕಯೋರ್ದ್ವೇ ದ್ವೇ ದಶಮೂಲಂ ಪಲೋನ್ನಿತಮ್ ||

ಜಲದ್ರೋಣೇ ಪಚೇತ್ ಪಾದಶೇಷೇ ಪ್ರಸ್ಥೋನ್ನಿತಂ ಪೃಥಕ್ || ೧೨೮ ||

ಸುರಾರನಾಲದಧ್ಯಮ್ ಸೌವೀರಕತುಷೋದಕಮ್ ||

ಕೋಲದಾಡಿಮುವೃಕ್ಷಾನ್ಲ ರಸಾಂಸ್ತ್ವಲಂ ಘೃತಂ ವಸಾಮ್ || ೧೨೯ ||

ಮಜ್ಜಾನಂ ಚ ಪಯಶ್ಚೈವ ಜೀವನೀಯಪಲಾನಿ ಪಟ್ ||

ಕಲ್ಕಾನ್ ದತ್ವಾ ಮಹಾಸ್ನೇಹಂ ಸಮ್ಯಗೇನಂ ವಿಪಾಚಯೇತ್ || ೧೩೦ ||

ಶಿರಾನುಜ್ವಾಸ್ಥಿ ಗೇವಾತೇ ಸರ್ವಾಂಗೈಕಾಂಗರೋಗಿಷು ||

ವೇಪನಾಕ್ಷೇಪಶೂಲೇಷು ತದಭ್ಯಂಗಂ ಪ್ರದಾಶಯೇತ್ || ೧೩೧ ||

ಸಮೂಲಪತ್ರಾಂ ನಿರ್ಗುಂಡೀಂ ಪೀಡಯಿತ್ವಾ ರಸೇನ ತು ||
 ತೇನ ಸಿದ್ಧಂ ಸನುಂ ತೈಲಂ ನಾಡೀಕುಷ್ಠಾನಿಲಾರ್ತಿಷು ||೧೦೨||
 ಹಿತಂ ಪಾಮಾಪಚೀನಾಂ ತು ಪಾನಾಭ್ಯಂಜನಪೂರಣಮ್ ||
 ಕಾರ್ಪಾಸಾಸ್ಥಿಫಲೋತ್ತಾಢಾಂ ರಸೇ ಸಿದ್ಧಂ ಚ ವಾತನುತ್ ||೧೦೩||
 ಮೂಲಕಸ್ವರಸೇ ಕ್ಷೀರಸಮೇ ಸ್ಥಾಪ್ಯಂ ತ್ರ್ಯಹಂ ದಧಿ ||
 ತಸ್ಯಾನ್ಲಸ್ಯ ತ್ರಿಭಿಃ ಪ್ರಸ್ಥೈಸ್ತ್ವೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ವಿಸಾಚಯೇತ್ || ೧೦೪ ||
 ಯಷ್ಠಾ ಹೃಶರ್ಕರಾರಾಸ್ನಾಲವಣಾದ್ರ್ವಕನಾಗರೈಃ ||
 ಸುಪಿಷ್ಪೈಃ ಪಲಿಕೈಃ ಪಾನಾತ್ ತದಭ್ಯಂಗಾಚ್ಚ ವಾತನುತ್ || ೧೦೫ ||
 ಪಂಚಮೂಲಿಕಷಾಯೇಣ ಪಿಣ್ಯಾಕಂ ಬಹುವಾರ್ಷಿಕಮ್ ||
 ಪಕ್ತ್ವಾಂಭಸಿ ರಸೇ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ವೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ವಿಸಾಚಯೇತ್ || ೧೦೬ ||
 ಪಯಸಾಷ್ಯಗುಣೇನೈತತ್ ಸರ್ವವಾತವಿಕಾರನುತ್ ||
 ಸಂಸೃಷ್ಟೇ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾ ಚೈತತ್ ವಾತೇ ರಸ್ತಂ ವಿಶೇಷತಃ || ೧೦೭ ||
 ಯವಕೋಲಕುಲತ್ಥಾಢಾಂ ಶ್ರೇಯಸ್ಯಾಃ ಶುಷ್ಕಮೂಲಕಾತ್ ||
 ಬಿಲ್ವಾಚ್ಛಾಂಜಲಿಮೇಕೈಕಂ ದ್ರವೈರನ್ಯೈರ್ವಿಸಾಚಯೇತ್ || ೧೦೮ ||
 ತೇನ ತೈಲಂ ಕಷಾಯೇಣ ಫಲಾಮ್ಲೈಃ ಕಟುಭಿಸ್ತಥಾ ||
 ಪಿಷ್ಪೈಃ ಸಿದ್ಧಂ ಮಹಾವಾತೈರಾರ್ತೇ ಶೀತೇ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||
 || ೧೦೯ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಘೃತ, ತೈಲ, ನೆಣ, ಮಜ್ಜಗಳ ಪಾನವು
 ಅಭ್ಯಂಗ, ಬಸ್ತಿ, ಸ್ನಿಗ್ಧವಾದ ಸ್ತೇದ, ಗಾಳಿಬಾರದ ಸ್ಥಳ, ಬೆಚ್ಚನ್ನಹೊದಿಕೆ
 ಗಳು ||೧೦೨|| ಮಾಂಸರಸ, ಹಾಲು, ಮಧುರ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು ರಸಗಳ
 ಆಹಾರ, ಪೌಷ್ಟಿಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. ||೧೦೪||
 ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಡಿಯ ಅಥವಾ ಮಹಾ ಪಂಚಮೂಲದ ಅಥವಾ ದಶಮೂಲದ
 ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಆಡಿನ ತಲೆಯ ಮತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಮಲೆನಾಡಿನ
 ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ||೧೦೫||
 ರಸವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ತೇದ, ಮೊಸರು, ಹುಳಿ, ತ್ರಿಕಟುಗಳ ಚೂರ್ಣ
 ವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಸಾಕಷ್ಟು ಉಪ್ಪುಹಾಕಿ, ಅವರೊಡನೆ ಅನ್ನವನ್ನು ವಾತ
 ರೋಗಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಬೇಕು. ||೧೦೬|| ಇವೇ ಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಒಳಗಿನ

ಎಲಬು ತೆಗೆದು ಜಜ್ಜಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ಹುಳಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಪನಾಹ (ಪೋಟೀಸ) ಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೭|| ವಾತನಾರಕ ಎಲೆಗಳ ಕಷಾಯ, ಹಾಲು, ಎಣ್ಣೆಗಳ ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾತರೋಗಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಂಗ ಮಾಡಿಸಿ, ವಾತನಾರಕ ಕಷಾಯವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಸುರುವಬೇಕು. ||೧೦೮|| ಮಲೆನಾಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳ, ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸ, ದರಮೂಲ, ರತಾವರೀ, ಹುರಳಿ, ಬೋರೆ, ಉದ್ದು, ಎಳ್ಳು, ರಾಸ್ನ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ, ಜವೆಗಳನ್ನು ||೧೦೯|| ನೆಣ, ಮೊಸರು, ಗಂಜಿ, ಹುಳಿ, ದ್ರವ್ಯಗಳೊಡನೆ ಒಂದು ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ನಾಡಿ ಸ್ವೇದ ಕೊಡಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಪೋಟೀಸು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೧೦|| ಅವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸ ಘೃತ, ತೈಲಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಂಗಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ಜೇಕು, ಕೋಪ್ಪ, ಎಳ್ಳು, ಸುರಾಬೀಜ, ದೇವದಾರು, ಸ್ತಂಧವ, ತಗರ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ||೧೧೧|| ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ನೆಣ, ಮಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಉಪನಾಹ ಮಾಡಬೇಕು. (ಜವೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ) ರೊಟ್ಟಿ, ಜಜ್ಜಿ ಕುದಿಸಿದ ಮಾಂಸ, ಹಾಲು, ಉದ್ದು, ಎಳ್ಳು, ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ||೧೧೨|| ಔಡಲ ಬೀಜ, ಗೋದಿ, ಜವ, ಬೋರೆ, ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚೂರ್ಣಗಳಿಂದ ಸ್ನೇಹಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಉಪನಾಹವನ್ನು ಸೋವುಳ್ಳ ಅವಯವಕ್ಕೆ ದಪ್ಪಾಗಿ ತೊಡೆದು ಪೈದ್ಯನು ||೧೧೩|| ಮೇಲೆ ಔಡಲ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಜಾನೆ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ನೀರು ಕೂಡಿದ ಬಿಸಿಹಾಲಿನಿಂದ ಸೇಚನಮಾಡಿ ಹಗಲು ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಅದರ ಗಟ್ಟಿ ಲೇಪಮಾಡಿ ||೧೧೪|| ಮೇಲೆ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತೊಗಲನ್ನು ಹೊಚ್ಚಿ, ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ಇಟ್ಟು, ಆ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು. (ಎಳ್ಳು, ಅಗಸಿ, ಮುಂತಾದ) ಎಣ್ಣೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಹುಳಿಯ ದ್ರವದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಅದರಿಂದ ||೧೧೫|| ಅಥವಾ ಸ್ನೇಹಕೂಡಿಸಿದ ವಾತನಾರಕ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ, ಅದರಂತೆ ಸ್ನೇಹ ಕೂಡಿಸಿದ ಹುಗ್ಗಿ ಪಾಯಸಗಳಿಂದ ಶೀತಲೇಪ ಮತ್ತು ಉಪನಾಹಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೧೬|| ಕೇವಲ ವಾತ ರೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ರುಕ್ಷರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಅವರ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳ ರಮನಕ್ಕಾಗಿ ಅಮೃತ ದಂತಿರುವ ವಿವಿಧ ಸ್ನೇಹಗಳನ್ನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ||೧೧೭||

ದರಮೂಲಾದಿ ಘೃತಃ— ದರಮೂಲಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಗಿ ೪-೪

ಫಲ ಮತ್ತು ಜವೆ, ಬೋರೆ ಹುರಳಿಗಳನ್ನು ೬೪-೬೪ ತೊಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು, ೨೦೪೮ ತೊಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. ||೧೧೪|| ಣಿ ಉಳಿಯಲು ಅದರಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಮತ್ತು ಜೀವನೀಯ ದ್ರವ್ಯ, ಸಕ್ಕರೆ, ಶಿವಸ್ಥಿ, ಉತ್ತತ್ತಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಬೋರೆ, ಫಲ್ಲ (ಅತ್ತೀಜಾತಿ) ಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಘೃತದ ಣಿ ಹಾಕಿ ||೧೧೫|| ೧೨೮ ತೊಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಪಾಸ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಇದು ರುದ್ಧ ವಾತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೧೬|| ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಘೃತಃ— ಚಿತ್ರಕ, ರುಂಡಿ, ರಾಸ್ನಾ, ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕರ್ಜೋರ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಮದಿಂದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತವು ಒಳ್ಳೇ ವಾತರೋಗ ನಾಶಕವಾಗಿದೆ. ||೧೧೭|| ಬಲಾದಿ ಘೃತಃ— ತಲೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾತಕ್ಕೆ ಕಳ್ಳಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ವಗಳ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ೮ ಪಾಲು ಹಾಲು ಅದರ ೪ ಪಾಲು ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ಹಾಲು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಣಿ ತುಪ್ಪ ಕೆಸೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ಕಲ್ಮಪಿಲ್ಲದೆ ಅವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಒಂದು ರುಕ್ತ (೨ ತೊಲಿ) ಅಥವಾ ಪ್ರಕುಂಚ (೪ ತೊಲಿ) ದಷ್ಟು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಬೇಕು. ||೧೧೮|| ಮಜ್ಜ ಸ್ನೇಹ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಪ್ರಾಣಿ, ಮಲೆನಾಡಿನ ಪ್ರಾಣಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ, ಇವುಗಳ ಎಲವುಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. (ಅದರ ಮೇಲೆ ತೇಲಿಬರುವ) ಆ ಮಜ್ಜದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ದರಮೂಲದ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಬೇಯಿಸಬೇಕು. ||೧೧೯|| ಅದರಲ್ಲಿ ೨ ಪಾಲು ಹಾಲು ೨ ಪಾಲು ದರ ಮೂಲದ ಕಷಾಯ ಕೂಡಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವಕ, ಮುಷಭಕ, ಅಸ್ಥೋತ್, ಉತ್ತರಾಣಿ, ನೆಲಗುಂಬಳ, ನಸಗುನ್ನು ಬೀಜಗಳ ಅಥವಾ ವಾತನಾಶಕ ಜೀವನೀಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಘೃತದ ಣಿ ಹಾಕಿ ಅದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೨೦|| ಇದನ್ನು ನಸು, ಅಭ್ಯಂಗ, ಪಾಸ, ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅದು ಶಿಶಿ, ಸಂಘಿ, ಅಸ್ಥಿ, ಕೋಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾತವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕಳೆಯುವದು. ||೧೨೧|| ಮಜ್ಜ, ಶುಕ್ರ, ಹಿಪ್ಪಸ್ಸುಗಳ ಕ್ಷಯವಿಲ್ಲದ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯತವಂತ ಬಲ ಪುಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದು. ||೧೨೨|| ಚತುಸ್ಸೇಹಃ— ತ್ರಿಫಲೆ ೬೪ ತೊಲಿ, ಹುರಳಿ ೩೨ ತೊಲಿ, ನುಗ್ಗಿಯ ತೋಟೆ ೨೦ ತೊಲಿ, ತೋಗರಿ ೨೦ ತೊಲಿ ||೧೨೩|| ರಾಸ್ನಾ ೮ ತೊಲಿ, ಚಿತ್ರಕ ೮ ತೊಲಿ, ದರಮೂಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೪-೪ ತೊಲಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ೨೦೪೮ ತೊಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ಣಿ ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ||೧೨೪||

ಸುರೆ ೧೨೮ ತೋರಿ, ಗಂಜಿ, ಹುಳಿಮೋಸರು, ಹೊಟ್ಟೆ ತೆಗೆಯದ ಜನೆಯ ಗಂಜಿ, ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಜನೆಯ ಗಂಜಿ, ಬೋರೆಯ ರಸ, ದಾಳಿಂಬ ರಸ, ಅಮೂಲ ರಸ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೧೨೮-೧೨೮ ತೋರಿ, ತೈಲ ೧೨೮ ತೋರಿ, ಘೃತ ೧೨೮ ತೋರಿ, ನೆಣ ೧೨೮ ತೋರಿ ||೧೨೯|| ಮಜ್ಜೆ ೧೨೮ ತೋರಿ, ಹಾಲು ೧೨೮ ತೋರಿ, ಹತ್ತು ಜೀವನೀಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪ ೬-೬ ಪಲ ಹಾಕಿ ಮಹಾಸ್ನೇಹವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೦|| ಶಿರೆ, ಮಜ್ಜೆ, ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗ ಏಕಾಂಗ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡಗು ಅಕ್ಷೇಪಣಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಅಭ್ಯಂಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೧|| ನಿರ್ಗುಂಡೀ ತೈಲ:— ಬೇರು ಎಲೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಸವನ್ನು ತೆಗೆದು ತೈಲದ ೪ ಪಾಲು ಹಾಕಿ, ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲವನ್ನು ಪಾನ ಅಭ್ಯಂಗ ಪೂರಣಗಳಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಅದು ಹುರುಕು, ಗಂಡಮಾಲೆ, ನಾಡಿ ವ್ರಣ, ಕುಷ್ಠ, ವಾತರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೩೨|| ಕಾರ್ಪಾಸಿಬೀಜ ತೈಲ:— ಬೀಜ ಸಹಿತ ಹತ್ತಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದ ರಸದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲವೂ ವಾತರೋಗವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೩೩|| ಮೂಲಕ ತೈಲ:— ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಮೂಲಂಗಿಯ ರಸವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮೊಸರಿನ ಹೆಪ್ಪು ಹಾಕಿ ೩ ದಿವಸ ಇಡಬೇಕು. ಹುಳಿಯಾದ ಅದನ್ನು ೬ ಪ್ರಸ್ಥ (೩೮೪ ತೋರಿ) ತಕ್ಕೊಂಡು ||೧೩೪|| ಅದರಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಸಕ್ಕರೆ, ರಾಸ್ನಾ ಸ್ತಂಧವ, ರುಂಠಿ, ಹಸಿರುಂಠಿ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೪-೪ ತೋರಿ ಹಾಕಿ ೧೨೮ ತೋರಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು ಅದರ ಅಭ್ಯಂಗದಿಂದ ವಾತರೋಗವು ಹೋಗುವದು. ||೧೩೫|| ಪುಷ್ಪಕ ತೈಲ:— ಬಹಳ ವರ್ಷದ ಹಳೇ ಎಳ್ಳು ಹಿಂಡಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ೪ ಉಳಿಯಲು ಅದರಷ್ಟೇ ಲಘುಪಂಚಮೂಲ ಕಷಾಯವನ್ನು ||೧೩೬|| ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹದ ೮ ಪಾಲು ಕಾಲನ್ನು ಹಾಕಿ, ೧೨೮ ತೋರಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು. ಇದು ಎಲ್ಲ ವಾತ ಪಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಪಿಶೇಪವಾಗಿ ಕಫದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತದಲ್ಲಿ ಇದು ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ||೧೩೭|| ಮವಾದಿ ತೈಲ:— ಜವೆ, ಬೋರೆ, ಹುರಳಿ, ರಾಸ್ನಾ, ಒಣಗಿದ ಮೂಲಂಗಿ, ಬಿಲ್ಲಮೂಲ ಇವುಗಳನ್ನು ೧೬-೧೬ ತೋರಿ ತಕ್ಕೊಂಡು (ಗಂಜಿ ಮುಂತಾದ) ಹುಳಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ||೧೩೮|| ೪ ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಹುಳಿ ಫಲಗಳ ಮತ್ತು ಕಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲವನ್ನು ಮಹಾ ವಾತಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಶೀತ ಅಗ್ರಮಾದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೩೯||

ಬೇರೆ ಮಹತ್ವದ ತೈಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವವಾತವಿಕಾರಾಣಾಂ ತೈಲಾನ್ಯನ್ಯಾನ್ಯತಃ ಶೃಣು ||
 ಚತುಃಪ್ರಯೋಗಾಣ್ಯಾಯುಷ್ಯಬಲವರ್ಣಕರಾಣಿ ಚ ||೧೪೦||
 ರಜಃಶುಕ್ರಪ್ರದೋಷಘ್ನಾನ್ಯಪತ್ಯಜನನಾನಿ ಚ ||
 ನಿರತ್ಯಯಾನಿ ಸಿದ್ಧಾನಿ ಸರ್ವದೋಷಹರಾಣಿ ಚ ||೧೪೧||
 ಸಹಾಚರತುಲಾಯಾಸ್ತು ರಸೇ ತೈಲಾಥಕಂ ಪಚೇತ್ ||
 ಮೂಲಕಲ್ಕಾದ್ ದಶಪಲಂ ಪಯೋ ದತ್ವಾ ಚತುರ್ಗುಣಮ್ ||೧೪೨||
 ಸಿದ್ಧಿಸ್ಥಿನ್ ಶರ್ಕರಾಚೂರ್ಣಾದಷ್ಟಾದಶಪಲಂ ಭಿಷಕ್ ||
 ವಿನೀಯ ದಾರುಣೇಷ್ಟೇತದ್ ವಾತವ್ಯಾಧಿಷು ಯೋಜಯೇತ್ ||೧೪೩||
 ಶ್ವದಂಷ್ಟಾಸ್ವರಸಪ್ರಸ್ಥಾ ದ್ವಾ ಸಮೌ ಪಯಸಾ ಸಹ ||
 ಪಟ್ ಪಲಂ ಶೃಂಗವೇರಸ್ಯ ಗುಡಸ್ಯಾಷ್ಟಪಲಂ ತಥಾ ||೧೪೪||
 ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ನಿಪಕ್ವಂ ತೈರ್ದದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾನಿಲಾರ್ತಿಷು ||
 ಜೀರ್ಣೇ ತೈಲೇ ಚ ದುಗ್ಧೇನ ಪೇಯಾಕಲ್ಪಃ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ||೧೪೫||

ಅರ್ಥ— ಎಲ್ಲ ವಾತವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಸ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಅನುಮಾಸನ ಬಸ್ತಿ, ನಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಬೇರೆ ತೈಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಕೇಳಿರಿ. ಇವು ಆಯುಷ್ಯ, ಬಲ, ವರ್ಣಗಳನ್ನು ವೆಚ್ಚಿಸುವವು. ||೧೪೦|| ರಜ, ಶುಕ್ರದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ಅಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವು. ಅಪಾಯ ಮಾಡದೆ ಎಲ್ಲ ದೋಷನಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತವಾಗಿರುವವು. ||೧೪೧|| ಸಹಾಚರ ತೈಲಃ— ೪೦೦ ತೊಲಿ ಮುಳ್ಳುಜಾಜಿಯ ರಸ. ತೈಲ ೫೦೨ ತೊಲಿ, ಮುಳ್ಳುಜಾಜಿಬೇರಿನ ಕಲ್ಕ ೪೦ ತೊಲಿ, ಹಾಲು ೫೦೨ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸ ಬೇಕು. ||೧೪೨|| ತೈಲವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಅವರಲ್ಲಿ ೭೨ ತೊಲಿ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಭಯಂಕರ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೪೩|| ಶ್ವದಂಷ್ಟಾ ತೈಲಃ— ನೆಗ್ಗಿಲದ ಸ್ವರಸ ೨೫೬ ತೊಲಿ, ಅವರಷ್ಟೇ ಹಾಲು, ಶುಂಠಿಯ ಚೂರ್ಣ ೨೪ ತೊಲಿ, ಬೆಲ್ಲ ೩೬ ತೊಲಿ, ||೧೪೪|| ಹಾಕಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ೧೨೮ ತೊಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ತೈಲವು ಪಚನವಾಗಲು ಹಾಲು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಪೇಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೪೫||

ಬಲಾ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಲಾಶತಂ ಗುಡೂಚ್ಯಾಶ್ಚ ಪಾದಂ ರಾಸ್ನಾಷ್ಟಭಾಗಿಕಮ್ ||
ಜಲಾಧಕಶತೇ ಪಕ್ತ್ವಾ ದಶಭಾಗ ಸ್ಥಿತೇ ರಸೇ ||೧೪೬||

ದಧಿಮಸ್ತ್ವಿಕ್ಷುನಿಯಾಸಶುಕ್ತೈಸ್ತೈಲಾಧಕಂ ಸಮೈಃ ||
ಪಚೇತ್ ಸಾಜಪಯೋಧಾಂಶೈಃ ಕಲ್ಕೈರೇಭಿಃ ಪಲೋನ್ನಿತ್ಯೈಃ ||೧೪೭||

ಶಟೀಸರಲದಾರ್ವೇಲಾಮಂಜಿಷ್ಠಾಗರುಚಂದನೈಃ ||
ಪದ್ಮಕಾತಿವಿಷಾಮುಸ್ತಸೂಪ್ಯಪರ್ಣೇದರೇಣುಭಿಃ ||೧೪೮||

ಯಷ್ಠ್ಯಾಹ್ವಸುರಸವ್ಯಾಘ್ರನಮಿರ್ಷಭಕಜೀವಕೈಃ ||
ಪಲಾಶರಸಕಸ್ತೂರಿನಲಿಕಾಜಾತಿಕೋಷಕೈಃ ||೧೪೯||

ಪೃಕ್ಕಾಕುಂಕುಮಶೈಲೇಯಜಾತಿಕಟುಪಲಾಂಬುಭಿಃ ||
ತ್ವಕ್ಚಂದನೈಲಾಕರ್ಪೂರತುರುಷ್ಯಶ್ರೀನಿವಾಸಕೈಃ ||೧೫೦||

ಲವಂಗನತಕಕ್ಕೂಲಕುಷ್ಮಗಂಧಪ್ರಿಯಂಗುಭಿಃ ||
ಸ್ಥಾಣೀಯತಗರಧ್ಯಾಮವಚಾಮದನಕಪ್ಲವೈಃ ||೧೫೧||

ಸನಾಗಕೇರಶ್ಶಿಃ ಸಿದ್ಧೇ ದವ್ಯಾಚ್ಚಾತ್ರಾವತಾರಿತೇ ||
ಪತ್ರಕಲ್ಪಂ ತತಃ ಪೂತಂ ವಿಧಿನಾ ತತ್ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||೧೫೨||

ಕಾಸಂ ಶ್ವಾಸಂ ಜ್ವರಂ ಮೂಚ್ಛಾಛರ್ಧಿಗುಫಲ್ಮಾನ್ ಕ್ಷತಂ ಕ್ಷಯಮ್ ||
ಪ್ಲೀಹಶೋಷಾವಪಸ್ಮಾರಮಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಚ ವಿನಾಶಯೇತ್ ||೧೫೩||

ಬಲಾತೈಲಮಿದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ವಾತವ್ಯಾಧಿನಾಶನಮ್ ||
ಅಗ್ನಿವೇಶಾಯ ಗುರುಣಾ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯೇಣ ಭಾಷಿತಮ್ ||೧೫೪||

ಅರ್ಥ— ಕಳ್ಳಂಗವ್ವೆ ೪೦೦ ತೊಲಿ, ಅವೃತಬಳ್ಳಿ ೧೦೦ ತೊಲಿ, ರಾಸ್ನಾ ೫೦ ತೊಲಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ೫೧೨೦೦ ತೊಲಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ಗಗಿ ಉಳಿಯಲು ||೧೪೬|| ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊಸರಿನ ಮೇಲಿನ ನೀರು, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, ರುಕ್ತ ೫೧೨-೫೧೨ ತೊಲಿ, ಅಡಿನ ಹಾಲು ೨೫೬ ತೊಲಿ, ಶೈಲ ೫೧೨ ತೊಲಿ ||೧೪೭|| ಮತ್ತು ಕರ್ಕೋರ, ಸರಲ, ದೇವದಾರು, ಬಹಲಪ್ಪಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠ, ಅಗುರು, ಚಂದನ, ಸಪ್ತಕಾಷ್ಠ, ಅತಿವಿಷ, ಜೇಳು, ಅದವಿ ಉದ್ದು, ಅದವಿ ಕೆಸರು, ರೇಣುಕಬೀಜ ||೧೪೮|| ಜೇಷ್ಠಮಧು, ತುಳಸಿ, ವಾಘ್ರನಮಿ,

ಮುಷಭಕ, ಜೀವಕ, ಮುತ್ತಲ ಗಿಡವರಸ, ಕಸ್ತೂರಿ, ನಲಿಕೆ (ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ) ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗು ||೧೧೪|| ಸ್ವೃಕ್ಷಾ (ಸುಗಂಧಿ ದ್ರವ್ಯ ಭೇದ) ಕೇಶರ, ಕಲ್ಲುಹೂವು. ಜಾಜೀಕಾಯಿ, ಲತಾಕಸ್ತೂರಿ, ಬಾಳದಬೇರು, ದಾಲಚಿನ್ನಿ, ಚಂದನ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಕರ್ಪೂರ, ಶಿಲ್ಪಕ ವೃಕ್ಷದ ಅಂಟು, ಗಂಧಾಭಿರೋಜಾ (ಗಂಧ ಪ್ರಿಯಂಗು) ||೧೧೫|| ಲವಂಗ. ನಖಲಾ, ಕಂಕೋಲ, ಕೋಷ್ಠ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಗವ್ವಲಾ, ಸೌಗಂಧೀಯ, (ಗ್ರಂಥಿಸರ್ಣಿ) ತಗರ, ರೋಹಿನ ಹುಲ್ಲು, ಬಜಿ, ಮದನ ಫಲ, ಪ್ಲವ, (ಕೈವರ್ತ ಮುಸ್ತ), ನಾಗಕೇಶರ, ಇವು ಗಳ ೪-೪ ತೊಲಿ, ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ, ||೧೧೬|| ತೈಲವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಇಳಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಅರೆದ ಪತ್ರಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸೋಸಿ ನಿಧಿಯಂತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೧೭|| (ಪತ್ರಕಲ್ಪವೆಂದರೆ— ಸುವಾಸ ದೆಚ್ಚುವದ ಕ್ಕಾಗಿ, ಇಳಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಬಿಸಿ ಇದ್ದಾಗ ಮುಖ್ಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪ ವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದು) ಇದು ಕೆಮ್ಮು, ದಮ್ಮು, ಜ್ವರ, ಮೂರ್ಛೆ, ವಾಂತಿ, ಗುಲ್ಮ, ಉರಃಕ್ಷತ, ಕ್ಷಯ, ಸ್ಥೀಹ, ಶೋಷ, ಅಸ್ಮಾರ, ದಾರಿದ್ರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೧೮|| ವಾತವ್ಯಾಧಿ ನಾಶಕವಾದ ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬಲಾ ತೈಲ ವನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣಾ ತ್ರೇಯರು ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ||೧೧೯||

ಅಮೃತಾ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಮೃತಾಯಾಸ್ತುಲಾಃ ಪಂಚ ದ್ರೋಣೇಷ್ಟಸ್ಪಸ್ತಪಾಂ ಪಚೇತ್ ||

ಸಾವಶೇಷೇ ಸಮಕ್ಷೀರಂ ತೈಲಸ್ಯಾರ್ಥಾರ್ಥಕಂ ಪಚೇತ್ ||೧೨೦||

ಏಲಾಮಾಂಸೀನತೋಶೀರಸಾರಿನಾಕುಷ್ಠಚಂದನೈಃ ||

ಶತಪುಷ್ಪಾಬಲಾಮೇದಾಮಹಾಮೇದದ್ಧಿಜೀವಕೈಃ ||೧೨೧||

ಕಾಕೋಲೀಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲೀಶ್ರಾವಣ್ಯತಿಬಲಾನಖೈಃ ||

ಮಹಾಶ್ರಾವಣಜೀವಂತೀವಿದಾರೀಕಪಿಕಚ್ಚುಭಿಃ ||೧೨೨||

ಶತಾವರಿತಾಮಲಕೀಕರ್ಕಟಾಖ್ಯಾಹರೇಣುಭಿಃ ||

ವಚಾಗೋಕ್ಷುರಕೈರಂಡರಾಸ್ನಾಕಾಲಾಸಹಾಚರೈಃ ||೧೨೩||

ನೀರಾಸಹೈಲರ್ಷಭಕತ್ರಿದಶಾಹೈಶ್ಚ ಕಾರ್ಷಿಕೈಃ ||

ಮಂಜಿಷ್ಠಾಯಾಸ್ತ್ರಿಕರ್ಷೇಣ ಮಧುಕಾಷ್ಠಪಲೇನ ಚ ||೧೨೪||

ಕಲ್ಕೈಸ್ತತ್ ಪ್ರೇಣವೀರ್ಯಾಗ್ನಿ ಬಲಸಮ್ಮೂಡಚೇತಸಃ ||

ಉನ್ಮಾದಾರತ್ಯಪಸ್ಮಾರೈರಾತಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಕೃತಿಂ ನಯೇತ್ ||೧೬೦||

ವಾತವ್ಯಾಧಿಹರಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತೈಲಾಗ್ರ್ಯನುಮೃತಾಹ್ವಯಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯೇಣಗುರುಣಾಭಾಷಿತಂವೈದ್ಯಪೂಜಿತಮ್ ||೧೬೧||

ಅರ್ಥ— ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿ ೨೦೦೦ ರೂಲ, ೧೬ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಯಬೇಕು. ೩ ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ೨೫೬ ತೊಲಿ ಹಾಲು, ೨೫೬ ತೊಲಿ ತೈಲ, ಹಾಕಿ ಕುದಿಯಲು ಇಡಬೇಕು. ||೧೬೦|| ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾಲಕ್ಕು, ಜಿಹವಗಾಂಧಿ, ತಗದ, ಬುಲವರ್ಜಿರು, ಅಸಂತಮೂಲ, ಕೇವಿಷ್ಣು, ಚಂದನ, ಸಬಸಿಗೆ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಸೇದೆ, ಸುಹಾಮೇದಿ, ಸುಬ್ಬ, ಜೀವಂ ||೧೬೧|| ಕಾಕೋಲಿ, ಪ್ಲೇರಕಾಕೋಲಿ, ರಾತ್ರವಣಿ, ಅತಿವಲ, ಸಖಲಾ, ಮಾ ರಾತ್ರವಣಿ, ಜೀವಂತಿ, ನೆಲಗುಂಬಳ, ಸಸುಗುನ್ನೀಕಾಯಿ ||೧೬೨|| ರವಾ ವರಿ, ನೆಲನೆಲ್ಲ, ಕಾಕಡಸಿಂಗಿ, ರೇಣುಕಬೇಜ, ಬಜಿ, ಸೆಸ್ಸಿಲ, ಏರಂಡ ಮೂಲ, ರಾಸ್ತಾ, ಕಾಲ್ಕಾ (ಕರೀ ಅಸಂತ ಮೂಲ) ಮುಳ್ಳುಜಾಚೇ ||೧೬೩|| ಪೀರಾ (ಪ್ರೇರಪಿವಾರೀ), ಯಾಲಕ್ಕು, ಸುಷುಭ್, ದೇವದಾರು, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಕ ವನ್ನು ೧೦೦ ತೊಲಿ, ಮಂಜಿಷ್ಣು ಕಲ್ಕ ೫ ತೊಲಿ, ಬೇಷ್ಮವಂಧು ಕಲ್ಕ ೫ ತೊಲಿ, ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೬೪|| ಇದು ಪೀರ್ಯ, ಅಗ್ನಿ, ಬಲಗಳ ಪ್ರೇಣತೆ, ಚಿತ್ತಭ್ರಮ, ಉನ್ಮಾದ, ಮನಸಿನ ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ, ಅನವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದವರ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವುದು ||೧೬೦|| ಗುರುಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ. ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಮನಸ್ತವಾದ ಈ ಅಮೃತಾತೈಲವು ಎಲ್ಲ ವಾತವ್ಯಾಧಿನಾಶಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಔಷಧವು ||೧೬೧||

ರಾಸ್ತಾ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಸ್ತಾ ಸಹಸ್ರನಿರ್ಯಾಹೇ ತೈಲದ್ರೋಣಂ ಪಿಸಾಚಯೇತ್ ||

ಗಂಧೈರ್ಹೈಮವತೈಃ ಪಿಷ್ಪೈರೇಲಾದ್ಯೈಶ್ಚಾನಿಲಾರ್ತಿನುತ್ ||೧೬೫||

ಅರ್ಥ— ೪೦೦೦ ತೊಲಿ ರಾಸ್ತೆಯ ೨೦ ದ್ರೋಣ ನೀರು ಹಾಕಿ ೩ ಉಳಿಯಿತು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಮೃತಾತೈಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯಾಲಕ್ಕು ಮುಂತಾದವು ಗಳ ಮತ್ತು ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಬಜಿ ಮುಂತಾದ ಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಕವನ್ನು ೩ ಹಾಕಿ ೨ ದ್ರೋಣ ತೈಲವನ್ನು ಕುದಿಸಬೇಕು. ಅದು ವಾತರೂಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೬೫||

ಬಲಾದಿ ತೈಲ, ಪ್ರಸಾರಣಾದಿ ತೈಲ, ಅರ್ಜಗಂಧಾದಿ ತೈಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಷ ಕಲ್ಪಸ್ತು ಬಲಯೋಃ ಪ್ರಸಾರಣೈಶ್ಚಗಂಧಯೋಃ ||

ಕ್ಷಾಫಕಲ್ಪಪಯೋಭಿರ್ವಾ ಬಲಾದಿನಾಂ ಪಚೇತ್ ಪೃಥಕ್ ||೧೬೩||

ಅರ್ಥ— ಇದರಂತೆ ಕಲ್ಪಂಗಷ್ಟ, ಹಸರಣಿ, ಅರ್ಜಗಂಧ ಇವುಗಳ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ: - ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಗಿ ೧೦೦ ರೂಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೨೦ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ ೧೦ ಉಳಿ ಯಲು ಆದರಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ತೈಲವು ಹೇರಿದ ಏಕ ಬಗ್ಗೆ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಮತ್ತು ಹಿವನಾಯುವಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ನ ಗಂಧವಸ್ತುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ೨ ದ್ರೋಣ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬಲಾತೈಲ, ಪ್ರಸಾರಣೀ ತೈಲ, ಅರ್ಜಗಂಧಾ ತೈಲಗಳು ಸ್ವಪ್ನವಾಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳದೇ ಕಲ್ಪವನ್ನು ತೈಲವೆಂದು ಹುಲಿಸಿದ್ದು ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೬೩||

ಮೂಲಕಾರಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲಕಸ್ವರಸಂ ಕ್ಷೀರಂ ತೈಲಂ ದಧ್ಯಮ್ಲಕಾಂಚಿಕಮ್ ||

ತುಲ್ಯಂ ವಿಷಾಚಯೇತ್ ಕರ್ತೈರ್ಬಲಾಚಿತ್ರಕಸ್ಯಂಧವೈಃ ||೧೬೪||

ಸಿಪ್ಪಲ್ಯತಿವಿಷಾರಾಸ್ನಾಚವಿಕಾಗುರುಚಿತ್ರಕೈಃ ||

ಭಲ್ಲಾತಕಪಚಾಕುಷ್ಪಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾವಿಶ್ವಭೇಷಜೈಃ ||೧೬೫||

ಪುಷ್ಕರಾಹ್ವರಟೀಬಿಲ್ವಶತಾಹ್ವಾನತದಾರುಭಿಃ ||

ತತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಪೀತಮುತ್ಕೃಗ್ರಾನ್ ಹಂತಿ ವಾತಾಕ್ಮಕಾನ್ ಗದಾನ್ ||೧೬೬||

ಅರ್ಥ— ಮೂಲಕಾಯಿ ಎಸ, ಹಾಲು, ಕೃಲ, ಹುಳಿಮೊಸರ, ಹುಳಿ ಗಂಜಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಾನಾಗಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೨೦ ದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಂಗಷ್ಟ, ಚಿತ್ರಕ, ಸ್ತಂಭನ, ಗುಟಲಿ, ಒಪ್ಪಲಿ, ಅತಿವಿಕ, ರಾನ್ಯಾ, ಚವಕ, ಅಗುರು, ಚಿತ್ರಕ, ಕೇರು, ಬಜ್ಜಿ, ಕೋಪ್ಪ, ನೆಗ್ಗಿಲು, ಮುಂತಾದಿ ||೧೬೫|| ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಕಚೋರಾ, ಬಿಲ್ವ, ಬೋರೇ, ಮುಂತಾದಿ, ಹೇವದಾ ಮುಂತಾದ ಕಲ್ಪವನ್ನು ತೈಲದ

ಸಾಧಯಿತ್ವಾ ಭಿಷಕ್ ದದ್ಯಾತ್ ಸರ್ವವಾತನುಯಾಪಹಮ್ ||

ಲಶುನಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಲಶುನಸ್ವರಸೇಸಿದ್ಧಂ ತೈಲಮೇಭಿಶ್ಚವಾತನುತ್ || ||೧೭೪||

ತೈಲಾನ್ಯೇತಾನೃತುಸ್ಸಾ ತಾಮಂಗನಾಂ ಪಾಯಯೇತ ಚ ||

ಪೀತ್ವಾನ್ಯತಮನೇತೇಷಾಂ ವಂಧ್ಯಾಪಿ ಜನಯೇತ್ ಸುತಮ್ ||೧೭೫||

ಯಚ್ಚ ಶಿತಜ್ವರೇ ತೈಲಮಗುರ್ವಾದ್ಯಮುದಾಹೃತಮ್ ||

ಅನೇಕಶತಶಸ್ತಚ್ಚ ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ಯಾದ್ ವಾತರೋಗನುತ್ ||೧೭೬||

ವಕ್ಷ್ಯಂತೆ ಯಾಲೆ ತೈಲಾನಿ ವಾತಶೋಣಿತಕೇಷಿ ಚ ||

ತಾನಿ ತಾನಿ ಚ ಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ ಸಿದ್ಧಿ ಕಾಮಃ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||೧೭೭||

ನಾಸಿ ತೈಲಾತ್ಪರಂ ಕಿಂಚಿದೌಷಧಂ ಮಾರುತಾಪಹಮ್ ||

ವ್ಯನಾಯ್ಕಂಷ್ಣಗುರುಸ್ನೇಹಾತ್ ಸಂಸ್ಕಾರಾದ್ಬಲವತ್ತರಮ್ ||೧೭೮||

ಗಣೈರ್ವಾತಹರೈಸ್ತಸ್ಮಾಚ್ಛತಶೋಧ ಸಹಸ್ರಶಃ ||

ಸಿದ್ಧಂ ಕ್ಷಿಪ್ರತರಂ ಹಂತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾರ್ಗಸ್ಥಿತಾನ್ ಗದಾನ್ ||೧೭೯||

ಅರ್ಥ— ರಾಸ್ತಾ, ಶಿರೀಷ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಶುಂಠಿ, ಮುಳ್ಳಜಾಜಿ, ಅಪ್ಪುತಬಳ್ಳಿ, ಹೆಮ್ಮರ, ದೇವದಾರು, ಜಟಾಮಾನಸಿ, ಅರ್ಜುಗಂಧ, ನೆಗ್ಗಿಲಿ ||೧೮೦|| ಇವುಗಳನ್ನು ೪೦-೪೦ ತೊಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೨ ದ್ರೋಣ ನೀರು ಹಾಕಿ ೩ ಕಷಾಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ದಾಲಚಿನ್ನು, ಯಾಲಕ್ಕಿ

ಚತುರ್ಜಾತಕಕರ್ಪೂರಕಕ್ಕೊಲಾಗುರುಶಿಲ್ಪಕಲಮ್ ||

ಲವಂಗಸಹಿತಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಗಂಧಂ ಪಿನಿಡಿಶೇತ್ ||೧೮೧||

ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಲವನ್ನು ೧-೧ ತೊಲಿ ||೧೮೦|| ಮೊಸರು, ಗಂಜಿ, ಉದಿನಕಷಾಯ, ಮೂಲಂಗಿಕಷಾಯ, ಕಬ್ಬಿನರಸ, ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ೧೨೮ತೊಲಿ ಹಾಕಿ, ೧೨೮ತೊಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೮೧|| ಪುನರ್ವಸುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಸ್ತಾತೈಲವು ಸ್ನೇಹ, ಮೂತ್ರ ಘಾತ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ವಾತಕೋಶಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೮೨|| ಜವೆ, ಬೋರೆ ಹುರಳಿ, ಮೊಸು, ನುಗ್ಗಿ, ಬಿಲ್ವ, ಮೂಲಂಗಿಗಳ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಮೊಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತೈಲಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೧೮೩|| ಇವು ಎಲ್ಲ ವಾತರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳ್ಳಿಳ್ಳಿ ರಸವನ್ನು

ಹಾಕಿ, ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ತೈಲವು ವಾತನಾರಕವಾಗಿದೆ. ||೧೧೬|| ಈ ಬಲಾದಿ ತೈಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಯುತುಸ್ನಾತ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕುಡಿಸಿದರೆ ಬಂಜೆಯು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆರುವಳು. ||೧೧೭|| ಶೀತ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಗುರ್ವಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ನೂರಾರು ಸಾರಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಅದು ವಾತರೋಗನಾರಕವಾಗುವದು. ||೧೧೮|| ವಾತರಕ್ತ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ತೈಲಗಳನ್ನು ವಾತರೋಗದ ನಾರಸನನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಅವುಗಳ ನಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೧೯|| ವ್ಯವಾಯು (ದೇಹದಲ್ಲಿಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸುಷಮವಾಗುವದು) ಉಷ್ಣ, ಜಡ, ಸ್ನಿಗ್ಧ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ತೈಲದಂಥ ವಾತನಾರಕವಾದ ಜೀರಿ ಯಾವ ಬೇಡವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟ ರಂತೂ ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ||೧೨೦|| ಅದ್ದರಿಂದ ವಾತಹರ ಗುಣಗಳಿಂದ ನೂರಾರು ಅಥವಾ ಸಾವಿರಾರು ಸಾರಿ ಅದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಹೇಯವದು. ||೧೨೧||

ಬೇರೆ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಧಾರಣೇ ಸರ್ವಾ ಸಂಸ್ಕಷ್ಟಾ ಚಾಪಿ ಶಸ್ಕತೇ ||
ವಾತಪಿತ್ತಾದಿಭಿಃ ಸ್ಪ್ರೋತಃ ಸ್ವಾವೃತೇಷು ವಿಶೇಷತಃ ||೧೨೨||
ಪಿತ್ತಾವೃತೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಶೀತಾಮುಷ್ಣಾಂ ತಥಾ ಕ್ರಿಯಾಂ ||
ವ್ಯತ್ಯಾಸಾತ್ ಕಾರಯೇತ್ ಸರ್ಪಿರ್ಜೀವನೀಯಂ ಚ ಶಸ್ಕತೇ ||೧೨೩||
ಧನ್ವಮಾಂಸಂ ಯವಾಃ ಶಾಲಿಯಾರ್ಪನಾಃ ಕ್ಷೀರಬಸ್ತಯಃ ||
ವಿರೇಕಃ ಕ್ಷೀರಪಾನಂ ಚ ಪಂಚಮೂಲೀ ಬಲಾರ್ಕತಪಃ ||೧೨೪||
ಮಧುಯಷ್ಟೀಬಲಾತ್ಪೈಲಘೃತಕ್ಷೀರೈಶ್ಚ ಸೇಚನಮ್ ||
ಪಂಚಮೂಲೀಕಷಾಯೇಣ ಕುರ್ಯಾದ್ ವಾ ಶೀತವಾರಿಣಾ ||೧೨೫||
ಕಫಾವೃತೇ ಯವಾನ್ನಾನಿ ಜಾಂಗಲಾ ಮೃಗಶಕ್ಷಿಣಃ ||
ಸ್ವೇದಾ ನಿರೂಹಾಸ್ತ್ರೀಕ್ಷ್ಣಂ ಚ ವಮನಂ ಸಪರೀಚನಮ್ ||೧೨೬||
ಪುರಾಣಸರ್ಪಿಸ್ತೈಲಂ ಚ ತಿಲಸರ್ಷಪಜಂ ಹಿತಮ್ ||
ಸಂಸ್ಕಷ್ಟೇ ಕಫಪಿತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಪಿತ್ತಮಾದೌ ವಿನಿರ್ಜಯೇತ್ ||೧೨೭||
ಅಮಾಶಯಗತಂ ಮತ್ತಾಸ್ತು ಕಫಂ ವಮನಮಾದಿರೇತ್ ||
ಪಕ್ಷಾಶಯೇ ವಿರೇಕಂ ತು ಪಿತ್ತೇಷರ್ವತ್ರಗೇ ತಥಾ ||೧೨೮||

ಸ್ವೇದೈರ್ವಿಷ್ಣುಂಧಿತಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ ಯದಾ ಪಕ್ವಾಶಯಸ್ಥಿತಃ ||

ಪಿತ್ತಂ ವಾ ದರ್ಶಯೇಲ್ಲಿಂಗಂ ಬಸ್ತಿಭಿಸ್ತೌ ವಿನಿರ್ಹರೇತ್ ||೧೮೭||

ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾನುಗತಂ ವಾತಮುಷ್ಣೈರ್ಗೋಮೂತ್ರಸಂಯುತೈಃ ||

ನಿರೂಹೈಃ ಪಿತ್ತಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣಂ ನಿರ್ಹರೇತ್ ಕ್ಷೀರಸಂಯುತೈಃ ||೧೮೮||

ಮಧುರೌಷಧಸಿದ್ಧೈಶ್ಚ ಶೈಲೈಸ್ತಮನುವಾಸಯೇತ್ ||

ಶಿರೋಗತೇ ತು ಸಕಫೇ ಧೂಮನಸ್ಯಾದಿ ಕಾರಯೇತ್ ||೧೮೯||

ಹೃತೇ ಪಿತ್ತೇ ಕಫೇ ಚ ಸ್ಯಾದುರಃ ಸ್ತೋತೋನುಗೋಃ ನಿಲಃ ||

ಸಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ರಿಯಾ ತತ್ರ ಕಾರ್ಯಾ ಕೀವಲನಾತಿಕೇ ||೧೯೦||

ಕಾರಯೇತ್ ರಕ್ತಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣೇ ವಾತಶೋಣಿತಿಕೀಕ್ರಿಯಾನ್ ||

ವ್ರಮೇಹವಾತನೋದೋಘ್ನೀನಾಮನಾತೇಪ್ರಯೋಜಂಪೀತ್ ||೧೯೧||

ಸ್ವೇದಾಭ್ಯಂಗರಸಕ್ಷೀರಸ್ನೇಹಾ ಮಾಂಸಾನ್ಯತೇ ಹಿತಾಃ ||

ಮಹಾಸ್ನೇಹೋಸ್ಥಿಮಜ್ಜಸ್ಥಿ ಪೂರ್ವವದ್ರೇತಸಾನ್ಯತೇ ||೧೯೨||

ಅನ್ನಾವೃತೇ ತದುಲ್ಲೇಖಃ ಪಾಚನಂ ದೀಪನಂ ಲಘು ||

ಮೂತ್ರಲಾನಿ ಚ ಮೂತ್ರಸ್ಥೇ ಸ್ವೇದಾಃ ಸೋತ್ತರಬಸ್ತಯಃ ||೧೯೩||

ಏರಂಡತೈಲಂ ವರ್ಚಃಸ್ಥೇ ಬಸ್ತಿಃ ಸ್ನೇಹಾಶ್ಚ ಭೇದಿನಃ ||

ಸ್ವಸಾ ನಸ್ಥೋ ಬಲೀ ದೋಷಃ ಪ್ರಾಕ್ ತಂ ಸ್ವೈರೌಷಧೈರ್ಜಯೇತ್ ||೧೯೪||

ನಮನೈರ್ವಾ ವಿರೇಕೈರ್ವಾ ಬಸ್ತಿಭಿಃ ಶಮನೇನ ವಾ ||

ಇತ್ಯುಕ್ತಮಾವೃತೇ ವಾತೇ ಪಿತ್ತಾದಿಭಿಯುಥಾಯಥಮಾ ||೧೯೫||

ಅರ್ಥ— ವಾತ ಪಿತ್ತ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತಃಸ್ಥುಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ವಾತದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮಿಶ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೮೦|| ವಾಯುವು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿರಲು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೊದಲು ಶೀತ, ಆಮೇಲೆ ಉಷ್ಣ, ಮೊದಲು ಉಷ್ಣ, ಆಮೇಲೆ ಶೀತ, ಹೀಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಜೀವನೀಯ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಘೃತವನ್ನು (ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೋಕ್ತ) ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೮೧|| ಜಾಂಗಲಮಾಂಸ, ಜನೇ, ಅಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ

ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ) ಯಾವನು ಬಸ್ತಿ, ಪ್ರೇರಬಸ್ತಿ, ಪಿರೇಚನ, ಪ್ರೇರವಾಸ, ಲಘು ಪಂಚಮೂಲ, ಕ್ಷೃಂಗಂಜಿಗಳ ಕಷಾಯ, ||೧೮೩|| ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಕ್ಷೃಂಗಜೇಗಳ ಕಷಾಯದಿಂದ ಸಿಂಧುವಾಡಿದ ಕೈಲ, ಫ್ಯೂರ ಪ್ರೇರಗಳಿಂದಲೂ ಲಘುಪಂಚಮೂಲದ ಕಷಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ತಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಸೇಚನ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೮೪|| ವಾಯುವು ಕಫದಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಜವೆಯ ಅನ್ನ, ಜಾಂಗಲದೇವ ಮೃಗಸಕ್ಷಿಗಳ ಮಾಂಸ, ಸ್ವೇದ, ನಿರೂಹಬಸ್ತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಮನ ಮತ್ತು ಪಿರೇಚನ ||೧೮೫|| ಹಳೇಮುಪ್ಪ, ಎಳ್ಳು, ಮತ್ತು ಸಾಸಿವೆಗಳು ಎಣ್ಣೆಗಳು ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. ವಾತವು ಕಫಪಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಪಿತ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು. ||೧೮೬|| ಕಫವು ಅಮಾರಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ವಮನವನ್ನು, ಪಕ್ಷಾರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪಿರೇಚನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಸ್ವೇದದಿಂದ ಕರಗಿದ ಕಫವು ಪಕ್ಷಾತ್ರಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪ ಪಿತ್ತದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅವುಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಬೇಕು ||೧೮೭|| ಕಫದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತವನ್ನು ಉಷ್ಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಮೂತ್ರ ಹ ಕದ ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪಿತ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತವನ್ನು ಹಾಲುಹಾಕಿದ ನಿರೂಹಗಳಿಂದಲೂ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ||೧೮೮|| ಮಧುರ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೈಲಗಳಿಂದ ಅನುವ ಸನ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಕಫ ಯುಕ್ತವಾತವು ತಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಧೂಮನಸ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೮೯|| ಪಿತ್ತ ಕಫಗಳು ಹೋಗಲು ವಾತವು ಹೃದಯ ಸ್ತೋತಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಾತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೯೦|| ವಾತವು ರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ವಾತರಕ್ತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅನು ವಾತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸೂತ ಸುತ ಮೇಷೋನಾಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೯೧|| ವಾತವು ಸೂಂಸದಿಂದ ಅವೃತವಾಗಿರಲು ಸ್ವೇದ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಮಾಂಸದಸ, ಹಾಲು, ಮತ್ತು ಸ್ವೇದಗಳು ಹಿತಕರವು. ವಾತವು ಅಸ್ಥಿ ಮಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿರಲು ನುಸು ಸ್ವೇಹವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಶುಕ್ರದಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶುಕ್ರಗತ ವಾತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೯೨|| ವಾಯುವು ಅನ್ನದಿಂದ ಅವೃತವಾಗಿರಲು ವಮನವನ್ನೂ ವಾಚನ, ದೀಪನ, ಔಷಧ ಲಘು ಅಪಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ವಾತವು ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಮೂತ್ರಲ ಔಷಧ, ಸ್ವೇದ, ಉತ್ತರ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೯೩|| ವಾಯುವು ಮೂದಲ್ಲೆ ಇದ್ದರೆ

ಔಷಧ ಏಣ್ಣೆ, ಬಸ್ತಿ, ಪಿರೀಚಕ ಸ್ನೇಹಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ದೋಷಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಶೋಧನ, ಶಮನ ಔಷಧಗಳಿಂದಲೇ ||೧೯೪|| ಅಂದರೆ ಕಫವು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ವಮನವನ್ನು ಅಥವಾ ಜೇನು ತುಪ್ಪವನ್ನೂ, ಪಿತ್ತವು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಅಥವಾ ಘೃತವನ್ನು, ವಾತವು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ತೈಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳೆಯಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪಿತ್ತ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ವಾತಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ||೧೯೫||

ವಾತಗಳ ಪರಸ್ಪರಾವರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಾರುತಾನಾಂ ಚ ಪಂಚಾನಾಮನ್ಯೋನ್ಯಾವರಣಂ ಶೃಣು ||
ಲಿಂಗಂ ವ್ಯಾಸಸಮಾಸಾಭ್ಯಾಮುಚ್ಯಮಾನಂ ಮಯಾನಘ ||೧೯೬||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಐದು ವಾಯುಗಳ ಪರಸ್ಪರಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಅವರಣಗಳನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಕೇಳಿರಿ. ||೧೯೬||

ಪ್ರಾಣೋ ವೃಣೋತ್ಕದಾನಾದೀನ್ ಪ್ರಾಣಂ ವೃಣ್ವಂತಿ ತೇಷು ಚ ||
ಉದಾನಾದ್ಯಾಸ್ತಥಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸರ್ವ ಏವ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ||೧೯೭||
ವಿಂಶತಿರ್ವರಣಾನ್ಯೇತಾನ್ಯಲ್ಪಣಾನಾಂ ಪಸಸ್ವರಮ್ ||
ಮಾರುತಾನಾಂ ಚ ಪಂಚಾನಾಂ ತಾನಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರತರ್ಕಯೇತ್ ||೧೯೮||

ಅರ್ಥ— ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವು ಉದಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆವರಿ ಸುವದು. ಅವಾದರೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಆವರಿಸುವವು. ಉದಾನಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಆವರಿಸುವವು. ||೧೯೭|| ಪ್ರಬಲವಾದ ಈ ಐದು ವಾಯುಗಳ ಅವರಣಗಳು ೨೦ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲೋಚಿಸಬೇಕು. ||೧೯೮||

ಟಿಪ್ಪಣಿ:— ೧ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಉದಾನ ೨ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಸಮಾನ ೩ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ತನ್ಯಾನ ೪ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೫ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೬ ಸಮಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೭ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೮ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೯ ಸಮಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೦ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೧೧ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೨ ಸಮಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೩ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೧೪ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೫ ಸಮಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೬ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೧೭ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೮ ಸಮಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೧೯ ಪ್ರಾಣಾವೃತ ಅಪಾನ ೨೦ ಉದಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ

ವೃತ ಪ್ರಾಣ ೭ ವ್ಯಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೮ ಅಪಾನಾವೃತ ಪ್ರಾಣ ೯ ಉದಾನಾವೃತ
ಸಮಾನ ೧೦ ಉದಾನಾವೃತ ವ್ಯಾನ ೧೧ ಉದಾನಾವೃತ ಅಪಾನ ೧೨ ಸಮಾನಾ
ವೃತ ಉದಾನ ೧೩ ವ್ಯಾನಾವೃತ ಉದಾನ ೧೪ ಅಪಾನಾವೃತ ಉದಾನ ೧೫ ಸಮಾ
ನಾವೃತ ವ್ಯಾನ ೧೬ ಸಮಾನಾವೃತ ಅಪಾನ ೧೭ ವ್ಯಾನಾವೃತ ಸಮಾನ ೧೮ ಅಪಾ
ನಾವೃತ ಸಮಾನ ೧೯ ವ್ಯಾನಾವೃತ ಅಪಾನ ೨೦ ಅಪಾನಾವೃತ ವ್ಯಾನ ಇವು ಇಪ್ಪತ್ತು
ಅವನಗಳು)

||೧೯೮||

ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಶೂನ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾಸ್ಥೈತಿಬಲವ್ಯಯಮ್ ||

ವ್ಯಾನೇ ಪ್ರಾಣಾವೃತೇ ಲಿಂಗಂ ಕರ್ಮ ತತ್ರೋರ್ಧ್ವಜತ್ತ್ರಕಮ್ ||೧೯೯||

ಸ್ವೇದೋತ್ಪಥಂ ಲೋಮಹರ್ಷಗೋಷಃ ಸುಪ್ತಗಾತ್ರತಾ ||

ಪ್ರಾಣೇ ವ್ಯಾನಾವೃತೇ ತತ್ರ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತಂ ವಿರೇಚನಮ್ ||೨೦೦||

ಪ್ರಾಣಾವೃತೇ ಸಮಾನೇ ಸ್ಫುರ್ಜಡಗದ್ಗದಮೂಕತಾಃ ||

ಚರುಃಪ್ರಯೋಗಃ ಶಸ್ಯಂತೇ ಸ್ನೇಹಾಸ್ತತ್ರ ಸಯಾಪನಾಃ ||೨೦೧||

ಸಮಾನೇನಾವೃತೇ ಪ್ರಾಣೇ ಗ್ರಹಣೇಪಾರ್ಶ್ವ ಹೃದ್ಗದಾಃ ||

ಶೂಲಂ ಚಾಮಾಶಯೇ ತತ್ರ ದೀಪನಂ ಸರ್ಪಿರಿಷ್ಯತೇ ||೨೦೨||

ಶಿರೋಗ್ರಹಃ ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯೋ ನಿಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಸಂಗ್ರಹಃ ||

ಹೃದ್ರೋಗೋ ಮುಖಶೋಷಶ್ಚಾಪ್ಯುದಾನೇ ಪ್ರಾಣಸಂವೃತೇ ||೨೦೩||

ತತ್ರೋರ್ಧ್ವಂ ಭಾಗಿಕಂ ಕರ್ಮ ಕಾರ್ಯಮಾಶ್ವಾಸನಂ ತಥಾ ||

ಕರ್ನೋರ್ಜೋಬಲವರ್ಣಾನಾಂ ನಾಶೋ ಮೃತ್ಯುರಥಾಪಿ ಚ ||೨೦೪||

ಉದಾನೇನಾವೃತೇ ಪ್ರಾಣೇ ತಂ ಶನೈಃ ಶೀತವಾರಿಣಾ ||

ಸಿಂಚೇದಾಶ್ವಾಸಯೇಚ್ಛ್ವಾನಂ ಸುಖಂ ಚೈವೋಪಸಾದಯೇತ್ ||೨೦೫||

ಉರ್ಧ್ವಗೇನಾವೃತೇಃ ಪಾನೇ ಭರ್ದಿಃ ಶ್ವಾಸಾದಯೋ ಗದಾಃ ||

ಸ್ಯುವಾತೇ ತತ್ರ ಬಸ್ತಾದಿ ಭೋಜ್ಯಂಚೈವಾನುಲೋಮನಮ್

||೨೦೬||

ನೋಹೋಲ್ಬಾಗ್ನಿರತೀಸಾರ ಉರ್ಧ್ವಗೇಃ ಪಾನಸಂವೃತೇ ||

ವಾತೇ ಸ್ಯುವಮನಂ ತತ್ರ ದೀಪನಂ ಗ್ರಾಹಿ ಚಾಸನಮ್ ||೨೦೭||

ಭರ್ತ್ಯಾಧ್ಮಾನಮುದಾವರ್ತೋ ಗುಲ್ಮಾರ್ತಿಃ ಪರಿಕರ್ತಿಕಾ ||

ಲಿಂಗಂ ವ್ಯಾನಾವೃತೇಃ ಪಾನೇ ತಂ ಸ್ನಿಗ್ಧೈರನುಲೋಮಯೇತ್

||೨೦೮||

ಅಪಾನೇನಾವೃತೇ ವ್ಯಾನೇ ಭವೇದ್ ವಿಣ್ಮೂತ್ರರೇತಸಾಮ್ ||
 ಅತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಸರ್ವಂ ಸಂಗ್ರಹಣಂ ಹಿತಮ್ ||೨೦೯||
 ಮೂರ್ಛಾ ತಂದ್ರಾ ಪ್ರಲಾಪೋಽಂಗಸಾದೋಽಗ್ನೋ ಜೋಬಲ-
 ಕ್ಷಯಃ ||
 ಸಮಾನೇನಾವೃತೇ ವ್ಯಾನೇ ವ್ಯಾಯಾಮೋ ಲಘುಭೋಜನಮ್ ||
 ||೨೧೦||

ಸ್ತಬ್ಧತಾಲ್ಪಾಗ್ನಿತಾ ಸ್ವೇದಶ್ಚೇಷ್ವಾಹಾನಿರ್ನಿಮಿಲನಮ್ ||
 ಉದಾನೇನಾವೃತೇ ವ್ಯಾನೇ ತತ್ರ ಪಥ್ಯಂ ಮಿತಂ ಲಘು ||೨೧೧||
 ಪಂಚಾನ್ಮೋಃನ್ಯಾವೃತಾನೇನಂ ವಾತಾನ್ ಬುದ್ಧೇತ ಲಕ್ಷಣೈಃ ||
 ಏಷಾಂ ಸ್ವಕರ್ಮಣಾಂ ಹಾನಿರ್ವೃದ್ಧಿರ್ವಾ ವರಣೇ ಮತಾ ||೨೧೨||

ಅರ್ಥ— ವ್ಯಾನವಾಯುವು ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬಲಹೀನವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಬಲಗಳು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಜತ್ಯವಿನ ಉರ್ಧ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೯೯|| ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ವ್ಯಾನವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಬಹಳ ಜೀವರು ಬರುವರು. ರೋಮಾಂಚಗಳೇನು ವವು. ತ್ವಚೆಯು ದುಷ್ಟವಾಗುವದು. ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನವು ಅಳಿಯುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹ ಹಾಕಿದ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೦|| ಸಮಾನ ವಾಯುವು ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಪಾಣಿಯು ಜಡವಾಗುವದು; ಅಥವಾ ನಡಗುವದು; ಅಥವಾ ನೀಂತೇ ಹೋಗುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ಪಾನ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿ, ನಸ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಯಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೧|| ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಸಮಾನ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಲು ಸಂಗ್ರಹಣೆ, ಪಾರ್ಶ್ವ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ರೂಲ ಉಂಟಾಗುವವು. ಅಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ರೂಲವಾಗುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ದೀಪಕ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಘೃತವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೨|| ಉದಾನ ವಾಯುವು ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಸಂವೃತವಾಗಲು ತಲೆಹಿಡಿಯೋಣ, ನೆಗುಳಿ, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗೋಣ, ಹೃದ್ರೋಗ, ಮುಖರೋಷಗಳಂಟಾಗುವವು. ||೨೦೩|| ಇದಕ್ಕೆ ಉರ್ಧ್ವಭಾಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಆಶ್ವಾಸನಗಳು ಉಪಾಯಗಳು. ಪ್ರಾಣವು

ಉದಾನದಿಂದ ಸಂವೃತವಾಗಲು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಯ, ಉರ್ಜ (ಉತ್ಸಾಹ), ಬಲವರ್ಣಗಳ ನಾಶವಾಗುವದು. ಅಥವಾ ಮೃತ್ಯುವು ಬರುವದು. ||೨೦೪||
ಅದಕ್ಕೆ ತಣ್ಣೀರಿನ ಸ್ನಾನ, ಆರ್ದ್ರಾಸನ, ಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೫||
ಉದಾನವಾಯುವಿನಿಂದ ಅಪಾನವಾಯುವು ಆವೃತವಾಗಲು ವಾಂತಿ, ಶ್ವಾಸ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಸ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವ್ಯುಗ್ರವನ್ನು ವಾತ, ಅನಿಲೋಮನ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೬||
ಅಪಾನ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಉದಾನವಾಯುವು ಆವೃತವಾಗಲು ಮೋಹ, ಅಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯ, ಅತಿಸಾರಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಅದಕ್ಕೆ ವಮನ, ದೀಪಕ, ಸ್ತಂಭಕ ಆಹಾರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೭||
ಅಪಾನವಾಯುವು ವ್ಯಾನವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ವಾಂತಿ, ಹೊಟ್ಟೆಯಬುಬ್ಬು, ಉದಾವರ್ತ, ಗುಲ್ಮ, ರೋಲ, ಗುಣದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಹೀಡೆ, ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವವು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಿಗ್ಗ ಆಹಾರ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಅನಿಲೋಮನ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೦೮||
ವ್ಯಾನ ವಾಯುವು ಅಪಾನ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮಲ, ಮೂತ್ರ, ಶುಕ್ರಗಳ ಅತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಸ್ತಂಭಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹಿತಕರವು. ||೨೦೯||
ಅಪಾನವಾಯುವು ಸರ್ವಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮೂರ್ಚ್ಛೆ, ತಂದ್ರ, ಬಡಬಡಿಸೋಣ, ಸಿತ್ರಾಣ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ, ವಿಷ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುವದು. ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಯಾಮ ಹಗುರು ಆಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೦||
ವ್ಯಾನವು ಉದಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ರೋರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಬ್ಧತ, ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ, ಜಿಹ್ವಾ, ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟತೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚೋಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವವು. ಅಲ್ಲಿ ಹಗುರು ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೧||
ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಆವೃತವಾದ ಐದು ವಾತಗಂಧನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ:— ಆವೃತವಾಯುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಷ್ಟವಾಗುವವು. ಅವ ರಕ ವಾಯುವಿನ ಕಾರ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿರುವದು. ||೨೧೨||

ಯಥಾಸ್ಥೂಲಂ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಮೇತದಾರಣೇ ಪ್ರಥಮ್ ||

ಸ್ವಲಿಂಗಭೇಷಜಂಸಮ್ಯಕ್ ಶೃಣುಮೇಬುದ್ಧಿವೃದ್ಧಯೇ ||೨೧೩||

ಸ್ಥಾನಾನ್ಯವೇಕ್ಷ್ಯ ವಾತಾನಾಂ ವೃದ್ಧಿಂ ಹಾನಿಂ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ||

ದ್ವಾದಶಾವರಣಾನ್ಯನ್ಯಾನ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯ ಭಿಷಗ್ ಜಿತಮ್ ||೨೧೪||

ಕುರ್ಯಾದಭ್ಯಂಜನಸ್ನೇಹನಸ್ಯಪಾನಾದಿ ಸರ್ವಶಃ ||
 ಉಷ್ಣಂ ಕ್ರಮಮನುಷ್ಣಂ ಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸಾದವಚಾರಯೇತ್ || ೨೧೫ ||
 ಉದಾನಂಯೋಜಯೇದೂರ್ಧ್ವ ಮಸಾನಂ ಚಾನುಲೋಮನಮ್ ||
 ಸಮಾನಂ ಶಮಯೇಚ್ಛೈವ ತ್ರಿಧಾ ವ್ಯಾನಂ ಚ ಯೋಜಯೇತ್ || ೨೧೬ ||

ಪ್ರಾಣೋ ರಕ್ಷ್ಯಶ್ಚತುರ್ಭ್ಯೋಽಪಿ ಸ್ಥಾನೇ ಹ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಧ್ರುವಮ್ ||
 ಸ್ವಸ್ಥಾನಂ ಗಮಯೇದೇವಂ ವೃತಾನೇತಾನ್ವಿನೂರ್ಗಗಾನ್ || ೨೧೭ ||
 ಮೂರ್ಛಾರ್ಥ ದಾಹೋ ಭ್ರಮಃ ಶೂಲಂ ವಿದಾಹಃ ಶೀತಕಾಮಿತಾ ||
 ಭರ್ಧನಂ ಚ ವಿದಗ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಾಣೇಪಿತ್ತಸಮಾವೃತೇ || ೨೧೮ ||
 ಷ್ಮೀವನಂ ಕ್ಷವಥೂದ್ಗರೋ ನಿಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಸಂಗ್ರಹಃ ||
 ಪ್ರಾಣೇ ಕಫಾವೃತೇ ರೂಪಾಣ್ಯರುಚಿಶ್ಚರ್ದೀರೇವ ಚ || ೨೧೯ ||
 ಮೂರ್ಛಾರ್ಥಾನಿ ಚ ರೂಪಾಣಿ ದಾಹೋ ನಾಭ್ಯುರಸೋಃ ಕ್ಲಮಃ ||
 ಓಜೋಭ್ರಂಶಶ್ಚ ಶ್ವಾಸಶ್ಚಾಪ್ಯುದಾನೇ ಪಿತ್ತಸಂವೃತೇ || ೨೨೦ ||
 ಅವೃತೇ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣೋದಾನೇ ವೈವರ್ಣ್ಯಂ ವಾಕ್ಸ್ವರಗ್ರಹಃ ||
 ದೌರ್ಬಲ್ಯಂ ಗುರುಗಾತ್ರತ್ವಮರುಚಿಶ್ಚೋಷಜಾಯತೇ || ೨೨೧ ||
 ಅತಿಸ್ತೇದಸ್ತೃಷಾ ದಾಹೋ ಮೂರ್ಛಾರ್ಯೋಽರತಿರೇವ ಚ ||
 ಪಿತ್ತಾವೃತೇ ಸಮಾನೇ ಸ್ಯುರುಪಘಾತಸ್ತಥೋಷ್ಮಣಃ || ೨೨೨ ||
 ಅಸ್ತೇದೋ ವಹ್ನಿಮಾಂದ್ಯಂ ಚ ರೋಮಹರ್ಷಸ್ತಥೈವ ಚ ||
 ಕಫಾವೃತೇ ಸಮಾನೇ ಸ್ಯುರ್ಗಾತ್ರಾಣಾಂ ಚಾತಿಶೀತತಾ || ೨೨೩ ||
 ವ್ಯಾನೇ ಪಿತ್ತಾವೃತೇ ತು ಸ್ಯಾದ್ ದಾಹಃ ಸರ್ವಾಂಗಗಃ ಕ್ಲಮಃ ||
 ಗಾತ್ರವಿಕ್ಷೇಪಸಂಗಶ್ಚ ಸಂತಾಪಶ್ಚ ಸವೇದನಃ || ೨೨೪ ||
 ಗುರುತಾ ಸರ್ವಗಾತ್ರಾಣಾಂ ಪರ್ವಸಂಧ್ಯಸ್ಥಿಜಾ ರುಜಾ ||
 ವ್ಯಾನೇ ಕಫಾವೃತೇ ಲಿಂಗಂ ಗತಿಸಂಗಸ್ತಥಾ ರುಜಃ || ೨೨೫ ||
 ಹಾರಿದ್ರಮೂತ್ರವಚಸ್ತ್ವಂ ತಾಪಶ್ಚ ಗುದಶೇಫಸೋಃ ||
 ಲಿಂಗಂಪಿತ್ತಾವೃತೇಽಸಾನೇ ರಜಸಶ್ಚಾಭಿವರ್ತನಮ್ || ೨೨೬ ||
 ಭಿನ್ನಾಮಶ್ಲೇಷ್ಮಸಂಸೃಷ್ಟಗುರುವರ್ಚಸ್ಯವರ್ತನಮ್ ||
 ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾ ಸಂವೃತೇಽಸಾನೇ ಕಫಮೇಹಸ್ಯ ಚಾಗಮಃ || ೨೨೭ ||

ಅರ್ಥ— ಅವರಣವಾಗಲು ಉಂಟಾಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲ ರೂಪದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆವು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು; ||೨೧೩|| ವಾತಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕರ್ಯಗಳ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಬೇರೆ ಹನ್ನರಡು ಅವರಣಗಳುಂಟಾದವವೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಂದು ||೨೧೪|| ಅಭ್ಯಂಗ, ಸ್ಪೇಶಪಾಸ, ನಸ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಶೀತ ಉಷ್ಣ ಕ್ರಮವನ್ನು ನೃತ್ಯಾಸದಿಂದ (ಒಂದಾದ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಹೀಗೆ) ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೫|| ಉದಾಸ ವಾಯುವು ಆವೃತವಾಗಲು ಅದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಪಾಸವಾಯುವು ಆವೃತವಾಗಲು ಅದನ್ನು ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆವೃತ ಸಮಾಸವಾಯುವಿಗೆ ಶಮನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮೂರು (ಉಧ್ವ, ಅನುಲೋಮನ, ಶಮನ) ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೧೬|| ನಾಲ್ಕು ವಾಯುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಅದು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಾದಿಬಿಟ್ಟು ಆವೃತ ವಾಯುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಬೇಕು. ||೨೧೭|| ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಸಿತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮೂರ್ಚ್ಛೆ, ದಾಹ, ಭ್ರಮ, ಶೂಲ, ಪಿದಾಹ, ಶೀತಪದಾರ್ಥಗಳ ಇಚ್ಛೆ, ವಿವಗ್ಧ, ಅನ್ನದ ವಾಂತಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವವು. ||೨೧೮|| ಪ್ರಾಣವು ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರಲು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಉಗುಳೋಣ. ನೀಸು, ತೇಗು, ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸಗಳು ತಟ್ಟಿಸೋಣ, ಅರುಚಿ, ವಾಂತಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವವು. ||೨೧೯|| ಉದಾಸವು ಸಿತ್ತಸಂವೃತವಾಗಲು ಮೂರ್ಚ್ಛೆ, ದಾಹ, ಭ್ರಮ ಮುಂತಾದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೊಕ್ಕುಳು ಎದೆಗಳಲ್ಲಿ ದಾಹ, ಸಿತ್ತಾಣ, ಓಜದನಾಶ, ಶ್ವಾಸಗಳುಂಟಾಗುವವು ||೨೨೦|| ಉದಾಸವು ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ವಿವರ್ಣತೆ, ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧ, ಅಶಕ್ತಿ, ಶರೀರವು ಜಡವಾಗೋಣ, ಅರುಚಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳುಂಟಾಗುವವು. ||೨೨೧|| ಸಮಾವು ಸಿತ್ತವೃತವಾಗಲು ಬಹಳ ಜಿವರು, ನೀರಡಿಕೆ, ದಾಹ, ಮೂರ್ಚ್ಛೆ, ಜೈನವಿಲ್ಲದಿರೋಣ, ಶರೀರದ ಉಷ್ಣತೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗೋಣ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ||೨೨೨|| ಸಮಾಸವು ಕಫಾವೃತವಾಗಲು ಜಿವರು ಬಾರದು. ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ ರೋಮಾಂಚನಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳು ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಾಗುವವು. ||೨೨೩|| ವ್ಯಾಸವು ಸಿತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ದಾಹ, ಎಲ್ಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿ

ದಣವು, ಕೈಕಾಲುಗಳು ಅಗಲಾಡದಂತೆ ಅಗೋಣ, ಸಂತಾಪ, ವೇದನೆಗಳು ಇರುವವು ||೨೨೪|| ವ್ಯಾಸವು ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಎಲ್ಲ ಅಪಯವಗಳು ಭಾರವೆಸಿಸುವವು. ಸಂಧಿ ಎಲವುಗಳು ನೋಯುವವು. ನಡೆಯಲು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಾರದು. ಮತ್ತು ಆಗ್ನಿ ನೋವುಂಟಾಗುವವು. ||೨೨೫|| ಅವಾಸವು ಸಿತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಮಲಮೂತ್ರಗಳು ಹಳದಿಯಾಗುವವು. ಗುದ ಶಿಶ್ನಗಳು ಕಾಯುವವು. ರಜದ ಸ್ರಾವವಾಗುವದು. ||೨೨೬|| ಅವಾಸವು ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಒಡಕ ಒಡಕ, ಅನುಕಫಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಡವಾದ ಮಲವು ಬೀಳುವದು. ಕಫ ಮೋಹವುಂಟಾಗುವದು. ||೨೨೭||

ಮಿಶ್ರ ಆವರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ತು ಮಿಶ್ರತ್ವಂ ಪಿತ್ತಸ್ಯ ಚ ಕಫಸ್ಯ ಚ ||

ಉಪಲಕ್ಷ್ಯ ಭಿಷಗ್ ವಿದ್ವಾನ್ ಮಿಶ್ರಮಾವರಣಂ ವದೇತ್ ||೨೨೮||

ಅರ್ಥ— ಜಾಣನಾದ ವೈದ್ಯನು ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕಫದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮಿಶ್ರವಾಗಿವೆರೆ ಮಿಶ್ರ ಆವರಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ||೨೨೮||

ಯದ್ ಯಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸ್ಥಾನಂ ತತ್ರೇತಕಾ ಸ್ಥಿತೌ ||

ದೋಷೌ ಬಹುವಿಧಾನ್ ವ್ಯಾಧೀನ್ ದರ್ಶಯೇತಾಂ ಯಥಾನಿಜಮ್ ||೨೨೯||

ಆವೃತಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಪಿತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಣಂ ಚೋದಾನಮೇವ ಚ ||

ಗರೀಯಸ್ತ್ವೇನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಭಿಷಜಃ ಶಾಸ್ತ್ರಚಕ್ಷುಷಃ ||೨೩೦||

ವಿಶೇಷಾಜೀವಿತಂ ಪ್ರಾಣೇ ಉದಾನೇ ಸಂಶ್ರಿತಂ ಬಲಂ ||

ಸ್ಯಾತ್ ತಯೋಃ ಪೀಡನಾದ್ ಹಾನಿರಾಯುಷಶ್ಚ ಬಲಸ್ಯ ಚ ||೨೩೧||

ಸರ್ವೇಷು ತೇ ಪರಿಜ್ಞಾತಾಃ ಪರಿಸಂವತ್ಸರಾಸ್ತಥಾ ||

ಉಪೇಕ್ಷಣಾದಸಾಧ್ಯಾಃ ಸ್ಯುರಥವಾ ದುರುಪಕ್ರಮಾತ್ ||೨೩೨||

ಹೃದ್ರೋಗೋ ಪಿಪ್ಲಧಿಃ ಪ್ಲೀಹಾ ಗುಲ್ಮೋತಿಪಾರ ಏವ ಚ ||

ಭವಂತ್ಯುಪದ್ರವಾಸ್ತೇಷಾಮಾವೃತಾನಾಮುಪೇಕ್ಷಣಾತ್ ||೨೩೩||

ತಸ್ಮಾದಾವರಣಂ ವೈದ್ಯಃ ಪವನಸ್ಯೋಪಲಕ್ಷಯೇತ್ ||

ಸಂಚಾತ್ಕಸ್ಯ ವಾತೇನ ಪಿತ್ತೇನ ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾಪಿ ವಾ ||೨೩೪||

ಭಿಷಗ್ ಜಿತ್ವೈಸ್ತತಃ ಸಮ್ಯಗ್ರಪಲಸ್ಯ ನಮಾಚರೇತ್ ||
 ಅನಭಿಷ್ಯಂದಿಭಿಃ ಸ್ನಿಗ್ಧೈಃ ಸ್ತೋತಸಾಂ ಶುದ್ಧಿಕಾರಕೈಃ ||೨೩೫||
 ಕಫಪಿತ್ತಾವಿರುದ್ಧಂ ಯತ್ ಯಚ್ಚ ವಾತಾನುಲೋಮನಮ್ ||
 ಸರ್ವಸಾಧನಾವೃತೇಪ್ಯಾಶು ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಮಾರುತೇ ಹಿತಮ್ ||೨೩೬||
 ಯಾಪನಾ ಬಸ್ತಯಃ ಪ್ರಾಯೋ ಮಧುರಾಃ ಸಾನುವಸನಾಃ ||
 ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಬಲಾಧಿಕ್ಯಂ ವೃದ್ಧಿ ವಾ ಸ್ರಂಸನಂ ಹಿತಮ್ ||೨೩೭||
 ರಸಾಯನಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮುಪಯೋಗಃ ಪ್ರಶಸ್ತತೇ ||
 ರೈಲಸ್ಯ ಜತುನೋಃ ತ್ಯಥಂ ಪಯಸಾ ಗುಗ್ಗುಲೋಸ್ತಥಾ ||೨೩೮||
 ಲೇಹಂ ವಾ ಭಾರ್ಗವಪ್ರೋಕ್ತಮಭ್ಯ ಸೇತ್ ಕ್ಷೀರಭುಜಾ ನರಃ ||
 ಅಭಯಾಮಲಕೀಯೋಕ್ತಾನೇಕಾದಶ ಮಿಶ್ರಾಶನಃ ||೨೩೯||
 ಅಪಾನೇನಾವೃತೇ ಸರ್ವಂ ದೀಪನಗ್ರಾಹಿ ಭೇಷಜಂ ||
 ವಾತಾನುಲೋಮನಂ ಯಚ್ಚ ಪಕ್ವಾಶಯವಿರೋಧನಮ್ ||೨೪೦||
 ಇತಿ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಮಾವೃತಾನಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
 ಪ್ರಾಣಾದೀನಾಂ ಭಿಷಕ್ ಕುರ್ಯಾದ್ ವಿತರ್ಕ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ತತ್ ||೨೪೧||

ಅರ್ಥ— ೨ ಸ್ವಚ್ಛವಸ್ತು ವೈದ್ಯನು ಕಫಪಿತ್ತಗಳಿಂದ ಅವೃತವಾದ ಪ್ರಾಣ ಉದಾಗಳನ್ನು ಮೂವತ್ತದ್ದಾಗಿ ವಿಭಜಿಸುವರು. ||೨೩೫|| ಹಿರೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಾಣನಾಯಕನಲ್ಲಿ ಜೀವಿತಕ್ಕೂ, ಅಪಾನದಲ್ಲಿ ಬಲವೂ ಅಶ್ರಯವಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ವಿಲೇವಾರಿಯ ಅಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು ಹೋಗುವವು. ||೨೩೬|| ಈ ಅವೃತಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಅಗದೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಹೋದರೆ, ಅಥವಾ ಅವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅಥವಾ ಸರಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅವು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುವವು. ||೨೩೭|| ಅವೃತವಾಯುಗಳ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೃದ್ರೋಗ, ವಿದ್ರಧಿ, ಪ್ಲೀಹ, ಗುಲ್ಮ, ಅತಿಸಾರ, ಈ ಉಪದ್ರವಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ||೨೩೮|| ಅದರಿಂದ ವೈದ್ಯನು ಐದು ಪ್ರಕಾರದ ವಾಯುವಿಗೆ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳೆಂಬವುಗಳನ್ನು ಅವರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ||೨೩೯|| ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ಕಫ ಕಾರಕವಲ್ಲದ ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಮತ್ತು ಸ್ತೋತಸ್ಸುಗಳನ್ನು ರುದ್ಧಮಾಡುವ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. || ೨೪೦ ||

ವಾಯುವು ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿ ಕಫ ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದ ವಾತವನ್ನು ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ತೀವ್ರ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಹಿತವಾಗುವದು ||೨೩೬|| ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳು, ಮಧುರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಬಸ್ತಿಗಳು, ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿಗಳು ಹಿತಕರವಾಗುತ್ತವೆ. ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೆ ಮೃದುವಾದ ವಿರೇಚನವು ಹಿತಕರವಾಗುವದು. ||೨೩೭|| ಎಲ್ಲ ರಸಾಯನಗಳ ಉಪಯೋಗ ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಶಿಲಾಜಿತು, ಗುಗ್ಗುಲಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಬಹಳ ವಾಗಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ||೨೩೮|| ಹಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಇದ್ದು ಚ್ಯವನ ಪ್ರಾಶ್ನ ಲೇಹವನ್ನು, ಅಥವಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಹಾರ ಮಾಡುತ್ತ 'ಅಭಯಾಮಲಕೀಯ' ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ೧೧ ರಸಾಯನಗಳನ್ನು ಬಹುದಿನದ ಸ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರ ಬೇಕು. ||೨೩೯|| ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಾಯುಗಳು ಅಪಾನದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ದೀಪಕಸ್ತಂಭಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಔಷಧಗಳೂ, ವಾತದ ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಪಕ್ವಾಶಯ ಶೋಧನ ಮಾಡುವ ಔಷಧಗಳು ಹಿತಕರವು ||೨೪೦|| ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆವೃತ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪ ಟ್ಟಿತು. ಇದನ್ನು ಅಲೋಚಿಸಿ ವೈದ್ಯನು ವಿರೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕು. ||೨೪೧||

ಪಿತ್ತಾವೃತೇ ತು ಪಿತ್ತಘ್ನೈರ್ಮಾರುತಸ್ಯಾನುಲೋಮನೈಃ ||
ಕಫಾವೃತೇ ಕಫಘ್ನೈಶ್ಚ ಭಿಷಕ್ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಮ್ ||೨೪೨||

ಲೋಕೇನಾಯ್ವರ್ಕಸೋಮಾನಾಂ ದುರ್ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಯಥಾಗತಿಃ ||
ತಥಾ ಶರೀರೇ ವಾತಸ್ಯ ಪಿತ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಕಫಸ್ಯ ಚ ||೨೪೩||

ಕ್ಷಯಂ ವೃದ್ಧಿಂ ಸಮತ್ವಂ ಚ ತಥೈವಾವರಣಂ ಭಿಷಕ್ ||
ವಿಜ್ಞಾಯ ಪನನಾದೀನಾಂ ನ ಪ್ರಮುದ್ಯತಿ ಕರ್ಮಸು ||೨೪೪||

ಅರ್ಥ— ವಾಯುವು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಲು ಪಿತ್ತನಾಶಕ, ಮತ್ತು ವಾತದ ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡುವ ಔಷಧಗಳಿಂದ, ಕಫದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಫನಾಶಕ ಮತ್ತು ವಾತಾನುಲೋಮನ ಔಷಧಗಳಿಂದ ವೈದ್ಯನು ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೪೨|| ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರರ ಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಕಠಿಣವಾಗಿದೆಯೋ

ಇಸ್ಮತೋಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಗಾತ್ರದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ನಂತರ ತಯ್ಯಕ್ತಗಾದ ವಾತ ರಕ್ತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಾಲೋ ವಾತರಕ್ತಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆವು.

೧೨ ಚ ಸ್ಮಾಹ ಭಗವಾನಾತ್ರೇಯಃ ||

ಅರ್ಥ— ಪೂಜ್ಯರಾದ ಅತ್ರೇಯ ಮುನಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಯತಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಮಾಸೀನಮೃಷಿಮಧ್ಯೇ ಪುನರ್ವಸುಮ್ ||
ಪೃಷ್ಠವಾನ್ ಗುರುಮೇಕಾಗ್ರಮಗ್ನಿವೇಲೋಗ್ನಿವರ್ಚಸಮ್ ||೧||
ಅಗ್ನಿಮಾರುತತುಲ್ಯಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಸ್ಯಾನಿಲಾಸೃಜೋಃ ||
ಹೇತುಲಕ್ಷಣಭೈಷಜ್ಯಾನ್ಯಥಾಸ್ಮೈ ಗುರುರಬ್ರವೀತ್ ||೨||

ಅರ್ಥ— ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದ ಹವನ ವಿಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಋಷಿ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೂಸಿಗಿ, ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ರೇಷ್ವರಿಯಾದ, ವಿಕಾಗ್ರವು ಪುಷ್ಪಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿವೇದರು ||೧|| ಬೆಂಕಿಗಾಳಿಗಳಂತಿರುವ, ವಾತರಕ್ತಗಳ ವಿವಿಧವಾದ ವಾತರಕ್ತರೋಗದ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ, ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಅವರಿಗೆ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದರು.

ವಾತರಕ್ತ ಕಾರಣ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಲವಣಾನ್ಲ ಕಟುಕೃಷ್ಣ ರಸ್ನಿ ಗ್ಧೋಷ್ಣಾ ಜೀರ್ಣಭೋಜನೈಃ ||
ಕ್ಲಿನ್ನ ಶುಷ್ಕಾಂಜುಚಾನೂಸಮಾಂಸಪಿಷ್ಠಾಕಮೂಲಕೈಃ ||೩||
ಕುಲಿಂಧ ಮಾಷನಿಷ್ಠಾವರಾಕಾದಿಪಲಿಲೇಷ್ಠಾಭಿಃ ||
ವಧ್ಯಾಂನಾಲಸೌಮೀರಕುಕ್ತ ಪಕ್ರಸುರಾಸವೈಃ ||೪||

ವಿರುದ್ಧಾಧ್ಯಶನಕ್ರೋಧದಿವಾಸ್ವಪ್ನಪ್ರಚಾಗರ್ವೈಃ ||
 ಪ್ರಾಯಶಃ ಸುಕುಮಾರಾಣಾಂ ಮಿಥ್ಯಾದಾರವಿಹಾರಿಣಾಮ್ ||೨೫||
 ಅಚಂಕ್ರನಾಣೀಲಾಸಾಂ ಕುಪ್ಯಕೇ ವಾತರೋಣಿತಮ್ ||
 ಅಭಿಘಾತಾದತುಛಾಚ್ಚ ಪ್ರದುಷ್ಣೇ ಶೋಷತೇ ಸೃಣಾಮ್ ||೨೬||
 ಕಷಾಯಕಟುತಿಕ್ತನಾಂ ರೂಕ್ಷಾಣಾಮತಿಘೋಷನಾತ್ ||
 ಹಯೋಷ್ಮಖರಯಾಸಾಂಬುಕ್ರೇಡಾಶ್ಲವನಲಂಘನೈಃ ||೨೭||
 ಉಷ್ಣೇ ಚಾತ್ಯುಛಗಮನಾತ್ ವ್ಯವಾಯಾಷ್ ವೇಗನಿಗ್ರಹಾತ್ ||
 ವಾಯುರ್ವಿಪ್ರಬ್ಧೋ ವೃದ್ಧೇನ ರಕ್ತೇನಾನಲಿತಃ ಸಧಿ ||೨೮||
 ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಸಂದೂಷಯೇದ್ ರಕ್ತಂ ತಕ್ಷೀಯಂ ವಾತರೋಣಿತಮ್ ||
 ಖುಡ್ಧಂ ವಾತಬಲಾಸಾಖ್ಯಮಾಗ್ನಿಸಾತಂ ಚ ನಾಮುಭಿಃ ||೨೯||
 ತಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಂ ಕರೌ ಪಾದಾವಂಗುಲ್ಯಂ ಸರ್ವಸಂಭಯಃ ||
 ಕೃತ್ವಾದೌ ಚಸ್ತಪಾಣೀಭಿ ಮೂಲಂ ಕೇಯಂ ಪಿಠಾವತಿ ||೩೦||
 ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯೈರ್ ಸರ್ವಸರತ್ವಾಚ್ಚ ವಸನಸ್ಯಾಸ್ತಜಸ್ತಥಾ ||
 ತದ್ರವತ್ವಾತ್ ಸರತ್ವಾಚ್ಚ ದೇಹಂ ಗಚ್ಛೇತ್ ಸಿರಾಯುಗೈಃ ||೩೧||
 ಸರ್ವಸ್ವಭಿತಂ ಕ್ರೌಂಘಂ ವಕ್ರತ್ವಾದವಶಿಸೇ ||
 ಸ್ಥಿತಂ ಪಿತ್ತಾಸಂಸೃಷ್ಟಂ ತಾಸ್ಮಾಃ ಸೃಜತಿ ವೇದನಾಃ ||೩೨||
 ಕರೋತಿ ದುಃಖಂ ತೇಷ್ವೇವ ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಂಘುಣಿ ಸಂಘಿಷು ||
 ಭವಂತಿ ವೇದನಾಸ್ತಾಸ್ಮಾ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಮೂಷ್ಣತಾ ನೃಣಾಮ್ ||೩೩||

ಅರ್ಥ— ಉಷ್ಣ, ಹುಳಿ, ಕಾಡ, ಮೈ, ಮಿಥ್ಯ, ತುಪ್ಪ, ಅಹಾರಗಳಿಂದಲೂ ಹಳಸಿದ ಬಿಲಜ, ಮಲಿನವಾದ ಮೃಗೇಗಿ ಮೂರ್, ಮತ್ತು ಹಿಂಡಿ, ಮೂಲಂಗಿ ಇವು ಮೂರ್ತಿ, ಖುಡ್ಧ, ಕುಪ್ಯ, ವಶಿ, ಮೂರ್ತಾದ ಪುಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೆಳಿ, ತುಪ್ಪ, ಕೊಳವರು, ಅರಸಿ (ಗಂಜಿ) ಸೌಖೀರ, ರುಕ್ತ (ಕಂದಮೂಲದಿಂದ ಮೂಲದ ಮಧ್ಯ) ಮೂರ್ತಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಸವ ಇಳಿ|| ವಿರುದ್ಧ ಅಹಾರ ತಿನ್ನುವವರಿಂದಲೂ, ಅಧ್ಯಶನ, ನಟ್ಯ, ಮಗಲು ಸಿಕ್ಕಿ, ಜಾಗರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟವಸ್ಥೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ ಬಿಳಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಬದಾಡುವ ಮುಘಿಯಿಲ್ಲವ, ಮತ್ತು ಬಹಳ ಸುಕುಮಾರ ರವೀಂದನರಿಗೆ ವಾತರಕ್ತವು ಕುರುತದಾಗುತ್ತದೆ. ಆಘಾತ

ಮತ್ತು ಶೋಧನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೋಧನ ಪಕ್ವಗ್ನಿ ಸ್ಥಿರರೋಣ ಇವುಗಳಿರುವ ಮು
 ಕ್ಕಾರ ರಕ್ತವು ಮುಷ್ಣವಾಗಲು ||೬|| ಆ ಪಕ್ಷ ರಕ್ತವು ರೂಪ ಬಗ್ಗು ಕಾರ, ಕಹಿ,
 ರುಕ್ಷ, ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಆಹಾರದಿಂದಲೂ, ಕಮನ, ಬಂತಿ, ಕ್ಷೇಮ
 ಮೇಲೆ ಸ್ವಪ್ನನ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಈಸೋಣ, ಜಿಗಿಯೋಣ, ಉಪ
 ವಾಸಗಳಿಂದಲೂ ||೭|| ಬಿಸಿಲ್ಪಟ್ಟ ಬಹಳ ಸಹಯ ವದರಿಂದಲೂ ಮೈಕುನ
 ದಿಂದಲೂ, ಸೇಗ ಸುಕ್ರದಿಂದಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಾಯುವು ಹಾದಿಯುಳ್ಳ
 ಸ್ತುತಿಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ||೮|| ಎಷ್ಟಿ ರಕ್ತವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವನು, ಅದೇ ವಾತ ರಕ್ತ
 ಲೋಗವು ಅಂತ್ಯವಾದ, ವಾತನಿಂದಲೂ, ಅಧ್ಯವಾನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.
 ಕೈ, ಕಾಲು, ಜಿರಣ, ಮುತ್ತು ಎಲ್ಲ ಸಂಧಿಗಳು ಅದರ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿವೆ.
 ಮುಂದಲು ಕೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಆವಂಭವಗಲು ||೧೦|| ವಾತ ಮುತ್ತು ರಕ್ತಗಳು
 ಸುಕ್ತ ಸುತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತಹವಿರುವವರಿಂದ ಸಿಂಧು ಮಾರ್ಗ
 ದಿಂದ ರೋಮದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ||೧೧|| ಮೊಂಕ, ಇವುಗಳ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ
 ಸ್ತುತಿಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಕುಸಿತ ವಾತರಕ್ತವು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು
 ಮತ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂವರ್ಗದಿಂದ ಅನೇಕ ತರದ ನೋವುಗಳನ್ನುಂಟು
 ಮಾಡುವುದು ||೧೨|| ಆದುದರಿಂದ ಬಹಳ ಮಾಟ ಆ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೇರನೆ
 ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ||೧೩|| ಆ ಮೇರನೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖ
 ವಾಗುತ್ತವೆ. ||೧೪||

ಮರಲಕ್ಷದ ಪೂರ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವೇದೋತ್ಪತ್ತಿಭಂ ನ ವಾ ಕಾಷ್ಠ್ಯಂ ಸ್ವರಾಜ್ಜತಂ ಕ್ಷೇತೇತಿರುಕ್ ||
 ಸಂಧಿಶೈಥಿಲ್ಯಮಾಲಸ್ಯಂ ಸವನಂ ಪೀಡಕೋಽನ್ಯಮಃ ||೧೪||
 ಜಾನುಜಂಘೋರುಕಟೈಂಸಹಸ್ತಪಾದಾಂಗಸಂಧಿಷು ||
 ನಿಸ್ತೋದಃ ಸ್ಪರ್ಶಂ ಭೇದೋ ಗುರುತ್ವಂ ಸುಪ್ತಿರೇವ ಚ ||೧೫||
 ಕಂಡೂಃ ಸಂಧಿಷ್ಣು ರುಗ್ ಭೂತ್ವಾ ಭೂತ್ವಾ ನಶ್ಯತಿ ಚಾಸಕೃತ್ ||
 ನೈವರ್ಯಂ ನುಂಡಲೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಾತಾಸ್ಯಕ್ ಪೂರ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ ||೧೬||

ಅರ್ಥ— ಜಿಸರು ಬಹಳ ಬರೋಣ, ಅಥವಾ ಏರೂ ಬಾರದಿರೋಣ,
 ಕಷ್ಟ ಬಗ್ಗು, ಸ್ವರಾಜ್ಜತವಾಗದಿರೋಣ. ಗಾಯದಲ್ಲ ಬಹಳ ನೋವು,
 ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೈಥಿಲ್ಯ, ಅಲ್ಪ, ಮೃದ್ವ, ಮೃತ್ವಗಳ ಏಕೋಣ. ||೧೪||

ಮೋಳಕಾಲು, ಜಂಘಾ, ಶೂದ್ರೆ, ಟೋಂಕ, ಹೆಗಲು, ಕೈಕಾಲು. ಮತ್ತು ದೇಹದ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಚ.ಚ್ಚವಿಕೆ, ಸ್ಫುರಣ, ಸೀಳಿದಂತೆ ನೋವು, ಜಡತ್ವ, ಸ್ವರ್ದ ಜ್ವಾಸ ಶೂನ್ಯತೆ ತಿಂಡಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ೧೧|| ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಾಗ್ಗೆ ನೋವುಂಟಾಗಿ ಹೋಗುವವು ನ್ನಚೆಗೆ ಬೇರೆ ಬಣ ಬರುವದು. ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲೆ ವರ್ತುಲಗಳು ಕಂಡುಬರುವವು. ಇವು ವಾತರಕ್ತದ ಸ್ವರ್ದ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ||೧೨||

ಅವುಗಳ ಭೇದ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೆ ಕುತ್ತಾರೆ—

ಉತ್ತಾನಮಥಗಂಭೀರಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ತತ್ ಪ್ರಚಕ್ಷ್ಯತೇ ||
ತ್ವಜ್ಜಮಾಂಸಾಶ್ರಯಮುತ್ತಾನಂ ಗಂಭೀರಂ ತ್ವಂತರಾಶ್ರಯಮ್ || ೧೭ ||

ಕಂಡೂದಾಹರುಜಾಯಾಮ ತೋದಸ್ಫುರಣಕುಂಚನೈಃ ||
ಅನ್ವಿತಾ ಶ್ಯಾವರಕ್ತಾ ತ್ವಕ್ ಬಾಹ್ಯೇ ತಾಮ್ರಾ ತಥೋಚ್ಯತೇ || ೧೮ ||
ಗಂಭೀರೇ ಶ್ವಯಂಥುಃ ಸ್ತಬ್ಧಃ ಕಠಿನೋಽಥ ಭೃಶಾರ್ತಿಮಾನ್ ||
ಶ್ಯಾವಸ್ತಾಮ್ರೋಽಥವಾ ದಾಹತೋದಸ್ಫುರಣಪಾಕವಾನ್ || ೧೯ ||
ರುಗ್ವಿದಾಹಾನ್ವಿತೋಽಭೀಕ್ಷ್ಣಂ ವಾಯುಃ ಸಂಧ್ಯಸ್ಥಿಮಜ್ಜಸು ||
ಛಿಂದನ್ನಿವ ಚರತ್ಯಂತ ವಕ್ರೀಕುರ್ವಂಶ್ಚ ವೇಗವಾನ್ || ೨೦ ||

ಕರೋತಿ ಖಂಜಂ ಪಂಗುಂ ವಾ ಶರೀರೇ ಸರ್ವತಶ್ಚ ರನ್ ||
ಸರ್ವೈರ್ಲಿಂಗೈಸ್ತು ವಿಜ್ಞೇಯಂ ವಾತಸ್ಯಗುಭಯಾಶ್ರಯಮ್ || ೨೧ ||
ತತ್ರ ವಾತೋಽಧಿಕೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ರಕ್ತಂ ಪಿತ್ತಂ ಕಫೋಽಪಿ ವಾ ||
ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಚ ಸಮಸ್ಪೃಶ್ಚ ಯಚ್ಚ ತಚ್ಛ್ರಣು ಲಕ್ಷಣೈಃ || ೨೨ ||
ವಿಶೇಷತಃ ಸಿರಾಯಾಮಸ್ತೋದಸ್ಫುರಣಭೇದನಮ್ ||
ತೋಽಥಷ್ಯ ಕಾಷ್ಠ್ಯಂ ರೌಕ್ಷ್ಯಂ ಚ ಶ್ಯಾವತಾವೃದ್ಧಿಹಾನಯಃ || ೨೩ ||

ಧಮನ್ಯಂಗುಲಿಸಂಧೀನಾಂ ಸಂಕೋಚೋಽಂಗಗ್ರಹೋಽತಿರುಕ್ ||
ಕುಂಚನಸ್ತಂಭನೇ ಶೀತಪ್ರದ್ವೇಷಶ್ಚಾನಿಲೋತ್ತರೇ || ೨೪ ||
ರಕ್ತೇ ಶೋಫೋಽತಿರುಕ್ ತೋದಸ್ತಾವೃದ್ಧಿ ಮಿಚಿಮಾಯತೇ ||
ಸ್ನಿಗ್ಧರೌಕ್ಷ್ಯೈಃ ಶಮಂ ನೈತಿ ಕಂಡೂಸ್ವೇದಾನ್ವಿತೋಭೃಶಮ್ || ೨೫ ||

ವಿದಾಹೋ ವೇದನಾ ಮೂಚ್ಛಾ ಸ್ವೇದಸ್ತಷ್ಟಾ ಮದೋಭ್ರಮಃ ||
 ರಾಗಃ ಪಾಕಶ್ಚ ಭೇದಶ್ಚ ಶೋಷಶ್ಚೋಕ್ತಾನಿ ಪೈತ್ತಿಕೆ || ೨೬ ||
 ಸ್ತೈಮಿತ್ಯಂ ಗೌರವಂ ಸ್ವೇದಃ ಸುಪ್ತಿರ್ಮಂದಾ ಚ ರುಕ್ ಕಫೇ ||
 ಹೇತುಲಕ್ಷಣಸಂಸರ್ಗಾದ್ ವದೇದ್ ದ್ವಂದ್ವಂ ತ್ರಿದೋಷಜನ್ಮ || ೨೭ ||

ಅರ್ಥ— ಇದು ಉತ್ತಾನ (ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿರುವದು) ಗಂಭೀರ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವದು. ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ತ್ವಚ ವಾಂಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವದು ಉತ್ತಾನವು. ಅದಕ್ಕೂ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವದು ಗಂಭೀರವು. ||೧೭|| ಉತ್ತಾನದಲ್ಲಿ ತ್ವಚೆಯು ನಸುಗಪ್ಪು ಅಥವಾ ಕೆಂಪು ಇದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ತಿಂಡಿ, ದಾಹ, ನೋವು, ಜಗ್ಗುವಿಕೆ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಸ್ಫುರಣ, ಅಕುಂಚನಗಳಿರುವವು. ||೧೮|| ಗಂಭೀರದಲ್ಲಿ ಬಾವು, ಸ್ತಬ್ಧ, ಮತ್ತು ಬಿರುಸು ಕಪ್ಪು ಅಥವಾ ಕೆಂಪು ಇದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ದಾಹ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಸ್ಫುರಣ, ವಾಕ, ನೋವುಗಳಿರುವವು. ||೧೯|| ನೋವು, ದಾಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವು ಸಂಧಿ, ಅಸ್ಥಿ, ಮಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಸಂಚರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ವೇಗದಿಂದ ಒಳಗೆ ತಿರುಗುತ್ತ, ಅವುಗಳನ್ನು ಡೊಂಕ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೨೦|| ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ತಿರುಗುತ್ತ ರೋಗಿಯನ್ನು ಕುಟಿ ಅಥವಾ ಹೆಳವ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇದ್ದರೆ ಇದ್ದು (ಉತ್ತಾನ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ) ಉಭಯಾತ್ಮಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೨೧|| ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತವು ಅಥವಾ ರಕ್ತವು ಅಥವಾ ಪಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿರುವದು. ಎರಡು ಅಥವಾ ಎಲ್ಲದೋಷಗಳು ಹೆಚ್ಚಿರುವವು. ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿರಿ. ||೨೨|| ವಾತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಪಿರೇಷವಾಗಿ ಸಿರೆಗಳು ಜಗ್ಗುವವು. ರೂಲಿ, ಸ್ಫುರಣ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಗಳಿರುವವು. ಬಾವು ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ರುಕ್ಷವಿದ್ದು ಆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು. ||೨೩|| ಧಮನಿ ಮತ್ತು ಬೊಟ್ಟುಗಳ ಸಂದುಗಳು ಸಂಕುಚಿತವಾಗುವವು. ನೈಹಿಡಿಯುವದು. ಮತ್ತು ಬಹಳ ನೋಯುವದು. ಅಕುಂಚನ, ಸ್ತಬ್ಧತೆ, ತೀತ, ದ್ವೇಷಗಳಿರುವವು ||೨೪|| ರಕ್ತವು ಅಧಿಕವಿದ್ದರೆ, ಬಾವು ಕೆಂಪು ಇದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ನೋವು, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಜುಣುಜುಣು ವೇದನೆಯಿರುವದು. ಸ್ನಿಗ್ಧ, ರೂಕ್ಷ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅವರ ರಮನವಾಗದು. ತಿಂಡಿ, ಬೆವರು ಬಹಳ ಇರುವದು. ||೨೫|| ಪಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ದಾಹ, ನೋವು, ಮೂಚ್ಛ, ಬೆವರು, ನಿರಡಿಕೆ, ಮದ, ಭ್ರಮ, ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ, ವಾಕ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಮುಖರೋಷಗಳಿರುವವು. ||೨೬|| ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಒದ್ದೆ ಹೊಚ್ಚಿದಂತೆ ಅನಿಸೋಣ, ಜಡತ್ವ, ಬೆವರು, ಸ್ಫುರ

ಜ್ಞಾನ ರೂಪತೆಗಳು ಇದ್ದು, ನೋವು ಕಡಿಮೆ ಇರುವದು. ಕಾರಣ ಮತ್ತು
ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮಿಶ್ರವಿರುವ ದ್ವಂದ್ವಜ, ಅಥವಾ ತ್ರಿಮೋಷವೆಂಬುದನ್ನು
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ||೨೭||

ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಕದೋಷಾನುಗಂ ಸಾಧ್ಯಂ ನವಂ ಯಾಪ್ಯಂ ದ್ವಿದೋಷಜಮ್ ||

ತ್ರಿದೋಷಮಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ಯಸ್ಯ ಚ ಸ್ಫುರಪದ್ರವಾಃ ||೨೮||

ಅರ್ಥ— ಒಂದೇದೋಷವಿಂದುಂಟಾಗಿತ್ತು ಹೊಸದಿದ್ದರೆ ಸಾಧ್ಯ.
ಎರಡು ದೋಷಗಳಿಂದುಂಟಾಗಿವೆ ಯಾಪ್ಯವು. ತ್ರಿಮೋಷವಿಂದುಂಟಾಗಿವೆರೆ
ಅಥವಾ ಉಪದ್ರವಗಳಿದ್ದರೆ ಅಸಾಧ್ಯವು. ||೨೮||

ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ವಪ್ನಾ ರೋಚಕಶ್ವಾಸಮಾಂಸಕೋಠಿರೋಗ್ರಹಾಃ ||

ಮೂರ್ಛಾಯಮದರುಕ್ ತೃಷ್ಣಾ ಜ್ವರಮೋಹಪ್ರವೇಪಕಾಃ ||೨೯||

ಹಿಕ್ಮಾಪಾಂಗುಲ್ಮನೀಸರ್ಪಸಾಕತೋದಭ್ರಮುಕ್ತಮಾಃ ||

ಅಂಗುಲೀವಕ್ರತಾಸ್ಫೋಟಾದಾಹಮರ್ಮಗ್ರಹಾರ್ಬುಧಾಃ ||೩೦||

ಏತೈರುಪದ್ರುತಂ ವರ್ಜ್ಯಂ ನೋಹೇನೈಕೇನ ವಾಪಿ ಯತ್ ||

ಸಂಪ್ರಸ್ತಾನಿ ವಿವರ್ಣಂ ಚ ಸ್ತಬ್ಧಮುರ್ಬುಧಕೃಚ್ಛ ಯತ್ ||೩೧||

ವರ್ಜಯೇಚ್ಛೈವಸಂಕೋಚಕರಮಿಂದ್ರಿಯತಾಪನಮ್ ||

ಅಕೃತ್ ಸ್ನೋಪದ್ರವಂ ಯಾಪ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿರುಪದ್ರವಮ್

||೩೨||

ಅರ್ಥ— ನಿದ್ರೆಬಾರದರೋಗ ಅರುಚಿ, ಶ್ವಾಸ, ಮಾಂಸಕೊಳೆಯೋಣ
ತಲೆಹಿಡಿಯೋಣ, ಮೂರ್ಛೆ, ಮದ, ನೋವು, ನೀರಡಿಕೆ, ಜ್ವರ, ಮೋಹ,
ನಡುಗು, ||೨೯|| ಹಿಕ್ಮ, ಹೇವತನ, ಇಸಬು, ಪುಕ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಭ್ರಮ,
ಗಲ್ಲನಿ, ಬೊಟ್ಟು ಡೋಂಕವಾಗೋಣ, ಬಕ್ಕೆ, ದಾಹ, ಮರ್ಮಗಳು ಹಿಡ
ಕೊಳ್ಳೋಣ, ಅರ್ಬುಧ, ಇವು ಈ ರೋಗದ ಉಪದ್ರವಗಳು ||೩೦|| ಈ
ಉಪದ್ರವಗಳಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಮೋಹ ಒಂದೇ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದರೂ, ಅಥವಾ
ಸ್ತಾವ, ವಿವರ್ಣತೆ, ಸ್ತಬ್ಧತೆ, ಅರ್ಬುಧಗಳು ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಸಾಧ್ಯವು.
||೩೧|| ಸಂಕೋಚ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಾಯೋಣ, ಇವು ಇದ್ದು, ಉಪದ್ರವ

ಗಳು ಕೆಲವು ವಸ್ತು ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಯೋಗ್ಯವು. ಯಾವ ಉಪವ್ರವವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾಧ್ಯವು. ||೩೩||

ಸಾಧ್ಯವಾತರಕ್ತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರಕ್ತನಾಗರ್ಗಂ ನಿಹಂತ್ಯಾಶು ಶಾಖಾಸಂಧಿಷು ನೂರುತಃ ||
 ನಿವಿಶ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯಮಾಬಾಧ್ಯ ವೇದನಾರ್ಭಿಹರೇದಸೂನ್ || ೩೩ ||
 ತತ್ರ ಮುಂಚೇದಸ್ಯಕ್ ಶೃಂಗಸೂಚ್ಯಲಾಬುಜಲೌಕಸಾ ||
 ಪ್ರಚ್ಛನ್ನೈರ್ವಾ ಸಿರಾಭಿರ್ವಾ ಯಥಾದೋಷಂ ಯಥಾಬಲಮ್ || ೩೪ ||
 ರುಗ್ ದಾಹತೋದರಾಗಾರ್ತಾದಸ್ಯಕ್ ಸ್ರಾವ್ಯಂ ಜಲೌಕಸಾ ||
 ಶೃಂಗೈಸ್ತು ನೈಚಿಮಿಚಿನಾ ಕಂಡೂರುಗ್ಧೂಯನಾದ್ಧರೇತ್ || ೩೫ ||
 ದೇಶಾದ್ವೇಶಂ ವೃಜತ್ ಸ್ರಾವ್ಯಂ ಸಿರಾಭಿಃ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನೇನ ವಾ ||
 ಅಂಗಗ್ಲಾನೌ ತು ನ ಸ್ರಾವ್ಯಂ ರೂಕ್ಷೋ ವಾತೋತ್ತರೇ ಚ ಯತ್ || ೩೬ ||
 ಗಂಭೀರಂ ಶ್ವಯಂಭುಂ ಸ್ತಂಭಂ ಕಂಪಂ ಸ್ನಾಯುಸಿರಾಮಯಾನ್ ||
 ಗ್ಲಾನಿಂ ಚಾಪಿ ಸಸಂಕೋಚಾಂ ಕುರ್ವ್ಯಾದ್ ವಾಯುರಸ್ಯಕ್ ಕ್ಷಯಾತ್ || ೩೭ ||
 ಖಾಂಜಾದೀನ್ ವಾತರೋಗಾಂಶ್ಚ ಮೃತ್ಯುಂ ಚಾತ್ಯವಶೇಚನಾತ್ ||
 ಕುರ್ಯಾತ್ತಸ್ಮಾತ್ತಮಾಣೇನ ಸ್ನಿಗ್ಧಾದ್ರಕ್ತಂ ವಿನಿರ್ಹರೇತ್ || ೩೮ ||
 ವಿರೇಚ್ಯ ಸ್ನೇಹಯಿತ್ವಾದೌ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ್ಯರ್ವಿರೇಚನೈಃ ||
 ರೂಕ್ಷೈರ್ವಾ ಮೃದುಭಿಃ ಶಸ್ತಮಸಕ್ಯದ್ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ ಚ || ೩೯ ||
 ಸೇಕಾಭ್ಯಂಗಪ್ರದೇಹಾನ್ ಸ್ನೇಹಾಃ ಪ್ರಾಯೋಽವಿದಾಹಿನಃ ||
 ವಾತರಕ್ತೇ ಪ್ರಶಸ್ತಂತೇ ವಿಶೇಷಂ ತು ನಿಬೋಧಮೇ || ೪೦ ||
 ಬಾಹ್ಯಮಾಲೇಪನಾಭ್ಯಂಗಪರಿಷೇಕೋಪನಾಹನೈಃ ||
 ವಿರೇಕಾಸ್ಥಾಪನಸ್ನೇಹಪಾನೈರ್ಗಂಭೀರಮಾಚರೇತ್ || ೪೧ ||
 ಸರ್ಪಿಸ್ತೃಲವಸಾಮಜ್ಜ ಪಾನಾಭ್ಯಂಜನಬಸ್ತಿಭಿಃ ||
 ಸುಖೋಷ್ಣೈರುಪನಾಹೈಶ್ಚ ವಾತೋತ್ತರಮುಪಾಚರೇತ್ || ೪೨ ||
 ವಿರೇಚನೈರ್ಘೃತಕ್ಷೀರಪಾನೈಃ ಸೇಕ್ಯಃ ಸುಪ್ತಿಭಿಃ ||
 ಶೀತೈರ್ನಿರ್ವಾಪಣೈಶ್ಚಾಪಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತೋತ್ತರಂ ಜಯೇತ್ || ೪೩ ||

ವಮನಂ ವೃದ್ಧನಾತ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ನೇಹಸೇಕೌ ವಿಲಂಘನಮ್ ||
 ಕೋಷ್ಠಲೇಸಾರ್ಶ್ವ ರಸ್ಯಂತೇ ವಾತರಕ್ತೇ ಕಘೋತ್ತರೇ || ೪೪ ||
 ಕಘವಾತೋತ್ತರೇ ಶೀತೈಃ ಪ್ರಲಿಪ್ತೇ ವಾತಶೋಣಿತೇ ||
 ಪಿದಾಹಶೋಫರುಕ್ ಕಂಡೂ ವಿವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ತಂಭನಾದ್ ಭವೇದ್ || ೪೫ ||
 ರಕ್ತಪಿತ್ತೋತ್ತರೇ ದಾಹಃ ಕ್ಲೇದೋವದಾರುಣಂ ಭವೇತ್ ||
 ಉಷ್ಣೈಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಭಿಷಕ್ ಬೋಷಬಲಂ ಬುಧ್ವಾ ಚರೇತ್ ಕ್ರಿಯಾಮ್ || ೪೬ ||

ಅರ್ಥ— ವಾಯುವು ರಾಯಾಸುಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ರಕ್ತವರ್ಗವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ನುಗ್ಗುವಾಡುವದು. ಅದರಿಂದ ವಾತರಕ್ತಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ದೂಷಣೆ ವೇದನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೪೪|| ಅದಕ್ಕೆ ದೋಷ ಬಲಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ, ಶೃಂಗಗೂಡೆ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ, ಜಿಗಳಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಕಚ್ಚುಹಾಕುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಸಿರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ರಕ್ತವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು. ||೪೫|| ನೋವು, ದಾಹ, ಚುಚ್ಚುಪಿಕೆ, ಕೆಂಪುಬಣ ಇವುಗಳು ಇದ್ದರೆ ಜಿಗಳಿಗಳಿಂದ ರಕ್ತಸ್ರಾವವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಜುಣುಜುಣು ತಿಂಡಿ, ನೋವು, ವೇದನೆಗಳಿದ್ದರೆ ಶೃಂಗಗಳಿಂದ ರಕ್ತವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು. ||೪೬|| ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ರಕ್ತವನ್ನು ಸಿರಿಯನ್ನು ಕಡಿದು ಅಥವಾ ಕಚ್ಚುಹಾಕಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ರವೀರವು ವ್ಲಾನರೂಕ್ಷ ವಾತಾಧಿಕವಿದ್ದರೆ ರಕ್ತಸ್ರಾವವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೭|| ಏಕೆಂದರೆ ವಾಯುವು ರಕ್ತಕ್ಷಯದಿಂದ ಗಂಭೀರ ಬಾವು, ರಟೆ, ಕಂಪ, ಸ್ನಾಯುಸಿರಗಳರೋಗ, ಗ್ಲಾನಿ ಸಂಕೋಚಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ||೪೮|| ಅತಿರಕ್ತಸ್ರಾವದಿಂದ ಕುಂಟತನ. ವಾತರೋಗ, ವೃಶ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಕಾರಣ ಮೊದಲು ರೋಗಿಯನ್ನು ಸ್ನಿಗ್ಧಮಾಡಿ ಯೋಗ್ಯವ್ರಮಾಣದಿಂದ ರಕ್ತವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು. ||೪೯|| ಮೊದಲು ಸ್ನೇಹಕೂಟ್ಟು, ಅಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಿರೇಚನಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧವಾದ ರೂಕ್ಷವಿರೇಚನಗಳಿಂದ ವಿರೇಚನ ಮಾಡಿಸಿ, ಅನೇಕ ಸಾರೆ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ||೫೦|| ವಿದಾಹ ಮಾಡದ ಸೇಕ ಅಭ್ಯಂಗ, ಲೇಪ, ಅನ್ನ, ಸ್ನೇಹಗಳು ವಾತರಕ್ತರೋಗಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳಿ. ||೫೧|| ಉತ್ತಾನ ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಲೇಪ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಪರಿಷೇಕ, ಉಪನಾಹಗಳಿಂದಲೂ ಗಂಭೀರ ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ವಿರೇಚನ ನಿರೂಹ, ಬಸ್ತಿ, ಸ್ನೇಹ, ಪಾನಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ||೫೨||

ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಾತಾಧಿಕ ಒತ್ತರವಿದ್ದರೆ ಘೃತ, ತೈಲ, ನೆಣ, ಮಜ್ಜಗಳಸಾನ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಬಸ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಚ್ಚಗಿನ ಉಪಸಾಹಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ||೪೨|| ರಕ್ತಾಧಿಕ, ಮತ್ತು ಪಿತ್ತಾಧಿಕ ಉತ್ತಾನ ವಾತರಕ್ತಗಳನ್ನು ವಿರೇಚನ, ತುಪ್ಪ ಹಾಲು ಕುಡಿಯೋಣ) ಪರಿಷೇಕ, ಬಸ್ತಿ, ತಣ್ಣಗಿನ ಲೇಪಗಳಿಂದ ಕಳೆಯಬೇಕು. ||೪೩|| ಕಫಾಧಿಕ ಉತ್ತಾನ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮೃದುವಲ್ಲದ ವಮನ, ಸ್ನೇಹ, ಪರಿಷೇಕ, ಲಂಘನ, ಬಿಚ್ಚಗಿನ ಲೇಪಗಳು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿವೆ. ||೪೪|| ವಾತಾಧಿಕ ಉತ್ತಾನ ರಕ್ತ ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಶೀತಲೇಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಉಷ್ಣ ತೆಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ ವಿದಾಹ, ಬಾಘ, ನೋವು, ತಿಂಡಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವವು. ||೪೫|| ರಕ್ತಪಿತ್ತಾಧಿಕ ವಾತ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಲೇಪಮಾಡಿದರೆ ದಾಹ, ಕ್ಷೇದ ಉಂಟಾಗುವವು. ಮತ್ತು ಅದು ಸೀಳುವದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಮೈದ್ಯನು ಮೋಷಬಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೬||

ಪಥ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ದಿನಾಸ್ವಪ್ನಂ ಸಸಂತಾಪಂ ವ್ಯಾಯಾಮಂ ಮೈಥುನಂತಥಾ ||
 ಕಟೋಷ್ಣಗುರ್ವಭಿಷ್ಯಂದಿ ಲನಣಾನ್ಲಂ ಚ ವರ್ಜಯೇತ್ ||೪೭||
 ಪುರಾಣಯವಗೋಧೂಮನೀವಾರಾಃ ಶಾಲಿಷ್ಠಿಪಾಕಾಃ ||
 ಭೋಜನಾರ್ಥೇ ರಸಾರ್ಥಂ ತು ವಿಷ್ಕಿರಪ್ರತುದಾಹಿತಾಃ ||೪೮||
 ಅಥಕೃಶ್ಣಣಕಾ ಮುದ್ಗಾ ಮಸೂರಾಃ ಸಮುಕುಷ್ಟಪಾಕಾಃ ||
 ಯೂಷಾರ್ಥೇ ಬಹುಸರ್ಪಿಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಶಸ್ತಾ ವಾತರೋಣಿತೇ ||೪೯||
 ಸುನಿಷ್ಠಣಕವೇತ್ರಾಗ್ರಕಾಕಮಾಚೀಶತಾವರೀಮ್ ||
 ವಾಸ್ತುಕೋಪೋದಿಕಾಶಾಕಂ ಶಾಕಂ ಸೌವರ್ಚಲಂ ತಥಾ ||೫೦||
 ಘೃತನಾಂಸರಸೇ ಭೃಷ್ಟಂ ಶಾಕಸಾತ್ಕ್ಯಾಯ ದಾಪಯೇತ್ ||
 ವ್ಯಂಜನಾರ್ಥೇ ತಥಾ ಗವ್ಯಂ ಮಾಹಿಷಾಜಂ ಪಯೋಹಿತಮ್ ||೫೧||
 ಇತಿ ಸಂಕ್ಷೇಪತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವಾತರಕ್ತಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
 ಏತದೇನ ಪುನಃ ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಸತಃ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ ||೫೨||

ಅರ್ಥ— ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹಗಲು ನಿದ್ರೆ, ಕಾಸೋಣ, ವ್ಯಾಯಾಮ, ಮೈಥುನ, ಕಾರ, ಉಷ್ಣ, ಜಡ, ಅಭಿಷ್ಯಂದಿ, ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. || ೪೭ || ಹಳೆಜವೆ, ಗೋದಿ, ನೀವಾರ, (ತೃಣ

ಧಾನ್ಯ ಅಕ್ಕಿ, ಪಷ್ಟಿಕ ಅಕ್ಕಿ ಉಟಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮಾಂಸರಸಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷ್ಕಿರ
(ಕೋಳಿ ಮುಂತಾದ) ಮತ್ತು ಪ್ರತುಕ (ಹದ್ದು ಮುಂ.) ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹಿತಕರ
ವಾಗಿವೆ ||೪೮|| ತೋಗರಿ, ಕಡಲೆ, ಹೆಸರು, ಚನ್ನಂಗಿ, ಅಡವಿ ಹೆಸರು,
ಇವುಗಳ ಕುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಬಹಳ ತುಪ್ಪಹಾಕಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ||೪೯|| ಪಲ್ಯದ
ರೂಢಿಯಿದ್ದವನಿಗೆ ಗೋರಡಿ, ಹೆತ್ತದ ಚಿಗುರು, ಕಾಶಿ, ಶತಾವರಿ, ಚಕೋತ,
ಬಿಸಕೆ, ಸೌವರ್ಚಲ (ಸೂರ್ಯ ಮುಖ) ಇವುಗಳ ಎಲೆಗಳನ್ನು ||೫೦|| ತುಪ್ಪ,
ಅಥವಾ ಮಾಂಸರಸದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೊಡಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ
ಅಕ್ಕಿ, ಎಮ್ಮೆಯ, ಅಡಿಸ ಹಾಲುಗಳು ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. ||೫೧|| ಈ ಪ್ರಕಾರ
ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ಇದಿಲ್ಲವನ್ನೇ ಮುಂದೆ
ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು. ||೫೨||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ನೋದಲು ಘೃತಗಳನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರಾವಣೇ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲೀ ಜೀವಕರ್ಷಭಕೈಃ ಸಮೈಃ ||
ಸಿದ್ಧಂ ಸಮಧುಕೈಃ ಸರ್ಪಿಃ ಸಕ್ಷೀರಂ ವಾತರಕ್ತನುತ್ ||೫೩||

ಬಲಾಮತಿಬಲಾಂ ನೋದಾಮಾತ್ಮಗುಪ್ತಾಂ ಶತಾವರೀಮ್ ||
ಕಾಕೋಲೀಂ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲೀಂ ರಾಸ್ನಾಂ ಮೃದ್ವಿಂ ಚ ವೇಷಯೇತ್ ||೫೪||

ಘೃತಂ ಚತುರ್ಗುಣಕ್ಷೀರಂ ತೈಃ ಸಿದ್ಧಂ ವಾತರಕ್ತನುತ್ ||
ಹೃತ್ಪಾಂಡುರೋಗೇ ವೀರಪರ್ವಕಾಮಲಾಜ್ವರನಾಶನಮ್ ||೫೫||

ತ್ರಯಂತಿಕಾ ತಾಮಲಕೀ ದ್ವಿಕಾಕೋಲೀ ಶತಾವರೀ ||
ಕಶೇರುಕಾ ಕಷಾಯೇಣ ಕಲ್ಕೈರೇಭಿಃ ಪಚೇದ್ ಘೃತಮ್ ||೫೬||

ದತ್ವಾ ಪರೂಷಕದ್ರಾಕ್ಷಾಕಾಷ್ಣರ್ಯೇಷುರಸಾನ್ ಸಮಾನ್ ||
ಪೃಥಕ್ ವಿತಾರ್ಯಾಃ ಸ್ವರಸಂ ತಥಾ ಕ್ಷೀರಂ ಚತುರ್ಗುಣಂ ||೫೭||

ಏತತ್ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕಂ ಸರ್ಪಿಃ ಪಾರೂಷಕಮಿತ್ಯುತಮ್ ||
ವಾತರಕ್ತೇ ಕಫೇ ಕ್ಷೇಣೇ ವೀರಪರ್ವೇ ಪೈತ್ತಿಕೇ ಜ್ವರೇ ||೫೮||

ದ್ವೇ ಪಂಚಮೂಲೇ ವರ್ಷಾಭೂಮೇರಂಡಂ ಸಪುನರ್ನವಮ್ ||
ಮುದ್ಗ ಪರ್ಣೇನುಹಾನೋದಾ ಮಾಷಪರ್ಣೇಶತಾವರೀ ||೫೯||

ಶಂಖಪುಷ್ಪೀನುನಾಕ್ ಪುಷ್ಪೀಂರಾಸ್ನಾಮತಿಬಲಾಂಬಲಾಮ್ ||
 ಪೃಥಕ್ ದ್ವಿಸಲಿಕಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ಜಲದ್ರೋಣೀ ವಿಸಾಚಯೇತ್ ||೬೦||
 ಪಾದಶೇಷಂ ಸನುಂ ಕ್ಷೀರಂ ಧಾತ್ರೀಕ್ಷುಚ್ಛಾಗಲಾನ್ ರಸಾನ್ ||
 ಘೃತಾಡಕೇನ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಶನೈರ್ಮೃದ್ವಗ್ನಿನಾ ಪಚೇತ್ ||೬೧||
 ಕಲ್ಪಂ ದತ್ತಾ ಚ ನೇದೇ ದ್ವೇ ಕಾಶ್ಮರ್ಯಫಲಮುತ್ಪಲಮ್ ||
 ತ್ವಕ್ ಕ್ಷೀರೀಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಂ ಪದ್ಮಬೀಜಂ ಪುನರ್ನವಾಮ್ ||
 ||೬೨||

ನಾಗರಂ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲೀಂ ಪದ್ಮಕಂ ಬೃಹದಿದ್ವಯಮ್ ||
 ನೀರಾಂ ಶೃಂಗಾಟಕಂ ಭವ್ಯಮುರುಮಾಲಂ ನಿಕೋರಕಮ್ ||೬೩||
 ಖರ್ಜೂರಾಕ್ಷೋಢಬಾದಾಮು ಮುಂಜಾತಾಭಿಷುಕಂ ತಥಾ ||
 ಏತೈರ್ಘೃತಾಡಕೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕ್ಷೌದ್ರಂ ಶೀತೇ ಪ್ರದಾಪಯೇತ್ ||೬೪||
 ಸಮ್ ಕ್ ಸಿದ್ಧಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾಯ ಸುಗುಪ್ತಂ ಸನ್ನಿಧಾಪಯೇತ್ ||
 ಕೃತರಕ್ಷಾನ್ವಿಧಂ ತಚ್ಚ ಪ್ರಾಶಯೇದಕ್ಷಸಮ್ಮಿತಮ್ ||೬೫||
 ಪಾಂಡುರೋಗಂ ಜ್ವರಂ ಹಿಕ್ಕಾಂ ಸ್ವರಭೇದಂ ಭಗಂದರಮ್ ||
 ಪಾರ್ಶ್ವಶೂಲಂ ಕ್ಷಯಂ ಕಾಸಂ ಸ್ಲೀಹಾನಂ ವಾತಶೋಣಿತಮ್ ||೬೬||
 ಸರ್ವಾಂಗೈಕಾಂಗರೋಗಾಂಶ್ಚ ಮೂತ್ರಸಂಗಂ ಚ ನಾಶಯೇತ್ ||
 ಬಲವರ್ಣಕರಂ ಧನ್ಯಂ ವಲೀಪಲಿತನಾಶನಮ್ ||೬೭||
 ಜೀನನೀಯಮಿದಂ ಸರ್ಪಿರ್ವೃಷ್ಯಂ ವಂಧ್ಯಾಸುತಪ್ರದಮ್ ||
 ಅಗ್ನಿವೇಶಾಯ ಗುರುಣಾ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯೇಣ ಭಾಷಿತಮ್ ||೬೮||
 ದ್ರಾಕ್ಷಾಮಧುಕತೋಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧಂ ವಾ ಸಸಿತೋಪಲಂ ||
 ಘೃತಂ ಪಿಚೇತ್ ತಥಾ ಕ್ಷೀರೇ ಗುಡೂಚೀ ಸ್ವರಸೇ ಶೃತಮ್ ||೬೯||
 ಜೀನಕರ್ಷಭಕೌ ನೇದಾ ಮೃಕ್ಷೈಪ್ರೋಕ್ತಾಂ ಶತಾವರೀಂ ||
 ಮಧುಕಂ ಮಧುಪರ್ಣೀಂ ಚ ಕಾಕೋಲಿದ್ವಯಮೇವ ಚ ||೭೦||
 ಮುದ್ಗನಾಷಾಖ್ಯಪರ್ಣ್ಯಾ ಚ ದಶಮೂಲಂ ಪುನರ್ನವಾಮ್ ||
 ಬಲಾನ್ಮೃತಾನಿದಾರೀಶ್ಚ ಸಾರ್ವಗಂಧಾಶ್ಮಭೇದಕಾಃ ||೭೧||
 ಕುರ್ಯಾತ್ ಕಲ್ಪಂ ಕಷಾಯಂ ಚ ತಾಭ್ಯಾಂ ತೈಲಂ ಘೃತಂ ಪಚೇತ್ ||
 ಲಾಭತಶ್ಚ ನಸಾನುಜ್ಜ ಧನ್ವಪ್ರತುದವೈಷ್ಕರಮ್ ||೭೨||

ಚತುರ್ಗುಣೇನ ಸಯಸಾ ತತ್ಸಿದ್ಧಂ ವಾತಶೋಣಿತಮ್ ||

ಸರ್ವದೇಹಾಶ್ರಿತಂ ಹಂತಿ ವ್ಯಾಧೀನ್‌ಘೋರಾಂಶ್ಚ ವಾತಜಾನ್ ||೩೩||

ಅರ್ಥ— ರ್ರವಣ್ಯಾದಿ ಘೃತಃ— ಮುಂಡಿ (ಗೋರಬುಮುಂಡಿ) ಕ್ಷೇರ
ಕಾಕೋಲಿ, ಜೀವಕ, ಶುಷಭಕ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ನಾಲ್ಕುಪಾಲು
ವಾಲಿಕಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತವು ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೩೩||
ಬಲ ಘೃತಃ— ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ, ಮುದ್ರೆ, ಮೇಡೆ, ನಸುಗುನ್ನೀಬೀಜ, ಶತಾವರಿ,
ಕಾಕೋಲಿ ಕ್ಷೇರಕಾಕೋಲಿ, ರುನ್ನಾಬುದ್ಧಿ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪಘೃತದ ೩ ಭಾಗ
(೧೦ ತೊಲಿ) ||೩೪|| ಹಾಲು ಘೃತ (೬೪ ತೊಲಿ) ದ ೪ ಪಾಲು (೫೧೨
ತೊಲಿ) ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತವು ವಾತರಕ್ತ, ರೃದ್ಧೋಗ, ಪಾಂಡು
ರೋಗ, ಇಸುಬಾ, ಕಾಮಣಿ, ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೩೫|| ಪಾರೂ
ಷಕ ಘೃತ-ತಪ್ರಯಮಾಣ, ನೆಲನೆಲ್ಲಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೇರಕಾಕೋಲಿ ಶತಾವರಿ
ಗಳ ಕಲ್ಪ, ಕರ್ಪೇರು ಕಷಾಯ ||೩೬|| ಪರೂಷಕ (ಘಾಲಸ) ದ ಕಷಾಯ,
ಶಿವನ್ನೀಫಲದ ಕಷಾಯ, ದ್ರಾಕ್ಷದ ಕಷಾಯ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, ಇವುಗಳನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಘೃತದ ಸಮಾನ, ನೆಲಗುಂಬಳದ ರಸ, ೧೨೮ ತೊಲಿ ಮತ್ತೆ
ಹಾಲು ಘೃತದ ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ತಕ್ಕೊಂಡು ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು.
||೩೭|| ಇದಕ್ಕೆ ಪಾರೂಷಕ ಘೃತ ವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ವಾತರಕ್ತ,
ಶುಷ್ಕತ, ಕ್ಷಯ, ಪಿಸರ್ಗ, ವಿತ್ರಜ್ವರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸ
ಬೇಕು. ||೩೮|| ಜೀವನೀಯ ಘೃತ— ದರಮೂಲ, ಬಿಳೆಗಣಜಲಬೇರು,
ಕೆಂಪು ಗಣಜಲಬೇರು, ಎಂಡಮೂಲ, ಅಡವೀಹೆಸರು, ಮಹಾಮೇಡೆ,
ಅಡವೀ ಉದ್ದು, ||೩೯|| ಶತಾವರಿ, ರಂಕಪುಷ್ಪಿ, ಬಡೀಸೋವು, ರಾಸ್ನೆ,
ಮುದ್ರೆ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೮ ತೊಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
೨ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. ||೪೦|| ೩ ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಲು,
ನೆಲ್ಲಿ ಕಷಾಯ, ಕಬ್ಬಿನರಸ, ಅಡಿನ ವಾಂಸರಸ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
೫೧೨ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ, ೫೧೨ ತೊಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಮಂದಾಗ್ನಿಯಿಂದ
ಕುದಿಸಲು ಇಟ್ಟು, ||೪೧|| ಅದರಲ್ಲಿ ಮೇಡೆ, ಮಹಾಮೇಡೆ, ಶಿವನ್ನೀಫಲ,
ನೀಲಕಮಲ, ವಂಶಶೋಚನ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕಮಲಬೀಜ, ಬಿಳೆಗಣಜಲ
ಬೇರು ||೪೨|| ರುಂಡಿ, ಕ್ಷೇರಕಾಕೋಲಿ, ಸವ್ಯಕಾಷ್ಠ, ನೆಲಗುಳ್ಳಬೇರು, ಹೆಬ್ಬ
ಗುಳ್ಳಬೇರು, ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೇರಕಾಕೋಲಿ, ಭವ್ಯಶುಂಠಕ, ಸಿಕೋತಕ, (ಘಲ
ವಿರೇಷ) ||೪೩|| ಉತ್ತಮ, ಅಕ್ರೇಷ, ಬದ ಸು, ಮೂಡ ತ (ಕಂದವಿರೇಷ)

ಅಭಿಷುಕ, (ಸಿಸ್ತೆ) ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪನನ್ನು ೧೦೦ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ, ೫೦೦ ತೊಲಿ ಘೃತವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಅರಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಜೇನು ಹಾಕಬೇಕು. || ೬೪ || ಸರಿಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು, ೧ ಸೈಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೆಡದಂತೆ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ದಿನಾಲೂ ೧ ಕೊಲಿಯಷ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನುವೇಕು. || ೬೫ || ಇದು ಪಾಂಡುರೋಗ, ಜ್ವರ, ಬಿಸ್ತು, ಸ್ವರಭಂಗ, ಭಂಗಂಗ, ಕಾಶ್ವರ, ರೋಲು, ಕ್ಷಯ, ಕೆಮ್ಮು, ಪ್ಲೀಹ, ವಾತರಕ್ತ, || ೬೬ || ಸಮಗುಣೋಗ, ಏಕಾಂಗರೋಗ, ಮೂತ್ರಾಘಾತ, ಪೈಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಡಿಕೆ, ಪಾಶ್ವಿಕವನ್ನು ನಾರಮಾಡುವದು, ಬಲವರ್ಣ ಹೆಚ್ಚಿಸುವದು. || ೬೭ || ಶುಕ್ರವರ್ಧಕ ಮತ್ತು ಬಂಜಿಗೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹದಾಗಿರುವದು. || ೬೮ || ಜೇನು ಘೃತವು ಗುಣಗಣವ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯರಿಂದ ಅಗ್ನಿನೇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. || ೬೯ || ದ್ರಾಕ್ಷೆಯು ಘೃತ-ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧು ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ೩ ಸೈಯ ಸ್ಥಳ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ೩ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ೧ ಸೈಯ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವ್ಯಕಬದ್ಧಿಯ ರೋಗಿಯು ೩ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. || ೭೦ ||

ಜೀವಕಾದಿ ಯಮಕ— ಜೀವಕ, ಯಮಭಕ ಮೇಷ, ಋಷ್ಯಪ್ರೋಕ್ತ (ನಸುಗುನ್ನಿ ಬೀಜ) ಶತಾವರಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಮಧುಪರ್ಣಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಪ್ಲೀಹಾ ಕೋಲಿ, || ೭೧ || ಅಡಪಿಲುತ್ತು, ಅಡಪಿ ಹನರು, ದರಿಮೂಲು, ಬಿಳೇಗಣ್ಣು ಬೇರು, ಕಳ್ಳಂಗದ್ದೆ, ಅಪ್ಪುತಬಳ್ಳಿ, ನೆಲಗುಂಬಳ, ಅಪ್ಪಿಗಂಛೆ, ಪಂಷಾಣಭೇದ || ೭೨ || ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಸ್ನೇಹದ ನಾಲ್ಕುಪಾಲು, ಇವುಗಳ ತಲ್ಪವನ್ನು ಸ್ನೇಹದ ೩ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ತೈಲಘೃತಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಹಾಕುವುದು ಇಡಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜಾಂಗಲ (ವಾತ ಬಲಳಿದ್ದ ಹೇರ) ವ್ರತುದ (ಕಸಿದು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ) ವಿಷ್ಣುರ (ಹರಣಿತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ) ವ್ರಾಣಿಗಳ ನೆಣ ಮಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಕದ್ದನ್ನು || ೭೩ || ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹದ ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ಹಾಲನ್ನು ಹಾಕಿ, ಸ್ನೇಹ ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು ಇದು ಎಲ್ಲ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ವಾತರಕ್ತವನ್ನೂ ಭಯಂಕರವಾದ ವಾತರೋಗಗಳನ್ನೂ ಕಳೆಯುವದು. || ೭೪ ||

ಸ್ಥಿರಾದಿ ಯಮಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ಥಿರಾಂ ಶ್ವದಂಷ್ಟ್ರಾಂ ಬ್ರಹ್ಮತೀಂ ಸಾರಿವಾಂ ಚ ಶತಾವರೀಮ್ ||

ಕಾಶ್ಮರೀನಾತ್ಮಗುಸ್ತಾಂ ಚ ವೃಶ್ಚೀರಂ ದ್ವೇ ಬಲೇ ತಥಾ || ೭೫ ||

ನಿಷಾಂ ಕ್ವಾಭೀ ಚತುಃಕ್ಷೀರೆ ಪೃಥಕ್ ತೈಲಂ ಪೃಥಕ್ ಘೃತಮ್ ||

ನೇದಾ ಶತಾವರೀ ಯಷ್ಟೀ ಜೀವಕರ್ಪಭಕೌ ಬಲಾ ||೨೫||

ಪಕ್ವಾಸ್ತೌ ಮಾತ್ರಾ ತರಃ ಕ್ಷೀರತ್ರಿಗುಣಾಧ್ಯವ್ಧೃಶರ್ಕರಾ ||

ಖುರೀನ ಮಥಿತಾ ನೇಯಾ ವಾತರಕ್ತೇ ತ್ರಿದೋಷಜೇ ||೨೬||

ಅರ್ಥ— ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ, ನೆಗ್ಗಿಲು, ಹೆಬ್ಬಗುಳ್ಳ, ಅನಂತ ಮೂಲ, ರಶ ವರೀ, ಶಿವುರ್ವಿಫಲ, ನಸುಗುನ್ನಿಬುಜ, ಬೀಗಣಜಲಜೇರು, ಕಳ್ಳಂ ಗಡ್ಡೆ, ಮುಪ್ಪೆ ||೨೫|| ಇವುಗಳ ಕಷಾಯ, ತೈಲ, ಘೃತಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತಕ್ಕೊಂಡು, ಸ್ನೇಹದ ನಾಲುತ್ತ ಪಾಲು ಹಾಲನ್ನು ೪ ಮೇದೆ, ಶತಾವರೀ, ಚಿಕ್ಕಮೆದ್ದು, ಜೀವಕ, ಹುಡುಭಕ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಡೆ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ||೨೬|| ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನಿಧ್ರವೂಡಿ, ಅಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಕ್ಕೊಂಡು, ಅದರ ಮೂರು ವಾಲುಹಾಲು, ೧|| ಪಾಲು ಸಕ್ಕರೆ ಕೂಡಿಸಿ ಕಡಗೋಲಿನಿಂದ ಕಡೆದು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ತ್ರಿದೋಷಜ ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು.

||೨೬||

ಬೇರೆ ಬಿಷಭಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತೈಲಂ ಪಯಃ ಶರ್ಕರಾಂ ಚ ಪಾಯಯೇವ್ವಾ ಸುಮೂರ್ಚಿತಾಮ್ ||

ಸರ್ಪಿಷ್ಟೈಲವಸಾಕ್ಷಾದ್ರೈರ್ಬಿರ್ಗ್ರೀತಂ ವಾ ಪಿಬೇತ್ ಪಯಃ ||೨೭||

ಅಂಶುಮತ್ತಾ ಶೃತಃ ಪ್ರಸ್ಥಃ ಪಯಸಃ ಸಸಿತೋಪಲಃ ||

ಪಾನೇ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ತದ್ವತ್ ಪಿಪ್ಪಲೀಗಾಗರ್ಭಃ ಶೃತಃ ||೨೮||

ಬಲಾಶತಾವರೀರಾಸ್ತೌ ದಶಮೂಲೈಃಸಹೀಲುಭಿಃ ||

ಶ್ಯಾಮೈರಂಜಸ್ಥಿ ರಾಭಿರ್ವಾವಾತಾರ್ತಿಘ್ನಂ ರೃತಂಪಯಃ ||೨೯||

ಧಾರೋಷ್ಠಂ ಮೂತ್ರಯುಕ್ತಂ ವಾ ಕ್ಷೀರಂ ದೋಷಾನುಲೋಮನಂ ||

ಪಿಬೇದ್ ವಾ ಸತ್ರಿವೃಜ್ಜೂರ್ಣಂ ಪಿತ್ತರಕ್ತೇನಿಲಾತ್ಮಕೇ ||೩೦||

ಕ್ಷೀರೇಣೈರಂಜತೈಲಂ ವಾ ಪ್ರಯೋಗೇಣ ನರಃ ಪಿಬೇತ್ ||

ಉದುಬೋಣೋ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಂ ಜೀರ್ಣೇಕ್ಷೀರೌದಸಾಪರಃ ||೩೧||

ಕಷಾಯದುಮ್ಯುತಾಣಾಂ ವಾ ಘೃತಭೃಷ್ಟಂ ಪಿಬೇನ್ನರಃ ||

ಕ್ಷೀರಾನ್ನಪಾನಂ ತ್ರಿವೃತಾರ್ಜೂರ್ಣಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸೇನ ವಾ ||೩೨||

ಕಾಶ್ಮಯಂ ತ್ರಿವೃತಾಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಂ ತ್ರಿಫಲಾಂ ಸಪರೂಷಕಾಮಾ ||
 ಶೃತಾಂ ಪಿಬೇದ್ ವಿರೇಕಾರ್ಥೇ ಲವಣಕ್ವಿದ್ರಸಂಯುತಾಮ್ ||೪೩||
 ತ್ರಿಫಲಾಯಾಃ ಕಷಾಯಂ ವಾ ಪಿಬೇತ್ ಕ್ಷುದ್ರೇಣ ಸಂಯುತಮ್ ||
 ಧಾತ್ರೀ ಹರಿದ್ರಾಮುಸ್ತಾನಾಂ ಕಷಾಯಂ ವಾ ಕಫಾಧಿಕಃ ||೪೪||
 ಯೋಗೈಶ್ಚ ಕಲ್ಪನಿದಿಫ಼ೈರಸಕೃತ್ ತಂ ವಿರೇಚಯೇತ್ ||
 ನೃದುಭಿಃ ಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತೈರ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಾಯುಮನಾನೃತಮ್ ||೪೫||

ನಿರ್ಹರೇದ್ ವಾ ಮೂಲಂ ತಸ್ಯ ಸಘೃತ್ಯೈಃ ಕ್ಷೀರಮಸ್ತಿಭಿಃ ||
 ನ ಹಿ ಬಸ್ತಿ ಸಮಂ ಕಿಂಚಿತ್ ವಾತರಕ್ತಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||೪೬||
 ಬಸ್ತಿವಜ್ಜ್ವಣಸಾರೋರುಪರ್ವಾನ್ವಿಜಠರಾರ್ತಿಷು ||
 ಉದಾವರ್ತೇ ಚ ಶಸ್ಯಂತೇ ನಿರೂಹಾ ಸಾನುನಾಸನಾಃ ||೪೭||
 ದದ್ಯಾಚ್ಚೈನೂನಿ ತೈಲಾನಿ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮಣಿ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ||
 ನಸ್ಯಾಂಭ್ಯಂಜನಸೇಕೇ ಚ ದಾಹರೂಲಹರಾಣಿ ಚ ||೪೮||

ಅರ್ಥ— ಶೈಲ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಕೂಡಿಸಿ
 ಬೇಕು. ಅಥವಾ ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, ನೆಣ, ಜೇನುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ ಹಾಲುನ್ನು
 ಕುಡಿಯಬೇಕು ||೪೩|| ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ ಒಂದು ತುಲೆ, ನೀರು ೫೧೨ ತೊಲೆ,
 ಹಾಲು ೧೨೮ ತೊಲೆ, ಹಾಕಿ ಸಿನ್ನಮಾಡಿದ ಹಾಲುನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಕಿ ಕುಡಿ
 ಯಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ರುಂಬಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಲುನ್ನು ಕೂಡ
 ಬೇಕು. ||೪೪|| ಬಲಾದಿ ಪ್ರೇರಃ— ಕಳ್ಳಂಗಲೆ, ಶತಾವರೀ, ರಾಸ್ತೆ, ದರ
 ಮೂಲ, ಪೀಲು, (ಗೋಪನ ಬೆಣ್ಣೆ) ಇವುಗಳ ಕ್ವಾ ಹಾಲಿನ ೪ನೇ ಪಾಲು,
 ಹಾಲು ೧ ಪಾಲು, ನೀರು ಅದರ ೪ ಪಾಲು ಹಾಕಿ, ಅದನಾ ಕರಿತಿಗಡಿ.
 ಎರಡನೂಲ, ಒಂದೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ ಇವುಗಳ ಕ್ವಾ ಹಾಲಿನ ೩ ಪಾಲು, ಹಾಲು
 ೧ ಪಾಲು, ನೀರು ನಾಲ್ಕು ಪಾಲು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಸಿದ ಹಾಲು ವಾತರಕ್ತದ
 ಶೂಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೪೫|| ಗೋಮೂತ್ರ ಹಾಕಿದ ಧಾರೋಷ್ಣ
 ಹಾಲು, ಅಥವಾ ನಿರೋತ್ತರ ಚೂರ್ಣ ಹಾಕಿದ ಧಾರೋಷ್ಣ ಹಾಲು ಪಿತ್ತಾ
 ಧಿಕ, ಅಥವಾ ರಕ್ತಾಧಿಕ ಅಥವಾ ವಾತಿಕ ವಾತರಕ್ತವನ್ನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು.
 ಅದು ದೋಷವನ್ನು ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡುವದು. ||೪೬|| ದೋಷವು
 ಬಹಳಿದ್ದರೆ ವಿರೇಚನಕ್ಕಾಗಿ ಟೆಡಲ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಲಿನೊಡನೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ

ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅದು ಜೀರ್ಣವಾಗಲು ಹಾಲು ಅನ್ನ ತಿನ್ನಬೇಕು. ||೮೧||
 ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಕಷಾಯವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು, ಅದನ್ನು ಕುಡಿದು,
 ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಿಶೋತ್ತರ ಚೂರ್ಣಹಾಕಿ,
 ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವಿರೇಚನವಾಗುವದು. ||೮೨||
 ಶಿವನ್ನೀಫಲ, ನಿಶೋತ್ತರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಪರೂಷಕ (ದಡಸಲಹಣ್ಣು),
 ಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ತಂಧನ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಹಾಕಿ,
 ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ವಿರೇಚನವಾಗುವದು. ||೮೩|| ತ್ರಿಫಲೆಯ
 ಕಷಾಯವನ್ನು ಜೇನು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಫವು ಹೆಚ್ಚಿ
 ದ್ದರೆ, ನೆಲ್ಲಿ-ಅರಿಷಿಣ-ಜೇಕುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಜೇನುಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು
 ||೮೪|| ವಾಯುವು ಅವೃತವಾಗದೇ ಇದ್ದರೆ, ಕಲ್ಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೃದು
 ವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಹಾಕಿ ಕುಡಿಸಿ ವಿರೇಚನಮಾಡಿಸಬೇಕು. ||೮೫||
 ಅಥವಾ ತುಪ್ಪಹಾಕಿದ ಕ್ಷೀರಬಸ್ತಿಗಳಿಂದ ಅವನ ಮಲವನ್ನು ತೆಗೆಯಬೇಕು.
 ಯಾಕಂದರೆ, ಬಸ್ತಿಯಂಥ ವಾತರಕ್ತದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಬೇರೆ ಯಾವದೂ ಇರು
 ವದಿಲ್ಲ. ||೮೬|| ಬಸ್ತಿ, ಗೆಜ್ಜೆ, ಪಾರ್ಶ್ವ, ತೊಡೆ, ಸಂಧಿ, ಅಸ್ಥಿ, ಹೊಟ್ಟೆ
 ಗಳಲ್ಲಿಯ ಶೂಲಕ್ಕೂ ಉದಾವರ್ತಕ್ಕೂ ಅನುವಾಸನ ನಿರೂಹಬಸ್ತಿಗಳು
 ಉತ್ಪುಷ್ಪವಾಗಿವೆ. ||೮೭|| (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಈ ತೈಲಗಳನ್ನು ಬಸ್ತಿಯ
 ಲ್ಲಿಯೂ ನಸ್ಯ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಪರಿಷೇಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಅವು
 ದಾಹ, ಶೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ||೮೮||

ತೈಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟು ಮೊದಲು ಮಧುಪರ್ಣಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳು
 ತಾರೆ—

ಮಧುಪರ್ಣಾಃ ಪಲಶತಂ ಕಷಾಯೇ ಸಾದಶೇಷಿತೇ ||
 ತೈಲಾಧಕಂ ಸಮಕ್ಷೀರಂ ಪಚೇತ್ಕಲ್ಕೈಃ ಪಲೋನ್ನಿತೈಃ ||೮೯||
 ಶತಪುಷ್ಪಾವರೀ ಮೂರ್ನಾಪಯಸ್ಯಾಗುರುಚಂದನೈಃ ||
 ಸ್ಥಿರಾಹಂಸಪದೀ ಮಾಂಸೀ ದ್ವಿನೇದಾ ಮಧುಪರ್ಣಭಿಃ ||೯೦||
 ಕಾಕೋಲಿ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲೀ ತಾಮಲಕ್ಷ್ಯದ್ವಿಪದ್ಮಕೈಃ ||
 ಜೀವಕರ್ಷಭ ಜೀವಂತೀ ತ್ವಕ್ ಪತ್ರನಖಬಾಲಕೈಃ ||೯೧||
 ಪ್ರಸಾಂಡರೀಕಮಂಜಿಷ್ಠಾಸಾರಿವೈಂದ್ರೀವಿತುನ್ನಕೈಃ ||
 ಚತುಃಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತದ್ಧಂತಿ ತೈಲಂ ಮಾರುತರೋಣಿತಮ್ ||೯೨||

ಸೋಪದ್ರವಂ ಸಾಂಗಶೂಲಂ ಸರ್ವಗಾತ್ರಾನುಗಂ ತಥಾ ||

ವಾತಾಸ್ಯಕ್ ಪಿತ್ತದಾಹಾರ್ತಿ ಜ್ವರಘ್ನಂ ಬಲವರ್ಣಕೃತ್ ||೯೩||

ಅರ್ಥ— ಅನ್ಯತಬಳ್ಳಿ ೪೦೦ ತೊಲೆ ತಕ್ಕೊಂಡು, ಎರಡು ದ್ರೋಣ ಸೀರು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಉಳಿಯಲು ಆ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಹಾಲನ್ನು ಮತ್ತು ೫೧೨ ತೊಲೆ ತೈಲವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಲು ಇಟ್ಟು, ಅದ ರಲ್ಲಿ ||೯೪|| ಬಡೀಸೋಪು, ಶತಾವರಿ, ಹಾಲುಗೋರಟಿಗಿ, ಹಾಲು, ನೆಲ ಗುಂಬಳ, ಆಗುರು, ಚಂದನ, ಒಂದೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಹಂಸಪದೀ, ಜಟಾಮಾಂಸೀ, ಮೇದಾ, ಮಹಾಮೇದಾ, ಅನ್ಯತಬಳ್ಳಿ, ||೯೫|| ಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ ನೆಲನೆಲ್ಲಿ, ಬುದ್ಧಿ, ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ಜೀವಕ, ಋಷಭಕ, ಜೀವಂತಿ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ, ತನೂಲಪತ್ರ, ವ್ಯಾಘ್ರನಖ, ಬಾಳದಬೇರು, ||೯೬|| ಪುಂಡರೀಕಕಾಷ್ಠ ಮಂಜಿಷ್ಠಿ, ಅನಂತಮೂಲ, ಕಾಡಕವಡಿ ಬೇರು, ಹವೀಜ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪ ವನ್ನು ೪-೪ ತೊಲೆ ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನಸ್ಯ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಪಾಸ, ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಎಂದು ||೯೭|| ಎಲ್ಲ ರರೀಂ ವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ಉಪದ್ರವಯುಕ್ತ, ಶೂಲಯುಕ್ತ, ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಳೆ ಯುವದು. ವಾತ-ರಕ್ತ-ಪಿತ್ತಗಳ ದಾಹ, ಶೂಲ, ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯು ವದು. ಬಲವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವದು. ||೯೮||

ಸುಕುಮಾರಕ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮಧುಕಸ್ಯ ಶತಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾಖರ್ಜೂರಾಣಿ ಪರೂಷಕಮ್ ||

ಮಧುಕೌದನರ್ಪಾಕ್ಯ ಚ ಪ್ರಸ್ಥಂ ಮುಂಜಾತಕಸ್ಯ ಚ || ೯೪ ||

ಕಾಶ್ಠರ್ಯಾಧಕಮಿತ್ಯೇತಚ್ಚ ತುದ್ರೋಣೇ ಪಚೇದಸಾಮ್ ||

ಶೇಷೇಷ್ವಭಾಗೇ ಪೂತೇ ಚ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ರಿಲಾಧಕಂ ಪಚೇತ್ || ೯೫ ||

ತಥಾಮಲಕಕಾಶ್ಠರ್ಯವಿದಾರೀಕ್ಷುರಸ್ಯಃ ಸಮೈಃ ||

ಚತುದ್ರೋಣೇನ ಪಯಸಾ ಕಲ್ಮಂ ದತ್ತಾ ಪಲೋನ್ನಿತಮ್ || ೯೬ ||

ಕದಂಬಾಮಲಕಾಕ್ಷೋಡ ಪದ್ಮಬೀಜಕಶೇರುಕಮ್ ||

ಶೃಂಗಾಟಕಂ ಶೃಂಗವೇರಂ ಲವಣಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಂ ಸಿತಾಮ್ || ೯೭ ||

ಜೀವನೀಯಂ ಚ ಸಂಸಿದ್ಧಂ ಕ್ಷೌದ್ರಪ್ರಸ್ಥೇನ ಸಂಸ್ಪರ್ಶೇತ್ ||

ನಸ್ಯಾಭ್ಯಂಜನಸಾನೇಷು ಬಸ್ತೌ ಚಾಪಿ ನಿಯೋಜಯೇತ್ || ೯೮ ||

ವಾತವ್ಯಾಧಿಷ್ಠು ಸರ್ವೇಷು ಮನ್ಯಾಸ್ತಂಭೇ ಹನುಗ್ರಹೇ ||

ಸರ್ವಾಂಗೈಕಾಂಗವಾತೇ ಚ ಕ್ಷತಕ್ಷೀಣೇ ಕ್ಷತಜ್ವರೇ || ೯೯ ||

ಸುಕುಮಾರಕಮಿತ್ಯೇತದ್ವಾತಾಸ್ರಾಮಯನಾಶನಮ್ ||

ಸ್ವರವರ್ಣಕರಂ ತೈಲಮಾರೋಗ್ಯಬಲಪುಷ್ಟಿದಮ್ || ೧೦೦ ||

ಅರ್ಥ— ಜೇಷ್ಠಮಧು ೪೦೦ ತೊಲಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಉತ್ತತ್ತಿ, ಫಾಲಸಾ, ಇಸ್ಪೀ ಹೂವು, ಓವನಸಾರೀ (ನೀಲ ಮುಳ್ಳಜಾಜೀ) ಮತ್ತು ಮುಂಜಾತ (ಕಂದವಿಶೇಷ) ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೬೪ ತೊಲಿ, ||೯೯|| ಶಿವನ್ನೀ ಫಲ ೨೫೬ ತೊಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೮ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಬೇಕು. ೩ ಉಳಿ ಯಲು ಸೋಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ೫೦೨ ತೊಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುದಿಯಲು ಇಡ ಬೇಕು. ||೯೯|| ನೆಲ್ಲಿ, ಶಿವನ್ನೀಫಲ, ನೆಲಗುಂಬಳ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೈಲದಷ್ಟು ಹಾಕಿ, ೮ ದ್ರೋಣ ಹಾಲು ಕೂಡಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ||೯೬|| ಕದಂಬ (ಈಚಲು) ನೆಲ್ಲಿ, ಅಕ್ರೋಡ, ಕಮಲದ ಬೀಜ, ಕೋತೀಗಡ್ಡೆ ಸಿಂಗಾಡೆ, ಶುಂಠಿ, ಸೈಂಧವ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ ||೯೭|| ಜೀವನೀಯ ಗಣ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೪-೪ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ತೈಲವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು, ೧೨೮ ತೊಲಿ ಜೇನನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಅದನ್ನು ನಸ್ಯ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಪಾನ, ಬಸ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ, ||೯೮|| ಎಲ್ಲ ವಾತವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಮನ್ಯಾಸ್ತಂಭ. ಹನುಗ್ರಹ, ಸರ್ವಾಂಗವಾತ ಏಕಾಂಗವಾತ, ಕ್ಷತದಿಂದಂಟಾದ ಕ್ಷಯಜ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೯೯|| ಈ ಸುಕುಮಾರಕ ತೈಲವು ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಸ್ವರ ವರ್ಣಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ಅರೋಗ್ಯ, ಬಲ, ಪುಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಡು ವದು. ||೧೦೦||

ಅಮೃತ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗುಡೂಚೀಂ ಮಧುಕಂ ಹೃಸ್ವಾಂ ಪಂಚಮೂಲೀಂ ಪುನರ್ನವಾಮ್ ||

ರಾಸ್ನಾನೇರಂಡಮೂಲಂ ಚ ಜೀವನೀಯಾನಿ ಲಾಭತಃ || ೧೦೧ ||

ಪಲಾನಾಂ ತತಕ್ಕೈರ್ಭಾಗೈರ್ಬಲಾಪಂಚತತಂ ತಥಾ ||

ಕೋಲಿಬಿಲ್ವಯನಾನ್ ಮಾಷಾನ್ ಕುಲತ್ಥಾಂಶ್ಚಾಥಕೋನ್ಮಿತಾನ್ || ೧೦೨ ||

ಕಾಶ್ಠರ್ಯಾಣಾಂ ಸುಶುಷ್ಕಾಣಾಂ ದ್ರೋಣಂ ದ್ರೋಣಶತೇಂಽಭಸಿ ||
 ಸಾಧಯೇಜ್ಜ ರ್ಜರಂ ಧೌತಂ ಚತುರ್ದ್ರೋಣಂ ಚ ಶೇಷಯೇತ್ ||೧೦೩||
 ತೈಲದ್ರೋಣಂ ಪಚೇತ್ ತೇನ ದತ್ತಾ ಪಂಚಗುಣಂ ಪಯಃ ||
 ಪಿಷ್ಪಾ ತ್ರಿಫಲಿಕಾಂಶ್ಚೈವ ಚಂದನೋಶೀರಕೇಶರಾನ್ || ೧೦೪ ||
 ಪತ್ರ್ಪಲಾಗುರುಕುಷ್ಠಾನಿ ತಗರಂ ನುಧುಯಸ್ವಿಕಾಮ್ ||
 ಮಂಜಿಷ್ಠಾಷ್ಟಪಲಂ ಚೈವ ತತ್ಸಿದ್ಧಂ ಸಾರ್ವಯಾಗಿಕಮ್ || ೧೦೫ ||
 ಯೋನಿದೋಷಮಪಸ್ಮಾರಮುನ್ಮಾದಂ ವಿಷಮಜ್ವರಮ್ ||
 ಹನ್ಯಾತ್ ಪುಂಸವನಂ ಚೈತತ್ ತೈಲಾಗ್ರ್ಯಮಮೃತಾಹ್ವಯಮ್ ||
 || ೧೦೬ ||

ಅರ್ಥ— ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ದ್ವೈಪ್ಪಪಂಚಮೂಲ, ಬಿಳೇ
 ಗಣಜಲಬೇರು, ರಾಸ್ನಾ, ಔಡಲಬೇರು, ಸಿಕ್ಕಷ್ಟು ಜೀವನೀಯ ದ್ರವ್ಯ ಇವು
 ಗಳನ್ನು ||೧೦೧|| ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೪೦೦ ತೊಲಿ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ ೨೦೦ ತೊಲಿ,
 ಬೋರಿ-ಬಿಲ್ವ-ಜವೆ-ಉಪ್ಪು-ಹುರುಳಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೨೫೬ ತೊಲಿ
 ||೧೦೨|| ಒಣಗಿದ ಶಿವನ್ನೀಫಲ ೧೦೨೪ ತೊಲಿ, ತಕ್ಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು
 ತೊಳೆದು ಜಜ್ಜಿ, ೨೦೦ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ೮ ದ್ರೋಣ ಉಳಿಸ
 ಬೇಕು. ||೧೦೩|| ಅದರಲ್ಲಿ ೧೦ ದ್ರೋಣ ಹಾಲು, ೨ ದ್ರೋಣ ಎಂಣೆ ಮತ್ತು
 ಚಂದನ ಬಾಳದ ಬೇರು, ನಂಗೆಕೇಶರ ||೧೦೪|| ತಮಾಲ ಪತ್ರ, ಯಾಲಕ್ಕಿ,
 ಅಗರು, ಕೋಷ್ಟ, ತಗರು, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ
 ೧೨ ತೊಲಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ಕಲ್ಪ ೩೨ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧ
 ಮಾಡಿ, ಪಾನ. ಅಭ್ಯಂಗ, ನಸ್ಯ, ಬಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೦೫||
 ಅಮೃತಧ್ಯವೆಂಬ ತೈಲಶ್ರೇಷ್ಠವು ವಾತರಕ್ತ, ಕ್ಷತಕ್ಷಯ, ಶುಕ್ರಕ್ಷಯ, ಮತ್ತು
 ಭಾರದಿಂದ ಪೀಡಿತ ರೋಗಿಗಳಿಗೂ ನಡಗೋಣ, ಅಕ್ಷೇಪ, ಭಂಗ, ಈ ರೋಗಿ
 ಗಳಿಗೂ ಸರ್ವಾಂಗ ಏಕಾಂಗ ರೋಗಿಗಳಿಗೂ ಹಿತಕರವಾಗಿದೆ.
 ಯೋನಿದೋಷ, ಅಪಸ್ಮಾರ, ಉನ್ಮಾದ, ವಿಷಮಜ್ವರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು;
 ಗಂಡುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವದು. ||೧೦೬||

ಮಹಾಪದ್ಮತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪದ್ಮನೇತಸಯಾಷ್ಟಾಹ್ವಫೇನಿಲಾಪದ್ಮಕೋತ್ಪಲೈಃ ||
 ಪೃಥಕ್ ಪಲೈರ್ಧರ್ಮಲಾಕಿಂರುಕಚಂದನೈಃ || ೧೦೭ ||

ಜಲೇ ಶೃತ್ವೈಃ ಪಚೇತ್ ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ಸೌವೀರಸಮ್ಮಿತಮ್ ||

ಲೋಧ್ರಕಾಲೀಯಕೋಶೀರಜೀವಕರ್ಷಭಕೇಶರೈಃ || ೧೦೮ ||

ಮದಯಂತೀಲತಾಪತ್ರಪದ್ಮಕೇಶರಪದ್ಮಕೈಃ ||

ಪ್ರಸೌಂಡರೀಕಕಾಶ್ಮರ್ಯಮಾಂಸೀಮೇದಾಪ್ರಿಯಂಗುಭಿಃ || ೧೦೯ ||

ಕುಂಕುಮಸ್ಯ ಪಲಾರ್ಥೇನ ಮಂಜಿಷ್ಠಾಯಾಃ ಪಲೇನ ಚ ||

ಮಹಾಪದ್ಮಮಿದಂ ತೈಲಂ ವಾತಾಸೃಕ್ ಜ್ವರನಾಶನಮ್ || ೧೧೦ ||

ಅರ್ಥ— ಕಮಲಪುಷ್ಪ, ಅಶೋಕ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಫೇನಿಲ (ಅಂಟಿ ವಾಳಕಾಯಿ) ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ನೀಲಕಮಲ, ದರ್ಭ, ಮೂಲ, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ, ಮುತ್ತಲು, ಚಂದನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೨೦ ತೊಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ||೧೦೭|| ೮ ಪಾಲು ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಉಳಿಯಲು ಗಂಜಿಯನ್ನು ೧೭೮ ತೊಲಿ, ತೈಲವನ್ನು ೧೭೮ ತೊಲಿ, ಮತ್ತು ಲೋಧ್ರಕಾಲೀಯಕಾಷ್ಠ-ಬಾಳದಬೇರು-ಜೀವಕ-ಮುಷಭಕ-ನಾಗಕೇಶರ ||೧೦೮|| ಮದಯಂತಿ, ಲತಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ ಲತಾಕಸ್ತೂರಿ) ತಮೂಲಪತ್ರ, ಕಮಲಕೇಶರ, ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ಪುಂಡರೀಕಕಮಲ, ಶಿವನ್ನೀಫಲ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಮೇದಿ. ಪ್ರಿಯಂಗು ||೧೦೯|| ಕೇಶರ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಲುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨-೨ ತೊಲಿ ಮಂಜಿಷ್ಠೆಯ ಕಲ್ಲುವನ್ನು ೪ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಮಹಾಪದ್ಮತೈಲವು ವಾತರಕ್ತ ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ||೧೧೦||

ಮುಡ್ಡಾಕ ಪದ್ಮತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪದ್ಮಕೋಶೀರಯಷ್ಕಾರ್ಹ್ವರಜನೀಕ್ಷಾಥಸಾಧಿತಮ್ ||

ಸ್ಯಾತ್ ಪಿಷ್ಪೈಃ ಸರ್ಜಮಂಜಿಷ್ಠಾವೀರಾಕಾಕೋಲಿಚಂದನೈಃ ||೧೧೧||

ಮುಡ್ಡಾಕಪದ್ಮಕಮಿದಂ ತೈಲಂ ವಾತಾಸೃದಾಹನುತ್ ||

ಆಶ್ರೇಯೇಣಾಗ್ನಿನೇಶಾಯ ಭಾಷಿತಂ ಹಿತಕಾಮ್ಯಯಾ ||೧೧೨||

ಅರ್ಥ— ಕಮಲದ ಹೂವು, ಬಾಳದಬೇರು, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಅಂಶಿಣ, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಳ, ಮಂಜಿಷ್ಠೆ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ, ಕಾಕೋಲಿ ಚಂದನಗಳ ಕಲ್ಲುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ||೧೧೧|| ಮುಡ್ಡಾಕಪದ್ಮಕ ವೆಂಬ ತೈಲವು ವಾತರಕ್ತದ ದಾಹವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಈ ತೈಲವನ್ನು ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳು ಅಗ್ನಿನೇಶರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

||೧೧೨||

ಶತಪಾಕಮಧುಪರ್ಣಿತ್ವೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮಧುಪರ್ಣಾಃ ಪಲಂ ಪಿಷ್ಪಾ ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ಚತುರ್ಗುಣೇ ||
 ಪ್ಲೇರೇ ಸಾಧ್ಯಂ ಶತಕೃತ್ವಸ್ತದೇವಂ ಮಧುಕಾಚ್ಛತೇ ||೧೧೩||
 ಸಿದ್ಧಂ ದೇಯಂ ವಿಷೋನ್ನಾದವಾತಾಸ್ತಶ್ವಾಸಕಾಸನುತ್ ||
 ಹೃತ್ಪಾಂಡುರೋಗವೀರಸರ್ಪಕಾನುಲಾದಾಹನಾಶನಮ್ ||೧೧೪||

ಅರ್ಥ— ೧೨೮ ತೋಲಿ ತೈಲವನ್ನು ೪ ತೋಲಿ ಅವೃತಬಳ್ಳಿಯ
 ಕ್ಷುಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿದ ೫೧೨ ತೋಲಿ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಬೇಕು. ಇವರಂತೆ
 ಹಾಲು ಮತ್ತು ಅವೃತಬಳ್ಳಿಯ ಕಲ್ಕದಲ್ಲಿ ೧೦೦ ಸಲ ಸಿದ್ಧವಾದಿ, ೪೦೦
 ತೋಲಿ ಜೇಷ್ಠಮಧುವನ್ನು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಹಾಕಿ ||೧೧೩|| ಸಿದ್ಧವಾದಿ
 ಕೊಡಬೇಕು. ಅದು ವಿಷ, ಉನ್ಮಾದ, ವಾತರಕ್ತ, ಕೆಮ್ಮು, ದಮ್ಮು,
 ಹೃದ್ರೋಗ, ಪಾಂಡುರೋಗ, ಇಸಬು, ಕಾಮಿಣಿ, ದಾಹಗಳನ್ನು ಕಳೆಯು
 ವುದು. ||೧೧೪||

ಃ ಹಸ್ತಪಾಕ, ಶತಪಾಕ ಬಲಾತ್ವೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಬಲಾಕಷಾಯಕಲ್ಪಾಭ್ಯಾಂ ತೈಲಂ ಪ್ಲೇರಸಮಂ ಪಚೇತ್ ||
 ಸಹಸ್ರಂ ಶತವಾರಂ ನಾ ವಾತಾಸ್ತಗ್ವಾತರೋಗನುತ್ ||೧೧೫||
 ರಸಾಯನಮಿದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಸಾದನಮ್ ||
 ಜೀವನಂ ಬೃಂಹಣಂ ಸ್ವರ್ಯಂ ಶುಕ್ರಾಸ್ತಗ್ವಾದೋಷನುತ್ ಪರಮ್ ||೧೧೬||

ಅರ್ಥ— ಕಳ್ಳಗಂಜ್ಲೆಯ ೪ ಪಾಲು ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕಲ್ಪ
 ವನ್ನು ತೈಲದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಹಾಕಿ, ತೈಲದಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಕೂಡಿಸಿ, ತೈಲ
 ವನ್ನು ಸಿದ್ಧವಾಡಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ೧೦೦೦ ಅಥವಾ ೧೦೦ ಸಾರಿ
 ಮಾಡಬೇಕು ಇದು ವಾತರಕ್ತವನ್ನೂ ವಾತರೋಗವನ್ನೂ ಕಳೆಯುವದು.
 ||೧೧೫|| ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಸಾಯನವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಮಾಡುವದು.
 ಜೀವನಂ ಬೃಂಹಣಂ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವದು. ಸ್ವರಕ್ತ ಹಿತಕರವು.
 ಶುಕ್ರರೋಗವನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಕಳೆಯುವದು. ||೧೧೬||

ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗುಡೂಚೀಕ್ಷ್ವಾಥದುಗ್ಧಾಭ್ಯಾಂ ತೈಲಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸೇನ ವಾ ||
 ಸಿದ್ಧಂ ಮಧುಕಕಾಶ್ಮರ್ಯರಸೈರ್ವಾ ವಾತರಕ್ತನುತ್ || ೧೧೭ ||
 ಆರನಾಲಾಢಕೇ ತೈಲಂ ಪಾದಂ ಸರ್ಜರಸಂ ಶೃತಮ್ ||
 ಪ್ರಭೂತೇ ಖಜಿತೇ ತೋಯೇ ಜ್ವರದಾಹಾರ್ತಿನುತ್ಪರಮ್ || ೧೧೮ ||

ಪಿಂಡತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸಮಧೂಚ್ಛಿಷ್ಠ ಮಂಜಿಷ್ಠಂ ಸಸರ್ಜರಸಸಾರಿವಮ್ ||
 ಪಿಂಡತೈಲಂ ತದಭ್ಯಂಗಾತ್ ವಾತರಕ್ತರುಜಾಪಹಮ್ || ೧೧೯ ||

ಅರ್ಥ— ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಕಷಾಯ ತೈಲದ ೪ ಪಾಲು, ಹಾಲು ತೈಲದಷ್ಟು ತಕ್ಕೊಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕಹಾಕದೆ ಮಾಡಿದ ತೈಲವು ಇದರಂ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೈಲವು ಜೇಷ್ಠಮಧು, ತಿವನ್ನೀಫಲಗಳ ರಸ ದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೈಲವು ವಾತರಕ್ತನಾಶಕವಾಗಿದೆ. ||೧೧೭|| ಗಂಜಿ ೫೧೨ ತೊಲಿ, ತೈಲ ೧೨೮ ತೊಲಿ, ಸರ್ಜರಸ (ರಾಳ) ೩೨ ತೊಲಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಇಳಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯ ತೈಲವನ್ನು ಬಹಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಡೆದು, ಬೇರೆಮಾಡಿ, ತೊಡೆಯಲು, ಜ್ವರದಾಹಗಳ ಪೀಡೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೧೮|| ಮೇಣ, ಮಂಜಿಷ್ಠ, ಸರ್ಜರಸ (ರಾಳ), ಅನಂತಮೂಲ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಕವನ್ನು ೪ ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಪಿಂಡತೈಲವು ಅಭ್ಯಂಗದಿಂದ ವಾತರಕ್ತದ ಪೀಡೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದು.

||೧೧೯||

ವಾತನಾಶಕ ಪರಿಷೇಕ ಲೇಪ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ದಶಮೂಲಶೃತಂ ಕ್ಷೀರಂ ಸದ್ಭುಜ ಶೂಲನಿವಾರಣಮ್ ||
 ಪರಿಷೇಕೋನಿಲಪ್ರಾಯೇ ತದ್ವತ್ ಕೋಷ್ಣೇನ ಸರ್ಪಿಷಾ || ೧೨೦ ||
 ಸ್ನೇಹೈರ್ಮಧುರಸಿದ್ಧೈರ್ವಾ ಚತುರ್ಭಿಃ ಪರಿಷೇಚಯೇತ್ ||
 ಸ್ತಂಭಾಕ್ಷೇಪಕಶೂಲಾರ್ತೇ ಕೋಷ್ಣೈರ್ವಾಹೇ ತು ಶೀತಲೈಃ || ೧೨೧ ||
 ತದ್ವದ್‌ಗವ್ಯಾವಿಕಚ್ಛಾಗ್ನಿಃ ಕ್ಷೀರೈಸ್ತೈಲವಿಮಿಶ್ರಿತೈಃ ||
 ನಿಕ್ಷಾಹೈರ್ಜೀವನಿನೀಯಾನಾಂ ಪಂಚಮೂಲಸ್ಯ ವಾ ಭಿಷಕ್ || ೧೨೨ ||

ದ್ರಾಕ್ಷೇಕ್ಷುರಸಮುದ್ಯಾನಿ ದಧಿಮಸ್ತ್ವಮ್ಲಕಾಂಚಿಕಮ್ ||
 ಸೇಕಾರ್ಥಂ ತಂಡುಲಕ್ವಿದ್ರಶರ್ಕರಾಂಬು ಚ ಶಸ್ಯತೇ || ೧೨೩ ||
 ಕುಮುದೋತ್ಪಲಪತ್ರಾದ್ಧೈರ್ಮುಣಿಹಾರೈಃಸಚಂದನೈಃ ||
 ಶೀತತೋಯಾನುಗೈರ್ದಾರ್ಹೇ ಪ್ರೋಕ್ಷಣಂ ಸ್ಪರ್ಶನಂಹಿತಮ್ || ೧೨೪ ||
 ಚಂದ್ರಪಾದಾಂಬುಸಂಸಿಕ್ತೇ ಕ್ಷೌಮಪದ್ಮದಲಚ್ಛದೇ ||
 ಶಯನೇ ಪುಲಿನಸ್ಪರ್ಶೇ ಶೀತಮಾರುತವೀಜಿತೇ || ೧೨೫ ||
 ಚಂದನಾದ್ರ್ಯಸ್ತನಕರಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ನಾರ್ಯಃ ಪ್ರಿಯಂವದಾಃ ||
 ಸ್ಪರ್ಶಶೀತಾಃ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶಾ ಘ್ನಂತಿ ದಾಹಂ ರುಜಂ ಕ್ಲಮಮ್ || ೧೨೬ ||
 ಸರಾಗೇ ಸರುಜೇ ದಾಹೇ ರಕ್ತಂ ವಿಸ್ರಾವ್ಯ ಲೇಪಯೇತ್ ||
 ಮಧುಕಾಶ್ವತ್ಥತ್ವಜ್ವನಾಂಸೀವೀರೋಡುಂಬರಶಾಲ್ವೈಃ || ೧೨೭ ||
 ಜಲಜೈರ್ಯವಚೂರ್ಣೈರ್ವಾ ಸಯಷ್ಪಾಹ್ವಸಯೋಘೃತೈಃ ||
 ಸರ್ಪಿಷಾ ಜೀವನೀಯೈರ್ವಾ ಪಿಷ್ಪೈರ್ಲೇಪೋರ್ತಿ ದಾಹನುತ್ || ೧೨೮ ||
 ಏಲಾಸಿಯಾಲಮಧುಕಬಿಸಂ ಮೂಲಂ ಚ ವೇತಸಾತ್ ||
 ಅಜೀನ ಪಯಸಾ ಪಿಷ್ಪಾ ಪ್ರಲೇಪೋ ದಾಹರಾಗನುತ್ || ೧೨೯ ||
 ಪ್ರಸೌಂಡರಿಕಮಂಜಿಷ್ಠಾದಾರ್ವೀಮಧುಕಚಂದನೈಃ ||
 ಸಿತೋಪಲೈರಕಾಸಕ್ತಮಸೂರೋದೀರಪದ್ಮಕೈಃ || ೧೩೦ ||
 ಲೇಪೋ ರುಗ್ ದಾಹವೀರಸರ್ಪರಾಗಶೋಫನಿವಾರಣಾಃ ||
 ಪಿತ್ತರಕ್ತೋತ್ತರೇ ಪ್ವೇತೇ ಲೇಪಾನ್ ವಾತೋತ್ತರೇ ಶೃಣು || ೧೩೧ ||
 ನಾತಘ್ನೈಃ ಸಾಧಿತಾಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ಸಕ್ಷೀರಮುದ್ಗಪಾಯಶೈಃ ||
 ತಿಲಸರ್ಪಪಿಂಡೈರ್ವಾಪ್ಯುಪನಾಹಾ ರುಜಾಪಹಾಃ || ೧೩೨ ||
 ಔದಕಪ್ರಸಹಾನೂಪನೇಶವಾರಾಃ ಸುಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ||
 ಜೀವನೀಯೌಷಧಸ್ನೇಹಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ಕುರುಪನಾಹನೇ || ೧೩೩ ||
 ಸ್ತಂಭತೋದರುಗಾಯಾಮಶೋಫಾಂಗಗ್ರಹನಾಶನಾಃ ||
 ಜೀವನೀಯೌಷಧಸ್ನೇಹಾ ಸಪಯಸ್ಕಾ ವಸಾಪಿ ವಾ || ೧೩೪ ||
 ಘೃತಂ ಸಹಚರಾನೂಲಂ ಜೀವಂತೀ ಛಾಗಲಂ ಪಯಃ ||
 ಲೇಪಃ ಪಿಷ್ಪಾಸ್ತಿಲಾಸ್ತದ್ವತ್ ಭೃಷ್ವಾಃ ಪಯಸಿ ನಿರ್ವೃತಾಃ || ೧೩೫ ||

ಕ್ಷೀರಪಿಷ್ಪಮುಮಾಲೇಪನೇರಂಡಸ್ಯ ಫಲಾನಿ ಚ ||
 ಕುರ್ಯಾತ್ ಶೂಲನಿವೃತ್ಯರ್ಥಂ ಶತಾಹ್ವಾಂ ವಾಧಿಕೇನಿಲೇ || ೧೩೬ ||
 ಸಮೂಲಾಗ್ರಚ್ಛದೈರಂಡಕ್ವಾಥೇ ದ್ವಿಪ್ರಾಸ್ಥಿಕಂ ಪೃಥಕ್ ||
 ಘೃತಂ ತೈಲಂ ವಸಾ ಮಜ್ಜಾ ಚಾನೂಪಮೃಗಪಕ್ಷಿಕಾಮ್ || ೧೩೭ ||
 ಕಲ್ಕಾರ್ಥೇ ಜೀವನೀಯಾನಿ ಗವ್ಯಂ ಕ್ಷೀರಮಥಾಜಕಮ್ ||
 ಹರಿದ್ರೋತ್ಪಲಕುಷ್ಮಲಾಶತಾಹ್ವಾಶ್ವಹನಚ್ಛದಾಮ್ || ೧೩೮ ||
 ಬಿಲ್ವಮಾತ್ರಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪುಷ್ಪಂ ಕಾಕುಭಂ ಚಾಪಿ ಸಾಧಯೇತ್ ||
 ಮಧೂಚ್ಛಿಷ್ಪಪಲಾನ್ಯಷ್ಟೌ ದತ್ತಾ ಶೀತೇವತಾರಿತೇ || ೧೩೯ ||
 ಶೂಲೇನೈವಾರ್ದಿತಾಂಗಾನಾಂ ಲೇಪಃ ಸಂಧಿಗತೇನಿಲೇ ||
 ವಾತರಕ್ತೇ ಚ್ಛೇದೇ ಭಗ್ನೇ ಖಂಜೇ ಕುಷ್ಠೇ ಚ ಶಸ್ಯತೇ || ೧೪೦ ||
 ಶೋಫಗೌರವಕಂಡಾದ್ವೈಯುಕ್ತೇ ಚಾಸ್ಥಿನ್ ಕಫೋತ್ತರೇ ||
 ಮೂತ್ರಕ್ಷಾರಸುರಾಸಕ್ತಘೃತಮುಭ್ಯಂಜನೇ ಹಿತಮ್ || ೧೪೧ ||
 ಪದ್ಮಕಂ ತ್ವಕ್ ಸಮಧುಕಂ ಶಾರಿ ವಾ ಚೇತಿ ತೈರ್ಘೃತಮ್ ||
 ಸಿದ್ಧಂ ಸಮಧುಸಿಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸೇಕಾಭ್ಯಂಗಃ ಕಫೋತ್ತರೇ || ೧೪೨ ||
 ಕ್ಷೀರಂ ತೈಲಂ ಗವಾಂ ಮೂತ್ರಂ ಘೃತಂ ಚ ಕಟುಕೈಃ ಶೃತಮ್ ||
 ಪರಿಷೇಕೇ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ವಾತರಕ್ತೇ ಕಫಾಧಿಕೇ || ೧೪೩ ||
 ಲೇಪಃ ಸರ್ಷಪನಿಂಬಾರ್ಕಹಿಂಸ್ರಾಕ್ಷೀರತಿಲೈರ್ಹಿತಃ ||
 ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸಕ್ತಘೃತಕ್ಷೀರಕಸಿತ್ಕತ್ವಗ್ಭಿರೇವ ಚ || ೧೪೪ ||
 ಗೃಹಧೂನೋ ವಚಾ ಕುಷ್ಠಂ ಶತಾಹ್ವಾ ರಜನೀದ್ವಯಮ್ ||
 ಪ್ರಲೇಪಃ ಶೂಲನುದ್ ವಾತರಕ್ತೇ ವಾತಕಫೋತ್ತರೇ || ೧೪೫ ||
 ಮಧುತಿಗ್ರೋರ್ಹಿತಂ ತದ್ವದ್ ಬೀಜಂ ಧಾನ್ಯಾನ್ಲಹೇಷಿತಮ್ ||
 ಮುಹೂರ್ತಂ ಲಿಪ್ತಮನ್ವೈಶ್ಚ ಸಿಂಚೇದ್ ವಾತಕಫೋತ್ತರೇ || ೧೪೬ ||
 ತ್ರಿಫಲಾವ್ಯೋಷಪತ್ರ್ಪ್ರೀಲಾತ್ವಕ್ ಕ್ಷೀರೇ ಚಿತ್ರಕಂ ವಚಾ ||
 ವಿಡಂಗಂ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಂ ಲೋಮಶಾಂ ವೃಷಕತ್ವಚಮ್ || ೧೪೭ ||
 ಋದ್ಧಿಂ ಲಾಂಗಲಿಕಾಂ ಚವ್ಯಂ ಸಮಭಾಗಾನಿ ಚೂರ್ಣಯೇತ್ ||
 ಕಲ್ಮಂ ಲಿಪ್ತಾಯಸೀಂ ಪಾತ್ರೀಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನೇಭಕ್ಷಯೇತ್ತತಃ || ೧೪೮ ||

ವರ್ಜಯೇದ್ ದಧಿತುಕ್ತಾನಿ ಕ್ಷಾರಂ ವೈರೋಧಿಕಾನಿ ಚ ||
 ನಾತಾಸ್ರೇ ಸರ್ವದೋಷೇಷಿ ಹಿತಂ ಶೂಲಾದಿಫಲೇ ಪರಮ್ ||೧೪೯||
 ತಗರಂ ತ್ವಕ್ ಶತಾಹ್ವಯಾ ಮುಸ್ತಂ ಕುಷ್ಠಹರೇಣುಕಾ ||
 ದಾರು ವ್ಯಾಘ್ರನಖಂ ಚಾನ್ಮುಷಿಷ್ಯಂ ನಾತಕಫಾಸ್ರನುತ್ || ೧೫೦ ||

ಅರ್ಥ— ವಾತಾಧಿಕವಿದ್ದರೆ, ದಶಮೂಲ ಕಲ್ಮ ೧ ಭಾಗ, ಹಾಲು ೪ ಭಾಗ, ನೀರು ೧೬ ಭಾಗ ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ದುಗ್ಧವು ಕೂಡಲೇ ಶೂಲ ವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಅದರಂತೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಬಿಚ್ಚುನ್ನ ಘೃತವೂ ಅದನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೫೦|| ಶಬಿ, ಅಕ್ಷೇಷ, ಶೂಲಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಧುರ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ನೇಹಗಳಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿಗಿರುವಾಗಲೇ ಸೇಚನ ಮಾಡಬೇಕು. ದಾಹವಿದ್ದರೆ ಅವು ತಣ್ಣಗಾಗಲು ಸೇಚನ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೫೧|| ಇದರಂತೆ ತೈಲಕೂಡಿಸಿದ ಆಕಳ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆ ಗುರಿಯ ಅಥವಾ ಅಡಿನ ಹಾಲುಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಜೀವನೀಯ ಗಣದಅಥವಾ ಮಹಾಪಂಚಮೂಲದ ಕಷಾಯದಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿಗಿರುವಾಗಲೇ ಸೇಚನ ಮಾಡ ಬೇಕು. ದಾಹವಿದ್ದರೆ ತಣ್ಣಗಾದಮೇಲೆ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೫೨|| ದ್ರಾಕ್ಷಾ ರಸ, ಕಬ್ಬಿನರಸ, ಮಧ್ಯ, ಮೊಸರಿನ ನೀರು, ಹುಳಿಗಂಜಿ, ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದನೀರು ಜೇನು, ನೀರು, ಸಕ್ಕರೆ ನೀರುಗಳು ಪರಿಣೇಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿವೆ. ||೧೫೩|| ದಾಹವಿದ್ದರೆ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದಿದ ಬೀಳಿಕಮಲ, ನೀಲಕಮಲ, ಇವುಗಳ ಎಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರತ್ನದ ಹಾರಗಳಿಂದ, ಚಂದನಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷಣ ಮಾಡಬೇಕು; ಅವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಇಡಬೇಕು. ||೧೫೪|| ಚಂದ್ರಕಿರಣ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಸಿಂಪಡಿಸಿದ, ನಾರು, ಮಡಿ. ಕಮಲದೆಲೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹರ ವಿದ, ಉಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ, ತಂಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸಿದ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ||೧೫೫|| ರೋಗಿಯನ್ನು ಸ್ನಾನ-ಕೈಗಳಿಗೆ ಚಂದನವನ್ನು ತೊಡೆದುಕೊಂಡು. ಸವಿಮಾತಿಸ, ಸುಖವಾಗುವಂತೆ ರೇತಾಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳ ಪ್ರಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅಲಿಂಗ ನವು ದಾಹ-ಶೂಲ-ದಣುವುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು. ||೧೫೬|| ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ, ದಾಹ, ನೋವುಗಳಿದ್ದರೆ ರಕ್ತಸ್ರಾವವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಅರಳೆಯ ತೋಟಿ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಕಾಕೋಲಿ, ಅತ್ತಿಯ ತೋಟಿ, ಮತ್ಸ್ಯ ಕರೆಕೆಗಳ ಕಲ್ಮದಿಂದ ||೧೫೭|| ಅಥವಾ ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ ಕೂಡಿ ಸಿದ ಕಮಲಗಳ ಅಥವಾ ಜಟಿಯ ಕಲ್ಮದಿಂದ ಜೀವನೀಯ ಗಣದ ಕಲ್ಮವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲೆಸಿ ಲೇಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ನೋವು ದಾಹಗಳನ್ನು

ಕಳೆಯುವದು. ||೧೨೮|| ಯಾಲಕ್ಶೈ, ಸಿಯಾಲ(ಅಶೋಕ)ದ ಮೂಲ ಇವನ್ನು
ಅಡಿನ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಾಡಿದ ಲೇಸವು ದಾಹ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಕಳೆ
ಯುವದು. ||೧೨೯|| ಪುಂಡರೀಕಕಾಷ್ಠ, ಮಂಜಿಷ್ಠಿ, ಮರಅರಿಷಿಣ, ಜೇಷ್ಠ
ಮಧು, ಚಂದನ, ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ, ಶರಮೂಲ, ಸಕ್ತು, ಚನ್ನಂಗೀ ಬೇಳೆ ಬಾಳದ
ಬೇರು, ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ ||೧೩೦|| ಇವುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು, ಮಾಡಿದ
ಲೇಸವು ನೋವು, ದಾಹ, ಇಸಬು, ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ, ಬಾವುಗಳನ್ನು ಕಳೆಯು
ವದು. ಸಿತ್ತರಕ್ತಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಸಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಇನ್ನು
ಮೇಲೆ ವಾತಾಧಿಕದಲ್ಲಿ ಲೇಸವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ||೧೩೧|| ವಾತನಾಶಕ
ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಪ್ನವಾಡಿದ, ಅಥವಾ ಹಾಲು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ, ಹೆಸರಿನ
ಪಾಯಸಗಳಿಂದ, ಎಳ್ಳು ಸಾಸಿವೆಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಉಪನಾಹ
ಗಳು ನೋವನ್ನು ಕಳೆಯುವವು. ||೧೩೨|| ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ, ಪ್ರಸಹ, (ಕಸಿದು
ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿ) ಅನೂಸ (ಮಲೆನಾಡು) ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಜ್ಜಿದ ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ
ಜೀವನೀಯ ಔಷಧ ಸ್ನೇಹಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ಉಪನಾಹ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೩||
ಇವು ರಟಿ, ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ನೋವು, ಜಗ್ಗುವಿಕೆ, ಬಾವು, ಮೈ ಹಿಡಿಯೋಣ,
ಇವುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದು. ಜೀವನೀಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸ್ನೇಹಗಳು,
ಅಥವಾ ಹಾಲು ಕೂಡಿದ ನೆಣವು ಇವುಗಳ ಉಪನಾಹಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೪||
ಅಥವಾ ೧ ಮುಳ್ಳುಜಾಜೀಬೇರು, ಜೀವಂತೀ, ಅಡಿನಹಾಲು, ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ
೨ ಅದರಂತೆ ಹುರಿದು, ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರಿಸಿ ಎಳ್ಳುಗಳ ಕಲ್ಪ, ಇವುಗಳ ಲೇಸ
ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೫|| ವಾತವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಅಗಸಿಯನ್ನು ಹಾಲಿ
ನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಅಥವಾ ಔಡಲಬೀಜಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು, ಅಥವಾ ಬಡೀ
ಸೋಪನ್ನು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವು ಶೂಲಗಳನ್ನು
ಕಳೆಯುವವು. ||೧೩೬|| ಬೇರು-ತುಡಿ ಎಲೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಔಡಲ ಗಿಡವನ್ನು
ತಂದು ಕಷಾಯಮಾಡಿ, ಸ್ನೇಹದ ನಾಲ್ಕುಪಾಲು ಆ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಘೃತ-
ತೈಲ ಮತ್ತು ಅನೂಸದೇಶದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ನೆಣ ಮಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಬೇರಿ ಬೇರಿ
ಯಾಗಿ ೧೨೮ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ ||೧೩೭|| ಅವುಗಳಷ್ಟೇ ಆಕಳ ಹಾಲು, ಅಡಿನ
ಹಾಲು ಕೂಡಿಸಿ, ಜೀವನೀಯ ಗಣದ ಹತ್ತು ದ್ರವ್ಯ, ಅರಿಷಣ, ನೀಲಕಮಲ,
ಕೋಷ್ಠ, ಯಾಲಕ್ಶೈ, ಬಡೀಸೋಪು, ಕಣಗಿಲ ಎಲೆ, ||೧೩೮|| ಮತ್ತು
ಮತ್ತಿಯ ಹೂವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಬೇರಿಬೇರೆಯಾಗಿ ೪-೪ ತೊಲಿ ಹಾಕಿ,
ಸ್ನೇಹ ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯಿರುವಾಗಲೇ ೩೨ ತೊಲಿ ಮೇಣ

ಹಾಕಬೇಕು. ||೧೩೯|| ಶೂಲದಿಂದ ಪೀಡಿತ ಅವಯವಗಳಿಗೂ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿಯ ವಾತಕ್ಕೂ ಸೋರುವ ಮುರಿದಂತೆ ನೋಯು ವಾತಕ್ಕೂ ಕುಂಟುವ ಕಾಲಿಗೂ ಕುಷ್ಟಕ್ಕೂ ಲೇಸಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೦|| ಬಾವು, ಜಡತ್ವ, ತುರಿಕೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಘಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ ಕ್ಷಾರ ಮಧ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತದ ಅಭ್ಯಂಗ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೧|| ಕಘಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಅಸಂತ ಮೂಲ, ಇವುಗಳಿಂದ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಜೇನು ಶುಕ್ತಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಪರಿಷೇಕ ಅಭ್ಯಂಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೨|| ಕಘಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಶುಂಠಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದಹಾಲು ಎಣ್ಣೆ, ಗೋಮೂತ್ರ, ಘೃತಗಳ ಪರಿಷೇಕವು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ||೧೪೩|| ಸಾಸಿವೆ, ಬೇವು, ಎಕ್ಕೆ, ನಸುಗುನ್ನೀಬೀಜ, ಹಾಲು. ಎಳ್ಳುಗಳ ಲೇಸವು ಹಿತಕರವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಸಕ್ತ, ಘೃತ, ಹಾಲು, ಬೆಳವಲ ತೋಟಗಳ ಲೇಸವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ||೧೪೪|| ವಾತಕಘಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಣ, ಬಜಿ, ಕೋಷ್ಠ, ಬಡೀಸೋವು, ಅರಿಷಿಣ, ಮರಅರಿಷಿಣಗಳ ಲೇಸವು ಶೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೪೫|| ಅದರಂತೆ ಧಾನ್ಯದ ಗಂಜಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದ ಕೆಂಪು ನುಗ್ಗಿಯ ಬೀಜದ ಲೇಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಗಂಜಿ ಮುಂತಾದ ಹುಳಿದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೬|| ತ್ರಿಫಲೆ, ತ್ರಿಕಟು, ತಮಾಲಪತ್ರ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ವಂಶರೋಚನ, ಚಿತ್ರಕ, ಬಜಿ, ವಾವಡಿಂಗ, ನೋಡಿ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಅಡಸಲ ತೋಟಿ ||೧೪೭|| ಋದ್ಧಿ, ಕೋಳಿಕುಕ್ಕನಗಡ್ಡಿ, ಚವಕ ಇವುಗಳ ಸಮಭಾಗ ತಕ್ಕೊಂಡು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲೆಸಿ ಆ ಕಲ್ಮದಿಂದ ಮುಂಜಾನೆ ಕಬ್ಬಿಣ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ತಿನ್ನಬೇಕು. ||೧೪೮|| ಮೊಸರು, ಶುಕ್ತ, ಕ್ಷಾರ, ವಿರುದ್ಧಾಹ್ನ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಬಾರದು. ಶೂಲದಿಂದ ಪೀಡಿತ ತ್ರಿದೋಷಜ ವಾತರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಹಿತಕರವು. ||೧೪೯|| ತಗರ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ, ಬಡೀಸೋವು, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಜೇಕು, ಕೋಷ್ಠ, ರೇಣುಕಬೀಜ, ದೇವದಾರು, ವ್ಯಾಘ್ರನಖ, ಇವುಗಳನ್ನು ಅಮೃದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರೆದು, ಅದನ್ನು ಮೇಲಿನಂತೆ ಅಮೃದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಸಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ವಾತಕಘಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೫೦||

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾಂಶ್ಚ ದೋಷಾಣಾಂ ಚ ಬಲಾಬಲಮ್ ||

ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮಿದಂ ಕುರ್ಯಾದೂಹಾಪೋಹಸಕಲ್ಪವಿತ್

||೧೫೧||

ಅರ್ಥ— ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ದೋಷಗಳ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ತರ್ಕವಿತರ್ಕಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ವೈದ್ಯನು ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೫೧||

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕುಪಿತೇ ಮಾರ್ಗಸಂರೋಧಾನೈದಸೋ ವಾ ಕಫಸ್ಯ ವಾ ||
 ಅತಿವೃದ್ಧೇಽನಿಲೇ ನಾದೌ ಶಸ್ತಂ ಸ್ನೇಹನಬೃಂಹಣಮ್ || ೧೫೨ ||
 ವ್ಯಾಯಾಮಶೋಧನಾರಿಷ್ಯಮೂತ್ರಪಾನೈರ್ವಿರೇಚನೈಃ ||
 ತಕ್ರಾಭಯಾಪ್ರಯೋಗೈಶ್ಚ ಕ್ಷಪಯೇತ್ ಕಫಮೇದಸೀ || ೧೫೩ ||
 ಬೋಧಿವೃಕ್ಷಕಷಾಯಂ ತು ಪ್ರಪಿಬೇನ್ಮಧುನಾಸಹ ||
 ನಾತರಕ್ತಂ ಜಯತ್ಯಾಶು ತ್ರಿದೋಷಮಪಿದಾರುಣಮ್ || ೧೫೪ ||
 ಪುರಾಣಯವಗೋಧೂಮಮಧ್ವರಿಷ್ಯಸುರಾಸವೈಃ ||
 ಶಿಲಾಜತುಪ್ರಯೋಗೈಶ್ಚ ಗುಗ್ಗುಲೊರ್ಮಾಕ್ಷಿಕಸ್ಯ ಚ || ೧೫೫ ||
 ಪಶ್ಚಾದ್ ನಾತೇ ಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ಯಾದ್ ನಾತರಕ್ತಪ್ರಸಾದನೀಮ್ ||
 ಗಂಭೀರರಕ್ತಮಾಕ್ರಾಂತಂ ಸ್ಯಾಚ್ಛೇದ್ ವಾ ತದ್ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ || ೧೫೬ ||

ರಕ್ತಪಿತ್ತಾಧಿಕೇ ತ್ವಾನಾತ್ ಪಾಕಮಾಶು ನಿಯಚ್ಛತಿ ||
 ಭಿನ್ನಂ ಚ್ಯವತಿ ವಾ ರಕ್ತಂ ವಿದಗ್ಧಂ ಪೂಯಮೇವ ಚ || ೧೫೭ ||
 ತಯೋಶ್ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ವ್ರಣವತ್ ಭೇದಶೋಧನದಾರಣೈಃ ||
 ಕುರ್ಯಾದುಪದ್ರವಾಣಾಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾಂ ಸ್ವಾಂ ಸ್ವಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಯಾ || ೧೫೮ ||

ಅರ್ಥ— ಮೇದ ಮತ್ತು ಕಫದ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂದ ನಾತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಪಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೊದಲು ಸ್ನೇಹನ ಬೃಂಹಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ||೧೫೨|| ವ್ಯಾಯಾಮ, ವಮನ, ಅರಿಷ್ಯ, ಮತ್ತು ಮೂತ್ರಗಳ ಪಾನವಿರೇಚನ ಮತ್ತು ತಕ್ರ ಹರಿತಕೀ ಸೇವನೆಗಳಿಂದ ಕಫ ಮೇದಗಳನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು. ||೧೫೩|| ಅರಳಿಯ ಗಿಡದ ತೋಟಿಯ ಕಷಾಯವನ್ನು ಜೇನು ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅದು ಭಯಂಕರವಾದ ತ್ರಿದೋಷದ, ನಾತರಕ್ತವನ್ನು ಕಡಿಪುತ್ತವೆಂದು. ||೧೫೪|| ಇದೇ ಜನಗೋದಿ, ಜೇನು

ಅರಿಷ್ಟ, ಮಧ್ಯ, ಆಸವಗಳಿಂದಲೂ ಶಿಲಾಜತು, ಗುಗ್ಗುಳ, ಸುವರ್ಣಮಾಕ್ಷಿಕೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದಲೂ ಕಫ ಮೇದಗಳು ಹೋಗಲು ||೧೫೫|| ವಾತರಕ್ತನಾಶನ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವಾತರಕ್ತವು ಗುಂಟಾಗಿದ್ದ ರಕ್ತವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ||೧೫೬|| ವಾತಪಿತ್ತಾಧಿಕ ವಾತರಕ್ತವು ಅಸುಕ್ಷ (ಆಮ) ವಿದ್ದರೆ ತೀವ್ರ ಪಾಕವಾಗದು. ಪಕ್ಷವಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸ್ತವಿಸುವದು. ||೧೫೭|| ಈ ರಕ್ತಸ್ರಾವ ಅಥವಾ ರೀವಿನ ಸ್ರಾವಗಳ ಮೇಲೆ ವ್ರಣದಂತೆ ಭೇದನ, ಶೋಧನ, ದಾರಣ (ಶೀಳೋಣ) ಮುಂತಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ನಿದ್ರೆ ಬರದಿರೋಣ, ಅರುಚಿ ಮುಂತಾವ) ಉಪದ್ರವಗಳ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ವಿಕಾರಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೫೮||

ತತ್ರಶ್ಲೋಕಾಃ

ಹೇತುಃ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಮೂಲಂ ಚ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಂಧಿಷು ||
ಕಪ್ಪುತಿ ಸ್ರಾಕ್ ತದ್ರೂಪಂ ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷಣಮ್ ||೧೫೯||

ಪೃಥಗ್ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಲಿಂಗಂ ಚ ದೋಷಾಧಿಕ್ಯಮುಪದ್ರವಾಃ ||
ಸಾಧ್ಯಂ ಯಾಸ್ಯಮಸಾಧ್ಯಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಧ್ಯಸ್ಯ ಚಾಖಿಲಾ ||೧೬೦||

ವಾತರಕ್ತಸ್ಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸತಸ್ತಥಾ ||
ಮಹರ್ಷಿಣಾಗ್ನಿವೇಶಾಯ ತಥೈವಾವಸ್ಥಿಕೀ ಕ್ರಿಯಾ ||೧೬೧||

ಅರ್ಥ— ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳು ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಗೆ ವಾತರಕ್ತದ ಕಾರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಅದರ ಮೂಲ, ಯಾವ ಕಾರಣ ಅದು ಸಂಧಿ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಪಿತವಾಗುವದು, ಅದರ ಪೂರ್ವರೂಪ, ಅದರ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಲಕ್ಷಣ ||೧೫೯|| ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಅವುಗಳದೋಷ ಉಪದ್ರವ, ಸಾಧ್ಯ, ಯಾಸ್ಯ, ಅಸಾಧ್ಯಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಸಾಧ್ಯರೋಗದ ಎಲ್ಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ||೧೬೦|| ವಾತರಕ್ತದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಮತ್ತು ಅವಸ್ಥಾನುರೂಪವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ||೧೬೧||

ಇತ್ಯಗ್ನಿವೇಶಕೃತೇ ತಂತ್ರೇ ದೃಢಬಲಪ್ರತಿಸಂಸ್ಕೃತೇ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಸ್ಥಾನೇ
ವಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ನಾಮ ಏಕೋನತ್ರಂಶತ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||೧೬೨||

ಅರ್ಥ— ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ವೃಥಬಲರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡೆದ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀ ಮದಾವ್ಯ ಬಾಬಾಚಾರ್ಯ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಶಿಷ್ಯ ಆದ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಚರಕ 'ಚಿಕಿತ್ಸಾ-ಬೋಧಿನಿ' ಎಂಬ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ನಾತರಕ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

೨೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಯೋನಿವ್ಯಾಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ನಂತರಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ನಂತರ ವಾತಜನ್ಯರೋಗವಾದ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಯೋನಿವ್ಯಾಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಥಾತೋ ಯೋನಿವ್ಯಾಪಚ್ಚಿ ಕಿತ್ತಿತಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸಾನುಃ ||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಯೋನಿ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ:—

ಇತಿ ಹ ಸ್ವಾಹ ಭಗವಾನಾತ್ರೇಯಃ ||

ಅರ್ಥ— ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆತ್ರೇಯ ಮುನಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು:—

ತೀರ್ಥದಿನ್ಯಾಷಧಿಮತಶ್ಚಿತ್ರಧಾತುಶಿಲಾವತಃ ||

ಪುಣ್ಯೇ ಹಿಮವತಃ ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಸುರಸಿದ್ಧರ್ಷಿಸೇವಿತೇ || ೧ ||

ವಿಹರಂತಂ ತಪೋಯೋಗಾತ್ ತತ್ಪಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶಿನಮ್ ||

ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯಃ ಚಿತಾತ್ಮಾನಮಗ್ನಿವೇಶೋನುಪುಷ್ಪವಾನ್ || ೨ ||

ಭಗವನ್ ಯದಪತ್ಯಾನಾಂ ಮೂಲಂ ನಾರ್ಯಃ ಪರಂನೃಣಾಮ್ ||

ತದ್ವಿಘಾತೋ ಗದೈಶ್ಚಾಸಾಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಯೋನಿಮಾಶ್ರಿತೈಃ || ೩ ||

ತಸ್ಮಾತ್ತೇಷಾಂ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿಮುತ್ಪನ್ನಾನಾಂ ಚ ಲಕ್ಷಣಮ್ ||

ಸೌಷಧಂ ಶ್ರೋತಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಪ್ರಜಾನುಗ್ರಹಕಾಮ್ಯಯಾ || ೪ ||

ಇತಿ ಶಿಷ್ಯೇಣ ಪೃಷ್ಠಸ್ತು ಪ್ರೋವಾಚರ್ಷಿವರೋಽಪಿ ತ್ರಿಜಃ ||

ವಿಂಶತಿರ್ವ್ಯಾಪದೋ ಯೋನೇರ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ರೋಗಸಂಗ್ರಹೇ || ೫ ||

ಮಿಥ್ಯಾಚಾರೇಣ ತಾಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪುದಷ್ಟೇನಾರ್ತವೇನ ಚ ||

ಜಾಯಂತೇ ಬೀಜದೋಷಾಚ್ಚ ದೈವಾಚ್ಚ ಶೃಣು ತಾಃ ಸೃಥಕ್ || ೬ ||

ಅರ್ಥ— ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥ, ದಿವ್ಯೌಷಧಿ ಮತ್ತು ತರತರದ ಧಾತು ಮತ್ತು ಶಿಲೆಗಳುಳ್ಳ ಹಿಮಾಲಯದ, ದೇವತೆ-ಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಮುಷಿಗಳು ವಾಸಮಾಡಿದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಪಾರ್ವದಲ್ಲಿ ||೧|| ತಿರುಗಾಡುವ ಮತ್ತು ತನ್ನ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡುವ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದ ಕೃಷ್ಣಾತ್ರೇಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಗ್ನಿವೇಶನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದನು. ||೨|| ಪೂಜ್ಯರೇ, ಮನುಷ್ಯರ ಸಂತತಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎಂಬ ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಯೋನಿಯು ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆ. ||೩|| ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರೋಗಗಳ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ, ಔಷಧಗಳನ್ನು ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ||೪|| ಈ ರೀತಿ ಯಾಗಿ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆತ್ರೇಯ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ಹೇಳಿದರು:— ಅಷ್ಟೋದರೀಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨೦ ಯೋನಿರೋಗಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ||೫|| ಅವು ಸ್ತ್ರೀಯರ ದುರಾಹಾರ ವಿಹಾರದಿಂದಲೂ ದುಷ್ಟ ಆರ್ತವ ದಿಂದಲೂ ಬೀಜದೋಷದಿಂದಲೂ ಪೂರ್ವಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ||೬||

೨೦ ಯೋನಿರೋಗಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವಾತಲಾಹಾರಚೇಷ್ಟಾಯಾಃ ವಾತಲಾಯಾಃ ಸಮೀರಣಃ ||
 ನಿವೃದ್ಧೋ ಯೋನಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯೋನೇಸ್ತೋದಂ ಸಮಾದನಮ್ ||೭||
 ಸ್ತಭಂ ಪಿಪೀಲಿಕಾಸೃಪ್ತಿಮಿವ ಕರ್ಕಶತಾಂ ತಥಾ ||
 ಕರೋತಿ ಸುಪ್ತಮಾಯಾಸಂ ವಾತಜಾಂಶ್ಚಾಪರಾನ್ ಗದಾನ್ || ೮ ||
 ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ ಸಶಬ್ದರುಕ್ ಫೇನತನುರೂಕ್ಷಾತ್ ಸವಾನಿಲಾತ್ ||
 ನ್ಯಾಪಲ್ಲವಣಕಟ್ಟು ಕ್ಷಾರಾದ್ಯೈಃ ಪಿತ್ತಜಾ ಭವೇತ್ ||೯||
 ದಾಹಪಾಕಜ್ವರೋಷ್ಣಾರ್ತಾ ನೀಲಪೀತಾಸಿತಾರ್ತವಾ ||
 ಭೃಶೋಷ್ಣ ಕುಣಪಸ್ರಾವಾ ಯೋನಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಿತ್ತದೂಷಿತಾ ||೧೦||
 ಕಫೋಽಭಿಷ್ಯಂದಿರ್ಭಿವೃದ್ಧೋ ಯೋನಿಂ ಚೇದ್ ದೂಷಯೇತ್
 ಸ್ತ್ರೀಯಾಃ ||
 ಸ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪಿಚ್ಛಿಲಾಂ ಶೀತಾಂ ಕಂಡೂಗ್ರಸ್ತಾಮನೇದನಾಮ್
 || ೧೧ ||

ಪಾಂಡುವರ್ಣಾಂ ತಥಾ ಪಾಂಡುಪಿಚ್ಛಿಲಾರ್ತವನಾಹಿನೀಮ್ ||
 ಸಮುತ್ಪಂತ್ಯಾ ರಸಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ದೂಷಯಿತ್ವಾ ತ್ರಯೋ ಮಲಾಃ || ೧೨ ||

ಯೋನಿಗರ್ಭಾಶಯಸ್ಥಾಃ ಸ್ಪೈರ್ಯೋನಿಂ ಯುಂಜಂತಿ ಲಕ್ಷಣೈಃ ||
 ಸಾ ಭವೇದ್ ದಾಹಶೂಲಾರ್ತಾ ಶುಕ್ಲಪಿಚ್ಛಿಲನಾಹಿನೀ || ೧೩ ||

ಪಿತ್ತರಕ್ತಕರ್ಮನಾರ್ಯಾ ರಕ್ತಂ ಪಿತ್ತೇನ ದೂಷಿತಮ್ ||
 ಅತಿಪ್ರವರ್ತತೇ ಯೋನ್ಯಾಂ ಲಬ್ಧೇ ಗರ್ಭೇಽಪಿ ಸಾಸೃಜಾ || ೧೪ ||

ಯೋನಿಗರ್ಭಾಶಯಸ್ಥಂ ಚೇತ್ ಪಿತ್ತಂ ಸಂದೂಷಯೇದಸ್ಯಕ್ ||
 ಸಾರಜಸ್ಮಾ ಮತಾ ಕಾರ್ತೃವೈವರ್ಣ್ಯಜನನೀ ಭೃಶಮ್ || ೧೫ ||

ಯೋನ್ಯಾನ್ಮಧಾನನಾತ್ ಕಂಡೂರ್ಜಾತಾಃ ಕುರ್ವಂತಿ ಜಂತವಃ ||
 ಸಾ ಸ್ಯಾದಚರಣಾ ಕಂಡ್ವಾ ತಯಾತಿನರಕಾಂಕ್ಷಿಣೀ || ೧೬ ||

ಅತಿವ್ಯನಾಯಾತ್ ಪವನಃ ಶೋಥಸುಪ್ತಿರುಜಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ||
 ಯೌನ್ ಕರೋತಿ ಕುಪಿತಃ ಸಾ ಚಾತಿಚರಣಾ ಮತಾ || ೧೭ ||

ಮೈಥನಾದತಿಬಾಲಾಯಾಃ ಪೃಷ್ಠಕಟ್ಟೂರುವಂಕ್ಷಣಮ್ ||
 ರುಜಯನ್ ದೂಷಯೇದ್ ಯೋನಿಂ ವಾಯುಃ ಪ್ರಾಕ್ಚರಣಾ ಹಿ || ೧೮ ||

ಗರ್ಭಿಣ್ಯಾಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಲಾಭ್ಯಾಸಾಚ್ಛದ್ವಿನಿಶ್ವಾಸನಿಗ್ರಹಾತ್ ||
 ವಾಯುರ್ವೃದ್ಧಃ ಕಫಂ ಯೋನಿನುಪನೀಯ ಪ್ರದೂಷಯೇತ್ || ೧೯ ||

ಪಾಂಡುಂ ಸತೋದಮಾಸ್ರಾವಂ ಶ್ವೇತಂ ಸ್ರವತಿ ವಾ ಕಫಮ್ ||
 ಕಫನಾತಾಮಯವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸಾ ಸ್ಯಾದ್ ಯೋನಿರುಪಸ್ಲತಾ || ೨೦ ||

ಪಿತ್ತಲಾಯಾ ನೃಸಂನಾಸೇ ಕ್ಷವಥೂದ್ಗಾರಧಾರಣಾತ್ ||
 ಪಿತ್ತಸಮ್ಮೂರ್ಚಿತೋ ವಾಯುರ್ಯೋನಿಂ ದೂಷಯತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ || ೨೧ ||

ಶೂನಾ ಸ್ವಶಾಸಹಾ ಸಾರ್ತೀರ್ನಿಲಪೀತಮಸ್ಯಕ್ಸ್ರವೇತ್ ||
 ಶ್ರೋಣಿವಂಕ್ಷಣಪೃಷ್ಠಾರ್ತಜ್ವರಾರ್ತಾಯಾಃ ಪರಿಪ್ಲುತಾ || ೨೨ ||

ನೇಗೋದಾವರ್ತನಾದ್ ಯೋನಿನಾವರ್ತಯತಿ ಮಾರುತಃ ||
 ಸಾ ರುಗಾರ್ತಾ ರಜಃ ಕೃಚ್ಛ್ರೋದಾನ್ವತ್ಯ ವಿಮುಂಚತಿ || ೨೩ ||

ಆರ್ತವೇ ಯಾ ನಿಮುಕ್ತೇ ತು ತಕ್ಷಣಂ ಲಭತೇ ಸುಖಮ್ ||
 ರಜಸೋ ಗಮನಾದೂರ್ಧ್ವಂ ಜ್ಞೇಯೋದಾವರ್ತಿನೀ ಬುಧೈಃ || ೨೪ ||
 ಅಕಾಲೇ ವಾಹಮಾನಾಯಾ ಗರ್ಭೇಣ ಹಿಹಿತೋನಿಲಃ ||
 ಕರ್ಣಕಾ ಜನಯೇದ್ ಯೋನೌ ಶ್ಲೇಷ್ಮರಕ್ತೇನ ಮೂರ್ಚ್ಛಿತಃ || ೨೫ ||
 ರಕ್ತಮಾರ್ಗವಿರೋಧಿನ್ಯಾ ತಯಾ ಕರ್ಣಕಯಾನ್ವಿತಾ ||
 ಸಾ ಯೋನಿಃ ಸರ್ವಭಿಷಜಾ ನಾಮತಃ ಕರ್ಣನೀ ಮತಾ || ೨೬ ||
 ರೌಕ್ಷ್ಣ್ಯಾದ್ ವಾಯುರ್ಯದಾ ಗರ್ಭಂ ಜಾತಂಜಾತಂ ವಿನಾಶಯೇತ್ ||
 ದುಷ್ಟಶೋಣಿತಜಂ ನಾರ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಘ್ನೀನಾಮಸಾಮತಾ || ೨೭ ||
 ವ್ಯವಾಯುನುತಿತ್ಯಸ್ತಾಯಾಭಜಂತ್ಯಾಸ್ತನ್ನ ಪೀಡಿತಃ ||
 ವಾಯುರ್ಮಿಥ್ಯಾಸ್ಥಿತಾಂಗಾಯಾ ಯೋನಿಸ್ಪ್ರೇತಸಿಸಂಸ್ಥಿತಃ || ೨೮ ||
 ಯೋನೇರ್ಮುಖಂ ವಕ್ರಯತಿ ಸಾಸ್ಥಿ ಮಾಂಸಾನಿಲಾರ್ತಿಭಿಃ ||
 ಭೃಶಾರ್ತಿರ್ಮೈಥುನಾಸಕ್ತಾ ಯೋನಿರಂತರ್ಮುಖೀ ಮತಾ || ೨೯ ||
 ಗರ್ಭಸ್ಥಾಯಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ರೌಕ್ಷ್ಣ್ಯಾದ್ ವಾಯುರ್ಯೋನಿಂ ಪ್ರದೂಷ
ಯೇತ್ ||
 ಮಾತೃದೋಷಾದಣುದ್ವಾರಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸೂಚೀಮುಖೀ ತು ಸಾ
|| ೩೦ ||
 ವ್ಯವಾಯುಕಾಲೇ ರುಂಧಂತ್ಯಾ ವೇಗಾನ್ ಪ್ರಕುಪಿತೋನಿಲಃ ||
 ಕುರ್ಮಾದ್ ವಿಣ್ಮುತ್ರಸಂಗಾರ್ತಾಂ ಶೋಷಂ ಯೋನಿಮುಖಸ್ಯ ಚ || ೩೧ ||
 ಷಡಹಾತ್ ಸಪ್ತರಾತ್ರಾದ್ವಾ ಶುಕ್ರಂ ಗರ್ಭಾಶಯಂ ಗತಮ್ ||
 ಸರುಜಂ ನೀರುಜಂ ವಾಪಿ ಯಾ ಸ್ರವೇತ್ ಸಾ ತು ನಾಮಿನೀ || ೩೨ ||
 ಬೀಜದೋಷಾತ್ ತು ಗರ್ಭಸ್ಯ ಮಾರುತೋಪಹತಾಶಯಾ ||
 ನೃದ್ವೇಷಿಣ್ಯುತನೀ ಯಾ ಸಾ ಷಂಡೀ ಸ್ಯಾದನುಪಕ್ರಮಾ || ೩೩ ||
 ವಿಷಮದುಃಖಶಯ್ಯಾತಿರ್ಮೈಥುನಾತ್ ಕುಪಿತೋನಿಲಃ ||
 ಗರ್ಭಾಶಯಸ್ಯ ಯೋನ್ಯಾಶ್ಚ ಮುಖಂ ವಿಷ್ವಂಭಯೇತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ
|| ೩೪ ||
 ಅಸಂವೃತಮುಖೀ ಸಾರ್ತಿಃ ಸಫೇನಾರ್ತವವಾಹಿನೀ ||
 ಮಾಂಸೋತ್ಸನ್ನಾ ಮಹಾಯೋನಿಃಪರ್ವವಂಕ್ಷಣಶಾಲಿನೀ || ೩೫ ||

ಇತ್ಯೇತ್ಯೇರ್ಲಕ್ಷಣೈಃ ಸ್ಪೋಕ್ತಾ ವಿಂಶತಿಯೋನಿಜಾಗದಾಃ ||
 ನ ಶುಕ್ರಂ ಧಾರಯೇತ್ಯೇಭಿದೋಷೈರ್ಯೋನಿರುಪದ್ರುತಾ ||೩೬||
 ತಸ್ಮಾದ್‌ಗರ್ಭಂ ನ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಸ್ತ್ರೀ ಗಚ್ಛತ್ಯಾಮಯಾನ್ ಬಹೂನ್ ||
 ಗುಲ್ಮಾರ್ತಃ ಪ್ರದರಾದೀಂಶ್ಚ ವಾತಾದೈಶ್ಚಾತಿಸೀಡನಮ್ ||೩೭||

ಅರ್ಥ— ವಾತಪ್ರಕೃತಿಯವಳು ವಾತದ ಆಹಾರವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ವಾತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಯೋನಿಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ, ನೋವು || ೩ || ಶಬ್ದ, ಇರುವು ಹರಿದಾಡಿದಂತೆ ಆಗೋಣ, ಬಿರಸುತ್ತನ, ಸ್ವರ್ಣಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯತೆ, ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ವಾತದ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೋಗಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. || ೪ || ಇದರಲ್ಲಿ ಆರ್ತವವು ಬರುವಾಗ ರಬ್ಬ, ನೋವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಬುರುಗುಬುರುಗು ಮತ್ತು ರುಕ್ಷವಿರುವದು. ಇದು ವಾತದೂಷಿತಯೋನಿಯು. ಉಸ್ವ, ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಕ್ಷಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಪಿತ್ತಜಯೋನಿ ರೋಗವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ||೫|| ಇದರಲ್ಲಿ ದಾಹ, ಪಾಕ, ಜ್ವರ, ಕವುಗಳು ಇದ್ದು, ಆರ್ತವದ ಬಣ್ಣವು ನೀಲ-ಕಳದಿ-ಕಪ್ಪು ಇರುವದಲ್ಲದೆ, ಸ್ರವವು ಬಹಳ ಹೊಲಸು ನಾರುವದು. ಇದು ಪಿತ್ತದೂಷಿತಯೋನಿಯು. ||೬|| ಕಫಕಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಫವು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯನ್ನು ದುಷ್ಟಮಾಡುವದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜಿಗಟುತ್ತನ, ಬೈತ್ಯ, ತುರಿಕೆ, ಬಿಳೇ ಬಣ್ಣಗಳಿರುವವು. ವೇದನೆ ಯಿರುವದಿಲ್ಲ. ||೭|| ಬಿಳೇ ಜಿಗಟು ಆರ್ತವವನ್ನು ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಫದೂಷಿತಯೋನಿಯು ಎಲ್ಲ ರಸಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಸ್ತ್ರೀಯಕಯೋನಿ ಗರ್ಭಾಶಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ದೋಷಗಳು ಯೋನಿಯನ್ನು ದೂಷಿಸಿ, ||೮|| ಅದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದಾಹ-ಶೂಲಿಗಳಿರುವವು. ಬಿಳೇ, ಜಿಗಟು ಆರ್ತವವನ್ನು ಸ್ರವಿಸುವವು. ಇದು ಸನ್ನಿ ಪಾತದೂಷಿತಯೋನಿಯು. ||೯|| ಪಿತ್ತ ಮತ್ತು ರಕ್ತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಸ್ತ್ರೀಯಳ ರಕ್ತವು ಪಿತ್ತದಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗಿ, ಗರ್ಭವು ನಿಂತರೂ ಯೋನಿಯಿಂದ ಅತಿಶಯ ಆರ್ತವಸ್ರವವಾಗುವದು. ಅದು ರಕ್ತಯೋನಿಯು. ||೧೦|| ಯೋನಿ ಗರ್ಭಾಶಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ದುಷ್ಟ ಪಿತ್ತವು ರಕ್ತವನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರೆ, ಆ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಆರ್ತವವು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕೃಶತ್ವ ವಿವರ್ಣತೆಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ' ಅನಾರ್ತವಾ ಯೋನಿಯು. ' ||೧೧|| ತೊಳೆಯದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿ

ಗಳುಂಟಾಗಿ ತಿಂಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆ ತಿಂಡಿಯಿಗಾದ ಅವಳು ಅತಿ ಮೈಥುನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು. ಇದು 'ಅಥರಣಾ ಯೋನಿಯು' ||೧೬|| ಅತಿ ಮೈಥುನದಿಂದ ಅತಿ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನು ವಾಯುವು ದೂಷಿಸಿ, ಬೆನ್ನು-ಟೊಂಕ-ತೊಡೆ-ವಂಕ್ಷಣ (ಗೆಜ್ಜೆ) ಗಳಲ್ಲಿ ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಕೌಚರಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ||೧೭|| ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಫವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆಹಾರವನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ತಿನ್ನುವದರಿಂದ ವಾಂತಿ ಮತ್ತು ನಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಾಯುವು ಕಫವನ್ನು ಯೋನಿಗೆ ತಂದು ಅದನ್ನು ದೂಷಿಸುವದು. ||೧೮|| ಅದರಿಂದ ನಸುಗೆಂಪಾದ, ನೋವುಳ್ಳ ಸ್ರಾವವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಿಳುಪಾದ ಕಫವನ್ನು ಸ್ರವಿಸುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಫ ವಾತಗಳ ವಿಕಾರವಿರುವದು. ಈ ಯೋನಿಗೆ 'ಉಪಪ್ಲುತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ||೧೯|| ಮೈಥುನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೀನು, ತೇಗುಗಳ ಕಡೆಯಿಂದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಳ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪಿತ್ತ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವು ಕೆಡಿಸುವದು. ||೨೦|| ಈ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶ ಸಹನವಾಗದು. ನೋವಿರುವದು. ಮತ್ತು ನೀಲ-ಹಳದಿ ಆರ್ತವ ಸ್ರವಿಸುವದು. ತಿ, ವಂಕ್ಷಣ (ಗೆಜ್ಜೆ), ಬೆನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ನೋವು ಮತ್ತು ಜ್ವರ ಇರುವದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಪರಿಪ್ಲುತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ||೨೧|| ಮೇಗವನ್ನು ತಡೆಯುವದರಿಂದ ವಾಯುವು ಯೋನಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನೋವು ಇರುವದು. ಒಳ್ಳೆ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಆರ್ತವವನ್ನು ಬಿಡುವದು. ||೨೨|| ಆರ್ತವ ಸ್ರಾವವಾಗಲು ಕೂಡಲೇ ಆರಾಮವೆನಿಸುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ರಜಸ್ಸು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಉದಾವರ್ತಿನೀ' ಎಂದು ಪಂಡಿತರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ||೨೩|| ಬೇನೆ (ಆವಿ)ಗಳುಂಟಾಗದೆ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಣಕುವ ಗರ್ಭಿಣಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಕಫರಕ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಯುವು ||೨೪|| ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತವಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ ಒಂದು ಗಂಟೆನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ವೈದ್ಯರು 'ಕರ್ಣಿನೀ' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ||೨೫|| ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ರುಕ್ಷತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ದುಷ್ಟ ರಕ್ತ ದಿಂದುಂಟಾದ ಗರ್ಭವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅವಳ ಯೋನಿಗೆ 'ಪುತ್ರಘ್ನೀ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ||೨೬|| ಬಹಳ ಉಟಮಾಡಿ ಪುರುಷ ಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಶರೀರವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಇಡದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಅನ್ನದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಯೋನಿವಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯ ವಾಯುವು ||೨೭||

ಯೋನಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಡೋಂಕು ಮಾಡುವದು. ಅಸ್ಥಿಮಾಂಸಗಳಲ್ಲಿ ವಾತದ ವೇದನೆಯುಂಟಾಗುವದು. ಪುರುಷ ಸಂಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವೇದನೆಯಾಗುವದು. ಆ ಯೋನಿಗೆ 'ಅಂತರ್ಮುಖೀ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ||೨೯|| ತಾಯಿಯ ಅಸಹ್ಯದಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ವಾಯುವು ರುಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಗಿಯ ಯೋನಿಯನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಅದರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಸೂಚೀಮುಖಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ||೩೦|| ಪುರುಷ ಸಂಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲಮೂತ್ರ ವೇಗಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸ್ತ್ರೀಯ ವಾತವು ಕುಪಿತವಾಗಿ, ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನೂ ಯೋನಿಮುಖದ ಶೋಷವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಅದಕ್ಕೆ 'ಶುಷ್ಕಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು ||೩೧|| ಯಾವದು ಗರ್ಭಾಶಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಅದು ಅಥವಾ ಏಳು ದಿವಸಕ್ಕೆ ವೇದನೆಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಗದಲೆ ಸ್ತನವದೋ ಆ ಯೋನಿಯು 'ನಾಮಿನಿ' ||೩೨|| ಬೀಜದ ದೋಷದಿಂದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗಲೇ ೬ ರಾವಳ ಗರ್ಭಾಶಯವು ವಾತದಿಂದ ನಾಶವಾಗಿದೆಯೋ, ಪುರುಷಸಂಗವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವಳೋ, ಸ್ತನಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವೋ ಆಕೆಯ ಯೋನಿಗೆ 'ಷಂಡೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಅದಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಇಲ್ಲ. ||೩೩|| ಸರಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲದ, ಮುಖಕರ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಂತ ಪುರುಷಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ವಾಯುವು ಸ್ತ್ರೀಯಳ ಗರ್ಭಾಶಯ ಮತ್ತು ಯೋನಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಸ್ತಬ್ಧಮಾಡುವದು. ||೩೪|| ಯೋನಿಯ ಮುಖವು ಮುಚ್ಚಿದ ಹಾಗೇ ಉಳಿಯುವದು. ನೋವು ಬುರುಗುಗಳುಳ್ಳ ಆರ್ತವವನ್ನು ಸ್ತನವದ. ಅದಕ್ಕೆ 'ವಿವೃತಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಯೋನಿಯ ಮಾಂಸವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಬಂದಿದ್ದು, ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಗೆಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಶೂಲವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಮಹಾಯೋನಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು. ||೩೫|| ಈ ಪ್ರಕಾರ ೨೦ ಯೋನಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ಈ ರೋಗಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದವರು ಶುಕ್ರಧಾರಣವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗುವರು. ||೩೬|| ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಗರ್ಭಧರಿಸರು; ಗುಲ್ಮ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರದರ ಮುಂತಾದ ಬಹಳ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ವಾತದ ಪೀಡೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವರು. ||೩೭||

ಈ ಯೋನಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ತತ್ವವನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಆಸಾಂ ಷೋಡಶ ಯಾಸ್ತ್ವಂತ್ಯಾ ಆದ್ಯೇ ದ್ವೇ ಪಿತ್ತದೋಷಜೇ ||

ಪರಿಪ್ಲುತಾ ನಾಮಿನೀ ಚ ವಾತಪಿತ್ತಾತ್ತಿಕೇ ಮತೇ

||೩೮||

ಕರ್ಣೆನ್ಯುಪಪ್ಲುತೇ ವಾತಕಘಾತ್ ಶೇಷಾಸ್ತು ವಾತಜಾಃ ||
 ದೇಹಂ ವಾತದಯಸ್ತಾಸಾಂ ಸ್ವೈರ್ಲಿಂಗೈಃ ಪೀಡಯಂತಿ ಹಿ ||೩೯||
 ಸ್ನೇಹನಸ್ವೇದಬಸ್ತ್ರಾದಿ ವಾತಜಾಸ್ವನಿಲಾಪಹಮ್ ||
 ಕಾರಯೇತ್ ರಕ್ತಸಿತ್ತಘ್ನಂ ಶೀತಂ ಪಿತ್ತಕೃತಾಸು ಚ ||೪೦||
 ಶ್ಲೇಷಜಾಸು ತು ರೂಕ್ಷೋಷ್ಣಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಚಕ್ಷಣಃ ||
 ಸನ್ನಿಪಾತೇ ವಿಮಿಶ್ರಂ ತು ಸಂಸೃಷ್ಟಾಸು ಚ ಕಾರಯೇತ್ ||೪೧||
 ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ವಿನ್ನಾಂ ತಥಾ ಯೋನಿಂ ದುಃಖಿತಾಂ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪುನಃ ||
 ಪಾಣಿನಾ ನಾನುಯೇಜ್ಜಿಹ್ವಾಂ ಸಂವೃತಾಂ ವರ್ಧಯೇತ್ಪುನಃ ||೪೨||
 ಪ್ರವೇಶನ್ನಿಸೃತಾಂ ಚ ವಿವೃತಾಂ ಪರಿವರ್ತಯೇತ್ ||
 ಯೋನಿಃ ಸ್ಥಾನಾಪನೃತ್ತಾ ಹಿ ಶಲ್ಯಭೂತಾ ಮತಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ||೪೩||
 ಸರ್ವಾಂ ವ್ಯಾಪನ್ನಯೋನಿಂ ತು ಕರ್ಮಭಿವೃದ್ಧಿಮನಾದಿಭಿಃ ||
 ಮೃದುಭಿಃ ಪಂಚಭಿರ್ನಾರೀಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ವಿನ್ನಾಮುಪಾಚರೇತ್ ||೪೪||
 ಸರ್ವತಃ ಸುವಿಶುದ್ಧಾಯಾಃ ಶೇಷಂ ಕರ್ಮ ವಿಧೀಯತೇ ||
 ನಾತವ್ಯಾಧಿಹರಂ ಕರ್ಮ ವಾತಾರ್ತಾನಾಂ ಸದಾ ಹಿತಮ್ ||೪೫||
 ಔದಕಾನೂಪಜೈರ್ಮಾಂಸೈಃ ಕ್ಷೀರೈಃ ಸತಿಲತಂಡುಲೈಃ ||
 ಸವಾತಘ್ನಾಷ್ಠೈರ್ನಾರೀ ಕುಂಭೀಸ್ವೇದೈರುಪಾಚರೇತ್ ||೪೬||
 ಆಕ್ತಾಂ ಲವಣತೈಲೇನ ಸಾಶ್ವಪ್ರಸ್ತರಸಂಕರೈಃ ||
 ಸ್ವಿನ್ನಾಮುಷ್ಟಾಂಬುಸಿಕ್ತಾಂಗೀಂ ವಾತಘ್ನೈರ್ಮೋಜಯೇದ್ ರಸೈಃ ||೪೭||

ಅರ್ಥ— ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಹದಿನಾರು ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ
 ‘ರಕ್ತಯೋನಿ’ ಮತ್ತು ‘ಅರಜಕ್ಕು’ ಇವು ಎರಡು ರೋಗಗಳು ಪಿತ್ತಜನ್ಯ
 ವಾಗಿವೆ. ‘ಪರಿಪ್ಲುತ’ ಮತ್ತು ‘ವಾಮಿನಿ’ ಇವೆರಡು ವಾತಪಿತ್ತಜನ್ಯಗಳು.
 ||೩೯|| ‘ಕರ್ಣಿನಿ’ ಮತ್ತು ‘ಉಪಪ್ಲುತ’ ಇವು ವಾತಕಘದಿಂದ ಉಳಿದ
 ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಾತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು ತಮ್ಮ
 ಗುಣದಿಂದ ಇವರ ದೇಹವನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆ. ||೪೦|| ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತಜ
 ಯೋಗಿನಿರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹನ, ಸ್ವೇದ ಬಸ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಾತನಾಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
 ಯನ್ನೂ ಪಿತ್ತಜ ಯೋನಿ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸಿತ್ತನಾಶಕ ಶೀತ ಉಪಚಾರ
 ವನ್ನೂ ||೪೦|| ಕಫಜ ಯೋನಿರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ರುಕ್ಷ, ಉಷ್ಣ, ಉಪಚಾರ

ವನ್ನು ಪಂಡಿತನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸನ್ನಿಪಾತಜ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಸರ್ಗ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೧|| ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಸರಿದ ಯೋನಿಯನ್ನು ಸ್ನೇಹ, ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು ಪುನಃ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಡೊಂಕವಾದದ್ದನ್ನೇ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸರಿಸಿ ಸರಳ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂಕುಚಿತವಾದದ್ದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕು. ||೪೨|| ಹೊರಗೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಒಳಗೆ ಸರಿಸಬೇಕು. ವಿಸ್ಪೃತ ಯೋನಿಯನ್ನು ಸಂಕುಚಿತ ಮಾಡಬೇಕು. ಯೋನಿಯು ಸ್ಥಾನಬಿಟ್ಟು ಸರಿದರೆ ಅದು ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಶಲ್ಯವೇ ಆಗುವದು. ||೪೩|| ಎಲ್ಲ ಯೋನಿರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸ್ನೇಹ ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು ವಮನ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ||೪೪|| ಒಳಹೊರಗೆ ಶುದ್ಧಿಯಾದನಂತರ ಉಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವಾತದಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದವರಿಗೆ ವಾತನಾಶಕವಾದ (ಮುಂದೆಹೇಳಿದ) ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೫|| ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಮಲನಾಡಿ ನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಾಂಸದಿಂದ ಅಥವಾ ಎಳ್ಳು, ಅಕ್ಕಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿದ ಅಥವಾ ವಾತನಾಶಕ ಔಷಧ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿದ ಹಾಲುಗಳಿಂದ ನಾಡೀಸ್ವೇದ ಕುಂಭಿ ಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೬|| ಸ್ತಂಧವಲವಣ ಹಾಕಿದ ತೈಲದಿಂದ ಲೇಪಮಾಡಿ, ಅಶ್ವಸ್ವೇದ, ಪ್ರಸ್ಥರಸ್ವೇದ, ಸಂಕರ ಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಬಿಸಿನೀರಿನ ಸರಪೇಕ ಮಾಡಿಸಿ, ವಾತನಾಶಕ ವಾಂಸರಸಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಿಸಬೇಕು. ||೪೭||

ಬಲಾತ್ಕೇಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಬಲಾದ್ರೋಣದ್ವಯಕ್ವಾಥೇ ಘೃತತೈಲಾಥಕಂ ಪಚೇತ್ ||

ಸ್ಥಿರಾಪಯಸ್ಯಾಜೀವಂತೀವೀರರ್ಷಭಕಜೀವಕೈಃ ||೪೮||

ಶ್ರಾವಣೇಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಸೀಲುಮಾಷಾಖ್ಯಪರ್ಣಿಭಿಃ ||

ಶರ್ಕರಾಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ-ಕಾಕನಾಸಾಭಿರೇವ ಚ ||೪೯||

ಪಿಷ್ಪೈಶ್ಚ ತುಗುಣಕ್ಷೀರೇ ಸಿದ್ಧಂ ಪೇಯಂ ಯಥಾಬಲಂ ||

ನಾತಪಿತ್ತಕೃತಾನ್ ರೋಗಾನ್ ಹತ್ವಾ ಗರ್ಭಂ ದದಾತಿ ತತ್ ||೫೦||

ಅರ್ಥ— ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ ೨೦೪೮ ತೊಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೮ ದ್ರೋಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಉಳಿಯಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದೆಲೆಹೊನ್ನೆ ಹಾಲ

ನೆಲಗುಂಬಳ, ಜೀವಂತೀ, ಕಾಕೋಲಿ, ಋಷಭಕ, ಜೀವಕ ||೪೮|| ಮುಂಡಿ, ಮೋಡಿ, ಹೆಗ್ಗೂರಟಗಿ, ಅಡವೀಲುಪ್ಪು, ಸಕ್ಕರೆ, ಸ್ತೀರಕಾಕೋಲಿ, ಕಾಕನಾಸ (ಕಾಕೇಗಿಡ) ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಸ್ನೇಹದ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾಲು ಹಾಕಿ ||೪೯|| ಘೃತ ತೈಲಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೧೨೮ ತೋಲಿ, ಅವುಗಳ ೪ ಪಾಲು ಹಾಲು ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ವಾತಪಿತ್ತಜ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಗರ್ಭವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ||೫೦||

ಕಾಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಘೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕಾಶ್ವರ್ಯತ್ರಿಫಲಾದ್ರಾಕ್ಷಾಕಾಸನುದ್ರಪರೂಷಕೈಃ ||

ಫುನರ್ಸವಾದ್ವಿರಜನೀಕಾಕನಾಸಾಸಹಾಚರೈಃ ||೫೧||

ಶತಾವರ್ಯಾ-ಗುಡೂಚ್ಯಾಶ್ಚ ಪ್ರಸ್ಥಮಕ್ಷಸಮೈರ್ಘೃತಾತ್ ||

ಸಿದ್ಧಂ ಪಿಬೇದ್ ವಾತಯೋನಿದೋಷಘ್ನಂ ಗರ್ಭದಂಪರಮ್ ||೫೨||

ಅರ್ಥ— ಶಿವನ್ನೀಕಾಯಿ, ತ್ರಿಫಲೆ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಯಲವರಿಗೆ, ಪರೂಷಕ, ಬಿಳೀಗಣಜಬೀರು, ಅರಿಷಿಣ, ಮರಅರಿಷಿಣ, ಕಾಕನಾಸ, ಮುಳ್ಳು ಜಾಜಿ, ||೫೧|| ಶತಾವರಿ, ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೧-೧ ತೋಲಿ ಹಾಕಿ ೪ ಪಾಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ೧೨೮ ತೋಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ವಾತಯೋನಿಯ ವಿಕಾರವನ್ನು ಕಳೆದು ಗರ್ಭವನ್ನು ಕೊಡುವದು. ||೫೨||

ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ಯೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಿಪ್ಪಲೀಃ ಕಿಂಶುಕಾಜಾಜಿವೃಷಕಂ ಸೈಂಧವಂ ವಚಾಮ್ ||

ಯವಕ್ಷಾ ರಾಜನೋದೇ ಚ ಶರ್ಕರಾಂ ಚಿತ್ರಕಂ ತಥಾ ||೫೩||

ಪಿಷ್ಪಾ ಪ್ರಸನ್ನಯಾಲೋದ್ಯ ಘೃತಭ್ರಷ್ಟಾನಿ ದಾಪಯೇತ್ ||

ಯೋನಿಸಾಶ್ವಾರ್ತಿದ್ರೋಗಗುಲ್ಮಾಶೋವಿನಿವೃತ್ತಯೇ ||೫೪||

ವೃಷಕಂ ಮಾತುಲುಂಗಸ್ಯ ಮೂಲಾನಿ ಮದಯಂತಿಕಾಮ್ ||

ಪಿಬೇತ್ಸಲವಣ್ಮರ್ದ್ಯೈಃ ಪಿಪ್ಪಲೀಕುಂಚಿಕೇ ತಥಾ ||೫೫||

ರಾಸ್ನಾಶ್ಚದಂಷ್ಟ್ವಾವೃಷಕೈಃ ಶೃತಂ ಶೂಲೇ ಪಿಬೇತ್ ಪಯಃ ||

ಗುಡೂಚೀತ್ರಿಫಲಾದಂತೀಕ್ಷಾಘೃಶ್ಚ ಪರಿಷೇಚಯೇತ್ ||೫೬||

ಸೈಂಧವಂ ತಗರಂ ಕುಷ್ಠಂ ಬೃಹತೀದೇವದಾರು ಚ ||
 ಸಮಾಂಶೈಃ ಸಾಧಿತಂ ಕಲ್ಕೈಸ್ತೈಲಂ ಧಾರ್ಯಂ ರುಜಾಸಹನು ||೫೭||
 ಗುಡೂಚೀನೂಲತೀರಾಸ್ನಾ ಬಲಾನುಧುಕಚಿತ್ರಕೈಃ ||
 ನಿದಿಗ್ಧಿ ಕಾನುಹಾದಾರುಯೂಥಿಕಾಭಿಶ್ಚ ಕಾರ್ಷಿಕೈಃ ||೫೮||
 ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ಗನಾಂ ಮೂತ್ರೇ ಕ್ಷೀರೇ ಚ ದ್ವಿಗುಣೇ ಸಚೇತ್ ||
 ನಾತಾತಾರ್ತನಾಂ ಚ ಯೋನೀನಾಂ ಸೇಕಾಭ್ಯಂಗಪಿಚುಕ್ರಿಯಾಃ ||೫೯||
 ನಾತಾರ್ತಾಯಾಃ ಪಿಚುಂ ದದ್ಯಾತ್ ಯೋನೌ ಚ ಪ್ರಣಯೇತ್ ತತಃ ||
 ಹಿಂಸ್ರಾಕಲ್ಮಂ ತು ನಾತಾರ್ತ ಕೋಷ್ಣಮುಚ್ಛ್ಯ ಧಾರಯೇತ್ ||೬೦||
 ಪಂಚನಲ್ಲಸ್ಯ ಪಿತ್ತಾರ್ತ ಶ್ಯಾಮಾದೀನಾಂ ಕಘಾತುರಾ ||
 ಪಿತ್ತಲಾನಾಂ ತು ಯೋನೀನಾಂ ಸೇಕಾಭ್ಯಂಗಪಿಚುಕ್ರಿಯಾಃ ||೬೧||
 ಶೀತಾಃ ಪಿತ್ತಹರಾಃಕಾರ್ಯಾಃ ಸ್ನೇಹನಾರ್ಥಂ ಘೃತಾನಿ ಚ ||
 ಪಿತ್ತಘ್ನಾಷಧಸಿದ್ಧಾನಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಭಿಷಜಾ ತಥಾ ||೬೨||

ಅರ್ಥ— ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮುತ್ತಲ, ಜೀರಿಗೆ, ಅಡಸಲ, ಸೈಂಧವ, ಬಜಿ, ಜವಾರ, ಅಜಮೋದ, ಸಕ್ಕರೆ, ಚಿತ್ರಕ ಇವುಗಳನ್ನು ||೫೭|| ಮಧ್ಯದ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದು ಕೊಡಬೇಕು. ಅದು ಯೋನಿಸೂಲ, ಪಾರ್ಶ್ವಶೂಲ, ಹೃದ್ರೋಗ, ಗುಲ್ಮ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೫೮|| ಅಡಸಲ, ಮಾದಳದ ಬೀರು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಉಪ್ಪು ಹಾಕಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕರೀ ಜೀರಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಸೈಂಧವ ಉಪ್ಪು ಹಾಕಿ ಕೊಡಬೇಕು. ||೫೯|| ಯೋನಿ ಶೂಲಕ್ಕೆ ರಾಸೈ, ನೆಗ್ಗಿಲು, ಅಡಸಲ. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಿಂಧವಾಡಿದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ತ್ರಿಫಲೆ, ದಂತಿಮೂಲ, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಿಂದ ಯೋನಿಗೆ ಸಂಶೋಧನ ಮಾಡಬೇಕು. ||೬೦|| ಸೈಂಧವಾದ್ಯ ತೈಲ— ಸೈಂಧವ, ತಗರ, ಕೋಷ್ಣ, ಹೆಬ್ಬಗುಳ್ಳಬೇರು, ದೇವದಾರು ಇವುಗಳ ಸಮಾಂಶ ಕಲ್ಮಗಳಿಂದ ಸಿಂಧವಾಡಿದ ತೈಲದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದು ನೋವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೬೧|| ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ತೈಲ— ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ರಾಸೈ, ಕಲ್ಪಂಗಡ್ಲೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಚಿತ್ರಕ, ನೆಲಗುಳ್ಳಗಬೇರು, ದೇವದಾರು, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ೧-೧ ತೊಲಿಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ||೬೨|| ೨೫೬ ತೊಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ

೨೫೬ ತೋಲಿ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ೧೨೮ ತೋಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ವಾತಪೀಡಿತ ಯೋನಿಗಳಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಪರಿಷೇಕ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಬತ್ತಿ ಇಡೋಣ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೫೯|| ವಾತಪೀಡಿತ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ತೈಲದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಉತ್ತರ ಬಸ್ತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು. ವಾತಪೀಡಿತ ಯೋನಿಗೆ ಅಭ್ಯಂಗಮಾಡಿ, ನಸಗುನ್ನು ಕಲ್ಪವನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡಿ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ||೬೦|| ಪಿತ್ತದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಂಚವಲ್ಕಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು, ಕಫದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಕರೇತಿಗಡಿ, ಬಿಳೇ ತಿಗಡಿ, ಕಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ (ರೋಗಭಿಷಕ್ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಬೇಕು. ಪಿತ್ತದುಷ್ಟಿ ಯೋನಿ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತನಾರಕವಾದ ಶೀತ ಪರಿಷೇಕ, ಅಭ್ಯಂಗ, ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ||೬೧|| ಸ್ನಿಗ್ಧತೆಗಾಗಿ ಪಿತ್ತನಾರಕ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೬೨||

ಶತಾವರೀ ಘೃತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶತಾವರೀಮೂಲ ತುಲಾಶ್ವತಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಸೀಡಯೇತ್ ||
ರಸೇನ ಕ್ಷೀರತುಲ್ಯೇನ ಪಚೇತ್ ತೇನ ಘೃತಾಥಕಮ್ ||೬೩||
ಜೀವನೀಯೈಃ ಶತಾವರ್ಯಾ ವೃದ್ಧೀಕಾಭಿಃ ಪರೂಷಕೈಃ ||
ಪಿಷ್ಟೈಃ ಪಿಯಾಲ್ಪಿಶ್ಚಾ ಕ್ಷಾಂಶೈರ್ದ್ವಿವೃಷ್ಟಿಮಧುಕೈರ್ಭಿಷಕ್ ||೬೪||
ಸಿದ್ಧಶೀತೇ ಚ ಮಧುನಃ ಸಿಪ್ಪಲ್ಯಾಶ್ಚ ಪಲಾಷ್ಪಕಮ್ ||
ದತ್ತಾ ದಶಪಲಂ ಚಾತ್ರ ಸಿತಾಯಾಸ್ತದ್ವಿಮಿಶ್ರಿತಮ್ ||೬೫||
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಪ್ರಾಶಯೇತ್ ಪೂರ್ವಂ ಲಿಹ್ಯತ್ ಪಾಣಿತಲಂತಥಾ ||
ಯೋನ್ಯಸ್ಯ ಕಾಶುಕ್ರದೋಷಘ್ನಂ ವೃಷ್ಯಂ ಪುಂಸವನಂ ಚ ತತ್ ||೬೬||
ಕ್ಷತಕ್ಷಯಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಂ ಶ್ವಾಸಂ ಕಾಸಂ ಹಲೀಮಕಮ್ ||
ಕಾಮಲಾಂ ವಾತರಕ್ತಂ ಚ ವಿಸರ್ಪಂ ಹೃಚ್ಛಿರೋಗ್ರಹಮ್ ||೬೭||
ಉನ್ನಾದಾರತ್ಯಪಸ್ಮಾರಾನ್ ವಾತಪಿತ್ತಾತ್ಮಕಾನ್ ಜಯೇತ್ ||
ಶತಾವರೀಘೃತಮಿದಂ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯೇಣ ಪೂಜಿತಮ್ ||೬೮||
ಏವಮೇವ ಕ್ಷೀರಸರ್ಪಿರ್ಜೀವನೀಯೋಪಸಾಧಿತಮ್ ||
ಗರ್ಭದಂ ಪಿತ್ತಲಾನಾಂ ಚ ರೋಗಾಣಾಂ ಸ್ಯಾದ್ ಭಿಷಗ್ ಜಿತಮ್ ||೬೯||

ಅರ್ಥ— ೧೬೦೦ ತೋಲಿ ಶತಾವರೀ ಬೇರನ್ನು ಹಿಂಡಿ, ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ರಸದಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಹಾಕಿ, ||೬೩|| ಅದರಲ್ಲಿ ಜೀವನೀಯಗಣ, ಶತಾವರೀ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಪರೂಷಕ, ಪಿಯಾಲ, (ಚಾರ್ಲೆ ಸೊಪ್ಪು) ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೧-೧ ತೋಲಿ, ಜೇಷ್ಠಮಧುವಿನ ಕಲ್ಪವನ್ನು ೨ ತೋಲಿ ಕೂಡಿಸಿ, ವೈದ್ಯನು ೫೧೨ ತೋಲಿ ಘೃತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೬೪|| ಸೋಸಿ ಅರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ಜೇನು ೩೨ ತೋಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಚೂರ್ಣ ೩೨ ತೋಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ ೪೦ ತೋಲಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ||೬೫|| ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಗ್ನಿಗೆ ತಿಸಿಸಿ ೧ ತೋಲಿಯಷ್ಟು ತಾನು ನೆಕ್ಕಬೇಕು ಈ ಶತಾವರೀ ಘೃತವು ಯೋನಿರೋಗ ರಜೋದೋಷ, ಶುಕ್ತದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ವೃಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪುಂಸವನ (ಗಂಡುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಡುವದು) ಆಗಿರುವದು. ||೬೬|| ಉರಃಕ್ವತ, ಕ್ಷಯ, ರಕ್ತಪಿತ್ತ, ಕೆಮ್ಮು ದಮ್ಮು ಹಲೀಮುಕ್, (ವಾಂಡುರೋಗ ಭೇದ) ಕಾಮಾಲೆ, ವಾತರಕ್ತ, ಯಿಸಬು, ಎದೆ ಹಿಡಿಯೋಣ, ತಲೆ ಹಿಡಿಯೋಣ, ||೬೭|| ವಾತಪಿತ್ತದ ಉನ್ಮಾದ, ಅರತಿ, ಅಪಸ್ಮಾರಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಈ ಶತಾವರೀಘೃತವು, ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರೇಯಸಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ||೬೮|| ಇದರಂತೆ ಜೀವನೀಯ ಗಣದ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಲಿನಿಂದ ತೆಗೆದ ಘೃತವು ಪಿತ್ತಜ ಯೋನಿರೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಗರ್ಭವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವ ಔಷಧವಾಗಿದೆ. ||೬೯||

ಕಫದುಷ್ಪಯೋನಿಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯೋನ್ಯಾಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಪ್ರದುಷ್ಪಾಯಾ ವರ್ತಿಃ ಸಂಶೋಧಿನೀಹಿತಾ ||
 ನಾರಾಹೇ ಬಹುಶಃ ಪಿತ್ತೇ ಭಾವಿತೈರ್ಲಕ್ತಕೈಃ ಕೃತಾ || ೭೦ ||
 ಭಾವಿತಂ ಪಯಸಾರ್ಕೇಣ ಯವಚೂರ್ಣಂ ಸಸೈಂಧವಿಮ್ ||
 ವರ್ತಿಃ ಕೃತಾ ಮುಹಾರ್ಥಾರ್ಯಾ ತತಃ ಸೇಚ್ಯಾಸುಖಾಂಬುನಾ || ೭೧ ||
 ಪಿಪ್ಪಲೀಮರಿಚೈರ್ನಾಫಸ್ಯಃ ಶತಾಹ್ವಾಕುಷ್ಠಸೈಂಧ್ರವೈಃ ||
 ವರ್ತಿಸ್ತುಲ್ಯಾ ಪ್ರದೇಶಿನ್ಯಾ ಧಾರ್ಯಾ ಯೋನಿವಿಶೋಧಿನೀ || ೭೨ ||

ಅರ್ಥ— ಕಫದುಷ್ಪಯೋನಿಯ ಶೋಧನಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಾರ ಹಂದಿಯ ಪಿತ್ತದ ಭಾವನೆಕೊಟ್ಟು ಅರಿವೆ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ||೭೦|| ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲಿನ ಭಾವನೆಕೊಟ್ಟು ಜವೆಯ ಹಿಟ್ಟು ಸೈಂಧವಗಳ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಯೋನಿ

ಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಬೆಚ್ಚಗಿನ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು. ||೭೧|| ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮುಣಸು, ಉದ್ದು, ಬಡೀಸೋವು, ಕೋಷ್ಠ, ಸ್ಯಂಧವ, ಇವುಗಳಿಂದ ಹೆಬ್ಬಿರ ಳಿನ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಬೆರಳಿನಷ್ಟು ಬತ್ತಿಮಾಡಿ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಇವು ಯೋನಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡುವವು. ||೭೨||

ಉಡುಂಬರಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಡುಂಬರಶಲಾಟಿನಾಂ ದ್ರೋಣಮುಬ್ ದ್ರೋಣಸಂಯುತಮ್ ||
ಸಪಂಚವಲ್ಕುಕುನಕಮಾಲತೀನಿಂಬಪಲ್ಲವಮ್ ||೭೩||

ನಿಶಾಂ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಜಲೇ ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ವಲಪ್ರಸ್ಥಂ ವಿಪಾಚಯೇತ್ ||
ಲಾಕ್ಷ್ನಾಧನಪಲಾಶತ್ವಕ್ ನಿಯಾಸ್ಯೈಶ್ಚ ಶಾಲ್ಮಲೇನ ಚ ||೭೪||

ಪಿಷ್ಟೈಃ ಸಿದ್ಧಂತು ತತ್ತ್ವೈಲಪಿಚುರ್ಯೋನೌ ರುಜಾಪಹಃ ||
ಸಶರ್ಕರೈಃಕಷಾಯೈಶ್ಚ ಶೀತೈಃಕುರ್ವೀತಸೇಚನಮ್ ||೭೫||

ಪಿಚ್ಛಿಲಾ ವಿವೃತಾ ಕಾಲದುಷ್ಪಾ ಯೋನಿಶ್ಚ ದಾರುಣಾ ||
ಸಸ್ತಾಹಾತ್ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಪತ್ಯಂ ಚಾಪಿ ವಿಂದತಿ ||೭೬||

ಉಡುಂಬರಸ್ಯ ದುಗ್ಧೇನ ಸ್ವರ್ತೃಕ್ಯತ್ಸೋ ಭಾವಿತಾತಾ ತಿಲಾತ್ ||
ತೈಲಂ ಕ್ಷಾಢೇನ ತಸ್ಯೈವಸಿದ್ಧಂ ಧಾರ್ಯಂಚ ಪೂರ್ವವತ್ ||೭೭||

ಅರ್ಥ— ಎಳೆ ಅತ್ತೀಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪಂಚವಲ್ಕು (ಆಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತೋಟಿ) ಕುಲಕ (ಕಹಿಪಡವಲ), ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಬೇವುಗಳ ಎಲೆ ಗಳನ್ನು ೧೦೨೪ ತೋಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ೨ ದ್ರೋಣ ನೀರುಹಾಕಿ ||೭೩|| ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ನೆನೆಯಿಟ್ಟು, ಮುಂಜಾನೆ ಹಿಂಡಿ ಸೋಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದ ರಲ್ಲಿ ಅರಗು, ಧವ (ದಿಂಡಿಲಮರ), ಮುತ್ತಲುಗಳ ತ್ವಚೆ ಮತ್ತು ಅಂಟು, ಬೂರಲ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ೩೨ ತೋಲಿ ಹಾಕಿ ||೭೪|| ೧೨೨ ತೋಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿಂಪ್ಪಮಾಡಿ ಅದರ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದು ನೋವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ಮತ್ತು (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಅತ್ತೀಕಾಯಿ, ಪಂಚವಲ್ಕುಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಶೀತ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಕೂಡಿಸಿ ಸೇಚನಮಾಡಬೇಕು. ||೭೫|| ಇದರಿಂದ ಬಹಳದಿವಸದಿಂದ ದುಷ್ಟವಾದ ಬೀಜದಮಜ್ಜ ಪಿಚ್ಛಿಲಾ, ವಿವೃತಾ ಮುಂತಾದ ಭಯಂಕರ ಯೋನಿಗಳು ೭ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣ ಹೊಂದು ವವು. ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವವು. ||೭೬|| ಅತ್ತಿಯ ಹಾಲಿನಿಂದ

ಆರುಸಾರೆ ಎಳ್ಳುಗಳಿಗೆ ಭಾವನೆಕೊಟ್ಟು, ಅದರಿಂದ ತೆಗೆದ ತೈಲವನ್ನು ಅತ್ತಿ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಾಭಗಳು ಆಗುವವು. ||೭೭||

ಧಾತಕ್ಯಾದಿ ತೈಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಧಾತಕ್ಯಾಮಲಕೀಪತ್ರಸ್ರೋತೋಜನುಧುಕೋತ್ ಪಲ್ಯೈಃ ||
ಜಂಬಾಪ್ರಮಧ್ಯಕಾಶೀಶಲೋಧ್ರಕಟಾಫಲತಂದುಕೈಃ ||೭೮||
ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಿಕಾದಾದಿಮುತ್ಸಗುಡುಂಬರಶಲಾಟುಭಿಃ ||
ಅಕ್ಷನಾತ್ರೈರಜಾಮೂತ್ರೇ ಕ್ಷೀರೇ ಚ ದ್ವಿಗುಣೇ ಪಚೇತ್ ||೭೯||
ತೈಲಪ್ರಸ್ಥಂ ಪಿಚುಂ ದದ್ಯಾದ್ ಯೋನೌ ಚ ಪ್ರಣಯೇತ್ತತಃ ||
ಕಟೀಪೃಷ್ಠತ್ರಿಕಾಭ್ಯಂಗಂ ಸ್ನೇಹಬಸ್ತಿಂ ಚ ದಾಪಯೇತ್ ||೮೦||
ಪಿಚ್ಛಿಲಾ ಸ್ರಾವಿಣೀ ಯೋನಿರ್ವಿಸುತೋಪಸುತಾ ತಥಾ ||
ಉತ್ತಾನಾ ಚೋನ್ನತಾ ಶೂನಾ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಸಸ್ಥೋಟಿತಾಲಿನೀ ||೮೧||

ಅರ್ಥ— ಧಾತಕಿಯ ಎಲೆ, ನೆಲ್ಲಿಯ ಎಲೆ, ಶಂಬನಾಭಿ, ಜೇಷ್ಠ ಮಧು, ನೀಲಕಮಲ, ನೀರಲ ಮತ್ತು ಮಾವುಗಳ ಬೀಜದ ಮಜ್ಜೆ, ಹಿರಾಕಸ, ಲೋಧ, ಎಲವಿಗೆ, ತಿಂದುಕ (ತುಂಬರ) ||೭೮|| ಪಟಕ ದಾಳಿಂಬದ ತೋಟೆ, ಅತ್ತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿ, ಇವುಗಳ ಕಲ್ಮವನ್ನು ೧-೧ ತೋಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ೨೫೬ ತೋಲಿ ಅಂನಮೂತ್ರ, ೨೫೬ ತೋಲಿ ಅಡಿನ ಪಾಲು ಹಾಕಿ ೧೨೮ ತೋಲಿ ತೈಲವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಬೇಕು. ||೭೯|| ಅದರ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ತೊಂಕ, ಜಿನ್ನು, ತಿಗಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಂಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ನೇಹಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೮೦|| ಅದರಿಂದ ಜಿಗಟುಳ್ಳ, ಸ್ರಾವವುಳ್ಳ, ಯೋನಿಗಳೂ ಉಪ್ಪುತ, ಉಸಪ್ಪುತ, ಉತ್ತಾನ, ಉನ್ನತ, ಬಾತ, ಬಕ್ಕ, ಶೂಲಗಳುಳ್ಳ ಯೋನಿಗಳೂ ಗುಣಮೊಂದುವವು. ||೮೧||

ಧಾವನ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕರೀರಧವನಿಂಬಾರ್ಕ ನೇಣುಕೋಷಾಮ್ರಜಾಂಬವೈಃ ||
ಜಿಂಗಿನೀವೃಷಮೂಲಾನಾಂ ಕ್ವಾಥೈರ್ಮಾಧ್ವೀಕಸೀಧುಭಿಃ ||೮೨||
ಸಂತುಕ್ತೈರ್ಧಾವನಂ ಮಿಶ್ರೈರ್ಯೋನಿಸ್ರಾವನಿನಿವಾರಣಮ್ ||
ಕುರ್ಯಾತ್ ಸತಕ್ರಗೋಮೂತ್ರರುಕ್ತೈರ್ವಾ ತ್ರಿಫಲಾರಸೈಃ ||೮೩||

ಪಿಪ್ಪಲೈಯೋರಜಃಪಥ್ಯಾಪ್ರಯೋಗಾ ಮಧುನಾಹಿತಾಃ ||
ಶ್ಲೇಷ್ಣಲಾಯಾಂ ಕಟುಪ್ರಾಯಾಃ ಸಮೂತ್ರಾ ಬಸ್ತಯೋಹಿತಾಃ ||೮೪||

ಪಿತ್ತೇ ಸಮಧುರಕ್ಷೀರಾ ನಾತೇ ತೈಲಾನ್ಲ ಸಂಯುತಾಃ ||
ಸನ್ನಿಪಾತಸಮುತ್ಥಾ ಯಾಃ ಕರ್ಮ ಸಾಧಾರಣಂ ಮತಮ್ ||೮೫||

ಅರ್ಥ— ನೇಪತ್ಯ ಧನ ದಿಂಡಿಲ ಮರ, ಬೇವು, ಎಕ್ಕಿ, ಬಿದರಿನ
ಅಂಕುರ, ಕೋಶಾವು, ನೇರಿಲಗಳ ಕಷಾಯ, ಜಿಂಗಿನೀ (ಮಂಜಿಷ್ಠಾ)
ಅಡಸಲಬೇರುಗಳ ಕಷಾಯ, ಮಧ್ವೀಯ (ದ್ರಾಕ್ಷದ ಮಧ್ಯ), ಕಬ್ಬಿನ
ಮಧ್ಯ ||೮೩|| ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಧಾವನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು
ಯೋಗಿನಿವ್ಯಾವನ್ನು ಕಳಿಯುವದು. ಅಥವಾ ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಗೋಮೂತ್ರ,
ಶುಕ್ತಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ತ್ರಿಫಲಾ ರಸದಿಂದ ಯೋಗಿನಿವ್ಯಾವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
||೮೪|| ಹಿಪ್ಪಲಿ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅಥವಾ ಲೋಹಭಸ್ಮವನ್ನು ಅಥವಾ
ಅಲ್ಪೀಕಾಯಿಯನ್ನು ಜೇನಿನೊಡನೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಕಫಜ ಯೋಗಿ
ರೋಗದಲ್ಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ ಹಾಕಿದ ಕಾರಬಸ್ತಿಗಳು ಹಿತಕರವು ||೮೪||
ಪಿತ್ತಜಯೋಗಿನಿರೋಗದಲ್ಲಿ ಮಧುಕದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಹಾಲು ಹಾಕಿದ, ನಾತಜ
ಯೋಗಿನಿರೋಗದಲ್ಲಿ ತೈಲ ಮತ್ತು ಹುಳು ದ್ರವ್ಯ ಹಾಕಿದಬಸ್ತಿಗಳು ಹಿತಕರವು.
ಸನ್ನಿಪಾತಯೋಗಿನಿರೋಗದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ದೋಷಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೮೫||

ರಕ್ತಯೋಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಕ್ತಯೋನ್ಯಾಮಸ್ಯ ಗ್ವಣೈರನುಬಂಧಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚ ||
ತತಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ಯಥಾದೋಷಂ ರಕ್ತಸ್ಥಾಪನಮೌಷಧಮ್ ||೮೬||

ತಿಲಚೂರ್ಣಂ ದಧಿಘೃತಂ ಘಾಣಿತಂ ಶೌಕರೀ ವಸಾ ||
ಕ್ವಾದ್ರೇಣ ಸಂಯುತಂ ಪೇಯಂ ನಾತಾಸ್ಯ ಗ್ವದರನಾಶನಮ್ ||೮೭||

ನರಾಹಸ್ಯ ರಸೋ ಮೇಧ್ಯಃ ಸಕಾಲತ್ಯೋನಿಲಾಧಿಕೇ ||
ಶರ್ಕರಾಕ್ವಾದ್ರಯಷ್ಟ್ವಾಹ್ವನಾಗರೈರ್ನಾ ಯುತಂ ದಧಿ ||೮೮||

ಪಯಸ್ಕೋತ್ಪಲಶಾಲೂಕಂ ಬಿಸಕಾಲೀಯಕಾಂಬುದಮ್ ||
ಸಪಯಃ ಶರ್ಕರಾಕ್ವಾದ್ರಮೇಕಶೋಷ್ಯಗ್ಧರೇ ಪಿಬೇತ್ ||೮೯||

ಅರ್ಥ— ರಕ್ತದುಷ್ಟಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತವಿಸುವ ರಕ್ತದ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಯಾವ ದೋಷಗಳ ಸಂಸರ್ಗವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಆ ದೋಷಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ತಂಭನ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೮೬|| ಎಳ್ಳುಪುಡಿ ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಕಾಕಂಬಿ, ಹಂದಿಯನೆಣ, ಇದರಲ್ಲಿ ಜೇನುಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ವಾತಜ ರಕ್ತ ಯೋನಿಯನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವದು. ||೮೭|| ಅದರಂತೆ ಹುರಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪ ಹಂದಿಯ ವಾತಸರಸವನ್ನು ಹಾಕಿ ವಾತಾಧಿಕ ಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನು, ಜೇಷ್ಠ ಮಧು, ಶುಂಠಿಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿದ ಮೊಸರನ್ನೂ ||೮೮|| ಹಾಲು, ನೆಲ ಗುಂಬಳ, ನೀಲಕಮಲ, ಶಾಲೂಕ, (ಕಮಲದಕಂದ) ಕಮಲದದೇಟು ಕಾಲೀಯಕಾಷ್ಠ, ಜೇಕು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ವಾತಜರಕ್ತಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೮೯||

ಪುಷ್ಯಾನುಗ ಚಾರ್ಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸಾಠಾಜಂಬ್ವಾನ್ರಯೋರ್ಮಧ್ಯಂ ಶಿಲೋದ್ಭೇದಂ ರಜಾಂಜನಮ್ ||
ಅಂಬಷ್ಣಾ ಶಾಲ್ಮಲೀವೇಷ್ವಂ ಸಮಂಗಾ ವತ್ಸಕತ್ವಚಂ ||೯೦||
ಬಾಹ್ಲೀಕಾತಿವಿಷೇ ಲೋಧ್ರಂ ಬಿಲ್ವಂ ಮುಸ್ತಂ ಸಗೈರಿಕಮ್ ||
ಕಟ್ಟಿಂಗಂ ಮಧುಕಂ ಶುಂಠೀ ಮೃದ್ವೀಕಾ ರಕ್ತಚಂದನಮ್ ||೯೧||
ಕರ್ತುಫಲಂ ವತ್ಸಕಾನಂತಾ ಧಾತಕೀ ಮಧುಕಾರ್ಜುನಮ್ ||
ಪುಷ್ಯೇಣೋಧೃತ್ಯ ತುಲ್ಯಾನಿ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ ಚೂರ್ಣಾನಿ ಕಾರಯೇತ್ ||೯೨||
ತಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರೇಣ ಸಂಯುಜ್ಯ ಪಿಬೇತ್ ತಂಡುಲವಾರಿಣಾ ||
ಅಶ್ವಸು ಚಾತಿ ಸಾರೇಷು ರಕ್ತಂ ಯಚ್ಚೋಷವೇಶ್ಯತೇ ||೯೩||
ದೋಷಾಗಂತುಕೃತಾ ಯೇ ಚ ಬಾಲಾನಾಂ ತಾಂಶ್ಚ ನಾಶಯೇತ್ ||
ಯೋನಿದೋಷಂ ರಜೋದೋಷಂ ಶ್ವೇತಂ ನೀಲಂ ಸಹೀತಕಮ್ ||೯೪||
ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಶ್ಯಾನಾರುಣಂ ಯಚ್ಚ ಪ್ರಸಹ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ವರ್ತಯೇತ್ ||
ಚೂರ್ಣಂ ಪುಷ್ಯಾನುಗಂ ನಾನು ಹಿತಮಾಶ್ರೇಯ ಪೂಜಿತಮ್ ||೯೫||

ಅರ್ಥ— ಅಗಳಶುಂಠಿ, ನೀರಿಲ ಮತ್ತು ಮಾವಿನಬೀಜಗಳ ಮಜ್ಜೆ, (ವಾಷಾಣಭೇದ), ರಸಾಂಜನ, ಅಂಬಷ್ಣೆ (ಅಗಳಶುಂಠಿಭೇದ) ಬೂರಲ ತೋಟಿ, ಮುಟ್ಟಲಮುರಕ, ಅಲಗತ್ತಿಯ ತೋಟಿ ||೯೦|| ಇಂಗು, ಕೇಶರ,

ಅತಿವಿಷ, ಲೋಧ, ಬಿಲ್ವ, ಜೇಕು, ಕಾವಿ, ಕಿಮ್ಮರ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಸುಂಠಿ, ದ್ರಾಕ್ಷ, ರಕ್ತಚಂದನ, || ೯೧ || ಎಲವರಿಗೆ, ಇಂದ್ರಜಿವಿ, ಅನಂತ ಮೂಲ, ಧಾತಕೀಪುಷ್ಪ, ಜೇಷ್ಠಮಧು, ಮತ್ತಿಯ: ತೋಟಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಪಕ್ಷತ್ರದ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದು ಸಮವಾಗಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಪುಡಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೯೨ || ಅದನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ, ಅಕ್ಕಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇದು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಅತಿಸಾರ, ರಕ್ತಾತಿಸಾರ. || ೯೩ || ಹುಡುಗರ ದೋಷಜ, ಆಗಂತು ರೋಗಗಳನ್ನೂ ಯೋಗಿನೋಷವನ್ನೂ ಬಿಳೇ ಕರಿ, ಹಳದಿ. || ೯೪ || ಮತ್ತು ಕಮ್ಮ, ಕೆಂಪು ಪ್ರದರಗಳನ್ನು ಬಲಾ ತ್ಯಾರದಿಂದ ಕಳೆಯುವದು. ಇದು ಆತ್ರೇಯರಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾದ ' ಪುಷ್ಪಾನು ' ಗವೆಂಬ ಚೂರ್ಣವು. || ೯೫ ||

ರಕ್ತಪ್ರದರದ ಚಿ ರೆ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಂಡುಲೀಯಕಮೂಲಂ ತು ಸಕ್ಷೌದ್ರಂ ತಂಡುಲಾಂಬುನಾ |
ರಸಾಂಜನಂ ಚ ಲಾಕ್ಷಾಂ ಚ ಛಾಗೇನ ಪಯಸಾ ಪಿಬೇತ್ || ೯೬ ||
ಪತ್ರಕಲ್ಕಾ ಘೃತಭೃಷ್ಣಾ ರಾಜದನಕಪಿತ್ತಯೋಃ |
ಪಿತ್ತಾನಿಲಹರೌ ಪಿತ್ತೇ ಸರ್ವಭೈವಾಸ್ತಪಿತ್ತಜಿತ್ || ೯೭ ||
ಮಧುಕಂ ತ್ರಿಫಲಾ ಲೋಧ್ರಂ ಮುಸ್ತಂ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಿಕಾ ಮಧು |
ಮಧ್ಯೇರ್ನಿಂಬಗುಡೂಚ್ಯಾ ನಾ ಕಫಜೇಷ್ಯಗ್ಧರೇ ಪಿಬೇತ್ || ೯೮ ||
ವಿರೇಚನಂ ಮಹಾತಿಕ್ತಂ ಪಿತ್ತಜೇಷ್ಯಗ್ಧರೇ ಹಿತಮ್ |
ಹಿತಂ ಗರ್ಭಪರಿಸ್ರಾವೇ ಯಶ್ಚೋಕ್ತಂ ತಚ್ಚ ಕಾರಯೇತ್ || ೯೯ ||
ಕಾಶ್ಠರ್ಯಕುಟಿಜಕ್ವಾಥಸಿದ್ಧಮುಸ್ತರಬಸ್ತಿನಾ |
ರಕ್ತಯೋನ್ಯರಜಸ್ಯಾನಾಂ ಪುತ್ರಘ್ನಾಶ್ಚ ಹಿತಂ ಘೃತಮ್ || ೧೦೦ ||

ಅರ್ಥ— ಕೆಂಪು ಕಿರಕಸಾಲಿಯ ಬೇರನ್ನು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಜೇನಿ ನೊಡನೆ ಕಲಸಿ, ಅಕ್ಕಿಯ ನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ರಸಾಂಜನ ಅಥವಾ ಆರಗು ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅಡಿನ ಹಾಲಿನೊಳಗೆ ಕೊಡ ಬೇಕು || ೯೬ || ರಾಜಾದನ (ಹಾಲೇಮರ) ಮತ್ತು ಬೆಳವಲ ಇವುಗಳಕಲ್ಪವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಕೊಡಬೇಕು ಇದು ವಾತ-ಪಿತ್ತವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ಪಿತ್ತಜ ರಕ್ತಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

|| ೯೭ || ಕಫಜರಕ್ತಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠಮಧು, ತ್ರಿಫಲೆ, ಲೋಧ, ಜೇಕು ಪಟಕ ಇವುಗಳ ಜೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನೊಳಗೆ ಕಲಸಿ, ಮಧ್ಯಮೋದನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. || ೯೮ || ವಿತ್ರಜರಕ್ತಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಮಹಾ ತಿಕ್ತಘೃತವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅಥವಾ (ಜಾತಿಸೂತ್ರಿಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ಗರ್ಭವ್ರಾವದ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೯೯ || ಶಿವನ್ವೀ ಫಲ, ಹಲಗತ್ತೀ ರೋಷಿ, ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಘೃತ ವನ್ನು ಉತ್ತರಬಸ್ತಿಯಿಂದ ರಕ್ತಯೋನಿ, ಅರಜಸ್ತಯೋನಿ, ಶುಕ್ರಘ್ನ ಯೋನಿ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವದು ವಿಶೇಷವು || ೧೦೦ ||

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯೋನಿರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಬೇಕುತ್ತಾರೆ—

ಮೃಗಜಾವಿವರಾಹಾಸ್ಯಗ್ಧಧ್ಯಮ್ಲಕಷ್ಣೈದ್ರಸರ್ಪಿಷಾ |
 ಅರಜಸ್ಯಾ ಪಿಬೇತ್ ಸಿದ್ಧಂ ಜೀವನೀಯೈಃ ವಯೋನಿ ವಾ ||೧೦೧||
 ಕರ್ಣನ್ಯಚರಣಾರುಷ್ಕಯೋನಿಪ್ರಾಕ್ ಚರಣಾಸು ಚ |
 ಕಫನಾತೇ ಚ ದಾತವ್ಯಂ ತೈಲಮುತ್ತರಬಸ್ತಿನಾ ||೧೦೨||
 ಗೋಪಿತ್ತೇ ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತೇ ವಾ ಕ್ಷಾಮಂ ತ್ರಿಸಪ್ತಭಾನಿತಮ್ |
 ಮಧುನಾ ಕಿಣ್ವಚೂರ್ಣಂ ವಾ ದದ್ವ್ಯಾಚರಣಾಪದಮ್ ||೧೦೩||
 ಸ್ತ್ರೋತಸಾಂ ಶೋಧನಂ ಕ್ಲೇಶಶೋಧಕಂಚೂಹರಂ ಚ ಶತ್ |
 ನಾತ್ರೈಃ ಶತಸಾಕ್ಷೈಶ್ಚ ತೈಲೈಃ ಪ್ರಾಗತಿಚಾರಿಣೇ ||೧೦೪||
 ಆಸ್ಥಾಪ್ಯಾ ಚಾನುವಾಸ್ಯಾ ವಾ ಸ್ವೇದ್ಯಾ ಚಾನಿಲಸೂದನೈಃ ||
 ಸ್ನೇಹದ್ರವ್ಯೈಸ್ತಥಾ ಹಾರೈರುಪನಾಹೈಶ್ಚ ಯುಕ್ತತಃ ||೧೦೫||
 ಶತಾಹ್ವಾಯವಗೋಧೂಮ ಕಿಣ್ವಕುಷ್ಠಪ್ರಿಯಂಗುಭಿಃ ||
 ಬಲಾಮುಷರ್ಣಿಕಾಶ್ರ್ಯಾಹ್ವೈ ಸಂಯಾನಾ ಧಾರಣೇ ಮತಾಃ ||೧೦೬||
 ನಾಮಿಸ್ಕುಪಮ್ಲತಾನಾಂ ಚ ಸ್ನೇಹಸ್ನೇಹಾದಿಹಃ ಕ್ರಮಃ ||
 ಕಾರ್ಯಾಸ್ತತಃ ಸ್ನೇಹಪಿಚುಸ್ತತಃ ಸಂತರ್ಪಣಂ ಭವೇತ್ ||೧೦೭||
 ಹಲ್ಲಕೀಜಿಂಗಿನೀಜಂಬೂಧನತ್ವಕ್ ಪಂಜವಲ್ಕಲೈಃ ||
 ಕಷಾಯೈಃ ಸಾಧಿತಃ ಸ್ನೇಹಪಿಚುಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಪ್ಲವತಾಪಹಃ ||೧೦೮||
 ಕರ್ಣನ್ಯಾಂ ವರ್ತಿಕಾಕುಷ್ಠಪಿಪ್ಪಲ್ಯಕಾಫಗ್ರಸ್ತಂಧವೈಃ ||
 ಬಸ್ತಮೂತ್ರಕೃತಾ ಧಾರ್ಯಾ ಸರ್ವಂ ಚ ಕ್ಲೇಷ್ಣಸುಧಿತಮ್ ||೧೦೯||

ತೈವೃತಃ ಸ್ನೇಹನಂ ಸ್ನೇಹೋ ಗ್ರಾನ್ಯಾಸೂಪಾದಕಾ ರಸಾಃ ||

ದಶಮೂಲೀಷ್ಯಯೋಬಸ್ತಿಶ್ಚೋದಾವರ್ತಾನಿಲಾರ್ತಿಷು ||೧೧೦||

ತೈವೃತಂ ನಾನುನಾಸ್ಯೈವ ಬಸ್ತಿರುತ್ತರಸಂಜ್ಞ ಕಃ ||

ಏತದೇವ ಮಹಾಯೋನ್ಯಾ ಸ್ತಸ್ತಾಯಾಂ ಚ ವಿಧೀಯತೆ ||೧೧೧||

ವರಾಹಕುಕ್ಕುಟವಸಾಘೃತಂ ಮಧುರಕೈಃ ರುತಮ್ ||

ಸಂಪ್ರವೇಶ್ಯಮಹಾಯೋನಿಂಬಧ್ನೀಯಾತ್ ಕಸ್ವಿಮಲಕ್ತಕೈಃ ||೧೧೨||

ಪ್ರಸ್ತಸ್ತಂ ಸರ್ಪಿಷಾಭ್ಯಜ್ಯ ಶ್ವೇರಸ್ವಿನ್ನಾಂ ಪ್ರವೇಶಯೇತ್ ||

ಬಧ್ನೀಯಾದ್ ವೇಶವಾರಸ್ಯ ಪಿಂಡೇನಾಮೂತ್ರಕಾಲತಃ ||೧೧೩||

ಯಜ್ಞ ವಾತನಿಕಾರಾಣಾಂ ಕರ್ಮೋಕ್ತಂ ತಚ್ಚ ಕಾರಯೇತ್ ||

ಸರ್ವವ್ಯಾಪತ್ನು ಮಾಮಾನ್ ಮಹಾಯೋನ್ಯಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ||೧೧೪||

ನ ಹಿ ವಾತಾದೃತೇ ಯೋನಿನಾರೀಣಾಂ ಸಂಪ್ರದುಷ್ಯತಿ ||

ಶಮಯಿತ್ವಾ ಶಮಸ್ಯಸ್ಯ ಕುರ್ಯಾದ್ ಬೋಷಸ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ ||೧೧೫||

ಅರ್ಥ— ಚಗರಿ, ಅಥವಾ ಅದು ಅಥವಾ ಕುರಿ ಅಥವಾ ಹೆಂಡಿ ಇವುಗಳ ರಕ್ತವನ್ನು ಹುಳಿಯಿಸಲು ಅಥವಾ ಬೇಸು ಅಥವಾ ಶುಭ್ರವೊ ದನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜೀವನೀಯಗಣದ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಸಿದ್ಧವೂ ಡಿದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅವುಗಳಿಂದ ಅರಜಸ್ಥಯೋನಿಪೋಗವು ಗುಣವಾಗುವದು. || ೧೧೦ || ಕರ್ಣೇನ, ಅಜ್ಜಗಾ, ರುಕ್ಮಾ, ಪ್ರಾಕ್ ಚರಣ, ಯೋನಿ ಪೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತು ಇತರ ಕಫ—ವಾತಜನ್ಯ ಯೋನಿಪೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪೋಷನಾರಕ ಸೈಲವನ್ನು ಉತ್ತರ ಬಸ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಡಬೇಕು. || ೧೧೧ || ನಾರವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಆಕಳ ಪಿತ್ತದ ಅಥವಾ ಮೂನಿನ ಪಿತ್ತದ ೨೧ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಅಚರಣಾಯೋ ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು ಅಥವಾ ಮಧ್ಯ ಬೀಜದೂರ್ಣವನ್ನು ಬೇಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಇಡಬೇಕು. || ೧೧೨ || ಅದು ಯೋನಿಸ್ತ್ರೋತಸ್ಸು ರೋಧನವಾದಿ ಅದ ರಲ್ಲಿಯ ಕ್ಲೇದ-ಬಾವು-ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಪ್ರಾಕ್ಚರಣ, ಅತಿ ಚರಣ ಎಂಬ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾತನಾರಕ ರಸಪಾಕ ಶೈಲಗಳಿಂದ || ೧೧೪ || ಅನುವಾಸನ ನಿದ್ರಾಹ ಬಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ವಾತನಾರಕ ಸ್ನೇಹ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪೇಷಕೊಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ವಾತನಾರಕ ಅಹಾರ ಉಪ ನಾಹಗಳಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೧೫ || ಬಜೇ ಸೋಪ್ಪ, ಜನಗೋದಿ, ಸುರಬೀಜ, ಕೋಷ್ಟ, ಪ್ರಿಯಂಗು, ಕಳ್ಳಂಗಡ್ಲೆ

ಇಲಿರಿವಿ, ಮತ್ತು ಗಂಧಾಭಿಶೋಜಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಯೋನಿ
ಯಲ್ಲಿಡಬೇಕು. || ೧೦೬ || ವಾಮಿನಿ, ಉಪಪ್ಲೇಶಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ,
ಸ್ವೇದ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ
ಬತ್ತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು. ತರುವಾಯ ಸಂತರ್ಪಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು || ೧೦೭ ||
ಶಲ್ಲಕೀ (ವೃಕ್ಷವಿಶೇಷ), ಮಂಜಿಷ್ಠಿ, ನೀಲಿಲ, ದಿಂಡಿಲು, ಇವುಗಳಶೋಷೆ
ವಂಚವಲ್ಮಲ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ಸ್ನೇಹದ ಬತ್ತಿಯು
ವಿಷ್ಣುತಾಯೋನಿಯನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವದು. || ೧೦೮ || ಕರಣೀಯೋ
ನಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಸು, ಬಿಸ್ಪಲಿ, ಎಕ್ಲೆಯ ಮುಗುಳು, ಸೈಂದವ, ಇವುಗಳ
ಜೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಡಿಸ ಮೂತ್ರ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕು
ಎಲ್ಲ ಕಫನಾಶಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೦೯ || ಉದಾವತಾ ಯೋನಿರೋಗ
ಗಳಲ್ಲಿ ವಾತದ ವೇದನೆಗಳು ಇದ್ದರೆ ನಿರೋತ್ತರ ಜೂರ್ಣದ ರೇಚಕ. ಸ್ನೇಹನ
ಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲ, ಕಾಲಿನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಇರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸರಸ ಮತ್ತು ದಶಮೂಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ
ಹಾಲಿನ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು || ೧೧೦ || ನಿರೋತ್ತರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ
ಉತ್ತರ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಮಹಾಯೋನಿ ಪ್ರಸ್ತಾಯೋನಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೧೧ || ಹಂದಿ ಕೋಳಿಗಳ ನೆಣ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪವನ್ನು
ಜೀವನೀಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ, ಮಹಾಯೋನಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ, ಅದನ್ನು
ಸರಿಯಾಗಿ ಒಳಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ನೇಹತೊಡೆದ ನಾಮಬಟ್ಟೆಗಳ ಹಿಂದಿಗಳಿಂದ
ಕಟ್ಟಬೇಕು. || ೧೧೨ || ಪ್ರಸ್ರವ್ಯ (ಕೆಳಗೆ ಸರಿದ) ಯೋನಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು
ತೊಡೆದು ಹಾಲಿನ ಸ್ವೇದಕೊಟ್ಟು, ಒಳಗೆ ನರಿಸಿ, ಕುಟ್ಟಿದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ
ಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟು, ಮೂತ್ರಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಕಟ್ಟಬೇಕು. || ೧೧೩ || ಎಲ್ಲ
ಯೋನಿರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಣನು ವಾತರೋಗದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.
ಮಹಾಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ವಾತವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಂಗಳಿಗೆ
ಯೋನಿರೋಗವೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಮೊದಲು ಅದರ ಶಮನ ಮಾಡಿ
ಆಮೇಲೆ ಬೇರೆ ದೋಷದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೧೪ ||

ಶ್ವೇತಪ್ರದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರೋಹಿತಕಾನ್ಮೂಲಕಲ್ಮಂ ಪಾಂಡುರೇಽಸ್ಯಗ್ಧ ರೇ ಪಿಚೇತ್ ||

ಜಲೇನಾಮಲಕೀಣೀಜಕಲ್ಮಂ ವಾ ಸಸಿತಾನುಧುಮ್ || ೧೧೫ ||

ಮಧುನಾಮಲಕಂಚೂರ್ಣಂ ರಸಂ ವಾ ಲೇಹಯೇಚ್ಛ ತಾಮ್ ||

ನ್ಯಗ್ರೋಧಸ್ಯ ಕಷಾಯೇಣ ರೋಧಕಲ್ಮಂ ತಥಾಪಿಚೇತ್ || ೧೧೬ ||

ಆಸ್ರಾವೇ ಕ್ಷೈಮಪಟ್ಟಂ ವಾ ಭಾವಿತಂ ತೇನಧಾರಯೇತ್ ||
 ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣತ್ವಕ್ ಚೂರ್ಣಪಿಷ್ಟಂ ವಾ ಭಾರಯೇನ್ಮಧುನಾ ಕೃತಮ್ ||೧೧೮||
 ಯೋನ್ಯಾ ಸ್ನೇಹಾಕ್ಷಯಾ ಲೋಧ್ರಪ್ರಿಯಂಗುಮಧುಕಸ್ಯ ವಾ ||
 ಧಾರ್ಯಾ ಮಧುಯುತಾ ವರ್ತಿಃ ಕಷಾಯಾಣಾಂ ಚ ಸರ್ವಶಃ||೧೧೯||
 ಸ್ರಾವಚ್ಛೇದಾರ್ಥಮಭ್ಯಕ್ತಾಂ ಧೂಪಯೇವ್ವಾ ಘೃತಪ್ಲವೈಃ ||
 ಸರಲಾಗುಗ್ಗುಲಯವೈಃ ಸಲ್ಮೇಲಕಟಿಮುಚ್ಚಕೈಃ ||೧೨೦||
 ಕಾಸೀಸಂ ತ್ರಿಫಲಾ ಕಾಷ್ಠೇ ಸಮಂಗಾಮ್ರಾಸ್ಥಿಧಾತಕೀ ||
 ಪೈಚ್ಛಿಲ್ಲೈ ಕ್ಷೈವ್ರಸಂಯುಕ್ತಶ್ಚೂರ್ಣೇ ವೈರದ್ಯಕಾರಕಃ ||೧೨೧||
 ಪಲಾಶಸರ್ಪಜಂಬುಷ್ಪಕ್ ಸಮಂಗಾಮೋಚಧಾತಕೀ ||
 ಸಪಿಚ್ಛಿಲಾ ಪರಿಕ್ಷಿನ್ನಾ ಸ್ತಂಭನಃ ಕಲ್ಮ ಷಷ್ಯಕೇ || ೧೨೨||
 ಸ್ತಬ್ಧಾನಾಂ ಕರ್ಕಶಾನಾಂ ಚ ಕಾರ್ಯಂ ಮಾದ್ರನಕಾರಕಮ್ ||
 ಧಾರಯೇದ್ ನೇರವಾರಂ ವಾ ಕೃಶರಾಂ ಪಾಯಸಂ ತಥಾ ||೧೨೩||
 ದುರ್ಗಂಧಾನಾಂ ಕಷಾಯಃ ಸ್ಯಾಕ್ ತೈಲಂ ವಾ ಕಲ್ಮ ಏನ ವಾ ||
 ಚೂರ್ಣೋ ವಾ ಸರ್ವಗಂಧಾನಾಂ ಪ್ರಾತಿಗಂಧಾಪಕರ್ಷಣಃ ||೧೨೪||
 ಏವಂ ಯೋನಿಷು ಶುದ್ಧಾಸು ಗರ್ಭಂ ಪಿಂಡತಿ ಯೋನಿತಿ ||
 ಅದುಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಕೃತೇ ಬೀಜೇ ಗರ್ಭಾವಕ್ರಮಣೇ ಸತಿ ||೧೨೫||
 ಪಂಚಕರ್ಮವಿಶುದ್ಧಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯಾಪಿ ಚೇಂದ್ರಿಯಮ್ ||
 ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ವರ್ಣ್ಯದೋಷಾಣಾಂ ಪುಷ್ಪಿಘೈಸ್ತಮುಪಾಚರೇತ್ ||೧೨೬||

ಅರ್ಥ— ಪ್ರೇತಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ರೋಗಿತಕ (ಮುಕ್ಕುಮುತ್ತಲ) ದ ಬೇರಿನ ಕಲ್ಮವನ್ನು ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೧೧೮|| ಆಕೆಗೆ ನೆಲ್ಲಚೂರ್ಣ ಅಥವಾ ಕಷಾಯವನ್ನು ಜೇನು ಹಾಕಿ ನೆತ್ತಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಲೋಧದ ಕಲ್ಮವನ್ನು ಅಲದ ತೋಟಿಯ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೧೧೯|| ಯೋನಿಯಿಂದ ಸ್ರಾವವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲದ ತೋಟಿಯ ಕಷಾಯದ ಅಥವಾ ಲೋಧದ ಕಲ್ಮದ ಭಾವನೆಕೊಟ್ಟ ನಾರುಬಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಅರೆದ ಬಸರಿಯ ತೋಟಿಯ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಕಲೆಸಿ ಮುದ್ದಿಮಾಡಿ ಇಡಬೇಕು. ||೧೨೦|| ಯೋನಿಗೆ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ತೋಡಿದು ಲೋಧ ಗವಲಾ ಜೇವ್ಯಮಧುಗಳ ಅಥವಾ ಎಲ್ಲ ಒಗರು ಸದಾರ್ಥಗಳ ಚೂರ್ಣ

ದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಕಲಿಸಿವಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ||೧೧೯|| ಸ್ತ್ರಾವವು ಕಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಂಗವಾಡಿ, ತೈಲ, ಕಾರನೀನು, ಸರಕವೃಕ್ಷದ ಅಂಟು-ಗುಗ್ಗುಳ-ಹವೆ, ಏವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಕಲಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಧೂಪಕೋಣ ಬೇಕು. ||೧೨೦|| ಜಿಗುಟು ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿರಾಕಸ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಪಟಕ, ಸಮಂಗಾ (ಮಂಜಿಷ್ಠ), ವಾಪಿನ ಬೀಜ, ಧಾತಕೀಪುಷ್ಪಗಳ ಜೋರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಕಲಿಸಿ ಲೇಪವಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅದು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗುವದು. ||೧೨೧|| ಮುತ್ತಲು, ರಾಕ ನೇರಿಲತೋಟಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠ ಬೂರಲು ಅಂಟು, ಧಾತಕೀ ಪುಷ್ಪ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವು ಜಿಗುಟು ಮತ್ತು ಕ್ಲೇದ ಬಹುಪರಿವ ಯೋನಿಗಳನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವದು. ||೧೨೨|| ಕುಟ್ಟಿದವಾಂಸ, ಹುಗ್ಗಿ ಅಥವಾ ವಾಯುಸ ವನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ತಬ್ಧ ಭರಿಸು ಯೋನಿಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವದು. ||೧೨೩|| ಎಲ್ಲ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಷಾಯ, ತೈಲ, ಕಲ್ಪ ಅಥವಾ ಜೋರ್ಣವು ದುರ್ಗಂಧ, ಯೋನಿಗಳ ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೨೪|| ಈ ರೀತಿ ಯೋನಿಗಳು ರುದ್ದವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಕ್ಯತಬೀಜವು ಬಿದ್ದು ಗರ್ಭಾಶಯವನ್ನು ಸೇರಲು ಹೆಂಗಸರು ಗರ್ಭವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡು ತ್ತಾರೆ. ||೧೨೫|| ಪುರುಷನ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಅದರ ವರ್ಣದಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಪಂಚಕರ್ಮದಿಂದ ರೋಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ದೋಷಗಳ ದೋಷನಾರಕ ಗಳಾದ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು. ||೧೨೬||

ಸಮಾನಕೃತ್ ಪ್ರವರದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿವೇತನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಮಾತನಾಡು ತಾನೆ—

ಭಸತಿ ಚಾತ್ರ

ಸಲಿಂಗಾ ವ್ಯಾಪದೋ ಯೋನೀಃ ಸನಿವಾಸಚಿಕಿತ್ಸಿತಾಃ ||

ಉಕ್ತಾ ವಿಸ್ತರತಃ ಸಮ್ಯಜ್ ಮುನಿನಾ ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿನಾ ||೧೨೭||

ಪುನರೇವಾಗ್ನಿವೇಶಸ್ತು ಪ್ರವಚ್ಛ ಭಿಷಜಾಂ ವರಮ್ ||

ಆಶ್ರೇಯಸುಪಸಂಗಮ್ಯ ಶುಕ್ರದೋಷಾಸ್ತಂಜನಘ್ನ ||೧೨೮||

ರೋಗಾಧ್ಯಾಯೇ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಾಸ್ತೌಷ್ಠೌ ಸಂಸಾಮಶೇಷತಃ ||

ತೇಷಾಂ ಹೇತುಂ ಸೃಥಕ್ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದುಷ್ಟಾದುಷ್ಟಸ್ಯ ಚಾಕೃತಿಮ್ ||೧೨೯||

ಚಿಕ್ಕಿತ್ತಿಂ ಚ ಕಾರ್ತ್ವೇಣ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಯಚ್ಚ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||
 ಉಪದ್ರವೇಷು ಯೋನಿನಾಂ ಪ್ರದಲೋ ಯುಕ್ತ ಕೀರ್ತಿತಃ ||೧೩೦||
 ತೇಷಾಂ ನಿವಾಸಂ ಲಿಂಗಂ ಚ ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ಚೈವ ತತ್ವತಃ ||
 ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಭೇದೇನ ಬ್ರೂಹಿ ನೋ ಭಿಷಜಾಂ ಪರ ||೧೩೧||

ಅರ್ಥ— ಅನ್ವಚ್ಛೇದನಾದ ಅಶ್ರಯ ಭವಿಷ್ಯತು ಯೋನಿನೋ
 ಗದ ಅಕ್ಷಣ, ಕಾರಣ, ಚಿಕಿತ್ಸಾಗಮ, ಅನ್ವಯ, ಭವ್ಯತೆಯಿಂದ ಹೇಳಿ
 ವರು. || ೧೩೦ || ಅನ್ವಯೇಶು ಪ್ರಪಂಚೈಶ್ಚೇವ ರಾದ ಅಶ್ರೇಯರ
 ವಾಕ್ಯರ ಬಂದ, ಸ್ವಗಮತವೇ. ರಾಸ್ತಾ ತಮ ನಿರು ಅಭ್ಯಾಸಲ್ಲಿ ಗಂಡ
 ಸಲ ಬ್ರೂಮೇಷು || ೧೩೧ || ಎಲ್ಲವೂ ಎಂಬ ಎಂದ. ಹೇಳಿ
 ದಿರಿ. ಅವುಗಳ ರಾಸ್ತಾ, ಮುಕ್ತ-ಅಮೃತಗಳ ಅಧ್ಯಯನ || ೧೩೨ || ಮನ್ವಾ
 ಅನ್ವಯ ಚಿಕಿತ್ಸ, ನಾಲ್ಕು ರಾಸ್ತಾ ನಾಲ್ಕು ರಾಸ್ತಾ, ಯೋನಿನೋಗು-ಶ್ಚ ಹೇಳಿ
 ಪ್ರದಲ || ೧೩೦ || ಕಾರಣ, ಅಕ್ಷಣ ಮುಕ್ತ ಬ್ರೂಮೇಶ್ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪ
 ಮತ್ತು ಉಪದ್ರವೀಶ್ಚ ರಾತ್ರಿಶ್ಚ ಮುಕ್ತ ಸಂಕ್ಷೇಪಶ್ಚ ಪ್ರಪಂಚೈ
 ವೇಶ್ಚ ಸಮಗೇ ಹೇಳಿ. || ೧೩೧ ||

ಅಶ್ರೇಯ ಸು ಶುಕ್ರಮೇಶ್ಚ ಸು ಶುಕ್ರಮೇಶ್ಚ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಸ್ಮೈ ಶುಕ್ರಮೇಶ್ಚ ಸು ಶುಕ್ರಮೇಶ್ಚ ಮುನಿಸ್ತಂಗಳವಃ ||
 ಬೀಜಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯವಾಹರೇಷು ಶರ್ವಾಂಯೋನಿಸಮುತ್ಥಿತಮ್ ||
 ||೧೩೨||
 ಶುಕ್ರಂ ಪೌರುಷಮುಕ್ತಂ ತಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯವಾಹರೇಷು ||
 ಯಥಾಬೀಜಮಕಾಲಾಂಬುಶ್ರಮೀತಿಹಾಸ್ಮಿ ದೂಷಿತಮ್ ||೧೩೩||
 ನ ವಿರೋಧತಿ ಸಂದಂಭಂ ತಥಾ ಶುಕ್ರಂ ಶರೀರಿಣಾಮ್ ||
 ಅತಿಸ್ಪೃಶಾಯಾದ್ ವ್ಯಾಯಾಮಾದನಾತ್ಮಾನಾಂ ಚ ಸೇವನಾತ್ ||
 ||೧೩೪||
 ಅಕಾಲೇ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಯೋನೌ ವಾ ಮೈಥುನಂ ನ ಚ ಗಚ್ಛತಃ ||
 ಶೂಷತಿಕ್ತಕಷಾಯಾಲಿಖವಣಾಬ್ಲೋಷ್ಯ ಸೇವನಾತ್ ||೧೩೫||
 ನಾರೀಣಾಮರಸಜ್ವ ರಾತ್ ನೃಪಣಾಜ್ವರಯಾ ತಥಾ ||
 ಚಿಂತಾಶೋಕಾದಸುಪ್ತಂಭಾಚ್ಚ ಸ್ತು ಕ್ಷ್ಣಾ ರಾಗ್ನಿವಿಭ್ರಮಾತ್ ||೧೩೬||

ದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಕಲಿಸಿಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ||೧೧೯|| ಸ್ತ್ರಾವವು ಕಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭ್ಯಂಗಮಾಡಿ, ತೈಲ, ಕಾರಮೊನು, ಸರಕವೃಕ್ಷದ ಅಂಟು-ಗುಗ್ಗುಳ-ಹವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಕಲಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಧೂಪಕೊಡಬೇಕು. ||೧೨೦|| ಜಿಗುಟು, ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿರಾಕಸ, ತ್ರಿಫಲೆ, ಪಟಕ, ಸಮಂಗಾ (ಮಂಜಿಷ್ಠ), ಮಾವಿನ ಬೀಜ, ಧಾತಕೇಪುಷ್ಪಗಳ ಚೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಜೇನು ಕಲಿಸಿ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅದು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗುವದು. ||೧೨೧|| ಮುತ್ತಲು, ರಾಳ ನೇರಲತೋಟಿ, ಮಂಜಿಷ್ಠ ಬೂರಲು ಅಂಟು, ಧಾತಕೇಪುಷ್ಪ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವು ಜಿಗುಟು ಮತ್ತು ಕ್ಲೇದ ಬಹುವಿರುವ ಯೋನಿಗಳನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವದು. ||೧೨೨|| ಕುಟ್ಟಿದಮಾಂಸ, ಹುಗ್ಗಿ ಅಥವಾ ವಾಯಸವನ್ನು ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ತಬ್ಧ ಭರಿಸು ಯೋನಿಗಳನ್ನು ಮೃದು ಮಾಡುವದು. ||೧೨೩|| ಎಲ್ಲ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳ ಕಷಾಯ, ತೈಲ, ಕಲ್ಪ ಅಥವಾ ಚೂರ್ಣವು ದುರ್ಗಂಧ, ಯೋನಿಗಳ ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೧೨೪|| ಈ ರೀತಿ ಯೋನಿಗಳು ರುದ್ಧವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಕ್ಯತಬೀಜವು ಬಿದ್ದು ಗರ್ಭಾಶಯವನ್ನು ಸೇರಲು ಹೆಂಗಸರು ಗರ್ಭವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ||೧೨೫|| ಪುರುಷನ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಅದರ ವರ್ಣದಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಪಂಚಕರ್ಮದಿಂದ ಶೋಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ದೋಷಗಳ ದೋಷನಾಶಕಗಳಾದ ಔಷಧಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬೇಕು. ||೧೨೬||

ನಪುಂಸಕತ್ವ ಪ್ರವರದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿವೇತನು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ—

ಭವತಿ ಚಾತ್ರ

ಸಲಿಂಗಾ ವ್ಯಾಪದೋ ಯೋತೇಃ ಸನಿದಾನಚಿಕಿತ್ಸಿತಾಃ ||

ಉಕ್ತಾ ವಿಸ್ತರತಃ ಸಮ್ಯಜ್ ಮುನಿನಾ ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿನಾ ||೧೨೭||

ಪುನರೇವಾಗ್ನಿವೇಶಸ್ತು ಪ್ರವಚ್ಛ ಭಿಷಜಾಂ ವರಮ್ ||

ಆತ್ರೇಯಮುಪಸಂಗಮ್ಯ ಶುಕ್ರದೋಷಾಸ್ತ್ವಯಾನಘ ||೧೨೮||

ರೋಗಾಧ್ಯಾಯೇ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಾಸ್ತ್ವಷ್ಟೌ ಪುಂಸಾಮಶೇಷತಃ ||

ತೇಷಾಂ ಹೇತುಂ ಪೃಥಕ್ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದುಷ್ಟಾದುಷ್ಟಸ್ಯ ಚಾಕೃತಿಮ್ ||೧೨೯||

ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಚ ಕಾರ್ತೃಣನ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಯಚ್ಚ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||
 ಉಪದ್ರವೇಷು ಯೋನೀನಾಂ ಪ್ರದರೋ ಯಶ್ಚ ಕೀರ್ತಿತಃ ||೧೩೦||
 ತೇಷಾಂ ನಿವಾಸಂ ಲಿಂಗಂ ಚ ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ಚೈವ ತತ್ವತಃ ||
 ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಭೇದೇನ ಬ್ರೂಹಿ ನೋ ಭಿಷಜಾಂ ವರ ||೧೩೧||

ಅರ್ಥ— ಲಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಆತ್ರೇಯ ಇವನು ಯೋನಿರೋಗದ ಲಕ್ಷಣ, ಕಾರಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಹೇಳಿದರು. || ೧೩೦ || ಅಗ್ನಿವೇರರು ಪುನಃ ಸೈದ್ಧ್ಯಪ್ರೀಷ್ಠರಾದ ಆತ್ರೇಯರ ದತ್ತರ ಬಂದು, ಕ್ಷಣವಂತರೇ, ತಾವು ಅಷ್ಟಾದರಿ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಂಡ ಸರ ಶುಕ್ರದೋಷಗಳು || ೧೩೧ || ಎಲ್ಲಕ್ಕೂಟ ಎಂಬು ಎಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅವುಗಳ ಕಾರಣ, ದುಷ್-ಅದುಷ್ಠಗಳ ಲಕ್ಷಣ || ೧೩೨ || ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ನಾಲ್ಕು ತರದ ಸಮಂಸಕೃತ್ಯ, ಯೋನಿರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರದರ || ೧೩೦ || ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೈದ್ಧ್ಯಪ್ರೀಷ್ಠರೇ ನಮಗೆ ಹೇಳಿರಿ. || ೧೩೧ ||

ಆತ್ರೇಯರು ಶುಕ್ರದೋಷದ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತಸ್ಮೈ ಶುಶ್ರೂಷಮಾಣಾಯ ಮೋನಾಚ ಮುನಿಪುಂಗವಃ ||
 ಬೀಜಂ ಯಸ್ಮಾದ್ ವ್ಯಸಾಂಪೀಷು ಹರ್ಷಯೋನಿಸಮುತ್ಥಿತಮ್ ||೧೩೨||
 ಶುಕ್ರಂ ಪೌರುಷಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ತಸ್ಮಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತಚ್ಛೃಣು ||
 ಯಥಾಬೀಜಮಕಾಲಾಂಬುಕ್ರಮಿಕೀಟಾಗ್ನಿದೂಷಿತಮ್ ||೧೩೩||
 ನ ವಿರೋಹತಿ ಸಂದುಷ್ಠಂ ತಥಾ ಶುಕ್ರಂ ಶರೀರಿಣಾಮ್ ||
 ಅತಿವ್ಯವಾಯಾದ್ ವ್ಯಾಯಾಮಾದಸಾತ್ಮ್ಯಸಾಂ ಚ ಸೇವನಾತ್ ||೧೩೪||
 ಅಕಾಲೇ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಯೋನೌ ವಾ ಮೈಥುಸಂ ನ ಚ ಗಚ್ಛತಃ ||
 ರೂಕ್ಷತಿಕ್ತಕಷಾಯಾತಿಲವಣಾವ್ಲೋಷ್ಣ ಸೇವನಾತ್ ||೧೩೫||
 ನಾರೀಣಾಮರಸಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಸ್ತವಣಾಜ್ಜರಯಾ ತಥಾ ||
 ಚಿಂತಾಶೋಕಾದವಿಸ್ರಂಭಾಚ್ಛಕ್ತಾ ರಾಗ್ನಿವಿಭ್ರಮಾತ್ ||೧೩೬||

ಭಯಾತ್ ಕ್ರೋಧಾದಭೀಚಾರಾವ್ಯಾಧಿಭಿಃ ಕರ್ಷಿತಸ್ಯ ಚ ||
 ನೇಗಾಘಾತ್ನಾತ್ ಕ್ಷತಾಚ್ಚಾಪಿ ಧಾತೂನಾಂ ಸಂಪ್ರದೂಷಣಾತ್ ||೧೩೭||

ದೋಷಾಃ ಪೃಥಕ್ ಸಮಸ್ತಾ ನಾ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರೇತೋವಹಾಃ ಸಿರಾಃ ||
 ಶುಕ್ರಂ ಸಂದೂಷಯಂತ್ಯಾಶು ತದ್ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವಿಭಾಗತಃ ||೧೩೮||

ಅರ್ಥ— ಕೇಳಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಗೆ ಮುನಿ ಶ್ರೀಮುರಾರಿ
 ಆಶ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ— ಮೈಥುನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಪಿಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಕಟ
 ವಾಗುವ ಪುರಸ್ಕರ ಶುಕ್ರಕ್ಕೆ ಬೀಜವೆನ್ನುವರು. || ೧೩೭ || ಅವನ್ನು ಹೇಳು
 ತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿರಿ- ಹೇಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇರುಹಾಕದ ಕ್ರಿಮಿ-ಕೀಟ
 ಜಂಕಿಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಬೀಜವು ಅಂಕುರಿಸುವದಿಲ್ಲವೂ || ೧೩೮ ||
 ಅದರಂತೆ ದುಷ್ಟವಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಶುಕ್ರವು ಫಲಕಾರಿಯಾಗದು. ಅತಿ
 ಮೈಥುನ, ಬಹಳ ವ್ಯಾಯಾಮ, ಅಸಾತ್ಯ ಆಹಾರಗಳಿಂದ || ೧೩೯ ||
 ಅಯೋಗ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಯೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಥುನಮಾಡುವದರಿಂದ
 ಮತ್ತು ಬಹುಕಾಲ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದಲೇ ಇರುವದರಿಂದ ರುಕ್ಷ, ಕಹಿ,
 ಒಗರು, ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿ
 ಸುವದರಿಂದ || ೧೪೦ || ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅರಸಿಕತೆಯಿಂದ, ಶುಕ್ರಸ್ರಾವದಿಂದ
 ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ, ಚಿಂತೆ-ಶೋಕ-ಅಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಶಸ್ತ್ರಕ್ಷಾರ, ದಾಹ ಚಿಕಿ
 ತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗುವದರಿಂದ || ೧೪೧ || ಅಂಜಕೆ-ಸಿಟ್ಟು-ಜೇಡಿಗಳಿಂದ,
 ಬೇಸೆಯಿಂದ ಸೋರಗುವದರಿಂದ, ವೇಗದ ಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂದ, ಗಾಯದಿಂದ
 ಧಾತುದುಷ್ಟಿಯಿಂದ || ೧೪೨ || ನಾತಾದಿ ದೋಷಗಳು ಒಂದೊಂದೇ
 ಅಥವಾ ಎಲ್ಲವೂ ದುಷ್ಟವಾಗಿ ಶುಕ್ರನಾಹಕ ಶಿರೆಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿ, ಶುಕ್ರದ
 ದುಷ್ಟಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳು
 ವೆನು ಕೇಳಿರಿ. || ೧೪೩ ||

ಶುದ್ಧಾಶುದ್ಧ ಶುಕ್ರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—
 ಫೇನಿಲಂ ತನು ರೂಕ್ಷಂ ಚ ಎವರ್ಣಂ ಪೂತಿ ಪಿಚ್ಛಿಲಮ್ ||
 ಅನ್ಯಧಾತೂಪಸಂಸ್ಪೃಷ್ಣಮವಸಾದಿ ತಥಾಷ್ಟಮಮ್ ||೧೪೪||
 ಫೇನಿಲಂ ತನು ರೂಕ್ಷಂ ಚ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣಾಲ್ವಾರಿ ಚ ಮಾರುತಾತ್ ||
 ಭವತ್ಯುಪಹತಂ ಶುಕ್ರಂ ನ ತದ್ ಗರ್ಭಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ||೧೪೫||

ಸನೀಲನುಭವಾಪೀತನುತುಷ್ಟಂ ಪೂತಿ ಗಂಧಿ ನಾ
 ದಹಲ್ಲಿಂಗಂ ವಿನಿಯೋಗಿನಿ ಶುಕ್ರಂ ಪಿತ್ತೇನ ದೂಷಿತಮ್ ||೧೪೧||
 ಶ್ಲೇಷ್ಮಣಾ ರುದ್ಧಮಾರ್ಗಂ ತು ಭವತ್ಯತ್ಯರ್ಥಂ ಪಿಚ್ಛಿಲಮ್ ||
 ಸ್ತ್ರೀಣಾಮತ್ಯರ್ಥಗಮನಾದ್ ಭಿಘಾತಾತ್ ಕ್ಷತಾದಪಿ ||೧೪೨||
 ಶುಕ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಜಂಜೋಃ ಪ್ರಾಯೇಣ ರುಧಿರಾನ್ವಯಮ್ ||
 ವೇಗಸಂಧಾರಣಾಚ್ಛುಕ್ರಂ ವಾಯುನಾ ವಿಹರ್ಷೇ ಸಥಿ ||೧೪೩||
 ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಯಾತಿ ಮುಠಿತಮನಸಾದಿ ತಥಾಸ್ವಮಮ್ ||
 ಇತಿ ದೋಷಾಃ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಃ ಶುಕ್ರಸ್ಯಾಸ್ಥೌ ಸಲಕ್ಷಣಾಃ ||೧೪೪||
 ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಘನಂ ಪಿಚ್ಛಿಲಂ ಚ ಮಧುರಂ ಚಾವಿದಾಹಿ ಚ ||
 ರೇತಃ ಶುದ್ಧಂ ವಿಜಾನೀಯಾತ್ ಶುದ್ಧಸ್ಥಿತಿಕಸನಿ ಭವ್ ||೧೪೫||

ಅರ್ಥ— ೧ ಬುರುಗುಳ್ಳ, ೨ ತೆಳ್ಳಗಿನ ೩ ರುಕ್ಷ ೪ ಬೇರೆಬಣ್ಣದ
 ೫ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ೬ ಜಿಗಟಾದ ೭ ಬೇರೆ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ೮
 ಅವಸಾದಿ (ಬದುಕಷ್ಟದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪೇ ಬೀಳುವ) ಎಂದು ಎಂಟು ತರದ
 ದುಷ್ಟಶುಕ್ರಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. || ೧೪೧ || ಬುರುಗು, ತೆಳ್ಳಗೆ, ರುಕ್ಷವಿದ್ದು
 ಕಷ್ಟದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪೇ ಬೀಳುವ (ಅವಸಾದಿ) ಶುಕ್ರವು ವಾತಜವು. ಅದು
 ಗರ್ಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರದು. || ೧೪೦ || ಸೀಲ, ಅಥವಾ ಹಳದಿ,
 ಬಿಸಿ, ಹೊಲಸು ನಾರುತ್ತಿದ್ದು ಅಂಗವನ್ನು ಸುಡುತ್ತ ಹೊರಬೀಳುವ ಶುಕ್ರವು
 ಪಿತ್ತದೂಷಿತವು. || ೧೪೧ || ಬಹಳ ಜಿಗಟು ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗವನ್ನು
 ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ ಶುಕ್ರವು ಕಫದೂಷಿತವು. ಅತಿವೈಧುನದಿಂದ, ಆಘಾತ
 ದಿಂದ, ಕ್ಷತದಿಂದ || ೧೪೨ || ಬಹಳವಾಡಿ ಪುರುಷನ ಶುಕ್ರವು ರಕ್ತ
 ದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬರುವದು (ಮಲ-ಮೂತ್ರಾದಿಗಳ) ವೇಗಧಾರಣದಿಂದ
 ಕುಸಿತವಾದ ವಾಯುವು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಮಾಡುವದರಿಂದ ||೧೪೩||
 ಗಂಟಕಟ್ಟಿದ ಶುಕ್ರವು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಅವಸಾದಿ ಶುಕ್ರವು
 ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶುಕ್ರದ ಎಂಟು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಪೂರ್ವಕ ಹೇಳಿದೆವು.
 || ೧೪೪ || ಶುಕ್ರವು ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಗಟ್ಟಿ, ಜಿಗಟು, ಮಧು, ದಾಹರಹಿತ
 ಮತ್ತು ಸ್ವಚ್ಛಸ್ಥಿತಿಕದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ||೧೪೫||

ಶುಕ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ವಾಜೀಕರಣಯೋಗೈಸ್ತ್ವೈರುಪಯೋಗೈಃ ಸುಖೈರ್ಹೃತ್ಯೈಃ ||
 ರಕ್ತಪಿತ್ತಹರೈರ್ಯೋಗೈರ್ಯೋಗಿನಿವೃತ್ತಪದಿಕೈಸ್ತಥಾ ||೧೪೬||

ದುಷ್ಟಾ ಭವೇರ್ ಯದಾ ಶುಕ್ರಂ ತದಾ ತತ್ ಸಮುಪಾಚರೇತ್ ||
ಘೃತಂ ಯಜ್ಜೀವನೀಯೋಕ್ತಂ ಚ್ಯವನಪ್ರಾಶ ಏವ ಚ ||೧೪೭||

ಗಿರಿಜಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ರೇತೋದೋಷಾನ್ ವ್ಯಪೋಹತಿ ||
ನಾತಾನ್ವಿತೇ ಹಿತಾಃ ಶುಕ್ರೇ ನಿರೂಹಾಃ ಸಾನುವಾಸನಾಃ ||೧೪೮||

ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯನಾಮಾಲರೇಯಂ ಚ ಪೈತ್ರೇ ಶಸ್ತಂ ನಿರೇಚನಮ್ ||
ಮಾಗಧ್ಯವೃತಲೌಹಾನಾಂ ತ್ರಿಫಲಾಯಾ ರಸಾಯನಂ ||೧೪೯||

ಕಫೋದ್ಭವಂ ಶುಕ್ರದೋಷಂ ಹನ್ಯಾದ್ ಭಲ್ಲಾತಕಸ್ಯ ಚ ||
ಅನ್ಯಧಾತೂಪಸಂಸೃಷ್ಟಂ ಶುಕ್ರಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭಿಷಕ್ ಕ್ರಿಯಾಮ್ ||೧೫೦||

ಯಥಾದೋಷಂ ಪ್ರಯಂಜೀತ ದೋಷಧಾತುಭಿಷಗ್ ಜಿತಮ್ ||
ಸರ್ಪಿಃ ಪಯೋ ರಸಾಃ ಶಾಲಿಯುನಗೋಧೂಮಷ್ಪೀಕಾಃ ||೧೫೧||

ಪ್ರಶಸ್ತಾಃ ಶುಕ್ರದೋಷೇಷು ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ ವಿಶೇಷತಃ ||
ಇತ್ಯಷ್ಟಶುಕ್ರದೋಷಾಣಾಂ ಮುನಿನೋಕ್ತಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ||೧೫೨||

ಅರ್ಥ— ಶುಕ್ರವು ದುಷ್ಟವಾಗಲು ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ, ಸುಖಕರ, ಹಿತಕರವಾದ ವಾಜೀಕರಣ ಔಷಧ, ರಕ್ತ ಸಿತ್ತನಾರಕ ಔಷಧ, ಮತ್ತು ಯೋನಿ ರೋಗಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು.

|| ೧೪೬ || ಜೀವನೀಯ ಘೃತ, ಚ್ಯವನಪ್ರಾಶ, || ೧೪೭ || ಶಿಲಾಜಿತು ಇವು ಶುಕ್ರದೋಷಗಳನ್ನು ಕೆಳೆಯುವವು. ವಾತ ದುಷ್ಟಶುಕ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಹ ಅನುಷ್ಠಾನ ಬಸ್ತಿಕಗಳು || ೧೪೮ || ಬ್ರಾಹ್ಮರಸಾಯನ, ಅಮಲಕೇರಸಾಯನಗಳು ಹಿತಕರವು. ಪಿತ್ತದುಷ್ಟಶುಕ್ರದಲ್ಲಿ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಪಿಪ್ಪಲೀ ವರ್ಧಮಾನ, ಅನ್ಯುಸಾರಲೋದ, ತ್ರಿಫಲಾರಸಾಯನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. || ೧೪೯ || ಕಫಜಶುಕ್ರದೋಷವನ್ನು ಭಲ್ಲಾತಕ ರಸಾಯನವು ಕೆಳೆಯುವದು. ಶುಕ್ರವು ಜೀರಿಧಾತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ || ೧೫೦ || ವೈದ್ಯನು ಅದರಲ್ಲಿಯ ದೋಷವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಆ ದೋಷ ಮತ್ತು ಕೂಡಿದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಶುಕ್ರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಶುಷ್ಕ, ಹಾಲು, ಮಾಂಸರಸ, ಅಕ್ಕಿ, ಜವೆಗೋದಿ, ಸ್ವಪ್ನಿಕ ಅಕ್ಕಿಗಳೂ || ೧೫೧ || ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮವೂ ಹಿತಕರವಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎಂಟು ಶುಕ್ರದೋಷಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಆತ್ರೇಯ ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದರು. || ೧೫೨ ||

ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ರೇತೋದೋಷೋದ್ಭವಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಯಸ್ಮಾಚ್ಛುದ್ಧೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ||
 ಅತೋ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ತೇ ಸಮ್ಯಗಗ್ನಿವೇಶ ಯಥಾಯಥಮಾ ||೧೫||
 ಬೀಜಧ್ವಜೋಪಘಾತಾಭ್ಯಾಂ ಜರಯಾ ಶುಕ್ರಸಂಕ್ಷಯಾತ್ ||
 ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಶ್ರಣು ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ ||೧೫||
 ಸಂಕಲ್ಪಪ್ರವಣೋ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಾಂ ವಶ್ಯಾಮಪಿ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ||
 ನ ಯಾತಿ ಲಿಂಗಭೈಧಿಲ್ಯಾತ್ ಕವಾಚಿದ್ ಯಾತಿ ನಾ ಯದಿ ||೧೫||
 ಶ್ವಾಸಾರ್ತಃ ಸ್ವಿನ್ನಗಾತ್ರಶ್ಚ ಮೋಘಸಂಕಲ್ಪಚೇಷ್ಟಿತಃ ||
 ಮ್ಲಾನಶಿಶ್ನಶ್ಚ ನಿರ್ನಿರಯಃ ಸ್ಯಾದೇತತ್ ಕ್ಲೈಬ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ ||೧೫||
 ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಹೈತದ್ ವಿಸ್ತರೇಣ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ ||
 ಶೀತರೂಕ್ಷಾಲ್ಪ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟ ವಿಷಮಾಸಾತ್ಮಭೋಜನಾತ್ ||೧೫||
 ಶೋಕಚಿಂತಾಭಯತ್ರಾಸಾತ್ ಸ್ತೀಣಾಂ ಚಾತಿನಿಷೇವಣಾತ್ ||
 ಅಭಿಚಾರಾದವಿಸ್ಸಂಭಾತ್ ರಸಾದೀನಾಂ ಚ ಸಂಕ್ಷಯಾತ್ ||೧೫||
 ನಾತಾದೀನಾಂ ಚ ನೈಷಮ್ಯಾದ್ ವಿರುದ್ಧಾಧ್ಯರನಾತ್ ಶ್ರಮಾತ್ ||
 ನಾರೀಣಾಮರಸಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಪಂಚಕರ್ಮಪಚಾರತಃ ||೧೫||
 ಬೀಜೋಪಘಾತಾದ್ ಭವತಿ ಪಾಂಡುರ್ವರ್ಣಃ ಸುದುರ್ಬಲಃ ||
 ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣೋಲ್ಪಹರ್ಷಶ್ಚ ಪ್ರಮದಾಸು ಭವೇನ್ನರಃ ||೧೬||
 ಹೃತ್ ಪಾಂಡುಕಾಮಲಾರೋಗತಮಕಶ್ರಮಹೀಡಿತಃ ||
 ಭದ್ರ್ಯತೀಸಾರಶೂಲಾರ್ತಃ ಕಾಸಜ್ವರನಿಪೀಡಿತಃ ||೧೬||
 ಬೀಜೋಪಘಾತಜಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಧ್ವಜಭಂಗಕೃತಂ ಶ್ರಣು ||
 ಅತ್ಯನ್ಮಲವಣಿಕ್ಷಾರವಿರುದ್ಧಾಸಾತ್ಮಭೋಜನಾತ್ ||೧೬||
 ಅತ್ಯಂಬುಪಾನಾದ್ ವಿಷಮಾತ್ ವಿಷ್ಣಾನ್ನಗುರುಭೋಜನಾತ್ ||
 ದಧಿಕ್ಷೀರಾನೂಪಮಾಂಸಸೇವನಾದ್ ವ್ಯಾಧಿಕರ್ಷಣಾತ್ ||೧೬||
 ಕನ್ಯಾ ನಾಂ ಗಮನಾಚಾಪಿ ಅಯೋನಿಗಮನಾದಪಿ ||
 ಧೀರ್ಘರೋಗಾಂ ಚಿರೋತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ತಥೈವ ಚ ರಜಸ್ವಲಾಂ ||೧೬||
 ದುರ್ಗಂಧಾಂ ದುಷ್ಟಯೋನಿಂ ಚ ತಥೈವ ಚ ಪರಿಸ್ತುತಾಂ ||
 ಈವೃಶೀಂ ಪ್ರಮದಾಂ ಮೋಹಾದ್ ಯೋ ಗಚ್ಛೇತ್ ಕಾಮದುರ್ವಿತಃ ||೧೬||

ಚತುಷ್ಟದಾಭಿಗಮನಾಚ್ಛೇಫಸತ್ವಾ ಭಿಘಾತತಃ ||
 ಅಧನಾನಾದ್ ನಾ ಮೇಢ್ಯಸ್ಯ ಶಸ್ತ್ರದಂತನಖಕ್ಷತಾತ್ ||೧೬೬||
 ಕಾಷ್ಠಪ್ರಹಾರನಿಷ್ಪೇಷಾತ್ ಶೂಕಾನಾಂ ಚಾತಿ ಸೇವನಾತ್ ||
 ರೇತಸಶ್ಚ ಪ್ರತೀಘಾತಾದ್ ಧ್ವಜಭಂಗಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ||೧೬೭||
 ಶ್ವಯಥುರ್ವೇದನಾ ಮೇಢ್ರಾಗಶ್ಚೈವೋಪಜಾಯತೇ ||
 ಸ್ಫೋಟಾಸ್ತ್ರೀವ್ರಾಶ್ಚ ಜಾಯಂತೇ ಲಿಂಗಸಾಕೋ ಭವತ್ಯಪಿ ||೧೬೮||
 ಮಾಂಸವೃದ್ಧಿಭರ್ವೇಚ್ಚಾಸ್ಯವ್ರಣಾಃಕ್ಷಿಪ್ರಂಭವಂತ್ಯಪಿ ||
 ಪುಲಾಕೋದಕ ಸಂಕಾಶಃ ಸ್ರಾವಃ ಶ್ಯಾವಾರುಣಸ್ತಥಾ ||೧೬೯||
 ವಲಯೀಕುರುತೇ ಚಾಪಿ ಕಠಿನಶ್ಚ ಪರಿಗ್ರಹಃ ||
 ಜ್ವರಸ್ತೃಷ್ಣಾ ಭ್ರಮೋ ಮೂರ್ಛಾ ಭದ್ರಿಶ್ಚಾಪ್ಯುಪಜಾಯತೇ ||೧೭೦||
 ರಕ್ತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ರವೇಚ್ಚಾಪಿನೀಲಮಾಪಿಲಲೋಹಿತಮ್ ||
 ಅಗ್ನಿನೇವ ಚ ದಗ್ಧಸ್ಯ ತ್ರೀವ್ರೋ ದಾಹಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ||೧೭೧||
 ಬಸ್ತೌ ವೃಷಣಯೋರ್ನಾಪಿ ಸೇವನ್ಯಾಂ ವಂಕ್ಷಣೇಷು ಚ ||
 ಕದಾಚಿತ್ ಪಿಚ್ಛಿಲೋ ನಾಪಿ ಪಾಂಡುಃ ಸ್ರಾವಶ್ಚ ಜಾಯತೇ ||೧೭೨||
 ಶ್ವಯಥುರ್ಜಾಯತೇ ಮಂದಃ ಸ್ತಿಮಿತೋಲ್ಮಪರಿಸ್ರವಃ ||
 ಚಿರಾದುಪೈತಿ ನಾ ಪಾಕಂ ಶೀಘ್ರಂ ನಾಥ ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ||೧೭೩||
 ಜಾಯಂತೇ ಕ್ರಮಯಶ್ಚಾಪಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೇ ಪೂತಿಗಂಧಿ ಚ ||
 ವಿಶೀರ್ಯತೇ ಮಣಶ್ಚಾಸ್ಯ ಮೇಢ್ರಂ ಮುಷ್ಯಮಥಾಪಿ ನಾ ||೧೭೪||
 ಧ್ವಜಭಂಗಕೃತಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಮಿತ್ಯೇತತ್ ಸಮುದಾಹೃತಮ್ ||
 ಏತಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಕೇಚಿತ್ ಧ್ವಜಭಂಗಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ||೧೭೫||
 ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಜರಾಸಂಭವಂ ಹಿ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಿಮ್ಯಥ ತಚ್ಛ್ರಣು ||
 ಜಘನ್ಯಮಧ್ಯಪ್ರವರಂ ನಯಸ್ತ್ರಿವಿಧಮುಚ್ಯತೇ ||೧೭೬||
 ಅಥ ಪ್ರವಯಸಾಂ ಶುಕ್ರಂ ಪ್ರಾಯಶಃಕ್ಷೀಯತೇನ್ಯಥಾನ್ ||
 ರಸಾದೀನಾಂ ಸಂಕ್ಷಯಾಚ್ಚ ತಥೈವಾವೃಷ್ಯಸೇವನಾತ್ ||೧೭೭||
 ಬಲವೀರ್ಯೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಚ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಪರಿಕ್ಷಯಾತ್ ||
 ಪರಿಕ್ಷೀಣಾದಾಯುಷಶ್ಚಾಪ್ಯನಾಹಾರಾಚ್ಛ್ರಮಾತ್ ಕ್ಲಮಾತ್ ||೧೭೮||

ಜರಾಸಂಭವಜಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಮಿತ್ಯೇತೈರ್ಹೇತುಭಿರ್ನೃಣಾಮ್ ||
 ಜಾಯತೇ ತೇನ ಸಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಕ್ಷೀಣಧಾತುಃ ಸುದುರ್ಬಲಃ ||೧೭೯||
 ವಿನಿಷೋದ ದುರ್ಬಲೋ ದೀನಃ ಸ ಸ್ವಪ್ರಂ ವ್ಯಾಧಿನ್ಯುಚ್ಛತಿ ||
 ಏತಜ್ಜರಾಸಂಭವಂ ಹಿ ಚತುರ್ಥಂ ಕ್ಷಯಜಂ ಶ್ರುಣು ||೧೮೦||
 ಅತೀವಚಿಂತನಾಚ್ಛ್ರೇವ ಶೋಕಾತ್ ಕ್ರೋಧಾದ್ ಭಯಾತ್ ತಥಾ ||
 ಈರ್ಷ್ಯೋತ್ಕಂಠತುಮದೋದ್ವೇಗಾನ್ ಸದಾ ವಿಶತಿ ಯೋ ನರಃ ||೧೮೧||
 ಕೃಶೋ ವಾ ಸೇವತೇ ರೂಕ್ಷಮನ್ನಪಾಸಂ ತಥೌಷಧಮ್ ||
 ದುರ್ಬಲಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚೈವಾಪ್ಯನಾಹರೋ ಭವೇದ್ ಯದಿ ||೧೮೨||
 ಅಸಾತ್ಮ್ಯಭೋಜನೋ ಯೋ ಹಿ ಹೃದಯೇ ಯೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ||
 ರಸಃ ಪ್ರಧಾನಧಾತುರ್ಹಿ ಕ್ಷೀಯೇತಾಶು ಶತೋ ನೃಣಾಮ್ ||೧೮೩||
 ರಕ್ತಾದಯಶ್ಚ ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಕ್ಷೀಯಂತೇ ದೇಹಿನಸ್ತತಃ ||
 ಶುಕ್ರಾವಸಾನಾಸ್ತೇಭ್ಯೋಪಿ ಶುಕ್ರಂ ಧಾಮ ಪರಂ ಮತಮ್ ||೧೮೪||
 ಚೇತಸೋ ವಾತಿಹರ್ಷೇಣ ವ್ಯವಾಯಂ ಸೇವತ್ಯೇತಿ ಯಃ ||
 ತನ್ಯಾಶು ಕ್ಷೀಯತೇ ಶುಕ್ರಂ ತತಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಸಂಕ್ಷಯಮ್ ||೧೮೫||
 ಘೋರಂ ವಾಧಿಮವಾಪ್ನೋತಿ ಮರಣಂ ವಾ ಸನ್ಯುಚ್ಛತಿ ||
 ಶುಕ್ರಂ ತಸ್ಮಾದ್ ವಿಶೇಕ್ಷೇಣ ರಕ್ಷ್ಯಮಾರೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛತಾ ||೧೮೬||
 ಏತನ್ನಿದಾನಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಮುಕ್ತಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||
 ಕೇಚಿತ್ ಕ್ಲೈಬ್ಯೇ ತ್ವಸ್ಮಾಧ್ಯೇ ದ್ವೇ ಧ್ವಜಭಂಗಕ್ಷಯೋದ್ಭವೇ ||೧೮೭||
 ನದಂತಿ ಶೇಫಸಶ್ಚೇದಾದ್ ವೃಷಣೋತ್ಪಾಟಿನೇನ ಚ ||
 ಮಾತಾಪಿತ್ರೋರ್ಬೀಜದೋಷಾದಶುಭೈಶ್ಚಾಕೃತಾತ್ಮನಃ ||೧೮೮||
 ಗರ್ಭಸ್ಥಸ್ಯ ಯದಾ ದೋಷಾಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರೇತೋವಹಾಃ ಸಿರಾಃ ||
 ಶೋಷಯಂತ್ಯಾಶು ತನ್ನಾಶಾದ್ ರೇತಶ್ಚಾಪ್ಯುಪಹನ್ಯತೇ ||೧೮೯||
 ತತ್ರಸಂಪೂರ್ಣಸರ್ವಾಂಗಃ ಸ ಭವತ್ಯಪುಮಾನ್ ಪುಮಾನ್ ||
 ಏತೇ ತ್ವಸಾಧ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ಸನ್ನಿಪಾತಸಮುಚ್ಛ್ರಯಾತ್ ||೧೯೦||

ಅರ್ಥ-— ಶುಕ್ರದೋಷದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವವು ಶುಕ್ರವು ಶುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಗುಣಹೊಂದುವದರಿಂದ ಅಗ್ನಿವೇಶನೇ, ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. || ೧೯೦ || ಶುಕ್ರದೋಷದಿಂದ

ಧ್ವಜ (ಶಿಶ್ನ) ಭಾಗದಿಂದ, ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ, ಮತ್ತು ಶುಕ್ರಕ್ಷಯದಿಂದ, ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಪುಂಸಕತ್ವ ವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. || ೧೫೪ ||'

ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯಾವಾಗಲೂ ವೈಭವೇಚ್ಛೆಯು ಇದ್ದರೂ ಹೆಂಡತಿಯು ಪ್ರೀಯಳೂ ವಶ್ಯಳೂ ಇದ್ದರೂ ಲಿಂಗದ ಶೈಥಿಲ್ಯದಿಂದ ಸಂಭೋಗವು ಅಶಕ್ಯವಾಗೋಣ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಯಾವಾಗಾದರೂ ಲಿಂಗಶೈಥಿಲ್ಯವಾಗದೆ || ೧೫೫ || ಸಂಭೋಗ ಮಾಡದತ್ತಲು ದಮ್ಮುಹತ್ತಿ, ವೈ ಬೆನರಿ, ಶಿಶ್ನವು ಬಾಡಿ, ಸಂಭೋಗೇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವವು; ಶುಕ್ರವಾತವಾಗುವದು. ಇದು ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು || ೧೫೬ || ಇದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಹೇಳುವೆವು.

ಶುಕ್ರದೋಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಶೀತ, ರುಕ್ಷ, ಸ್ವಲ್ಪ, ಕೆಟ್ಟ, ವಿಷಮ ಭೋಜನ, ಅಸಾತ್ಮ್ಯ ಆಹಾರಗಳಿಂದ || ೧೫೭ || ಶೋಕ, ಚಿಂತೆ, ಭಯ, ತ್ರಾಸಗಳಿಂದ, ಅತಿ ಸ್ತ್ರೀಸೇವನೆ ಯಿಂದ, ತೀಡಿಗಳಿಂದ, ಏಕಾಂತಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ, ರಸರಕ್ತಾದಿಗಳ ಕ್ಷಯದಿಂದ || ೧೫೮ || ವಾತಾದಿದೋಷಗಳ ವಿಷಮತೆಯಿಂದ, ವಿರುದ್ಧಾಹಾರದಿಂದ, ಅಧ್ಯರಸದಿಂದ, ಶ್ರಮದಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಅರಸಿಕತೆಯಿಂದ, ಪಂಚಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆನ ತಪ್ಪಿನಿಂದ || ೧೫೯ || ಶುಕ್ರವು ದುಷ್ಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಅಶಕ್ತನಾಗುವನು. ಸಂಭೋಗದಶಕ್ತಿಯು ಮತ್ತು ಇಚ್ಛೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು. || ೧೬೦ || ಹೃದ್ರೋಗ ಪಾಂಡು ಕಾವಾಲಿ, ತಮಕಶ್ವಾಸ, ದಣುವು, ವಾಂತಿ, ಅತಿಸಾರ, ಶೂಲಿ, ಕೆಮ್ಮು ಜ್ವರ ಇವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗುವನು. || ೧೬೧ || ಇದು ಬೀಜದುಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವವು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಧ್ವಜಭಂಗದಿಂದಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಕೇಳಿರಿ.

ಧ್ವಜಭಂಗದಿಂದಂಟಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಬಹಳ ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಕ್ಷಾರ, ವಿರುದ್ಧ ಆಹಾರ, ಅಸಾತ್ಮ್ಯ ಆಹಾರ || ೧೬೨ || ಬಹಳ ನೀರು ಕುಡಿಯೋಣ, ವಿಷಸಾಹಾರ, ಹಿಟ್ಟಿನ ಸದಾರ್ಥ

ಜಡಪದಾರ್ಥ ತಿನ್ನೋಣ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ಮಲೆನಾಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ಮೃಗಸವನ್ನು ತಿನ್ನೋಣ, ಬೇನೆಯಿಂದ ಕೃಶವಾಗೋಣ || ೧೬೩ ||
ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗೆಯರ ಸಂಭೋಗ, ಯೋನಿಯ ಮೊರತಾಗಿ ಜೇರಿ ಗುಡ
ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಭೋಗ, ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ದೀರ್ಘರೋಗಿ, ಬಹು
ದಿವಸ ಬಿಟ್ಟು, ರಜಸ್ವತಿ, || ೧೬೪ || ದುರ್ಗಂಧ, ದುಷ್ಟ, ಪರಿಸ್ಥಿತ ಯೋನಿ
ಯುಳ್ಳವನನ್ನು ಕಾಮಪರ್ಷಿತನಾಗಿ ಮೂರ್ಖತನದಿಂದ ಹೋಗುವದರಿಂದ
|| ೧೬೫ || ವಶಗಳ ಸಂಭೋಗದಿಂದ ಶಿಶುಕ್ಕೆ ಅಪಾತವಾಗುವದರಿಂದಲೂ
ರಕ್ತ, ದಂತ, ಅಥವಾ ನಖಗಳೆಂದುಂಟಾಗುವ ವ್ರಣದಿಂದ || ೧೬೬ ||
ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊಡೆತದಿಂದ, ಅಥವಾ ಜಬ್ಬವದರಿಂದ ಶಿಶುವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶೂಕೇ
(ಒಂದು ತರದ ಹುಳ) ಗಳ ಆತಿ ವಿಷಯೋಗದಿಂದ, ಶುಕ್ರದ ಪ್ರತಿಬಂಧ
ದಿಂದ ಧ್ವಜಭಂಗವುಂಟಾಗುವದು. || ೧೬೭ || ಅವರಿಂದ ಶಿಶುವಲ್ಲಿ ಬಾವು,
ನೋವು, ಕೆಂಪು ಬಣಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಬದಲೆ ನೋವುಳ್ಳ ಬಕ್ಕೆಗಳೂ,
ಲಿಂಗಪಾಕವೂ ಆಗುವದು. || ೧೬೮ || ಅವರಲ್ಲಿ ಮೃಗಸವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದು.
ವ್ರಣಗಳು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವವು. ಅಕ್ಕೆಯ ಗಂಜಿಯಂಥ ಸ್ವಲ್ಪ
ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪು ಸ್ವಾಮಾಗುವದು. || ೧೬೯ || ಸುತ್ತಲಿನ ಭಾಗವು ಬಿರುಸಾಗಿ
ಮುದಡುವದು. ಜ್ವರ, ನೀರಡಿಕೆ, ಭ್ರಮ, ಮೂರ್ಛ, ವಾಂತಿಗಳುಂಟಾಗು
ವವು. || ೧೭೦ || ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪು, ನೀಲಿ, ಹೊಲಸು ರಕ್ತವು ಸೋರುವದು.
ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟಂತೆ ತೀವ್ರ ದಾಹವಾಗುವದು. || ೧೭೧ || ಮೂತ್ರಾಶಯ,
ವೃಷಣ, ಸೀವನೀ, (ಹೊಲಿದಂತೆ ಇರುವ ಗುದವೃಷಣಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ)
ಗೆಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಜಿಗಟು, ಬಿಳೇ ಸ್ರಾವವಾದರೂ ಆಗುವದು. || ೧೭೨ ||
ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಾವು ಸ್ವಲ್ಪ ಮತ್ತೆ ಸ್ತನಿತ ಸ್ರಾವವೂ ಸ್ವಲ್ಪವಿದ್ದು ಪಾಕವು
ಬಹಳ ದಿವಸಕ್ಕಾಗುವದು. ಅಥವಾ ತೀವ್ರ ಪಾಕವಾಗಿ ಮಾಯುವದು.
|| ೧೭೩ || ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಳ ಬೀಳುವವು. ಕೆಚಿಕೆಯಾಗುವದು. ಹೊಲಸು
ನಾರುವದು. ಶಿಶುವ ಮಣೆಯು ಅಥವಾ ವೃಷಣವು ಸೀಳುವದು. ಇದು
ಧ್ವಜಭಂಗದಿಂದಂಟಾದ ನಪುಂಸಕತ್ವವು ಪೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. || ೧೭೪ || ಕೆಲವರು
(ಸುಶೃತಾಚಾರ್ಯರು) ಧ್ವಜಭಂಗವು ಐದು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

|| ೧೭೫ ||

ಟಿಪ್ಪಣಿ— ಸುಶೃತಾಚಾರ್ಯರು “ ವಾತಿಕ, ಪೈತ್ತಿಕ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಿಕ,
ಸಾನ್ನಿಪಾತಿಕ, ಮತ್ತು ರಕ್ತಜನೆಯು ಧ್ವಜಭಂಗ (ಉಪದಂಶ)ವು ಐದು
ಪ್ರಕಾರ. ಅವರಲ್ಲಿ ವಾತಿಕದಲ್ಲಿ, ಬಿರುಸುತನ, ತ್ವಚಿಬಿರಿಯೋಣ, ಶಿಶುವಲ್ಲಿ

ಸ್ತಬ್ಧತೆ, ಬಿರುಸುಬಾವು, ಅನೇಕತರದ ವಾಹ-ವೇದನೆಗಳು ಇರುವವು. ಸೈತ್ರಿಕದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ, ಅತ್ತಿಕಣ್ಣಿನಂಥ ಕೆಂಪು ಬಾವು ತೀವ್ರವಾದ ದಾಹ, ಶೀಘ್ರಸಾತ, ಮತ್ತು ಪಿತ್ತದ ವೇದನೆಗಳಿರುವವು. ಶ್ಲೇಷ್ಮಿಕದಲ್ಲಿ ಬಾವು, ತುರಿಕೆ, ಕಾಠಿಣ್ಯ, ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ, ಮತ್ತು ಕಫದ ವೇದನೆಗಳಿರುವವು. ಸಾನ್ನಿಪಾತಿಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದು ಶಿಶ್ನವು ಸೀಳುವದು; ಕ್ರಿಮಿಗಳುಂಟಾಗುವವು; ಮರಣ ಬರುವದು. ರಕ್ತಜ ಧ್ವಜಭಂಗದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಬಕ್ಕೆಗಳುಂಟಾಗುವವು; ಬಹಳ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುವದು. ಪಿತ್ತದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವವು. ಜ್ವರದಾಹಗಳೂ ಶೋಷವೂ ಇರುವದು; ಎಂದು ಹೇಳುವರು. || ೧೭೫ ||

ವಾರ್ಧಕ್ಯದಿಂದಂಟಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಪುಂಸಕತ್ವದಿಂದಂಟಾಗುವ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವೆವು; ಕೇಳಿರಿ. ಬಾಲ, ತಾರುಣ್ಯ ವಾರ್ಧಕ್ಯವೆಂದು ವಯಸ್ಸು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಿರುವವು. || ೧೭೬ || ಅದರಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧರಾದವರ ಶುಕ್ರವು ರಸ ರಕ್ತಾದಿಗಳ ಕ್ಷಯವಾಗುವದರಿಂದಲೂ ಧಾತು ವರ್ಧಕ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸದೆ ಇರುವದರಿಂದಲೂ || ೧೭೭ || ಬಲ ವೀರ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿರುವದರಿಂದಲೂ ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಆಹಾರಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದಲೂ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ದಣುವುಗಳಿಂದಲೂ ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. || ೧೭೮ || ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಜರಾಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಧಾತುಕ್ಷಯ, ದೌರ್ಬಲ್ಯ || ೧೭೯ || ವಿವರ್ಣತೆ, ಅಶಕ್ತತೆ, ದೈನ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೇನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಈಪ್ರಕಾರ ಜರಾಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿರಿ. || ೧೮೦ ||

ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.—

ಯಾವ ಪುರುಷನು ಬಹಳ ಚಿಂತೆ, ದುಃಖ, ಸಿಟ್ಟು, ಅಂಜಿಕೆಗಳಿಂದ, ಈರ್ಷೆ, ಉತ್ಕಂಠೆ, ಮದ, ದುಃಖಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಂದಿರುವನೋ || ೧೮೧ || ಅಥವಾ ಕೃಶನಿದ್ದು ರುಕ್ತ ಅನ್ನ ಪಾನ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವನೋ ದುರ್ಬಲ ಪ್ರಕೃತಿಯಿದ್ದರೂ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವನೋ || ೧೮೨ || ಅಥವಾ ತನಗೆ ತಡೆಯದ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವನೋ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ

ರಸಧಾತುವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸ್ವೇಣಹೊಂದುವದು. ಆ ಮೇಲೆ ||೧೮೩|| ರಕ್ತ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಶುಕ್ರದ ವರೆಗೆ ವ.ನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳು ಸ್ವೇಣವಾಗುವವು. ಶುಕ್ರವು ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ||೧೮೪||

ಪ್ರತಿತೋಮು ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮನಸಿನ ಅತಿ ಕಾಮವಿಕಾರದಿಂದ ಯಾವನು ಬಹಳ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ ಮಾಡುವನೋ ಅವನ ಶುಕ್ರವು ಸ್ವೇಣವಾಗಿ ಆ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕ್ಷಯಹೊಂದುವನು. || ೧೮೫ || ಭಯಂಕರ ಜೇನೆ ಅಥವಾ ಮರಣವುಂಟಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶುಕ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. || ೧೮೬ || ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ನಪುಂಸಕತ್ವಗಳ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು.

ಸಾಧ್ಯಸಾಧ್ಯ ನಪುಂಸಕತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕೆಲವರು ಧ್ವಜಭಂಗದಿಂದ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ನಪುಂಸಕತೆಗಳು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. || ೧೮೭ || ಶಿಶ್ನದ ಛೇದದಿಂದಲೂ ವೃಷಣವನ್ನು ಕೀಳುವದರಿಂದಲೂ (ಅಗಂತು) ನಪುಂಸಕತ್ವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಬೀಜದೋಷದಿಂದ, ದುಷ್ಕರ್ಮಿಯ ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ || ೧೮೮ || ಅವನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ.ಕ್ರವಹ ಸಿರೆಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಸೇರಿ ಅವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಒಣಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ನಾಶದಿಂದ ಶುಕ್ರವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. || ೧೮೯ || ಆ ಪುರುಷನ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಗಂಡನು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಇವು ಸನ್ನಿಪಾತಜನ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. || ೧೯೦ ||

ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮತಶ್ಚೋರ್ಧ್ವಂ ಸಮಾಸವ್ಯಾಸತಃ ಶೃಣು ||
ಶುಕ್ರದೋಷೇಷು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಭೇಷಜಂ ಯನ್ಮಯಾನಘ ||೧೯೧||
ಕ್ಷೈಬ್ಯೋಪಶಾಂತಯೇ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ವೇಣಕ್ಷಯಹಿತಂ ಚ ಯತ್ ||
ಬಸ್ತಯಃ ಸ್ವೇರಸರ್ಪಿಶ್ಚ ವೃಷ್ಯಯೋಗಾಶ್ಚ ಯೇ ಮತಾಃ ||೧೯೨||
ರಸಾಯನಪ್ರಯೋಗಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾನೇತಾನ್ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||
ಸಮಿಕ್ಷ್ಯ ದೇಹದೋಷಾಗ್ನಿ ಬಲಂ ಭೇಷಜಕಾಲವಿತ್ ||೧೯೩||

ವ್ಯವಾಯವೇತುಜೇ ಕ್ಲೈಬ್ಯೇ ಕುರ್ಯಾದ್ಧೇತುವಿಪರ್ಯಯಾತ್ ||

ದೈವವ್ಯಸಾಶ್ರಯಂ ತತ್ರ ಭೇಷಜೈಶ್ಚಾಭಿಚಾರಜೇ ||೧೯೪||

ಸಮಾಸೇನೈತದ್ವಿಷ್ಣಂ ಭೇಷಜಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಾಶಾಂತಯೇ ||

ವಿಸ್ತರೇಣ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಕ್ಲೈಬ್ಯಾನಾಂ ಭೇಷಜಂ ಪುನಃ ||೧೯೫||

ಅರ್ಥ— ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳಿರಿ. ಎಲೈ ನಿಷ್ಪಾಸ ಅಗ್ನಿವೇಶನೇ. ನಪುಂಸಕತ್ವದ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಶುಕ್ರರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ||೧೯೪|| ಮತ್ತು ಕ್ಷಯ-ಕ್ಷತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಬಸ್ತಿ, (ಶುಕ್ರವೃದ್ಧಕ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ) ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಪ್ಲೇರ, ಘೃತ ||೧೯೫|| ವೃಕ್ಷೈ ಮತ್ತು ರಸಾಯನ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅವನ ದೇಹ-ದೋಷ-ಅಗ್ನಿ-ಬಲಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಔಷಧ ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿದ ವೈದ್ಯನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೯೬|| ಅತಿನೈಘನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪ್ರತಿರೋಧ ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ ಕಾರಣವಿರುದ್ಧ (ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ) ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಬೇಡಿಯಿಂದಂಟಾದ ನಪುಂಸಕತ್ವಕ್ಕೆ ದೈವವ್ಯಸಾಶ್ರಯ (ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ-ದೇವತಾರ್ಥನ) ಮುಂತಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೯೭|| ನಪುಂಸಕತ್ವದ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಇವುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು. ||೧೯೮||

ನಪುಂಸಕತ್ವದ ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಹೊರಟು, ನೊದಲು ಬೀಜದೋಷಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಸುಸ್ಥಿಗ್ಧಸ್ಥಿನ್ನಗಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತಂ ವಿರೇಚನಮ್ ||

ಅನ್ವಾಸನಂ ತತಃ ಕುರ್ಯಾದಥನಾಸ್ಥಾಪನಂ ಪುನಃ ||೧೯೯||

ಪ್ರದದ್ಯಾನ್ಮತಿನಾನ್ ವೈದ್ಯಸ್ತತಸ್ತಮನುವಾಸಯೇತ್ ||

ಪಲಾಶೈರಂಡಮುಸ್ತಾದ್ಯೈಃ ಪಶ್ಚಾದಾಸ್ಥಾಪಯೇತ್ತತಃ ||೨೦೦||

ವಾಜೀಕರಣಯೋಗಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವಂ ಯೇ ಸಮುದಾಹೃತಾಃ ||

ಭಿಷಜಾ ತೇ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಾಃ ಸ್ಯುಃ ಕ್ಲೈಬ್ಯೇ ಬೀಜೋಪಘಾತಜೇ ||೨೦೧||

ಭಜಭಂಗಕೃತಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಸ್ಯಾಚರೇತ್ ಕ್ರಿಯಾಮ್ ||

ಪ್ರದೇಹಾನ್ ಪರಿಷೇಕಾಂತ್ ಕುರ್ಯಾದ್ ವಾ ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಣಮ್ ||೨೦೨||

ಸ್ನೇಹಪಾನಂ ಚ ಕುರ್ವೀತ ಸಸ್ನೇಷಂ ಚ ವಿರೇಚನಮ್ ||
 ವ್ರಣವಚ್ಚ ಕ್ರಿಯಾಃ ಸರ್ವಾಸ್ತತಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ವಿಚಕ್ಷಣಃ ||೨೦೦||
 ಜರಾಸಂಭವಜೇ ಕ್ಲೈಬ್ಯೇ ಕ್ಷಯಜೇ ಚಾಪಿ ಕಾರಯೇತ್ ||
 ಸ್ನೇಹಸ್ನೇದೋಽಪನ್ನಸ್ಯ ಸಸ್ನೇಹಂ ಶೋಧನಂ ಹಿತಮ್ ||೨೦೧||
 ಕ್ಷೀರಸರ್ಪಿವ್ಯಷ್ಯಯೋಗಾ ಬಸ್ತಯಶ್ಚೈವ ಯಾಪನಾಃ ||
 ರಸಾಯನಪ್ರಯೋಗಾಶ್ಚ ತಯೋರ್ಭೇಷಜಮುಚ್ಯತೇ ||೨೦೨||
 ವಿಸ್ತರೇಣೈತದುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಕ್ಲೈಬ್ಯಾನಾಂ ಭೇಷಜಂ ಪರಮ್ ||

ಅರ್ಥ— ಶುಕ್ರಪೋಷಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಸ್ನೇದ ಕೊಟ್ಟು ಸ್ನೇಹವಿರೇಚನ ಕೊಡಬೇಕು. ಅನ್ಯಾಸನ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೯೬|| ಜಾಣನಾದ ವೈದ್ಯನು ಆಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅನುವಾಸನ ಎಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮುತ್ತಲು-ಔಡಲು-ಚೇಕುಗಳ ಕಷಾಯದ ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೯೭|| ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಾಜೀಕರಣ ಯೋಗಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೧೯೮||

ಧ್ವಜಭಂಗಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಧ್ವಜಭಂಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕ್ಲೈಬ್ಯವನ್ನ ಕಂಡುಹಿಡಿದು, ಅದಕ್ಕೆ ಲೇಪ, ಸರಿಪೇಕ, ರಕ್ತಮೋಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. || ೧೯೯ || ಸ್ನೇಹಪಾನ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಹಾರಿದ ವಿರೇಚನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ಜಾಣ ವೈದ್ಯನು ವ್ರಣದ ಎಲ್ಲ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೦೦||

ಜರಾಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಜರಾಜನ್ಯ, ಕ್ಷಯಜನ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಸ್ನೇದಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹ ಹಾರಿದ ವಿರೇಚನ ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೧|| (ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ) ಕ್ಷೀರ, ಘೃತ, ವಾಜೀಕರಣ ಔಷಧ (ಸಿದ್ಧಿಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ಯಾಪನ, ಬಸ್ತಿ ಮತ್ತು ರಸಾಯನ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಅವುಗಳ ಔಷಧಗಳಾಗಿವೆ. ||೨೦೨|| ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಔಷಧಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. || ೨೦೩ ||

ಪ್ರದರದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಯಃ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಃ ಪ್ರದರಃ ತೃಣ ಹೇತ್ವಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಕ್ ||೨೦೪||
 ಯ್ಯಾತ್ಯರ್ಥಂ ಸೇವತೇ ಸಾರೀ ಲವಣಾಮ್ಲಗುರೂಣಿ ಚ ||
 ಕಟೊನ್ಮಥ ವಿದಾಹೀನಿ ಸ್ನಿಗ್ಧಾನಿ ಪಿಶಿತಾನಿ ಚ ||೨೦೫||

ಗ್ರಾಮಾದಿಕಾನಿ ಮೇಧಾನಿ ಕೃತರಾಂ ಪ್ರಾಯಸಂ ದಧಿ ||
 ಶುಕ್ರಮತ್ಸ್ಯಸುರಾದೀನಿ ಭಜಂತಾಃ ಕುಪಿತೋನಿಲಂ ||೨೦೫||
 ರಕ್ತಂ ಪ್ರಮಾಣಮುತ್ ಕ್ರಮ್ಯ ಗರ್ಭಾಶಯಗತಾಃ ಶಿರಾಃ ||
 ರಜೋವಹಾಃ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ರಕ್ತಮಾದಾಯ ತದ್ರಜಃ ||೨೦೬||
 ತಸ್ಮಾದ್ವಿನೃದ್ಧಯತ್ಯಾಶು ರಸಭಾವಾದ್ ವಿಮಾನತಾ ||
 ತಸ್ಮಾದ್ಸೃಗ್‌ದರಂ ಸ್ರಾಹುರೇತತ್ ತಂತ್ರವಿತಾರದಾಃ ||೨೦೭||
 ರಜಃ ಪ್ರದೀರ್ಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರದರಸ್ತೇನ ಕಥ್ಯತೇ ||
 ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಕಾರಣಂ ಲಿಂಗಮೇವಚ ||೨೦೮||

ಅರ್ಥ— ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರದರದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ||೨೦೫|| ಯಾವಳು ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿ, ಜಡ, ಕಾರ, ವಿದಾಹಿ ಸದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಪ್ರಾಪ್ತ ಜಲಚರ ಪುಷ್ಪಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ||೨೦೪|| ಹುಗ್ಗಿ, ಪಾಯಸ, ಮೊಸರು, ಶುಕ್ತ (ಕಂದಮೂಲದ ಮಧ್ಯ), ವಿನಾಸ, ಮಧ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿನ್ನುವಳೋ ಅವಳ ವಾತವು ಕುಪಿತವಾಗಿ, ||೨೦೫|| ರಕ್ತದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಗರ್ಭಾಶಯದ ರಜೋವಹ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ಸಾರಿ ಆ ರಕ್ತದಿಂದ ರಜಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವದು. ||೨೦೬|| ಅದೂ ರಕ್ತವೇ ಇರುವದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚುವದು. ಅದರಿಂದ (ಅಸೃಕ್ ಪ್ರದೀರ್ಯತೇ-ರಕ್ತವು ಹೆಚ್ಚುವದು ಅಥವಾ ಒಡೆದುಬರುವದು.) ಇದಕ್ಕೆ ' ಅಸೃಕ್‌ದರ ' ಎಂದು ||೨೦೭|| ಅಥವಾ ' ಪ್ರದರ ' (ಪ್ರದೀರ್ಯತೇ=ರಕ್ತವು ಹೆಚ್ಚುವದು-ಒಡೆದು ಬರುವದು) ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇದರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ||೨೦೮||

ಪ್ರದರದ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಚತುರ್ವಿಧಂ ವ್ಯಾಸತಸ್ತು ವಾತಾದ್ಯೈಃ ಸನ್ನಿಪಾತತಃ ||
 ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಹೇತ್ವಾಕೃತಿಭಿಷಗ್‌ಜಿತಮ್ ||೨೦೯||
 ರೂಕ್ಷಾದಿಭಿರ್ಮಾರುತಸ್ತು ರಕ್ತಮಾದಾಯ ಪೂರ್ವವತ್ ||
 ಕುಪಿತಃ ಪ್ರದರಂ ಕುರ್ಯಾಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ತಸ್ಯ ಮೇ ಶೃಣು ||೨೧೦||

ಅರ್ಥ— ವಾತಜ, ಪಿತ್ತಜ, ಕಫಜ, ಸನ್ನಿಪಾತಜ ಎಂದು ಪ್ರದರವು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವು. ಅವುಗಳ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನು-

ಮುಂದೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವೆವು. ||೨೦೯|| ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರುಕ್ಷಾದಿ
ಗಳಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ವಾಯುವು ರಕ್ತವನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಪ್ರದರವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ||೨೧೦||

ವಾತಜ ಪ್ರದರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ತನುಘೇನಿಲರೂಕ್ಷಂ ಚ ಶ್ಯಾವಮಾರುಣಮೇವ ಚ ||
ಕಿಂಶುಕೋದಕಸಂಕಾತಂ ಸರುಜಂ ವಾಧ ನೀರುಜಮ್ ||೨೧೧||
ಕಟೀವಂಕ್ಷಣಹೃತ್ ಸಾರ್ಶ್ವಸೃಷ್ಟ್ರೋಣಿಷು ಮಾರುತಃ ||
ನೇದನಾಂ ಕುರುತೇ ತೀವ್ರಮೇತದ್ ವಾತಾತ್ಮಕಂ ವಿದುಃ ||೨೧೨||

ಅರ್ಥ— ವಾತಜ ಪ್ರದರದಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗೆ, ಬುರುಗುಬುರುಗು, ರುಕ್ಷ,
ಕಪ್ಪು, ಮುತ್ತಲ ನೀರಿನಂತೆ ನಸುಗೆಂಪು, ನೋವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ
ಆರ್ತವವು ಇರುತ್ತದೆ. ||೨೧೧|| ಮತ್ತು ವಾತವು ಟೊಂಕ, ಗೆಜ್ಜೆ, ಎದೆ,
ಪಾರ್ಶ್ವ, ಬೆನ್ನು, ತಿಗಗಳಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ವೇದನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೨೧೨||

ಪಿತ್ತಜ ಪ್ರದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಅಮ್ಲೋಷ್ಣಲವಣಕ್ಷಾರೈಃ ಪಿತ್ತಂ ಪ್ರಕುಪಿತಂ ಯದಾ ||
ಪೂರ್ವವತ್ ಪ್ರದರಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪೈತ್ತಿಕಂ ಲಿಂಗತಃ ಶೃಣು ||೨೧೩||
ಸನೀಲಮುಥನಾ ಕೃಷ್ಣಮತ್ಯುಷ್ಣಂ ಪೀತಕಂ ತಥಾ ||
ನಿಶಾಂತರಕ್ತಂ ಸ್ರವತಿ ಮುಹುರ್ಮುಹುರಥಾರ್ತಮತ್ ||೨೧೪||
ರಾಗದಾಹತೃಷಾನೋಹಜ್ವರಭ್ರಮಸಮಾಯುತಮ್ ||
ಅಸೃಗ್ಧರಂ ಪೈತ್ತಿಕಂ ತತ್ ಶ್ಲೇಷ್ಮಿಕಂ ತು ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯತೇ ||೨೧೫||

ಅರ್ಥ— ಹುಳಿ, ಉಷ್ಣ, ಉಪ್ಪು, ಕಾರಗಳಿಂದ ಕುಪಿತವಾದ ಪಿತ್ತವು
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಪಿತ್ತಜ ಪ್ರದರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ
ಅದರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ||೨೧೩|| ನೀಲ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ
ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ, ಅತ್ಯುಷ್ಣ ಬಹಳ ಆರ್ತವವು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಸ್ತವಿಸು
ತ್ತದೆ. ||೨೧೪|| ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ, ದಾಹ, ನೀರಡಿಕೆ, ನೋವು, ಜ್ವರ,
ಭ್ರಮಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇದು ಪಿತ್ತಜಪ್ರದರವು. ಇನ್ನು ರಕ್ತಜಪ್ರದರವನ್ನು
ಹೇಳುವೆವು. ||೨೧೫||

ಕಫಜ ಪ್ರದರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಗುರ್ವಾದಿಭಿರ್ದೇತುಭಿಶ್ಚ ಪೂರ್ವವತ್ ಕುಂಭಿತಃ ಕಫಃ ||
 ಪ್ರದರಂ ಕುರುತೇ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ತತ್ಪತಃ ಶೃಣು ||೨೧೬||
 ಪಿಚ್ಛಿಲಂ ಪಾಂಡುರ್ವಣಂ ಚ ಗುರು ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಚ ಶೀತಲಮ್ ||
 ಸ್ಪ್ರವತ್ಯಸೃಕ್ ಶ್ಲೇಷ್ಮಲಂ ಚ ತಥಾ ನುಂದರುಜಾಕರಮ್ ||೨೧೭||
 ಭರ್ಧ್ಯರೋಂಚಕಹೃಲ್ಲಾ ಸಶ್ವಾಸಕಾಸಸಮಾಯುತಮ್ ||
 ತ್ರಿಲಿಂಗಸಂಯುತಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮೈಕಾವಸ್ಥಾಮಸ್ಯ ಗದರಮ್ ||೨೧೮||
 ನಾರೀ ತ್ವತಿಪರಿಕ್ಲಿಷ್ಟಾ ಯದಾ ಪ್ರಕ್ಷೀಣಬೋಣಿತಾ ||
 ಸರ್ವದೇತುಸಮಾಚಾರಾದತಿವೃದ್ಧಸ್ತದಾನಿಲಃ ||೨೧೯||
 ರಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ಸೃಜತಿ ಪ್ರತ್ಯನೀಕಬಲಂ ಕಫಮ್ ||
 ದುರ್ಗಂಧಂ ಪಿಚ್ಛಿಲಂ ಶೀತಃ ವಿದಗ್ಧಃ ಪಿತ್ತತೇಜಸಾ ||೨೨೦||
 ವಸಾಮೇದಶ್ಚ ಯಾವಧ್ಧಿ ತಮುಪಾದಾಯ ನೇಗವಾನ್ ||
 ಸೃಜತ್ಕಾರ್ತವಮಾರ್ಗೇಣ ಸರ್ಪಿರ್ಮಜ್ಜ ವಸೋಪಮಮ್ ||೨೨೧||
 ಶಶ್ವತ್ ಸ್ಪ್ರವತ್ಯಥಾಸ್ರಾವಂ ತೃಷ್ಣಾ ದಾಹಜ್ವರಾನ್ವಿತಮ್ ||
 ಪ್ರೇಣರಕ್ತಾಂ ದುರ್ಬಲಾಂ ಚ ತಾಮಸಾಧ್ಯಾಂ ವಿನರ್ಜಯೇತ್ ||೨೨೨||

ಅರ್ಥ— ಜಡ ಮುಂತಾದ ಅಹಾರಗಳಿಂದ ಕುಂಭಿತವಾದ ಕಫವು ರಕ್ತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಪ್ರದರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರ ಯಥಾರ್ಥ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿ. || ೨೧೬ || ಇದರಲ್ಲಿ ಜಿಗಟು, ಬಿಳಿಬಣ್ಣದ, ಜಡ, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ತಣ್ಣಗಿನ, ಕಫಕೂಡಿದ ಬಹಳ ನೋವಿಲ್ಲದ ಸ್ರಾವವು ಆಗುತ್ತದೆ. || ೨೧೭ || ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಂತಿ, ಅರುಚಿ, ಹಿರರಿಕೆ, ಕೆಮ್ಮು, ದಂಮುಗಳಿರುವವು. ಮೂರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಿರುವದಿಲ್ಲ. || ೨೧೮ || ಅತಿಶಯ ಕ್ಲೇಶ ಅಥವಾ ರಕ್ತಕ್ಷಯವಾಗಲು ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕುಂಭಿತವಾದ ವಾಯುವು || ೨೧೯ || ಅಸತ್ಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಲಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದುರ್ಗಂಧ, ಜಿಗಟು, ಹಳದಿಯಾದ ಕಫವನ್ನು ಬಿಡುವದು. ಪಿತ್ತತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿದಗ್ಧವಾದ ವಾಯುವು ||೨೨೦|| ಎಲ್ಲ ನೇಣ ಮೇದಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು, ಘೃತ ಮಜ್ಜೆ ನೇಣದಂತೆ ಇದ್ದ ಸ್ರಾವವನ್ನು ಅಪತ್ರ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನೇಗದಿಂದ ಕೆಡವುವದು. ||೨೨೧|| ಆ ಸ್ರಾವವು

ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ತವಿಸುವದು. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರಡಿಕೆ ದಾಹಗಳಿರುವವು. ಅಶಕ್ತ ಆರ್ತನ ಕ್ಷಯವುಳ್ಳ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ಅಸಾಧ್ಯಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೨೨೨||

ಶುದ್ಧಾರ್ತವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಮಾಸಾನ್ನಿಷ್ಟಿಷ್ಯದಾಹಾರ್ತಿ ಪಂಚರಾತ್ರಾನುಬಂಧಿ ಚ ||
 ನೈನಾತಿಬಹುಲಾತ್ಯಲ್ಪಮಾರ್ತವಂ ಶುದ್ಧಮಾದಿಶೇತ್ ||೨೨೩||
 ಗುಂಜಾಫಲಸರ್ವಣಂ ಚ ಯದ್ವಾಲಕ್ತಕಸನ್ನಿಭಮ್ ||
 ಇಂದ್ರಗೋಪಕಸಂಕಾಶಮಾರ್ತವಂ ಶುದ್ಧಮಾದಿಶೇತ್ ||೨೨೪||
 ವಾತಾಧ್ಯಾನಾಂ ಚ ಯೋನೀನಾಂ ಯದುಕ್ತಮಿಹ ಭೇಷಜಮ್ ||
 ಚತುರ್ಣಾಂ ಪ್ರದರಾಣಾಂ ಚ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಕಾರಯೇದ್ ಭಿಷಕ್ ||೨೨೫||
 ರಕ್ತಾತಿಸಾರಿಣಾಂ ಯಚ್ಚ ತಥಾ ಲೋಹಿತಪಿತ್ತಿನಾಂ ||
 ರಕ್ತಾರ್ಭಸಾಂ ಚ ಯತ್ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಭೇಷಜಂ ತಚ್ಚ ಕಾರಯೇತ್ ||೨೨೬||

ಅರ್ಥ— ತಿಂಗ ತಿಂಗಳಿಗೆ- ಲೋಕಿ, -ದಾಹ, -ನೋವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಅಥವಾ ಅತಿ ಬಹಳವಿರದೆ ಇದ್ದು- ಐದು ದಿನವ ಬರುವ ಆರ್ತವವು ಶುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ||೨೨೩|| ಗುಲಗಂಜಿಯಂತೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಜಲತಿಗೆಯ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹುಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಆರ್ತವವು ಶುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೨೨೪|| ವಾತದೂಷಿತ ಯೋನಿಗಳಿಗೆ ಈ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಔಷಧಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯನು ನಾಲ್ಕೂ ಪ್ರದರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೨೫|| ಅವರಂತೆ ರಕ್ತಾತಿಸಾರ, ರಕ್ತ ಪಿತ್ತ, ರಕ್ತಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೨೬||

ಸ್ತನ್ಯದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಧಾತ್ರೀಸ್ತನಸ್ತನ್ಯಸಂಪದುಕ್ತಾ ವಿಸ್ತರತಃ ಪುರಾ ||
 ಸ್ತನ್ಯಸಂಜನನಂ ಚೈವ ಸ್ತನ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಿಶೋಧನಮ್ ||೨೨೭||
 ವಾತಾದಿದುಷ್ಪಲಿಂಗಂ ಚ ಕ್ಷೀಣಸ್ಯ ಚ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
 ತತ್ಸರ್ವಮುಕ್ತಂ ಯೇ ತ್ವಷ್ಟೌ ಕ್ಷೀರದೋಷಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||೨೨೮||

ವಾತಾದಿಷ್ಟೇನ ತಾನ್‌ವಿದ್ಯಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಚಕ್ಷುರ್ಭಿಷಗ್ವರಃ ||
 ತ್ರಿವಿಧಾಸ್ತು ಯತಃಶಿಷ್ಯಾಸ್ತತೋ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವಿಸ್ತರಮ್ ||೨೯||
 ಅಜೀರ್ಣಾಸಾತ್ಮ್ಯನಿಷಮವಿರುದ್ಧಾತ್ಯರ್ಥಭೋಜನಾತ್ ||
 ಲವಣಾನ್ಲ ಕಟುಕ್ಷಾರಪ್ರಕ್ಲಿನ್ನಾನಾಂ ಚ ಸೇವನಾತ್ ||೩೦||
 ಮನಃಶರೀರಸಂತಾಪಾದಸ್ವಪ್ನಾನ್ನಿ ಶಿಚಿಂತನಾತ್ ||
 ಪ್ರಾಪ್ತನೇಗಪ್ರತೀಘಾತಾದಪ್ರಾಪ್ತೋದೀರಣೇನ ಚ ||೩೧||
 ಪರಮಾನ್ನಂ ಗುಡಘೃತಂ ಮತ್ಸ್ಯಂ ಚ ಕೃಶರಾಂ ದಧಿ ||
 ಅಭಿಷ್ಯಂದೀನಿ ಮಾಂಸಾನಿ ಗ್ರಾನ್ಯಾನೂಪಾದಕಾನಿ ಚ ||೩೨||
 ಭುಕ್ತ್ವಾ ಭುಕ್ತ್ವಾ ದಿನಾ ಸ್ವಪ್ನಾತ್ ಮದ್ಯಸ್ಯಾತಿ ಚ ಸೇವನಾತ್ ||
 ಅಭಿಚಾರಾದಸಾಯಾಸಾದ್ ವ್ಯಾದಿಭಿಃ ಕರ್ಷಣೇನ ಚ ||೩೩||
 ದೋಷಾಃ ಕ್ಷೀರಾಶ್ರಯಾಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಿರಾಃ ಸ್ತನ್ಯಂ ಪ್ರದೂಷ್ಯ ಚ ||
 ಕುರ್ಯುರಪ್ಯವಿಧಂ ಭೂಯೋ ದೋಷತಸ್ತನ್ನಿ ಚೋಧ ಮೇ ||೩೪||
 ನೈರಸ್ಯಂ ಫೇನಸಂಘಾತೋ ರೌಕ್ಷ್ಯಂ ಚೇತ್ಯನಿಲಾತ್ಮಕೇ ||
 ಪಿತ್ತಾದ್ ವೈವರ್ಣ್ಯದೌರ್ಗಂಧ್ಯೇ ಸ್ತೇಹಸೈಚ್ಛಿಲ್ಯಗೌರವಮ್ ||೩೫||

ಅರ್ಥ— ಹಿಂದೆ (ಜಾತೀಯಾತ್ರೀಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ) ಧಾತ್ರಿ, ಆಕೆಯ
 ಸ್ತನ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿಯ ಹಾಲು ಹೇಗೆ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು, ಸ್ತನ್ಯವನುಂಟು
 ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಔಷಧಗಳನ್ನು ||೨೯|| ವಾತಾ
 ದಿಗಳ ದುಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಹಾಲು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಮಾಡ
 ಬೇಕಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೆಲ್ಲವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆವು. ಮತ್ತು ಎಂಟು(ವಿವ
 ಣ್ಣತೆ, ವಿಗಂಧತೆ, ವಿರಸತೆ, ಲೋಳೆ, ಬುರುಗು, ರುಕ್ಷತೆ, ಜಡತ್ವ, ಅತಿಸ್ಥಿ
 ಗ್ಧತ್ವ) ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ||೩೦|| ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದಂಥ ವೈದ್ಯ
 ಶ್ರೇಷ್ಠನು ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಲ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು
 ಅದರಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ಆದರೆ ಶಿಷ್ಯರು ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ,
 ಕನಿಷ್ಠ, ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಿರುವದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಕನಿಷ್ಠ
 ವೈದ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಹೇಳುವೆನು. ||೩೧|| ಬೇಯದ
 ಮಾನಿಸದ, ವಿಷಮ, ವಿರುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅತಿ ಆಹಾರದಿಂದ ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿ
 ಕಾರ, ಕ್ಷಾರ, ಹಳಸಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ || ೩೨ ||

ಶರೀರ ಮನಸ್ಸುಗಳ ತಾಪದಿಂದ, ರಾತ್ರಿ ಜಾಗರಣೆಯಿಂದ, ಚಿಂತೆಯಿಂದ ವೇಗಗಳ ಧಾರಣ ಮತ್ತು ಉದೀರ್ಣಗಳಿಂದ ||೨೩೧|| ಪರಮಾನ್ನ, ಬೆಲ್ಲ, ತುಪ್ಪ, ವಿನು, ಹುಗ್ಗಿ, ಮೊಸರು, ಕಫಕಾರಕವಾದ ಗ್ರಾಮ್ಯ ಮಲಿನಾ ಡಿಸ್ ಮತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೂಂಸವನ್ನು ||೨೩೨|| ತಿಂದು ತಿಂದು ಹಗಲು ಮಲಗುವದರಿಂದ, ಬಹಳ ಮಧ್ಯ ಕುಡಿಯುವದರಿಂದ, ಜೇಡಿಯಿಂದ, ಶ್ರಮ ಮಾಡದೇ ಇರೋಣದಿಂದ, ಬೇನೆಯಿಂದ ಅಶಕ್ತವಾಗುವದರಿಂದ, ||೨೩೩|| ದೋಷಗಳು ಕ್ಷೀರವಿರುವ ಸಿರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಹಾಲನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ಎಂಟು ತರದ ದುಷ್ಟಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವು. ಅವುಗಳು ಯಾವ ದೋಷಗಳಿಂದಂಟಾಗುತ್ತವೆಂಬದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು ||೨೩೪|| ವಾತ ದುಷ್ಟ ಸ್ತನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರ್ಣತೆ ದುರ್ಗಂಧಗಳೂ ಕಫದುಷ್ಟ ಸ್ತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ, ಲೋಳೆ, ಜಡತ್ವಗಳೂ ಇರುವವು. ||೨೩೫||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನೈರಸ್ಯ, ಬುರುಗು, ರೂಕ್ಷತೆ ಈ ದೋಷಗಳು ವಾತದಿಂದ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವವೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕಫಾದ್ ಭವತಿ ರೌಕ್ಷ್ಯಾ ದೈವ್ಯರನಿಲಃ ಸ್ವೈಃ ಪ್ರಕೋಪಣೈಃ ||
ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕ್ಷೀರಾತ್ರಯಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರಸಂ ಸ್ತನ್ಯಂ ಪ್ರದೂಷಯೇತ್ ||೨೩೬||
ವಿರಸಂ ವಾತಸಂಸ್ಪೃಷ್ಯಂ ಕೃಶೋ ಭವತಿ ತತ್ ಪಿಬನ್ ||
ನ ಚಾಸ್ಯ ಸ್ವದತೇ ಕ್ಷೀರಂ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಚ ವಿವರ್ಧತೇ ||೨೩೭||
ತಥೈವ ವಾಯುಃ ಕುಪಿತಃ ಸ್ತನ್ಯಮಂತರ್ವಿಲೋಡಯನ್ ||
ಕರೋತಿ ಫೇನಸಂಘಾತಂ ತತಃ ಕೃಚ್ಛ್ರಾತ್ ಪ್ರವರ್ಧತೇ ||೨೩೮||
ತೇನ ಕ್ಷಾಮಸ್ವರೋ ಬಾಲೋ ಬದ್ಧವಿಣ್ಣೂತ್ರಮಾರುತಃ ||
ವಾತಿಕಂ ಶೀರ್ಷರೋಗಂ ವಾ ಪೀನಸಂ ವಾ ಸ ಗಚ್ಯತಿ ||೨೩೯||
ಪೂರ್ವವತ್ ಕುಪಿತಸ್ತನ್ಯೇ ಸ್ನೇಹಂ ಶೋಷಯತೇನಿಲಃ ||
ರೂಕ್ಷಂ ತತ್ ಪಿಬತೋ ರೌಕ್ಷ್ಯಾದ್ ಬಲಹ್ರಾಸಶ್ಚ ಜಾಯತೇ ||೨೪೦||

ಅರ್ಥ— ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವಾತವು ರೂಕ್ಷತೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕುಪಿತವಾಗಿ ಸ್ತನ್ಯದ ರಸವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವದು || ೨೩೬ || ಹೀಗೆ ವಾತಯುಕ್ತ, ರಸಹೀನವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಕೂಸು ಕೃಶವಾಗುವದು. ಹಾಲು ಸವಿ ಹತ್ತದು. ಅದರಿಂದ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವದು ||೨೩೭||

ಅದರಂತೆ ಕುಸಿತವಾಯುವು ಸ್ತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಒಳಗೆ ಬುರುಗನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಅದು ಬೆಳೆಯಲು ಕಠಿಣವಾಗುವದು. || ೨೩೮ || ಅದರ ಧ್ವನಿ ಬೀಳುವದು. ಮಲಮೂತ್ರಗಳು ಕಟ್ಟುವವು. ವಾತಜ, ತಲೆ ಶೂಲಿಯನ್ನು ನೆಗಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದು. || ೨೩೯ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತನ್ನ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕುಸಿತವಾದ ವಾಯುವು ಸ್ತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸ್ತನವನ್ನು ಒಣಗಿಸುವದು. ಅದರಿಂದ ರುಕ್ಷವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಹುಡುಗನಿಗೆ ರೌಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬಲನಾಶವಾಗುವದು. || ೨೪೦ ||

ವಿವರ್ಣತೆ, ದುರ್ಗಂಧ ಎಂಬ ಸ್ತನ್ಯ ದೋಷಗಳು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪಿತ್ತಮುಷ್ಣಾದಿಭಿಃ ಕ್ರುದ್ಧಂ ಸ್ತನ್ಯಾಶ್ರಯಮಭಿಪ್ಲುತಮ್ ||
ಕರೋತಿ ಸ್ತನ್ಯವೈವರ್ಣ್ಯಂ ನೀಲಪೀತಾಸಿತಾದಿಕಮ್ || ೨೪೧ ||

ವಿವರ್ಣಗಾತ್ರಃ ಸ್ವಿನ್ನಃ ಸ್ಯಾತ್ ತೃಷ್ಣಾಲುಭಿನ್ನವಿಟ್ ಶಿತುಃ ||
ನಿತ್ಯಮುಷ್ಣಶರೀರಶ್ಚ ನಾಭಿನಂದತಿ ತಂ ಸ್ತನಮ್ || ೨೪೨ ||

ಪೂರ್ವವತ್ ಕುಸಿತೇ ಪಿತ್ತೇ ದೌರ್ಗಂಧ್ಯಂ ಕ್ಷೀರವ್ಯಚ್ಛತಿ ||
ಪಾಂಡ್ವಾಮಯಸ್ತತ್ ಪಿಬತಃ ಕಾಮಲಾ ವಾ ಭವೇಚ್ಛಿತೋಃ || ೨೪೩ ||

ಅರ್ಥ— ಉಷ್ಣ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕುಸಿತವಾದ ಪಿತ್ತವು ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಅದರ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ನೀಲ, ಹಳದಿ, ಕಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ವರ್ಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. || ೨೪೧ || ಅದರಿಂದ ಹುಡುಗನ ಶರೀರದ ಬಣ್ಣವು ಬೇರೆಯಾಗುವದು. ಬಹಳ ಬೆವರು ಬರುವದು; ನೀಡಿಕೆಯಾಗುವದು; ಮಲವು ತೆಳ್ಳಗಾಗುವದು; ಮೈ ಬಿಸಿಯಾಗುವದು. ಅವನು ಮೊಲೆಯನ್ನು ಕುಡಿಯುವದಿಲ್ಲ. || ೨೪೨ || ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಿತ್ತವು ಕುಸಿತವಾಗಲು ಹಾಲು ದುರ್ಗಂಧವಾಗುವದು. ಅದನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಪಾಂಡುರೋಗ ಅಥವಾ ಕಾಮಣಿಯುಂಟಾಗುವದು. || ೨೪೩ ||

ಸಿಗ್ಧತ್ವ, ಜಿಗಟು, ಜಡತ್ವವೆಂಬ ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳವು ಹೇಗೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವದೆಂಬುದನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಕ್ರುದ್ಧೋ ಗುರ್ವಾದಿಭಿಃ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ ಕ್ಷೀರಾಶ್ರಯಗತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ||
ಸ್ನೇಹಾನ್ವಿತಂ ವಾ ತತ್ ಕ್ಷೀರಮತಿಸ್ಸಿಗ್ಧಂ ಕರೋತಿ ಸಃ || ೨೪೪ ||

ಭರ್ತನಃ ಕುಂಠನಸ್ತೇನ ಲಾಲಾಲುರ್ಜಾಯತೇ ಶಿತುಃ ||
 ನಿತ್ಯೋಪದಿಗ್ಧೈಃ ಸ್ತೋತೋಭಿನಿದ್ರಾಕ್ಲಮಸಮನ್ವಿತಃ ||೨೪೫||
 ಶ್ವಾಸಕಾಸಪರಿತತ್ವ ಪ್ರಸೇಕತನುಕಾನ್ವಿತಃ ||
 ಅಭಿಭೂಯ ಕಫಸ್ತನ್ಯಂ ಪಿಚ್ಛಿಲಂ ಕುರುತೇ ಯದಾ ||೨೪೬||
 ಲಾಲಾಲುಃ ಸೂನವಕ್ತ್ರಾಕ್ಷೋ ಜಡಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತಿಬನ್ ಶಿತುಃ ||
 ಕಫಃ ಕ್ಷೀರಾಶಯಗತೋ ಗುರುತ್ವಾತ್ ಕ್ಷೀರಗೌರವಮ್ ||೨೪೭||
 ಕುರ್ಯಾತ್ ಕ್ಷೀರಾನ್ವಿತಂ ಪೀತಂ ತದ್ಭಾವಾತ್ ಕಫರೋಗವಾನ್ ||
 ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ನಿವಿಧಾನ್ ರೋಗಾನ್ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕ್ಷೀರಸಮಾಶ್ರಿತಾನ್ ||೨೪೮||

ಅರ್ಥ— ಜಡ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಕುಸಿತವಾದ ಕಫವು ಕ್ಷೀರಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳ ಸ್ತನವನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಅಸ್ತಿಗ್ಧ ಅಥವಾ ಅತಿಸ್ತಿಗ್ಧವನ್ನಾಗಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೨೪೫|| ಅದರಿಂದ ಹುಡುಗನಿಗೆ ವಾಂತಿ, ತಿಣುಕುವಿಕೆ, ಜೋಲ್ವುಸುರಿಯೋಣ, ಈ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನ ಎಲ್ಲ ಸ್ರೋತಸ್ಸುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಜಿಗಟು ಇದ್ದು, ಅವನಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ದಣುವು ||೨೪೬|| ಕೆಮ್ಮು, ದಮ್ಮು, ಬಾಯಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯೋಣ, ತಮಕಶ್ವಾಸಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು. ಕಫವು ಸ್ತನದಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅದನ್ನು ಲೋಳೆ ಮಾಡಲು, ||೨೪೭|| ಅವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಕೂಸಿಗೆ ಜೋಲ್ವು, ಸೋರುವದು, ಮೋರೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಾಯುವವು, ಜಡತ್ವ ಈ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಕ್ಷೀರದ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸ್ತನದಲ್ಲಿರುವ ಕಫವು ತನ್ನ ಜಡತ್ವದಿಂದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ||೨೪೮|| ಸ್ತಿಗ್ಧವಾದ ಆ ಹಾಲು ಗುರುತ್ವ ಗುಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಕುಡಿದ ಹುಡುಗನಲ್ಲಿ ಕಫರೋಗವನ್ನು ಅದರಿಂದ ಹಾಲಿನ ಸಂಬಂಧಿ ಜೇರೆ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ||೨೪೯||

ಕ್ಷೀರ ದೋಷಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—
 ಕ್ಷೀರೇ ವಾತಾದಿಭಿದುಷ್ಟೇ ಸಂಭವಂತಿ ತದಾಮಯಾಃ ||
 ತತ್ರಾದೌ ಕ್ಷೀರ ಶುದ್ಧೈರ್ಧಂ ಧಾತ್ರೀಂ ಸ್ನೇಹೋಪಸಾದಿತಾಮ್ ||೨೪೯||
 ಸಂಸ್ತೇದ್ಯ ವಿಧಿವದ್ವೈದ್ಯೋ ವಮನೇನೋಪಸಾದಯೇತ್ ||
 ವಚಾಪ್ರಿಯಂಗುಯಷ್ಟಾ ಹ್ವಫಲವತ್ಸಕಸರ್ಪಪೈಃ ||೨೫೦||

ಕಲ್ಕೈರ್ನಿಂಬಪಟೋಲಾನಾಂ ಕ್ವಾಥೈಃ ಸಲವಣೈರ್ವಮೇತ್ ||
 ಸಮ್ಯಗ್ವಾತಾಂ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ಕೃತಸಂಸರ್ಜನಾಂ ತತಃ ||೨೫೧||
 ದೋಷಕಾಲಬಲಾಪೇಕ್ಷೇ ಸ್ನೇಹಯಿತ್ವಾ ವಿರೇಚಯೇತ್ ||
 ತ್ರಿವೃತಾನುಭಯಾಂ ನಾಸಿ ತ್ರಿಫಲಾರಸಸಂಯುತಾಮ್ ||೨೫೨||
 ಪಾಯಯೇನ್ನಧುಸಂಯುಕ್ತಾಂ ವಿರೇಕಾರ್ಥಂಭಿಷಗ್ಗುರಃ ||
 ಸಮ್ಯಗ್ವಿರಿಕ್ತಾಂ ಮತಿಮಾನ್ ಕೃತಸಂಸರ್ಜನಾಂ ಪುನಃ ||೨೫೩||
 ತತೋದೋಷಾವಶೇಷಘ್ನೈರನ್ನಪಾನೈರುಪಾಚರೇತ್ ||
 ಶಾಲಯಃ ಪಕ್ಷಿಕಾ ಶ್ಯಾಮಾಕಾ ಭೋಜನೇ ಹಿತಾಃ ||೨೫೪||
 ಪ್ರಿಯಂಗವಃ ಕೋರದೋಷಾ ಯನಾ ವೇಣುಯನಾಸ್ತಥಾ ||
 ವಂಶನೇತ್ರಕಲಾಯಾಶ್ಚ ಶಾಕಾರ್ಥೇ ಸ್ನೇಹಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ||೨೫೫||
 ಮುದಗ್ಗನ್ ಮಸೂರಾನ್ ಯೂಷಾರ್ಥೇ ಕುಲಿತಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಕಲ್ಪ
 ಯೇತ್ ||
 ನಿಂಬನೇತ್ರಾಗ್ರಕುಲಕನಾರ್ತಕಮಲಕೈಃ ಶೃತಾನ್ ||೨೫೬||
 ಸವ್ಯೋಷಸೈಂಧವಾನ್ ಯೂಷಾನ್ ದಾಪಯೇತ್ ಸ್ತನ್ಯಶೋಧನಾನ್
 ಶಶಾನ್ ಕಪಿಂಜಲಾನೇಣಾನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಾಂಶ್ಚ ಪ್ರದಾಪಯೇತ್ ||೨೫೭||
 ಶಾಜ್ಜೀಷ್ಣಾ ಸಪ್ತಪರ್ಣತ್ವಕ್ ಬಸ್ತಗಂಧಾಶೃತಂ ಜಲಮ್ ||
 ದಾಪಯೇತ್ ಸ್ತನ್ಯಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಮುಭವಾ ರೋಹಿಣೀಕೃತಮ್ ||೨೫೮||
 ಅಮೃತಾಸಪ್ತಪರ್ಣತ್ವಕ್ ಕ್ವಾಥಂ ಚೈವ ಸನಾಗರಮ್ ||
 ಕಿರಾತತಿಕ್ತಕಕ್ವಾಥಂ ಶ್ಲೋಕಪಾದೇರಿತಾನ್ ಪಿಬೇತ್ ||೨೫೯||
 ತ್ರಿನೇತಾನ್ ಸ್ತನ್ಯಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಭೇಷಜಮ್ ||
 ಕೀರ್ತಿತಂ ಸ್ತನ್ಯದೋಷಾಣಾಂ ಪೃಥಗನ್ಯಾನ್ನಿಬೋಧ ಮೇ ||೨೬೦||

ಅರ್ಥ— ಹಾಲು ವಾತಾದಿಗಳಿಂದ ದುಷ್ಕವಾಗಲು ವಾತಾದಿ ದೋಷ
 ಗಳುಂಟಾಗುವವು. ಹಾಲಿನ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಧಾತ್ರಿಗೆ ಶ್ವೇಹಸ್ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು
 ||೨೫೯|| ವಿಧಿಯಂತೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ವಮನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಬೇವು
 ಕಹಿ ಪಡುವಲಿಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಬಜಿ, ಪ್ರಿಯಂಗು(ಗವ್ವವಾ), ಜೇಷ್ಠಮಧು,
 ಮಂಗಾರಿಕಾಯಿ, ಇಂದ್ರಜಾವಿ, ಸಾಸಿವೆಗಳ, ಕಲ್ಪವನ್ನಾ ||೨೬೦|| ಸೈಂಧ
 ವವನ್ನು ಹಾಕಿ ವಮನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಚನ್ನಾಗಿ ವಾಂತಿಯಾದನಂತರ

ಅನಶ್ಯವಾದ ಪೇಯಾದಿ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ||೨೫೧|| ದೋಷ, ಕಾಲ, ಮತ್ತು ಅವನ ಬಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ, ಸ್ನೇಹನಕೊಟ್ಟು (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ವಿರೇಚನ ಕೊಡಬೇಕು. ತ್ರಿಫಲೆಯ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೋತ್ತರ ಅಥವಾ ಅಣಲೆಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿ ||೨೫೨|| ಜೇನು ಕೂಡಿಸಿ ವೈದ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠನು ವಿರೇಚನಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಚನ್ನಾಗಿ ವಿರೇಚನವಾಗಲು ಜಾಣನಾದ ವೈದ್ಯನು ಪುನಃ ಪೇಯಾದಿ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ||೨೫೩|| ಉಳಿದ ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆಯುವ (ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಅನ್ನ ಪಾನಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು. ಊಟಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ, ಪಿಷ್ಟಿಕ ಅಕ್ಕಿ, ಸಾವಿ, ||೨೫೪|| ನವಣಿ, ಹಾರಕ, ಜವಿ ಮತ್ತು ಬಿದಿ

. ಪಲ್ಯೆಗಾಗಿ ಬಿದಿರಿನ ಅಂಕುರ, ಬೆತ್ತದ ಅಂಕುರ ಬಟಕಡಲೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ತುಪ್ಪ ಎಣ್ಣೆಗಳ ವಗ್ಗರಣಿಕೊಟ್ಟು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ||೨೫೫|| ಕಟ್ಟಿಗಾಗಿ ಹೆಸುರ- ಚನ್ನಂಗಿ- ದುರುಳಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇವು, ಬೆತ್ತದ ಮೊಳಕೆ, ಪಡವಲದ ಎಲೆ, ಬದನೇ ಕಾಯಿ

ಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನೂ ||೨೫೬|| ಮತ್ತು ತ್ರಿಕಟು ಸೈಂಧವಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಮೂಲ, ಕಪಿಂಜಲ (ಬಿಳಿ ತಿತ್ತಿರಿ ಸುಪ್ತಿ), ಚಿಗರೆ ಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಒಗ್ಗರಣಿಕೊಟ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು. ಇವು ಮೂಲೆ ಹಾಲನ್ನು ಶುದ್ಧ ಮಾಡುವವು ||೨೫೭|| ಗಜಗ, ಸಪ್ತಪರ್ಣದ ತೋಟಿ ಅಜಮೋದಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಕಟಕರೋಣಿ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅದು ಸ್ತನದ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದು ||೨೫೮|| ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ ಸಪ್ತ ಪರ್ಣಗಳ ತೋಟಿಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ನೀರಿನೊಡನೆ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಶುಂಠಿಚೂರ್ಣ ಹಾಕಿ ಅಥವಾ ಚಿರಾಯತದ ಕಷಾಯವನ್ನು, ಹೀಗೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಕದ ಒಂದೊಂದು ಪಾದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮೂರೂ ಕಷಾಯಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೫೯|| ಹಾಲು ಶುದ್ಧವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಸ್ತನ್ಯದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾನಾಸ್ಥವಾದ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಔಷಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ; ಕೇಳಿರಿ. ||೨೬೦||

ನಾತಜನ್ಯ ವೈರಸ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

ಪಾಯಯೇದ್ವಿರಸಕ್ಷೀರಾಂದ್ರಾಕ್ಷಾಮಧುಕಶಾರಿವಾಃ ||

ಶ್ಲಕ್ಷ್ಮ ಪಿಷ್ಪಾಂ ಪಯಸ್ಕಾಂ ಚ ಸಮಾಲೋಡ್ಯಸುಖಾಂಬುನಾ ||೨೬೧||

ಸ್ತನ್ಯಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಂ ತು ಧಾತ್ರೀಂ ತು ಸಾಯಯೇದ್ ಭಿಷಕ್ ||
ಪಂಚಕೋಲಕುತ್ಕೃಶ್ಚ ಪಿಷ್ಪೈರಾಲೇಪಯೇತ್ ಸ್ತನೌ ||೨೬೨||

ಶುಷ್ಕಾ ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ನಿರ್ದುಹ್ಯಾತ್ ತಥಾ ಸ್ತನ್ಯಂ ವಿಶುದ್ಧತಿ ||
ಫೇನಸಂಘಾತವತ್ ಕ್ಷೀರಂ ಯಸ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಸಾಯಯೇತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ||೨೬೩||

ಸಾಶಾನಾಗರಶಾಂಜೀಷ್ವಾಮೂರ್ವಾಃ ಪಿಷ್ಪಾಃ ಸುಖಾಂಬುನಾ ||
ಅಂಜನಂ ನಾಗರಂದಾರುಬಿಲ್ವಮೂಲಪ್ರಿಯಂಗವಃ ||೨೬೪||

ಸ್ತನಯೋಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಲೇಪನಂ ಕ್ಷೀರಶೋಧನಮ್ ||
ಕಿರಾತತಿಕ್ರಮಂ ಶುಂಠೀ ಸಾಮೃತಾ ಕ್ವಾಥಯೇದ್ ಭಿಷಕ್ ||೨೬೫||

ತಂ ಕ್ವಾಥಂ ಸಾಯಯೇದ್ ಧಾತ್ರೀಂ ಸ್ತನ್ಯದೋಷನಿಬರ್ಹಣಮ್ ||
ಸ್ತನೌ ಚಾಲೇಪಯೇತ್ ಪಿಷ್ಪೈರ್ಯವಗೋಧೂಮಸರ್ಪವೈಃ ||೨೬೬||

ಷಡ್ವಿರೇಕಾತ್ರಿತೀಯೋಕ್ತೈರೌಷಧೈಃ ಸ್ತನ್ಯಶೋಧನೈಃ ||
ರೂಕ್ಷಕ್ಷೀರಾ ಪಿಬೇತ್ ಕ್ಷೀರಂ ತೈರ್ವಾ ಸಿದ್ಧಂ ಘೃತಂ ಪಿಬೇತ್ ||೨೬೭||

ಪೂರ್ವವದ್ ಜೀವಕಾದ್ಯಂ ಚ ಪಂಚಮೂಲಂ ಚ ಲೇಪನಮ್ ||
ಶ್ಲಕ್ಷ್ಮಂ ಪಿಷ್ಪಾ ಜಲೇನೈವ ಲೇಪನಂ ಭಿಷಜಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ||೨೬೮||

ಸ್ತನಯೋಃ ಸಂವಿಧಾತವ್ಯಂ ಸುಖೋಷ್ಣಂ ಸ್ತನ್ಯಶೋಧನಮ್ ||

ಅರ್ಥ— ನೈರಸ್ಯ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಕ್ಷೆ, ಚೇಷ್ಮಮಧು, ಅನಂತಮೂಲ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿಯ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ||೨೬೨|| ಧಾತ್ರಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಕೊಡಬೇಕು. ಪಿಪ್ಪಲೀ, ಮೋಡಿ, ಜವಕ, ಚಿತ್ರಕ, ಸುಂಠಿ, ಹುರಳಿಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಸ್ತನಕ್ಕೆ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು ||೨೬೩|| ಒಣಗಲು ಆದನ್ನು ತೊಳೆದು ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಹಾಲು ಶುದ್ಧವಾಗುವದು. ಯಾವಳ ಹಾಲು ಬುರಗು ಬುರುಗು ಇರುವದೋ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯಳಿಗೆ ||೨೬೪|| ಆಗಳ ಸುಂಠಿ, ಸುಂಠಿ, ಗಜಗು, ಹೆಗ್ಗೊಂಟೆಗೆ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪವನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಲು ಕೊಡಬೇಕು ರಸಾಂಜನ, ಸುಂಠಿ, ದೇವದಾರು, ಬಿಲ್ವಮೂಲ, ಗವ್ವಲಾ, (ಪ್ರಿಯಂಗು) ||೨೬೫|| ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದ ಲೇಪವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಹಾಲನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವದು. ಚಿರಾಯತ, ಸುಂಠಿ, ಅನ್ಯತಬಳ್ಳಿ, ಇವುಗಳ ಕಷಾ

ಯವನ್ನು ವೈದ್ಯನು ಧಾತ್ರೀಗೆ ಕುಡಿಸಬೇಕು. ||೨೬೫|| ಇದು ಹಾಲಿನ
ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಜವೆ, ಗೋದಿ, ಸಾಸಿವೆಗಳ ಕಲ್ಮದ ಲೇಪ
ವನ್ನು ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೬೬|| ಪದ್ಮಿರೇಚನಾ ಶ್ರಿತಿಯಾಧ್ಯಾ
ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕ್ಷೀರ ಶುದ್ಧಮಾಡುವ ಹತ್ತು ಔಷಧಗಳ ಕಲ್ಮದ ಲೇಪ
ಗಳನ್ನು ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷೀರವು ರುಕ್ಷವಿದ್ದರೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಯ
ಬೇಕು. ಅಥವಾ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಫೃತವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು ||೨೬೭||
ಜೀವನೀಯ ಔಷಧಗಳ ಅಥವಾ ಮಹಾ ಸಂಚಮೂಲಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರೆದು ಬೆಚ್ಚಗಿನಮಾಡಿ ವೈದ್ಯನು ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಪಮಾಡ
ಬೇಕು. ||೨೬೮|| ಆಮು ಕ್ಷೀರ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದು. || ೨೬೮ ||

ವಿತ್ತಜನ್ಯ ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳಾದ ವಿವರ್ಣತೆ ದುರ್ಗಂಧಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ
ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಷ್ಟೀ ಮಧುಕಮದ್ವೀಕಾಪಯಸ್ಯಾಸಿಂಧುವಾರಿಕಾ ||೨೬೯||
ಶೀತಾಂಬುನಾ ಪಿಬೇತ್ ಕಲ್ಮಂ ಕ್ಷೀರವೈವರ್ಣ್ಯನಾಶನಮ್ ||
ದ್ರಾಕ್ಷಾ ಮಧುಕಕಲ್ಮೇನ ಸ್ತನೌ ಚಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಲೇಪಯೇತ್ ||೨೭೦||
ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ವಾರಿಣಾ ಚೈವ ನಿರ್ದುಷ್ಯಾತ್ ತೌ ಪುನಃ ಪುನಃ ||
ವಿಷಾಣಿಕಾಜಶೃಂಗೌ ಚ ತ್ರಿಫಲಾಂ ರಜನೀಂ ವಚಾಮ್ ||೨೭೧||
ಪಿಬೇತ್ ಕ್ಷೀರಾಂಬುನಾ ಪಿಷ್ಪಾ ಕ್ಷೀರದೌರ್ಗಂಧ್ಯನಾಶನಮ್ ||
ಲಿಹ್ಯಾದ್ ನಾಸ್ಯಭಯಾಚೂರ್ಣಂ ಸವೋಷಂ ಮಾಕ್ಷಿಕಪ್ಲುತಮ್ ||೨೭೨||
ಕ್ಷೀರದೌರ್ಗಂಧ್ಯನಾಶಾರ್ಥಂ ಧಾತ್ರೀ ಪಥ್ಯಾಶಿನೀ ತಥಾ ||
ಸಾರಿವೋಶೀರಮಂಜಿಷ್ಠಾ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಶೈರ್ವಾ ಸಚಂದನೈಃ ||೨೭೩||
ಪತ್ರಾಂಬುಚಂದನೋಶೀರೈಃ ಸ್ತನೌ ಚಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಲೇಪಯೇತ್ ||೨೭೪||

ಅರ್ಥ— ಜೇಷ್ಠಮಧು, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲ, ಅಕ್ಕಿ, ಇವುಗಳ
ಕಲ್ಮವನ್ನು ||೨೬೯|| ತಣ್ಣೀರಿನೊಡನೆ ಕುಡಿಯಬೇಕು ಇದು ಹಾಲಿನ
ವಿವರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಜೇಷ್ಠಮಧುವಿನ ಕಲ್ಮಗಳ ಲೇಪ
ವನ್ನು ಅಕೆಯ ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಒಣಗಿದ ಬಳಿಕ ||೨೭೦|| ನೀರಿನಿಂದ
ತೊಳೆದು ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಡುತ್ತಿರ

ಬೇಕು ಮೇಷಶೃಂಗೀ, ವಿಷಾಣಿಕಾ, (ಮೇಷಶೃಂಗೀ ಭೇದ) ತ್ರಿಫಲೆ, ಅರಿ
 ಪಿಣ, ಬಜಿ ಇವುಗಳನ್ನು ||೨೭೧|| ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಬೇಕು, ಅದು
 ಹಾಲಿನ ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು, ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರದುರ್ಗಂಧ ಹೋಗು
 ವದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾತ್ರಿಯು ಪಥ್ಯಮಾಡುತ್ತ ಅಲ್ಪೀಕಾಯಿಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು
 ಅಥವಾ ತ್ರಿಕಟು ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ನೆಕ್ಕಬೇಕು, ||೨೭೨|| ಅಥವಾ
 ಅನಂತಮೂಲ, ಕರೇ ಬಾಳದ ಬೇರು, ಮಂಜಿಷ್ಠೆ, ಚಳ್ಳೆ, ಚಂದನಗಳ ಕಲ್ಪ
 ದಿಂದ, ||೨೭೩|| ಅಥವಾ ತಮಾಲ ಪತ್ರ, ಬಾಳದ ಬೇರು, ಚಂದನ, ಕರೇ
 ಬಾಳದ ಬೇರು ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಆಕೆಯ ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಪನ ಮಾಡ
 ಬೇಕು. ||೨೭೩ ||

ಕಫಜನ್ಯ ಕ್ಷೀರದೋಷಗಳಾದ ಸ್ನಿಗ್ಧತ್ವ, ಜಿಗಟು, ಜಡತ್ವಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ
 ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ನಿಗ್ಧಕ್ಷೀರಾ ದಾರು ಮುಸ್ತಂ ಸಾಠಾಂ ಪಿಷ್ಪಾಸ್ವ ಸುಖಾಂಬುನಾ ||೨೭೪||
 ಪೀತ್ವಾ ಸಸ್ಯಂಧವಾಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿಮವಾಪ್ನುಯಾತ್ ||
 ಪಾಯಯೇತ್ ಪಿಚ್ಛಲಕ್ಷೀರಾಂ ಶಾಂಜ್ಞೀಷ್ಪಾಮಭಯಾಂ ವಚಾಮ್ ||೨೭೫||

ಮುಸ್ತನಾಗರಸಾಠಾಶ್ಚ ಪೀತಾಃ ಸ್ತನ್ಯವಿಶೋಧನಾಃ ||
 ತಕ್ರಾರಿಷ್ವಂ ಪಿಬೇಚ್ಛಾಪಿ ಅರ್ಶಸಾಂ ಯನ್ನಿದರ್ಶಿತಮ್ ||೨೭೬||
 ವಿದಾರೀಬಿಲ್ವಮಧುಕೈಃ ಸ್ತನೌ ಚಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಲೇಪಯೇತ್ ||
 ತ್ರಾಯಮಾಣಾಮೃತಾನಿಂಬಪಟೋಲತ್ರಿಫಲಾಶೃತಮ್ ||೨೭೭||

ಗುರುಕ್ಷೀರಾ ಪಿಬೇದೇತತ್ ಸ್ತನ್ಯದೋಷವಿಶುದ್ಧಯೇ ||
 ಪಿಬೇದ್ ವಾ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಚವ್ಯಚಿತ್ರಕನಾಗರಮ್ ||೨೭೮||

ಬಲಾನಾಗರಶಾಂಜ್ಞೀಷ್ಪಾಮೂರ್ವಾಭಿಲೇಪಯೇತ್ ಸ್ತನೌ ||
 ಪೃಶ್ನಿಪರ್ಣೀಪಯಸ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ತನೌ ಚಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಲೇಪಯೇತ್ ||೨೭೯||
 ಅಟ್ಟಾನೇತೇ ಕ್ಷೀರದೋಷಾಃ ಹೇತುಲಕ್ಷಣಭೇದಜೈಃ ||
 ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಃ ಕ್ಷೀರದೋಷೋತ್ಥಾಸ್ತತ್ರೋಕ್ತಾಃ ಕೇಚಿದಾನುಯಾಃ ||೨೮೦||

ಅರ್ಥ— ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಿಗ್ಧತ್ವದೋಷವುಳ್ಳವಳು ದೇವದಾರು, ಜೇಕು,
 ಅಗಳ ಸುಂಠಿ, ಸ್ಯಂಧವಗಳನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ||೨೭೪|| ಕುಡಿದರೆ

ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರೇರಶುದ್ಧಿಯಾಗುವದು. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜಿಗಟುತನವಿದ್ದರೆ ಗಜಗ, ಅಥವಾ ಅಲ್ಪೀಕಾಯಿ ಅಥವಾ ಬಜಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೭೫|| ಅಥವಾ ಜೇಕು, ಸುಂಠಿ, ಅಗಳ ಸುಂಠಿಗಳನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಇವು ಹಾಲನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವವು. ಮತ್ತು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗೆ ಹೇಳಿದ ತಕ್ರಾರಿಷ್ಠವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೭೬|| ನೆಲಗುಂಬಳ, ಬಿಲ್ವ, ಜೇಷ್ಠಮಧುಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಆಕೆಯಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಪ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವವುಳ್ಳವಳು ತ್ರಾಯವಾಣ, ಅವೃತಬಳ್ಳಿ, ಬೇವು, ಕಹಿಸಡವಲ, ತ್ರಿಫಲೆಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೭೭|| ಅದು ಹಾಲನ್ನು ಶುದ್ಧಮಾಡುವದು. ಅಥವಾ ಮೋಡಿ, ಚವಕ, ಚಿತ್ರಕ, ಸುಂಠಿಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ||೨೭೮|| ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಸುಂಠಿ, ಗಜಗ, ಹೆಗ್ಗೊರಟೆಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ, ಅಥವಾ ಮೂರೆಲೆ ಹೊನ್ನೆ, ಪ್ರೇರಕಾ ಕೋಲಿಗಳ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಆಕೆಯ ಸ್ತನಗಳಿಗೆ ಲೇಪಮಾಡಬೇಕು. ||೨೭೯|| ಈ ಎಂಟು (೧ ಅರಸತ್ವ ೨ ಬುರುಗು ೩ ರುಕ್ಷತೆ ೪ ವಿವರ್ಣತೆ ೫ ದುರ್ಗಂಧ ೬ ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ ೭ ಜಿಗಟು ೮ ಜಡತ್ವ) ಹಾಲಿನ ದೋಷಗಳ ಕಾರಣ-ಲಕ್ಷಣ-ಔಷಧಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಈ ದೋಷಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಕೆಲವು ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆವು. ||೨೮೦||

ಬಾಬ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೋಷದೂಷ್ಯಾ ಮಲಾರ್ಶೈವ ಮಹತಾಂ ಯೇ ತಥಾನುಯಾಃ ||
ತ ಏನ ಸರ್ವೇ ಬಾಲಾನಾಂ ಮಾತ್ರಾ ತ್ವಲ್ಪತರಾಮತಾ ||೨೮೧||
ನಿವೃತ್ತಿವರ್ಮನಾದೀದಾಂ ಮೃದುತ್ವಂ ಪರತಂತ್ರತಾ ||
ನಾಕ್ ಚೇಷ್ಟಯೋಶ್ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಬಾಲೇಷು ಶಾಸ್ತ್ರವಿತ್ ||೨೮೨||
ಭೇಷಜಂ ಚಾಲ್ಪಮಾತ್ರಂ ತು ಯಥಾನ್ಯಾಧಿ ನ್ರಯೋಜಯೋತ್ ||
ಮಧುರಾಣಿ ಕಷಾಯಾಣಿ ಕ್ಷೀರವಂತಿ ಮೃದೂನಿ ಚ ||೨೮೩||
ಅತ್ಯರ್ಥಸ್ನಿಗ್ಧ ರೂಕ್ಷೋಷ್ಣ ಮನ್ಲಂ ಕಟುವಿಪಾಕಿ ಚ ||
ಗುರು ಚೌಷಧಸಾನಾನ್ಮನೇತದ್ ಬಾಲೇಷು ಗರ್ಹಿತಮ್ ||೨೮೪||
ಸಮಾಸಾತ್ ಸರ್ವರೋಗಾಣಾಮೇತದ್ ಬಾಲೇಷು ಭೇಷಜಮ್ ||
ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ವೈದ್ಯಃ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ||೨೮೫||

ಅರ್ಥ— ದೋಷವರಿಗೆ ಇರುವ ದೋಷ ದೂಷ್ಯ [ಧಾತು] ಮಲ ಮತ್ತು ರೋಗಗಳೇ ಹುಡುಗರಿಗೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಲ್ಪವಿರುತ್ತದೆ. ||೨೮೧|| ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲ ವೈದ್ಯನು ಹುಡುಗರಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಮನ ಮುಂತಾದ ಶೋಧನಗಳ ಅನಿಷ್ಟ, ಕೋಮಲತ್ವ, ಮಾತು, ಕ್ರಯ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅವುಗಳ ಪರತಂತ್ರ, ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ||೨೮೨|| ಬೇನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಔಷಧವನ್ನು ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಕೊಡಬೇಕು ಮಧುರ, ಒಗರು, ಹಾಲುಹಾಸದ ಸೌಮ್ಯ ಔಷಧಗಳನ್ನೇ ಕೊಡಬೇಕು ||೨೮೩|| ಬಹಳ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಬಹಳ ರೂಕ್ಷ, ಬಹಳಉಷ್ಣ, ಬಹಳಹುಳಿ, ಬಹಳ ಕಾರ, ಜಡ ಔಷಧ ಅನ್ನ-ಪಾನ ಇವನ್ನು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೊಡಬಾರದು ||೨೮೪|| ಹುಡುಗರ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಔಷಧವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ವೈದ್ಯನು ಆಯಾ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು, ||೨೮೫||

ಭವಂತಿ ಚಾತ್ರ

ಇತಿ ಸರ್ವವಿಕಾರಾಣಾಮುಕ್ತಮೇತತ್ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಮ್ ||
 ಸ್ಥಾನಮೇತದ್ಧಿ ತಂತ್ಯಸ್ಯ ರಹಸ್ಯಂ ಪರಮುಚ್ಚತೇ ||೨೮೬||
 ಅಸ್ಥಿನ್ ಸಪ್ತದಶಾಧ್ಯಾಯಾಃ ಕಲ್ಪಾಃ ಸಿದ್ಧಯ ಏವ ಚ ||
 ನಾಸಾದ್ಯಾತೇಽಗ್ನಿನೇಶಸ್ಯ ತಂತ್ರೇ ಚರಕಸಂಸ್ಕೃತೇ ||೨೮೭||
 ತಾನೇತಾನ್ ಕಾಪಿಲಬಲಿಃ ಶೇಷಾನ್ ದೃಢಬಲೋಽಕರೋತ್ ||
 ತಂತ್ರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಮಹಾರ್ಥಸ್ಯ ಪೂರಣಾರ್ಥಂ ಯಥಾತಥಮ್ ||೨೮೮||
 ರೋಗಾ ಯೇಷ್ಯತ್ರ ನೋದ್ಧಿಷ್ಟಾ ಬಹುತ್ವಾನ್ನಾಮರೂಪತಃ ||
 ತೇಷಾಮಪ್ಯೇತದೇವ ಸ್ಯಾದ್ ದೋಷಾದೀನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ ||೨೮೯||
 ದೋಷದೂಷ್ಯನಿದಾನಾನಾಂ ವಿಪರೀತಂ ಹಿತಂ ಧ್ರುವಮ್ ||
 ಉಕ್ತಾನುಕ್ತಾನ್ ಗದಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಮ್ಯಗ್ ಯುಕ್ತಂ ನಿಯಚ್ಛತಿ ||೨೯೦||

ದೇಶಕಾಲಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಸಾತ್ತ್ವಾತ್ತ್ಯಸ್ಯ ಜೈವ ಹಿ ||
 ಸಮ್ಯಗ್ಗೋಗ್ಗೋನಥಾ ಹ್ಯೇಷಾಂ ಪಥ್ಯಮಪ್ಯನೃಥಾ ಬವೇತ್ ||೨೯೧||

ಆಸ್ಯಾದಾಮಾತಯಸ್ಥಾಂಶ್ಚ ರೋಗಾನ್ ನಸ್ತುತಿರೋಗತಾನ್ ||
 ಗುಡಾತ್ ಪಕ್ಷಾಶಯಸ್ಥಾಂಶ್ಚ ಹಂತ್ಯಾಶು ದೇಶೈರ್ಮೌಷಧಮ್ ||೨೯೨||
 ಶರೀರಾನಯವೋತ್ತೇಷು ವಿಸರ್ಪಪಿಡಕಾದಿಷು ||
 ಯಥಾದೇಶಂ ಪ್ರದೇಸಾದಿ ಶಮನಂ ಸ್ಯಾದ್ ವಿಶೇಷತಃ ||೨೯೩||
 ದೀನಾತುರೌಷಧವ್ಯಾಧಿ ಜೀರ್ಣಲಿಂಗತ್ವವೇಕ್ಷಣಮ್ ||
 ಕಾಲಂ ವಿದ್ಯಾದ್ ದಿನಾನೇಕ್ಷಂ ಪೂರ್ವಾಹ್ನೇ ವಮನಂ ಯಥಾ ||೨೯೪||
 ರೋಗವೇಷಾ ಯಥಾ ಪ್ರಾತರ್ನಿರನ್ನೋ ಬಲವಾನ್ ಪಿಬೇತ್ ||
 ಭೇಷಜಂ ಲಘುಪಥ್ಯಾದ್ಯೇರ್ಯುಕ್ತಮದ್ಯಾತ್ತು ದುಬಲಃ ||೨೯೫||
 ಭೈಷಜ್ಯಕಾಲೋ ಭಾಕ್ತಾದೌ ಮಧ್ಯೇ ಪಶ್ಚಾನ್ಮಹುರ್ಮುಹುಃ ||
 ಸಾಮುದ್ಗಂ ಭಕ್ತಸಂಯುಕ್ತಂ ಗ್ರಾಸೇ ಗ್ರಾಸಾಂತರೇ ದಶ ||೨೯೬||
 ಅಪಾನೇ ವಿಗುಣೇ ಪೂರ್ವಂ ಸಮಾನೇ ಮಧ್ಯಭೋಜನಮ್ ||
 ವ್ಯಾನೇ ತು ಪ್ರಾತರಾಶಾದ್ಯಮುದಾನೇ ಭೋಜನೋತ್ತರಮ್ ||೨೯೭||
 ನಾಯೌ ಪ್ರಾಣೇ ಪ್ರದುಷ್ಣೇ ತು ಗ್ರಾಸೇ ಗ್ರಾಸಾಂತರಿಷ್ಯತೇ ||
 ಶ್ವಾಸಕಾಸಪಿಪಾಸಾಸು ತ್ವವಚಾರ್ಯಂ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ ||೨೯೮||
 ಸಾಮುದ್ಗಂ ಹಿಕ್ಮಿನೇ ದೇಯಂ ಲಘುನಾನ್ನೇನ ಸಂಯುತಮ್ ||
 ಸಂಭೋಜ್ಯಂ ಚೌಷಧಂ ಭೋಜ್ಯೈರ್ವಿಚಿತ್ರ್ಯುರರುಚೌ ಹಿತಮ್ ||೨೯೯||
 ಜ್ವರೇ ಹೇಯಾಃ ಕಷಾಯಾಶ್ಚ ಕ್ಷೇರಂ ಸರ್ಪಿರ್ವಿರೇಚನಮ್ ||
 ಷಡಹೇ ಷಡಹೇ ದೇಯಂ ಕಾಲಂ ವೀಷ್ಯಾಮಯಸ್ಯ ಚ ||೩೦೦||
 ಕ್ಷುದ್ ವೇಗಮೋಕ್ಷೌ ಲಘುತಾ ವಿಶುದ್ಧಿರ್ಜೀರ್ಣಲಕ್ಷಣಮ್ ||
 ತದಾ ಭೇಷಜಮಾದೇಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ದೋಷವದತೋನ್ಯಥಾ ||೩೦೧||
 ಚಯಾದಯಶ್ಚ ದೋಷಾಣಾಂ ವರ್ಜ್ಯಂ ಸೇವ್ಯಂ ಚ ಯತ್ರಯತ್ ||
 ಋತಾವನೇಕ್ಷ್ಯ ತತ್ಪರ್ಮಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಮುದಾಹೃತಮ್ ||೩೦೨||
 ಉಪಕ್ರಮಾಣಾಂ ಕರಣೇ ಪ್ರತಿಷೇಧೇಚಕಾರಣಮ್ ||
 ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಮಬಲಾನಾಂ ಚ ಸವಕಲ್ಪಾನಾಮನೇಕ್ಷಣೇ ||೩೦೩||
 ಮುಹುರ್ಮುಹುಶ್ಚ ರೋಗಾಣಾಮವಸ್ಯಾ ಆತುರಸ್ಯ ಚ ||
 ಅನೇಕ್ಷಮಾಣಸ್ತು ಭಿಷಕ್ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸು ನ ಮುಹ್ಯತಿ ||೩೦೪||

ಇತ್ಯೇವಂ ಪದ್ವಿಧಂ ಕಾಲಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಭಿಷಗ್‌ಜಿತಮ್ ||

ಪ್ರಯುಕ್ತಮಹಿತಾಯ ಸ್ಯಾತ್ಸಸ್ಯಸ್ಯಾಕಾಲವರ್ಷವತ್

||೩೦೫||

ಅರ್ಥ - ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನವು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುಖ್ಯ ರಹಸ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ||೨೦೪|| ಈ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನದ (ಕಡೆಯ) ೧೭ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಮತ್ತು ಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬ ೨ ಸ್ಥಾನಗಳು ಚರಕಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದ ಅಗ್ನಿವೇದದ ಗ್ರಂಥದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ||೨೦೫|| ಕಪಿಲಬಲ ಋಷಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಾದ ದೃಢಬಲಾಚಾರ್ಯರು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದಾದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಳಿದ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ||೨೦೬|| ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ರೋಗಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ದೋಷ ದೂಷ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಇದೇ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೦೭|| ದೋಷ ದೂಷ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರಣಗಳ ನಿಸರೀತವಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಹಿತಕಾರಿಯಾಗುವದು. ಅದನ್ನು ಜನ್ಮನಿಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅದು ಹೇಳಿದ ಮತ್ತು ಹೇಳದೇ ಇದ್ದ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ||೨೦೮|| ದೇಶ-ಕಾಲ-ಪ್ರಮಾಣ-ಸಾತ್ತ್ವಿಕ-ಅಸಾತ್ತ್ವಿಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣವು ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವು ಪಥ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ರೋಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವು ||೨೦೯|| ಬಾಯಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಔಷಧವು ಅನಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದ, ಮೂಗಿನಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಔಷಧವು ತಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಗುದದ್ವಾರದಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಔಷಧವು ಪಕ್ಷಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದ ರೋಗಗಳನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕಳೆಯುವದು. ||೨೧೦|| ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಇಸಬು, ಬಕ್ಕಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನದಂತೆ ಲೇಪ ಮುಂತಾದ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವು ರೋಗಶಮನವನ್ನು ಮಾಡುವವು. ||೨೧೧|| ೧ ದಿವಸ ೨ ರೋಗಿ ೩ ಔಷಧ ೪ ಬೇನೆ ೫ ಪಚನ ೬ ಋತು ಇವುಗಳ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸಾಕಾಲವು ಇರುವದು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ೧ ದಿವಸವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಕಾಲವು— ಉ. ಮುಂಜಾನೆ ವಸುನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೧೨|| ೨ ರೋಗಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಕಾಲವು— ಉ. ರೋಗಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಿದ್ದರೆ ಊಟ ಮಾಡದ ಮೊದಲೇ ಔಷಧವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ದುರ್ಬಲನಿದ್ದರೆ ಹಗುರಾದ ಆಹಾರ

ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆ ಔಷಧ ಕೊಡಬೇಕು. ||೨೯೫|| ೩ ಔಷಧ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಕಾಲವು— ಉ. ಊಟದ ಮೊದಲು, ಅಥವಾ ನಡುವೆ, ಅಥವಾ ಅಹಾರ ದೊಡನೆ, ಅಥವಾ ತುತ್ತು ತುತ್ತಿಗೆ, ಅಥವಾ ತುತ್ತುಗಳ ನಡುವೆ, ಮತ್ತು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಊಟಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಪಥ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಔಷಧ ಕೊಡುವ ಕಾಲಗಳಿರುತ್ತವೆ. ||೨೯೬|| ೧ ಆಪಾನ ವಾಯುವು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಊಟಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು, ೨ ಸಮಾನವಾಯುವು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಊಟದ ನಡುವೆ, ೩ ವ್ಯಾನವು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮುಂಜಾನೆ ಊಟದ ಮೊದಲು, ೪ ಉದಾನವಾಯುವು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಊಟದನಂತರ ||೨೯೭|| ೫ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ದುಷ್ಪವಾಗಿದ್ದರೆ ತುತ್ತು ತುತ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ತುತ್ತಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ೬ ಕೆಮ್ಮು, ದಮ್ಮು, ನೀರಿಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ||೨೯೮|| ೭ ಬಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಗುರು ಆಹಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ೮ ಅರುಚಿ ಯಲ್ಲಿ ತರತರದ ಆಹಾರದೊಡನೆ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ||೨೯೯|| ೪ ವ್ಯಾಧಿ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಕಾಲವು— ಜ್ವರವಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಆರು ದಿವಸ ಪೇಯ, ಎರಡನೇ ಆರು ದಿವಸ ಕಷಾಯ, ಮುಂದಿನ ಆರು ದಿವಸ ಹಾಲು, ಮುಂದೆ ಘೃತ, ಮುಂದೆ ವಿರೇಚನ, ಹೀಗೆ ರೋಗದಿಂದ ಕಾಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಡ ಬೇಕು. ||೩೦೦|| ೫ ಪಚನ ಸಾಪೇಕ್ಷಕಾಲವು— ಹಸಿವೆ, ಮಲಮೂತ್ರ ಗಳು ಆಗೋಣ, ಲಘುತ್ವ, ಚಲೋ ತೇಗುಬರೋಣ, ಈ ಅನ್ನ ಪಕ್ವವಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೋಡಿ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆಪಾಯ ವಾಗುವದು. ||೩೦೧|| ೬ ಋತು ಸಾಪೇಕ್ಷಕಾಲವು— ಯಾವ ಯಾವ ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ದೋಷಗಳ ಸಂಚಯ ಕೋಪ-ಶಮನಗಳಾಗು ವವೋ, ಅವುಗಳ ಯಾವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಯಾವವು ಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಇವನ್ನೆಲ್ಲ (ಸೂತ್ರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಔಷಧವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವದು. ||೩೦೨|| ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು; ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದು; ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕಾರಣವೇನು? ಸಬಲ-ದೂರ್ಬಲರ ವಿಚಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಪಡುಪಕ್ರಮಣೀಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ||೩೦೩|| ಆಗಾಗ್ಗೆ ರೋಗಗಳನ್ನು ರೋಗಿಯ ಅವ ಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ವೈದ್ಯನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಲಾರನು, ||೩೦೪|| ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆರು ತರದ ಕಾಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸದೇ ಮಾಡಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯು ಬೆಳೆಗೆ ಆಪಾಯ ಮಾಡುವಂತೆ ಆಪಾಯವ ನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು ||೩೦೫||

ವ್ಯಾಧೀನಾನುತ್ಪದೋರಾತ್ರವಯಸಾಂ ಭೋಜನಸ್ಯ ಚ ||
ವಿಶೇಷೋ ಭಿದ್ಯತೇ ಯಸ್ತು ಕಾಲಾಪೇಕ್ಷಾಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||೩೦೬||

ವಸಂತೇ ಶ್ಲೇಷ್ಮಜಾ ರೋಗಾಃ ಶರತ್ಕಾಲೇ ತು ಪಿತ್ತಜಾಃ ||
ವರ್ಷಾಸು ಕಾಶಿಕಾಶ್ಚೈವ ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಾದುಭವಂತಿ ಹಿ ||೩೦೭||

ನಿಶಾಂತೇ ದಿನಸಾಂತೇ ಚ ವರ್ಧಂತೇ ವಾತಜಾ ಗದಾಃ ||
ಪ್ರಾತಃ ಕ್ಷಸಾದೌ ಕಫಜಾಸ್ತಯೋಮಧ್ಯೇ ತು ಪಿತ್ತಜಾಃ ||೩೦೮||

ವಯೋಽನ್ತಮಧ್ಯಪ್ರಥಮೇ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಾನುಯಾಃ ||
ಬಲವಂತೋ ಭವಂತ್ಯೇವ ಸ್ವಭಾವಾದ್ ವಯಸೋ ನೃಣಾಮ್ ||೩೦೯||

ಜೀರ್ಣಾಂತೇ ವಾತಜಾ ರೋಗಾ ಜೀರ್ಯಮಾಣೇ ತು ಪಿತ್ತಜಾಃ ||
ಶ್ಲೇಷ್ಮದಾ ಭುಕ್ತಮಾತ್ರೇ ತು ಲಭಂತೇ ಪ್ರಾಯಶೋಬಲಮ್ ||೩೧೦||

ಅರ್ಥ— ರೋಗ, ಮತ್ತು, ಹಗಲು, ರಾತ್ರಿ, ವಯಸ್ಸು, ಉಟ, ಇವು
ಗಳ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭೇದವು ಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದು
ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ||೩೦೬|| ವಸಂತಮುತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳಮಾಡಿ ಕಫದ
ರೋಗಗಳೂ ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳಮಾಡಿ ಪಿತ್ತರೋಗಗಳೂ ವರ್ಷಾಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ವಾತರೋಗಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ, ಇದು ರೋಗಾವೇ
ಕ್ಷಣವು, ||೩೦೭|| ರಾತ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಾತದರೋಗ
ಗಳೂ ಮುಂಜಾನೆ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯ ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಫರೋಗಗಳೂ
ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತರೋಗಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ, ಇದು ಅಹೋ
ರಾತ್ರಾವೇಕ್ಷಣವು ||೩೦೮|| ವಯಸ್ಸಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ) ವಾತ
ರೋಗಗಳೂ ಮಧ್ಯ (ತಾರುಣ್ಯ) ದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತರೋಗಗಳೂ ಆರಂಭ (ಬಾಲ್ಯ)
ದಲ್ಲಿ ಕಫರೋಗಗಳೂ ಮನುಷ್ಯನ ವಯಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಬಲಿಷ್ಠ
ವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಇದು ವಯೋವೇಕ್ಷಣವು, ||೩೦೯|| ಅನ್ನಪಚನವಾಗಲು
ವಾತರೋಗಗಳೂ ಅನ್ನಪಚನವಾಗುತ್ತಿರಲು ಪಿತ್ತಜರೋಗಗಳೂ ಉಂಡ
ಕೂಡಲೇ ಕಫಜರೋಗಗಳೂ ಬಹಳಮಾಡಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತವೆ, ಇದು
ಜೀರ್ಣಾವೇಕ್ಷಣವು ||೩೧೦||

ಪ್ರಮಾಣಸಾಪೇಕ್ಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಾಲ್ವಂ ಹಂತ್ಯೌಷಧಂ ವ್ಯಾಧಿಂ ಯಥಾಪೋಷ್ಯಲ್ಪಾ ಮಹಾನಲಮ್ ||
ದೋಷವಚ್ಚಾತಿಮಾತ್ರಂ ಸಸ್ಯಸ್ಯಾತ್ಯದಕಂ ಯಥಾ ||೩೦೧||

ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ ಬಲಂ ತಸ್ಮಾದಾಮಯಸೌಷಧಸ್ಯ ಚ ||
ನೈವಾತಿಬಹುಲಾತ್ಯಲ್ಪಂ ಭೈಷಜ್ಯಂ ಜಾವಜಾರಯೇತ್ ||೩೦೨||

ಅರ್ಥ— ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ದೊಡ್ಡ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ನಂದಿಸದೋ, ಹಾಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಔಷಧವು ದೊಡ್ಡ ಬೇನೆಯನ್ನು ಕಳೆಯದು. ಬಹಳ ನೀರು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಗೆ ಅಪಾಯಕಾರಕವೋ ಹಾಗೆ ಬಹಳ ಔಷಧವೂ ಬೇನೆಯವನಿಗೆ ಅಪಾಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದು. ||೩೦೧|| ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗ ಮತ್ತು ಔಷಧಗಳ ಬಲವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಔಷಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ||೩೦೨||

ಸಾತ್ಯಾ ಪೇಕ್ಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಔಚಿತ್ಯಾದ್ ಯಸ್ಯ ಯತ್ ಸಾತ್ತ್ಯಂ ದೇಶಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ||
ಅಪಥ್ಯಮಪಿ ನೈಕಾಂತಾತ್ ಸಂತ್ಯಜ್ಯಾ ಲಭತೇ ಸುಖಮ್ ||೩೦೩||

ಬಾಹ್ಯ ಕಾಃ ಶಾದ್ವಲಾಶ್ಚೀನಾಃ ಶುನೀಕಾ ಯವನಾಃ ಶಕಾಃ ||
ಮಾಂಸಗೋಧೂಮಮಾದ್ವೀಕಶಸ್ತ್ರವೈಶ್ವಾನರೋಚಿತಾಃ ||೩೦೪||

ಮತ್ಸ್ಯಸಾತ್ತ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಃ ಕ್ಷೀರಸಾತ್ತ್ಯಾಶ್ಚ ಸೈಂಧವಾಃ ||
ಅಶ್ವಕಾನಂತಿಕಾನಾಂ ತು ತೈಲಾಮ್ಲಂ ಸಾತ್ತ್ಯಮುಚ್ಯತೇ ||೩೦೫||

ಕಂಧಮೂಲಫಲಂ ಸಾತ್ತ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಲಯವಾಸಿನಾಂ ||
ಸಾತ್ತ್ಯಂ ದಕ್ಷಿಣತಃಪೇಯಾಮುಂಡಶ್ಲೋತ್ತರಪಶ್ಚಿಮೇ ||೩೦೬||

ಮಧ್ಯದೇಶೇ ಭನೇತ್ ಸಾತ್ತ್ಯಂ ಯವಗೋಧೂಮಗೋರಸಾಃ ||
ಸಾತ್ತ್ಯಂ ಹ್ಯಾಶು ಬಲಂ ಧತ್ತೇ ನಾತಿದೋಷಂ ಚ ಬಹ್ವಪಿ ||೩೦೭||

ಅರ್ಥ— ರೂಢಿಯಿಂದ ಯಾವ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಯಾವನ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಯಾವದು ಸಾತ್ತ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಅಪಥ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದರಿಂದ ಹಿತವಾಗುವದು. ||೨೦೩|| ಬಾಲ್ವೀಕ (ದೇಶ ವಿಶೇಷ), ಶಾದ್ವಲ, ಚೀನ, ಶುನೀಕ, ಯವನ, ಶಕ, ಈ ಜನರಿಗೆ ಮಾಂಸ, ಗೋದಿ, ಮಧ್ಯ, ಶಸ್ತ್ರ, ಅಗ್ನಿದಾಹಗಳ ರೂಢಿಯು ಇರುತ್ತದೆ.

||೩೧೪|| ಪೂರ್ವದೇಶದವರಿಗೆ ಮೀನಿನ ರೂಢಿಯೂ ಸಿಂಧುದೇಶದವರಿಗೆ ಹಾಲಿನ ರೂಢಿಯೂ ಆಶ್ವಕ, ಅವಂತಿ (ಉಜ್ಜಯಿನಿ) ದೇಶದವರಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತುಪ್ಪಗಳೂ ಸಾತ್ತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ||೩೧೫|| ಮಲಯ ದೇಶದವರಿಗೆ ಗಡ್ಡೆ ಬೇರು ಫಲಗಳ ಸಾತ್ತ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣದೇಶದವರಿಗೆ ಪೇಯವೂ ಉತ್ತರ ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶದವರಿಗೆ ಗಂಜಿಯೂ ಸಾತ್ತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ||೩೧೬|| ಮಧ್ಯ ದೇಶದವರಿಗೆ ಜವೇಗೋದಿ ಆಕಳಹಾಲುಗಳು ಸಾತ್ತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಾತ್ತ್ಯವಾದ ದ್ರವ್ಯವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಹೆಚ್ಚು ತಿಂದರೂ ಬಹಳ ಅಪಾಯವೂಡದು ||೩೧೭||

ಚಿಕಿತ್ಸೋಪಯುಕ್ತ ಬೇರೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೋಗೈರೇವಂ ಚಿಕಿತ್ಸನ್‌ಹಿ ದೇಶಾದ್ಯಜ್ಞೋಽಪರಾಧ್ಯತಿ ||
ತೇಷಾಂ ತತ್‌ಸಾತ್ತ್ಯಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ವಯೋವಸ್ಥಾಯುತಾಸ್ತಥಾ||೩೧೮||
ಆಯುರ್ಬಲಶರೀರಾದಿ ಭೇದಾ ಹಿ ಬಹವೋ ಮತಾಃ ||
ತಥಾಂತಃಸಂಧಿಮಾರ್ಗಾಣಾಂ ದೋಷಾಣಾಂ ಗುಣಚಾರಿಣಾಮ್ ||೩೧೯||
ಭವೇತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಕುಕ್ರಾಪಿ ವಿರುದ್ಧಾಭಿನುತಾ ಕ್ರಿಯಾ ||
ಪಿತ್ತಮಂತರ್ಗತಂಗೂಢಂಸ್ವೇದಸೇಕೋಪನಾಹನೈಃ ||೩೨೦||
ನೀಯತೇ ಬಹಿರುಷ್ಟೈರ್ಹಿ ತಥೋಷ್ಣಂ ಶಮಯಂತಿ ತೇ ||
ಬಾಹ್ಯೈಃ ಶೀತೈಶ್ಚ ಸೇಕಾದ್ಯೈರೂಷ್ಮಾಂತರ್ಯಾತಿ ಪೀಡಿತಃ ||೩೨೧||
ಸೋಽಂತರ್ಗೂಢಂ ಕಫಂಹಂತಿ ಶೀತಃ ಶೀತೈಸ್ತಥಾ ವ್ರಜೇತ್ ||
ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣುಪಿಷ್ಟೋ ಘನೋ ಲೇಪಶ್ಚಂದನಸ್ಯಾಪಿ ದಾಹಕೃತ್ ||೩೨೨||
ತ್ವಗ್ಗತಸ್ಯೋಷ್ಣಣೋ ರೋಧಾದ್ ದಾಹಹೃತ್ ತ್ವನ್ಮಥಾಗುರೋಃ ||
ಛರ್ದಿಘ್ನೇ ಮಕ್ಷಿಕಾವಿಷ್ಣು ಮಕ್ಷಿಕಾ ಬಹು ವಾಮಯೇತ್ ||೩೨೩||
ದ್ರವ್ಯೇಷು ಚ ವಿದಗ್ಧೇಷು ಚೈವಂ ತೇಷು ಚ ವಿಕ್ರಿಯಾ ||
ಏತಸ್ಮಾದೌಷಧಾದೀನಿ ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ದಶ ತತ್ವತಃ ||೩೨೪||
ಕುರ್ಯಾಚ್ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ನ ಯೋಗೈರೇವಕೇವಲಮ್ ||
ನಿವೃತ್ತೋಽಪಿಪುನರ್ವ್ಯಾಧಿಃ ಸ್ವಲ್ಪೇನಾಯಾತಿ ಹೇತುನಾ ||೩೨೫||
ಕ್ಷೀಣೇ ಮಾರ್ಗೀಕೃತೇ ದೋಷೇ ಶೇಷಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಇವಾನಲಃ ||
ತಸ್ಮಾತ್ ತಮನುಬದ್ಧೀಯಾತ್ ಪ್ರಯೋಗೇಣಾನಪಾಯಿನಾ ||೩೨೬||

ದಾರ್ಢ್ಯಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಕ್ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪ್ಯಾಪದಸ್ಯ ತು ||
 ಕಠಿನಾದೂನಭಾವಾಚ್ಚ ದೋಷೋಽಂತಃ ಕುಪಿತೋ ಮಹಾನ್ ||೩೨೭||
 ಪಥ್ಯೈರ್ವೃದ್ಧಲ್ಪತಾಂ ನೀತೋ ಮೃದುದೋಷಕರೋ ಭವೇತ್ ||
 ಪಥ್ಯಮಪ್ಯತ್ನತಸ್ತಸ್ಮಾದ್ ಯೋ ವ್ಯಾಧಿರುಪಜಾಯತೇ ||೩೨೮||
 ಜ್ಞಾತ್ವೈವಂ ವೃದ್ಧಿಮಭ್ಯಾಸಮಥವಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಯೇತ್ ||
 ಸಾತತ್ಯಾತ್ ಸ್ವಾದ್ವಜ್ರಭಾವಾಚ್ಚ ಪಥ್ಯಂ ದ್ವೇಷ್ಯತ್ವಮಾಗತಮ್ ||೩೨೯||
 ಕಲ್ಪನಾವಿಧಿಭಿಶ್ಚೈಶ್ಚೈಃ ಪ್ರಿಯತ್ವಂ ಗಮಯೇತ್ ಪುನಃ ||
 ಮನಸೋ ವಾನುಕೂಲ್ಯತ್ವಾತ್ ತುಷ್ಪಿರುರ್ಜಾ ರುಚಿರ್ಬಲಮ್ ||೩೩೦||
 ಸುಖೋಪಭೋಗತಾ ಚ ಸ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಧೇಶ್ಚಾತೋ ಬಲಕ್ಷಯಃ ||
 ಲೌಲ್ಯಾದ್ ದೋಷಕ್ಷಯಾದ್ ವ್ಯಾಧಿವೈಧನ್ಯಾದ್ ವಾಪಿ ಯಾಃ
 ರುಚಿಃ ||೩೩೧||
 ತಾಸು ಪಥ್ಯೋಪಚಾರಃ ಸ್ಯಾದ್ ಯೋಗೇನಾದ್ಯಂ ವಿಕಲ್ಪಯೇತ್ ||

ಅರ್ಥ— ಈ ದೇಶಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ವೈದ್ಯನು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುವದು. ಈ ಜನರ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ) ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಾತ್ತ್ವಿಕವುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಯಸ್ಸು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ||೩೨೮|| ಆಯುಷ್ಯ, ಬಲ, ಶರೀರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಒಳಗೆ ಅಥವಾ ಸಂಧಿ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮತ್ತು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದೋಷಗಳಿಗೆ ||೩೨೯|| ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಬಗೆದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ಒಳಗೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇದ್ದ ಪಿತ್ತವು ಸ್ನೇಹ, ಪರಿಷೇಕ, ಉಸನಾಹಗಳಿಂದ ||೩೩೦|| ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಉಷ್ಣಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣವು ಕಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಹೊರಗಿನ ಶೀತ, ಪರಿಷೇಕ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಉಷ್ಣತೆಯು ||೩೩೧|| ಒಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಕಫವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶೀತದಿಂದ ಶೀತವು ಹೋಗುವದು ಚಂದನವು ಶೀತವಿದ್ದರೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರೆದ ಅದರ ದಟ್ಟಲೇಪವು ದಾಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ||೩೩೨|| ಇದರ ವೀಶ ರೀತವಾಗಿ ಉಷ್ಣವಾದ ಅಗರುವಿನ ಕಲ್ಪದ ಲೇಪವು ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣತೆಯ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ದಾಹವನ್ನು ಕಳೆಯುವದು ನೋಣದ ಮಲವು ವಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದು. ಆದರೆ ನೋಣವು ಬಹಳ ವಾಂತಿ

ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು. ||೩೨೩|| ಇದರಂತೆ ಬೇಯಿಸಿ ತಿನ್ನುವದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಬರುವವು. ಅದರಿಂದ ಔಷಧ ಮುಂತಾದ ಗಂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು (ಹಿಂದೆ ವಿಮಾನ ಸ್ಥಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ) ಚಿನ್ನಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೇ ಹೋರತು ಕೇವಲ ಔಷಧಗಳಿಂದಲೇ ಚಿಕಿತ್ಸಿಸಬಾರದು ಸ್ವಲ್ಪೇ ಉಳಿದಿದ್ದರೂ ಬೆಂಕಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಾಳಿ ಅಥವಾ ಉರವಲು ಸಿಕ್ಕಕೂಡಲೇ ಅದು ದೊಡ್ಡದಾಗುವಂತೆ ದೋಷವು ಸ್ವಲ್ಪೇ ಉಳಿದಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಹಾದಿಯು ಸಿಗುವದರಿಂದ ಬೇನೆಯು ಹೋಗಿದ್ದರು ಕೂಡ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ||೩೨೪|| ಅದರಿಂದ ಮೊದಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ, ಗುಣಪಡಿಸಿದ ಔಷಧದದಾರ್ಥ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಕೆಲ ಕಾಲಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು. ||೩೨೫|| ಔಷಧವು ತೀಕ್ಷ್ಣವಿರುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಒಳಗೆ ಬಹಳ ದೋಷವು ಕುಸಿತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ||೩೨೬|| ಪಥ್ಯಗಳಿಂದ ವೃದು ಅಥವಾ ಅಲ್ಪತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸ್ವಲ್ಪೇ ಅಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವದು. ಪಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದ ರಿಂದ ಬೇನೆಯುಂಟಾದರೆ ||೩೨೭|| ಅದರಿಂದ ಅಗುವ ರೋಗ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಬೇರೆ ಪಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಬಹಳ ದಿವಸ ಅವನ್ನೇ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದರಿಂದ ಪಥ್ಯದ ಪದಾರ್ಥದ ದ್ವೇಷ ವುಂಟಾದರೆ ||೩೨೮|| ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಪಡಿಸಿ ಅದು ಪ್ರೀಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮನ ಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ತೃಪ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹ, ರುಚಿ, ಬಲ ||೩೨೯|| ಸುಖಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ದೋಷದ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಯಾಗುವದು. ಅಫಲಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ದೋಷಗಳ ಕ್ಷಯದಿಂದ ಅಥವಾ ರೋಗದ ವೈದರ್ಭ್ಯದಿಂದ ಅರುಚಿ ಉಂಟಾದರೆ ||೩೩೦|| ಅವಕ್ಕೆ ಪಥ್ಯೋ ಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ರುಚಿಯಾಗುವಂತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಊಟವನ್ನು ಬದಲು ಮಾಡಬೇಕು. ||೩೩೧|| ||

ಭವಂತಿ ಚಾತ್ರ ಶ್ಲೋಕಾಃ

ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ—

ವಿಂತತಿವ್ಯಾಪದೋ ಯೋನೈರ್ನಿದಾನಂ ಲಿಂಗಮೇವ ಚ

||೩೩೨||

ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಚಾಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಹಿತಕಾಮ್ಯಯಾ || ||
 ಶುಕ್ರದೋಷಾಸ್ತಥಾ ಚಾಪ್ಯಾ ನಿದಾನಾಕೃತಿಭೇಷಜೈಃ ||೩೩೩||
 ಕ್ಲೆಬ್ರಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಚತ್ವಾರಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪ್ರದರಾಸ್ತಥಾ ||
 ತೇಷಾಂ ನಿದಾನಂ ಲಿಂಗಂ ಚ ಭೈಷಜಂ ಚೈವ ಕೀರ್ತಿತಮ್ ||೩೩೪||
 ಪ್ರೇರದೋಷಾಸ್ತಥಾ ಚಾಪ್ಯಾ ದೋಷಾಕೃತಿಭಿಷಗ್ಜಿತ್ಯೈಃ ||
 ರೇತಸೋ ರಜಸಶ್ಚೈವ ಕೀರ್ತಿತಂ ಶುದ್ಧಿಲಕ್ಷಣಮ್ ||೩೩೫||
 ಉಕ್ತಾನುಕ್ತಚಿಕಿತ್ಸಾ ಚ ಸಮ್ಯಗ್ಯೋಗಸ್ತಥೈವ ಹಿ ||
 ದೇಶಾದಿಗುಣಯೋಗಾಶ್ಚ ಕಾಲಃ ಷಡ್ವಿಧ ಏವ ಚ ||೩೩೬||
 ದೇಶೇ ದೇಶೇ ಚ ಯತ್ಸಾತ್ಮ್ಯಂ ಯಥಾ ವೈದ್ಯೋಽಪರಾಧ್ಯತಿ ||
 ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಚಾಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾ ದೋಷಾಣಾಂ ಗುಣಚಾರಿಣಾಮ್ ||೩೩೭||
 ಯೋನಿವ್ಯಾಪದಿಕೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಪುನರ್ವಸುನಿರ್ದಿಶತಾ ||
 ಯಸ್ತು ಸಮ್ಯಗ್ ನ ಜಾನಾತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮೇವ ಚ ||೩೩೮||
 ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸಕ್ರಿಯಾಂ ಚಿತ್ರಮಚಕ್ಷುರಿವಚಿತ್ರಕೃತ್ || ೩೩೯|| ||

ಅರ್ಥ— ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಯೋನಿರೋಗಗಳನ್ನು ಅವು
 ಗಳ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ||೩೩೨|| ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಶಿಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ
 ಹೇಳಿದೆ. ಅವರಂತೆ ಎಂಟು ಶುಕ್ರದೋಷಗಳೂ ಅವುಗಳ ನಿದಾನ ಲಕ್ಷಣ
 ಔಷಧಗಳೂ ||೩೩೩|| ನಾಲ್ಕು ತರದ ನವುಂಸಕತ್ವ ನಾಲ್ಕು ತರದ ಪ್ರದರ,
 ಅವುಗಳ ನಿದಾನ, ಲಕ್ಷಣ, ಔಷಧಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ||೩೩೪|| ಅವರಂತೆ
 ಎಂಟು ಪ್ರೇರದೋಷಗಳೂ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಔಷಧ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಶುಕ್ರದ
 ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಆರ್ತವದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು. ||೩೩೫|| ಹೇಳಿದ
 ಮತ್ತು ಹೇಳಿದ ರೋಗಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ರೀತಿಯೂ ಅವರಂತೆ
 ಸಮ್ಯಗ್ಯೋಗವೂ ದೇಶ ಪ್ರಕೃತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗುಣಗಳೂ ಮತ್ತು ಆರು
 ಪ್ರಕಾರದ ಕಾಲಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವು ||೩೩೬|| ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ
 ಸಾತ್ಮ್ಯವಾದ ಆಹಾರವು ಮತ್ತು ವೈದ್ಯನು ಹೇಗೆ ತಪ್ಪುಮಾಡುವನೆಂಬುದೂ
 ಒಳಗೇ ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯೂ ||೩೩೭|| ಈ ಯೋನಿ
 ವ್ಯಾಪಚ್ಚಿಕಿತ್ಸಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪುನರ್ವಸು ಮುಷಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.
 ಯಾವನು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದೋ ||೩೩೮||
 ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಚಿತ್ರಕಾರನು ಚಿತ್ರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬರೆಯಬಾರದೋ ಅವರಂತೆ
 ಇವನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ||೩೩೯|| ||

ಇತ್ಯಗ್ನಿವೇಶಕೃತೇ ತಂತ್ರೇ ದೃಢಬಲಪ್ರತಿಸಂಸ್ಕೃತೇ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಸ್ಥಾನೇ
ಯೋನಿವ್ಯಾಪ ಚಿಕಿತ್ಸಿತಂ ನಾನು ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||೩೦||

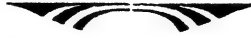
ಅರ್ಥ— ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ನಿವೇಶರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೃಢಬಲರಿಂದ
ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡೆದ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯೋನಿವ್ಯಾಪ
ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀ ಮದಾವ್ಯ ಬಾಬಾಚಾರ್ಯ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಶಿಷ್ಯ ಅಧ್ಯ ಅನಂತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ
ರಚಿತವಾದ ಚರಕ 'ಚಿಕಿತ್ಸಾ-ಬೋಧಿನಿ' ಎಂಬ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ
ಯೋನಿವ್ಯಾಪ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದುದು.

ಮುಗಿದುದು

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧.

ಚರಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಸ್ಥಾನ

೧ನೇ, ೨ನೇ ಮತ್ತು ೩ನೇ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯ ಔಷಧಗಳ ಸೂಚಿ.

(ಅ ಕ ರಾ ದಿ)

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಅಣಲೆ, ಸಿಲ್ಲಿಗಳ ಗುಣಗಳು	೧	೭
ಅಮರ್ದ್ಯುರ್ಣ	೧	೧೭
”	೧	೩೪
ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ ರಸಾಯನ	೧	೩೯
ಅತಿಭ್ರತೃ	೧	೫೦
ಅಜಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೧
ಅಜಶೃಂಗೇ	೧	೫೧
ಅಯಃ	೧	೫೩
ಅಶ್ವಿನಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೧	೫೭
ಅಪತ್ಯಕರ ಸ್ವರಸ	೧	೭೬
ಅವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ (ಜ್ವರ) ಕೊಡತಕ್ಕ ನೀರು	೧	೧೨೪
ಅನ್ನದ ರುಚಿವರ್ಧಕ ದಂತದ್ರವನ	೧	೧೨೭
ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿ	೧	೧೨೯
ಅರುಚಿಹರ ಔಷಧ	೧	೨೯೬
ಅಮೃತ ಪ್ರಾಶ ಘೃತ	೧	೩೫೫
ಅಷ್ಟ ಶತಾರಿಷ್ಟ	೧	೩೭೭
ಅನುವಾಸನ ದ್ರವ್ಯ	೨	೩೫
ಅವಚಾರಿಣ ಚೂರ್ಣ	೨	೮೧
ಅಗಸ್ತ್ಯ ಹರೀತಕೇ	೨	೧೮೨

ಜಿಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಅಮೃತ ಘೃತ	೨	೩೩೯
ಅವಪೀಡನ	೨	೩೯೧
ಅಗ್ನಿ ದಾಹ	೨	೪೦೧
ಅಮೃತಾದಿ ವರ್ತಿ	೩	೬೩
ಅಯಶ್ಚೂರ್ಣ ಲೇಪ	೩	೭೦
ಅಪತ್ಯದಾಯಕ ಸೈಂಧವಾದಿ ತೈಲ	೩	೮೦
,, ಅಷ್ಟಕಟ್ಟಿರ ತೈಲ	೩	೮೦
ಅಶ್ವಗಂಧಾದಿ ಉತ್ಪಾದನ	೩	೮೧
ಅಗ್ನಿಮಂಧಾದಿ ಲೇಪ	೩	೮೧
ಅಮೃತಾ ತೈಲ	೩	೧೧೩
ಅಶ್ವಗಂಧಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೪
ಅಂಶುಮತ್ಯಾದಿ ಸ್ನೇಹ	೩	೧೪೩
ಅಮೃತಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೪೭

ಆಕಾರಾದಿ

ಆರಸೀ ರಸಾಯನ ಯೋಗ	೧	೧೭
ಅಮಲಕ ಘೃತ	೧	೨೨
ಅಮಲಕಾಸ ಲೇಹ (೧ನೇ)	೧	೨೪
ಅಮಲಕ ಚೂರ್ಣ	೧	೨೪
ಅಮಲಕ ಲೇಹ	೧	೨೫
ಅಮಲ ಕಾಮಿಸ ಬ್ರಹ್ಮ ರಸಾಯನ	೧	೩೪
ಆರ್ತಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೩
ಆಖ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೭
ಆದ್ರ್ವಾದಿ ಕವಲ	೩	೫೬
ಅನೂಪಾದಿ ಸ್ನೇಹ	೩	೧೦೪

ಇಕಾರಾದಿ

ಇಂದ್ರೋಕ್ಷ ರಸಾಯನ	೧	೫೩
ಇಕ್ಷುಕತೈಲ	೧	೨೫೯
ಇಕ್ಷುತುನಾಲ್ಕು ಉಪಕ್ರಮ	೨	೩೦೧

ಪೀಠ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಉಕಾರಾದಿ		
ಉತ್ಪಾದನ ದ್ರವ್ಯ	೧	೩೦೬
ಉತ್ಪಾದನ	೨	೩೯೯
ಉದ್ಭವರಾದಿ ಲೇಹ	೩	೨೯
ಉದ್ಭವರಾದಿ ಶೈಲ	೩	೧೭೩
ವಿಕಾರಾದಿ		
ವಿಶಾದಿ ಗುಟಿಕಾ	೧	೩೫೩
ವಿಕಾರಾದಿ		
ವಿದ್ಯ ರಸಾಯನ	೧	೩೮
ವಿದ್ಯ	೧	೩೮
ವಿದ್ಯ	೧	೨೫೫
ಪೀಕಾರಾದಿ		
ಪೀಡಲ ಎಣ್ಣೆಯ ಗುಣ	೩	೮
ಕಕಾರಾದಿ		
ಕನಕ ಚೂರ್ಣ	೧	೧೨
ಕೇವಲಾನುಲಕ ಬ್ರಹ್ಮ ರಸಾಯನ	೧	೩೫
ಕಾಷ್ಠಗೋಧಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೧
ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಮದ ದ್ರವ್ಯಗಳು	೧	೧೩೩
ಕನಕ ಬಿಂದುರೀಷ್ವ	೧	೨೫೩
ಕುಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಲೇಪ	೧	೨೫೪
,, ಕಷಾಯ	೧	೨೫೬
ಕನಕ ಪೀರೀ ಶೈಲ	೧	೨೫೯
ಕಲ್ಯಾಣಕ ಘೃತ	೧	೩೨೨
ಕಾಶಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೪೧
ಕ್ಷಾರ ಗುಟಿಕೆ	೧	೩೮೦
ಕಂಸ ಹರೀತಕೀ	೧	೩೮೨
ಕನಕಾರೀಷ್ವ	೨	೩೯
ಕಾಲೀಮಕ ಘೃತ	೨	೧೨೨
ಕಂಟಕಾರೀ ಘೃತ (೧ನೇ)	೨	೧೭೮

ಪಿಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
,, (೨ನೇ)	೨	೧೯೨
ಕುಲತ್ಕಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೯೫
ಕಾಸಮರ್ದಾದಿ ಘೃತ	೨	೨೦೧
ಕಾಠಿನ್ಯಕರ ಧೇಸ	೨	೪೦೧
ಕಾರ್ವಾಸ ಮೂಲಾದಿ ರಸ	೩	೨೦
,, ದುಗ್ಧ	೩	೨೦
,, ಘೃತ	೩	೨೦
ಕಶೇರುಕಾದಿ ಘೃತ	೩	೨೭
ಕಟ್ಟಲಾದಿ ಕ್ವಾಥ	೩	೨೮
ಕೃಮಿ ಹೃದ್ರೋಗ	೩	೩೦
ಕಾರ್ವಾಸಾಸ್ಥ್ಯಾದಿ ಲೇಸ	೩	೧೦೬
ಕಾಶ್ಮರ್ಯಾದಿ ಕ್ವಾಥ	೩	೧೪೪
,, ಘೃತ	೩	೧೬೯
ಕರೀರಾದಿ ಧಾವನ	೩	೧೭೪
ಖದಿರಾದಿ ಗುಟಿಕೆ	೩	೫೪
ಖಡ್ಗಾಕ ಪದ್ಮತೈಲ	೩	೧೪೯

ಗಕಾರಾದಿ

ಗಂಡೀರಾದ್ಯರಿಷ್ಟ	೧	೩೭೬
ಗುಡಾದ್ರ್ಯಕ ಪ್ರಯೋಗ	೧	೩೮೧
ಗವಾಕ್ಷ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೪೨೫
ಗೌಡಾರಿಷ್ಟ	೨	೧೩೨
ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೨೦೧
ಗಂಧತೈಲ	೩	೬೦
ಗ್ರಾಮ್ಯಮಜ್ಜಾದಿ ಸ್ನೇಹ	೩	೧೦೫
ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೫೧
,,	೩	೧೬೦

ಘಕಾರಾದಿ

ಘೃತಗಳು	೧	೨೮
--------	---	----

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಚಕಾರಾದಿ		
ಚವನಪ್ರಾಶ್ನ ೧-೨ ತೋಲಿ	೧	೧೩
ಚತುರ್ಥ ಅಮಲಕ ರಸಾಯನ	೧	೧೫
ಚೈತನ್ಯದ ಉತ್ತೇಜಕಗಳು	೧	೮೫
ಚಂದನಾದಿ ತೈಲ	೧	೧೪೪
ಚಿತ್ರಕ ಘೃತ	೧	೪೨೪
ಚವ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೩೦
ಚಂದನಾದಿ ಘೃತ	೨	೮೫
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಲೇಹ	೨	೧೮೧
ಚಾಂಗೇರಿ ಘೃತ	೨	೨೨೧
ಚವ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೨೨೧
ಚಂದನಾದಿ ಲೇಹ	೩	೪೮
,, ಸುರಿಷೇಕ	೩	೪೮
,, ಬಿಡಾಲಕ	೩	೬೧
ಚಕ್ಷುಷ್ಯ ಯೋಗಗಳು	೩	೬೪
ಚಂದನಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೭೭
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಘೃತ	೩	೧೦೫
ಜಕಾರಾದಿ		
ಜೈಷ್ಠಮಧು ರಸಾಯನ	೧	೩೯
ಜೀವನೀಯ ರಸಾಯನ	೧	೫೩
ಜೀವಂತಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೯೪
ಜೀವನೀಯ ಘೃತ	೧	೩೪೧
ಜೀರ್ಣಕಾದ್ಯರಿಷ್ಕ	೨	೧೩೧
ಜೀವಂತಾದಿ ಲೇಹ	೨	೨೦೪
ಜೀವನೀಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೩೩೬
ಜೀವನೀಯ ಘೃತ	೩	೧೩೯
ಜೀವಕಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೪೦
,, ಘೃತ	೩	೧೪೦

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ತಕಾರಾದಿ		
ತ್ರಿಫಲಾ ರಸಾಯನ (೧ನೇ)	೧	೪೧
,, (೨ನೇ)	೧	೪೨
,, (೩ನೇ)	೧	೪೨
,, (೪ನೇ)	೧	೪೩
ತ್ಯೂಷಣಾದಿ ಘೃತ	೧	೧೯೯
ತ್ರಾಯಮಾಣಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೮
ತ್ರಾಯಮಾಣಾ ಕ್ಷೀರ	೧	೨೧೦
ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಕಷಾಯ	೧	೨೬೪
ತಿಕ್ತ ಘೃತ	೧	೨೬೪
ತಾಲೀಸಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೩೦೦
ತ್ರಿಫಲಾದ್ಯರಿಷ್ಟ	೧	೩೭೯
ತಕ್ರಾರಿಷ್ಟ	೨	೨೩
ತಕ್ರದ ಯೋಗಗಳು	೨	೨೪
ತ್ಯೂಷಣಾದಿ ಘೃತ	೨	೭೬
ತಕ್ರದ ಗುಣ	೨	೮೩
ತಕ್ರಾರಿಷ್ಟ	೨	೮೪
ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೮
ತೇಜೋವತ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೬೮
ತ್ಯೂಷಣಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೭೮
ತ್ವಗಾದಿ ತೈಲ	೩	೨೫
ತೇಜೋಹ್ವಾದಿ ದಂತಮಂಜನ	೩	೫೦
ತಿಲಾದಿ ಚೂರ್ಣಲೇಪ	೩	೬೯
ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭೮
ತರ್ಕಾರ್ಯಾದಿ ಲೇಪ	೩	೮೧
ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಚತುಃಸ್ಥೇಹ	೩	೧೦೫
ತ್ರಿಫಲಾ ಕಷಾಯ	೩	೧೪೪
ತಕ್ರಾದಿ ಧಾವನ	೩	೧೭೪

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ದಕಾರಾದಿ		
ಮೈದೇನೇ ಪ್ರಾಪೇಶಿಕ ರಸಾಯನ	೧	೫೦
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೯
ದಶಮೂಲ ಘೃತ	೧	೨೧೩
ದಂತೀ ಹರಿತಕೇ	೧	೨೧೫
ದುರಾಲಭಾದಿಘೃತ	೧	೨೯೩
ಧಾತಕ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೫೮
ದಂತ್ಯರಿಷ್ಠ	೨	೩೭
ದಶಮೂಲ ಘೃತ	೨	೭೬
ದುರಾಲಭಾಸನ	೨	೯೦
ದುರಾಲಭಾದಿ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೭
ದಾಡಿಮೂದಿ ಘೃತ	೨	೧೨೦
ದಂತೀ ಘೃತ	೨	೧೨೧
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೨೧
ದಾರ್ವಿ ಘೃತ	೨	೧೨೨
ದಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೬೮
,, (ಕಾಸ)	೨	೧೯೨
ದ್ವಿಪಂಚಮೂಲಾಶ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೨೦೦
ದೀಪನ ಪಾಚನ ಗಣ	೨	೨೨೦
ದಾಹ	೨	೪೦೧
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೩	೨೭
ದಾರ್ವಿ ರಸ ಕ್ರಿಯ	೩	೨೩೩
ದೇವದಾರ್ವಾದಿ ಶೈಲ	೩	೬೦
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಅಲ್ಪಿಸ್ಥಿತನ	೩	೬೨
ವೃಷ್ಟಿ ಪ್ರದಾನರ್ತಿ	೩	೬೫
ದೇವದಾರ್ವಾದಿ ಕಲ್ಕ	೩	೭೭
ದಂತ್ಯಾದಿ ಲೇಪ	೩	೮೧
ವಂಡಕ	೩	೯೩
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	೩	೧೪೦

ಪಿಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ದಧಿ	೩	೧೭೫
ಧಕಾರಾದಿ		
ಧಾತ್ರೈದಿ ಘೃತ	೧	೩೫೮
ಧಾತ್ರೈವ ಲೇಹ	೨	೧೩೧
ಧಾತ್ರೈರಿಷ್ಟ	೨	೧೩೩
ಧೂಮ ಪಾನ (ಕಾಸ)	೨	೧೮೩
ಧೂಮ (ಕ್ಷತಕಾಸ)	೨	೧೯೮
ಧಾತ್ರೈದಿ ಕವಲ	೩	೫೫
ಧಾತ್ರೈ ರಸ ಕ್ರಿಯೆ	೩	೬೭
ಧಾತಕ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೭೪
ಧಾವನ ಬಸ್ತಿ	೩	೧೭೪
ನಕಾರಾದಿ		
ನಾಗಬಲಾ ರಸಾಯನ ಛೇದನ	೧	೨೬
ನೀಲಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೧
ನಕ್ರಾಂಡ ಪಾಕ	೧	೭೯
ನೀಲಿನ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೬
ನಾಡೀ ಸ್ವೇದ	೧	೨೮೭
ನಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂಜನ	೧	೩೨೭
ನಾಗರ ಘೃತ	೧	೪೨೩
ನೀಲಿನ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೪೨೭
ನಾಗರಾದಿ ಘೃತ	೨	೩೦
ನಿರೂಹ ಬಸ್ತಿ	೨	೩೫
ನಾಗರಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨	೮೬
ಸವಾಮಸಚೂರ್ಣ	೨	೧೨೫
ನಾಗರಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೨	೬೧
ನಾಗರಾದಿ ಅಶ್ವೇತನ	೩	೬೨
ನಿರ್ಗುಂಡೀ ತೈಲ	೧	೧೦೬
ಪಕಾರಾದಿ		
ಪ್ರವಾಳ	೧	೧೭

ದಿವ್ಯಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಪಿಪ್ಪಲೀ ರಸಾಯನ	೧	೩೯
	೧	೪೦
ಪಮಸ್ಯಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೦
ಪುನರ್ನನಾ	೧	೫೦
ಪದ್ಮಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೧
ಪ್ರವಾಲ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ಪಿಪ್ಪಲಾಸ್ಯಾ ಘೃತ	೨	೩೧
ಪೇಯಗಲು (ಮೂಲ ವ್ಯಾಧಿ)	೨	೪೭
ಪಿಚ್ಚಾ ಬಸ್ತಿ	೨	೮೨
ಪಂಚಮೂಲಾದಿ ಘೃತಿ	೨	೭೭
ಪಿಪ್ಪಲಾಸ್ಯಾ ಚೂರ್ಣ	೨	೮೦
ಪೇಯಗಲು	೨	೮೨
ಪಿಂಡಾಸವ	೨	೯೧
ಪಿಪ್ಪಲಾಸ್ಯಾ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೭
ಪಥ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೨೧
ಪಿಪ್ಪಲಾಸ್ಯಾ ಲೇಹ	೨	೧೯೭
ಪದ್ಮಾಕಾದಿ ಲೇಹ	೨	೨೦೪
ಪ್ರಮಥೈ	೨	೨೧೭
ಪಿಣ್ಡಾಕಾದಿವರ್ತಿ	೩	೪
ಪಿಪ್ಪಲಾದಿವರ್ತಿ	೩	೪
ಪುನರ್ನಾನಾದಿ ಮಿಶ್ರಕ ಸ್ನೇಹ	೩	೧೩
ಪಾಷಾಣ ಭೇದಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೧೭
” ಘೃತ	೩	೧೭
ಪುನರ್ನಾನಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೧೮
ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಾದಿ ತೈಲ	೩	೨೪
” ಕ್ಷಾರ	೩	೨೫
ಪಥ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೨೫
ಪಾಶಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೨
ಪಂಚಕೋಲಾದಿ ಗುಟಿಕಾ	೩	೫೧

ತೀರ್ಥ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಪೀಠಕ ಚೂರ್ಣ	೩	೫೨
ಪಾಠಾದಿ ಮುಖ ದಾವನ	೩	೫೪
ಪದ್ಮಕಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೩	೬೧
ಗ್ರಿಯಂಗ್ವಾದಿ ಬಿಡಾಲಿಕ	೩	೬೧
ಸಿಪ್ಪಲ್ಯಾದಿ ರಸ ಶ್ರೇಯ	೩	೬೬
ಪ್ರಪಾಂಡರೀಕಾದಿ ತೈಲ	೩	೬೯
ಸಿಪ್ಪಲ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೭೭
ಸಿಲುಪಣ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭೮
ಸಿಣ್ಯಕ ತೈಲ	೩	೧೦೬
ಪ್ರಸಾರಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೪
ಸಿಪ್ಪಲ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೧೬೯
,, ಧಾವನ	೩	೧೭೫
ಪಯಸಾನಿ ಯೋಗ	೩	೧೭೮
ಪುಷ್ಪಸಿಗ ಚೂರ್ಣ	೩	೧೭೫
ಫಕಾರಾದಿ		
ಫಲ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭೮
ಬಕಾರಾದಿ		
ಬ್ರಹ್ಮ ರಸಾಯನ (೧ನೇ)	೧	೯
ಬ್ರಹ್ಮಸುವರ್ಚಲಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೯
ಬ್ರಹ್ಮ ರಸಾಯನ (೨ನೇ)	೧	೧೧
ಬಲಾತಿ ಬಲಾ ರಸಾಯನ	೧	೨೭
ಬಲ್ಯಗುಣ	೧	೫೩
ಬೃಂಹಣೀಯ ಗಣ	೧	೫೩
,, ಗುಟಿಕೆ (ವೃಷ್ಯ)	೧	೬೬
ಬ್ರಹ್ಮಸುವರ್ಚಲಾ	೧	೩೮
ಬಲಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೫
ಬಿಲ್ವಾದಿ ಆಶ್ವಿಣೀತನ	೩	೬೨
ಬೃಹತ್ಯಾದಿ ಅಂಜನ	೩	೬೨
ಬಲಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೧

ಪೀಠಿಕೆ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಬಲಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೪
ಬಲಾದಿ ಘೃತ	೩	೧೩೯
ಬಲಾ ತೈಲ	೩	೧೬೮

ಭಕ್ತಾರಾದಿ

ಭಕ್ತಾರಾದಿ ಕ್ಷೇರ	೧	೨೮
,, ಕ್ಷೌದ್ರ	೧	೨೯
,, ತೈಲ	೧	೩೦
,, ಯೂಷ	೧	೩೦
,, ಸರ್ಪಿ	೧	೩೦
,, ಪಲಲ	೧	೩೦
,, ಸಕ್ತ	೧	೩೦
,, ಲವಣ	೧	೩೦
,, ತರ್ಪಣ	೧	೩೦
ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨	೮೬
ಭಕ್ತಾರಾದಿ ಕ್ಷೌರ	೨	೯೬
ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಕ್ಷೌರ	೨	೯೭
ಭಾಗ್ಯಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೩
ಭಾಗ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೫೭

ವೈಕಾರಾದಿ

ಮಂಡೂಕಪರ್ಣ ರಸಾಯನ	೧	೩೯
ಮಹಾಶೃಂಗೇ	೧	೫೦
ಮೇದಾ	೧	೫೦
ಮಹಾಮೇದಾ	೧	೫೦
ಮುಕ್ತಾ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ಮರಿಚಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨	೮೧
ಮಧೂಕಾಸನ	೨	೮೯
ಮೂಲಾಸನ	೨	೯೧
ಮಧ್ವರಿಷ್ಠ	೨	೯೨

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಮಂಡೂರವಟಕ	೨	೧೧೬
”	೨	೧೩೪
ಮುಕ್ತಾದಿಚೂರ್ಣ	೨	೧೬೮
ಮನಃಶಿಲಾದಿ ಘೃತ	೨	೧೬೪
”	೨	೧೬೮
ಮೃತ ಸಂಜೀವನ	೨	೩೦೫
ಮಹಾಗಂಧಹಸ್ತಿ ಎಂಬ ಅಗದ	೨	೩೧೦
ಮಾರ್ದವಕರ ಲೇಪ (ವ್ರಣ)	೨	೪೦೧
ಮನ್ಮಥಶಿಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೪೩
ಮಹಾಮಾಯೂರ ಘೃತ	೩	೪೬
ಮೃದ್ವೀಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೫೨
ಮರಿಚಾದಿ ಚೂರ್ಣಾಂಜನ	೩	೬೩
ಮಧುಕಾದಿ ತೈಲನಸ್ಯ	೩	೬೭
ಮಹಾನೀಲ ತೈಲ	೩	೬೭
ಮಸ್ತಾದಿ ಕಲ್ಕ	೩	೭೬
ಮೂರ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭೮
ಮಸ್ತಾದಿ ಉಪನಾಹ	೩	೧೦೪
ಮೂಲಕ ತೈಲ	೩	೧೦೬
ಮೂಲಕಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೫
ಮೂಲಕ ತೈಲ	೩	೧೧೫
ಮಧುಪರ್ಣಾಸದಿ ತೈಲ	೩	೧೪೫
ಮಹಾಪದ್ಮಾ ತೈಲ	೩	೧೪೮

ಯಕಾರಾದಿ

ಯಮಾನೀ ಪಾಡನ	೧	೩೦೦
ಯಮಾನಕಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೮೩
ಯೋಗರಾಜ	೨	೧೭೭
ಯಷ್ಕಾದಿ ನಸ್ಯ	೩	೪೮
ಯವಕ್ಷಾರಾದಿ ಕವಲ	೩	೫೧

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಯವಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೦೬
ಯವಜೂರ್ಣಾದಿ ವರ್ತಿ	೩	೧೭೨

ರಕಾರಾದಿ

ರಜತ ರಸಾಯನ	೧	೩೭
ರಜತ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ರೋಹಿಣ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೮
ರೋಹಿತೃತ ಘೃತ	೧	೪೧೮
ರಕ್ತಸ್ತಂಭನ ಔಷಧ	೨	೪೪
ರಾಸನ್ನ ಘೃತ	೨	೧೭೯
ರಕ್ತಪಿತ್ತಾಧಿಕ ವಿಸರ್ವಾಲೇಪ	೨	೨೬೯
ರೋಪಣ ಕಷಾಯ	೨	೩೯೫
,, ತೈಲ	೨	೩೯೭
,, ಘೃತ	೨	೩೯೭
,, ಔಷಧ	೨	೪೦೩
ರಕ್ಷೋಘ್ನಾದಿ ಪ್ರಥಮನ	೩	೪
ರೋಹಿಷಾದಿ ನಸ್ಯ	೩	೪೦
ರಾಸನ್ನಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೫
ರಾಸನ್ನ ತೈಲ	೩	೧೧೩
ರಾಸನ್ನಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೫
ರಾಸನ್ನಾದಿ ಪರಿಷೇಕ	೩	೧೬೯

ಲಕಾರಾದಿ

ಲಶುನ ಕ್ಷೀರ	೧	೨೦೫
ಲೋಧ್ರಾಸವ	೨	೨೩೨
ಲೇಪ	೧	೨೮೭
ಲಶುನಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೨೫
ಲೇಹ (ಕಾಸ)	೨	೧೮೯
ಲೋಧ್ರಾಧಿ ಬಿಡಾಲಕ	೩	೬೧
ಲೂಕೃದಿ ನಸ್ಯ	೩	೬೪

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಲಶುನಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೭
ಲೋಹಾದಿ ರಸಾಯನ	೧	೩೬
ವಕಾರಾದಿ		
ವಿಡಂಗಾದಿ ಲೇಹ	೧	೨೫
ವರ್ಧಮಾನ ಪಿಪ್ಪಲೀ ರಸಾಯನ	೧	೪೦
ವಚಾ	೧	೫೦
ವಯಾಸಃ ಸ್ಥಾಪಿನ ಗಣ	೧	೫೩
ವೈಡೂರ್ಯ ಚೂರ್ಣ	೨	೫೩
ವಾಜೀಕರಣ ಘೃತ	೧	೬೮
ವೃಷ್ಯ ರಸ	೧	೬೯
ವೃಷ್ಯ ರಸಗಳು	೧	೭೦
,, ಮಾಂಸ	೧	೭೦
,, ಮಾಷ	೧	೭೧
,, ಶುಕ್ರ ರಸ	೧	೭೧
,, ಮತಸ್ಸ್ಯೆಂಡ ರಸ	೧	೭೧
,, ಪೂಪಲಿಕಾದಿ ಯೋಗ	೧	೭೫
,,	೧	೭೫
,, ಘೃತ	೧	೭೭
,, ದಧಿ	೧	೭೮
,, ಮಗ್ಧ	೧	೭೮
,, ಯೋಗಗಳ ಉತ್ತೇಜನ	೧	೮೦
,, ಕ್ಷೀರ ಯೋಗಗಳು	೧	೮೧
,,	೧	೮೧
,, ಕ್ಷೀರ (೯ನೇ)	೧	೮೨
,, ಕ್ಷೀರ (೧೦ನೇ)	೧	೮೩
,, ,, (೧೧ನೇ)	೧	೮೩
,, ಮಾಷ ಪಷ್ಪಿಕ ಪಾಯಸ (೧೨ನೇ)	೧	೮೩
,, ಪೂಪಲಿಕಾ (೧೩ನೇ)	೧	೮೪
,, ಘೃತ [೧೫ನೇ]	೧	೮೫

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
,, ವಾಂಸಗುಟಿಕೆ	೧	೯೦
,, ವ.ಹೀಷರಸ	೧	೯೦
,, ಭಾಗರಸ	೧	೯೧
ವೈಷ್ಯಮುತ್ಸ್ಯಂತೂ ಮಹಿಷವಾಂಸ	೧	೯೧
,, ಮತ್ಸ್ಯವಾಷಾಡಿ ಪೂರ್ವಿಕೆ	೧	೯೨
,, ವದಾರೀಯೋಗ	೧	೯೨
,, ಅನಕೃತರ ಘೃತ	೧	೯೩
,, ಗುಟಿಕಾ	೧	೯೪
,, ಲಸಿಕಾ	೧	೯೮
ವಾಸಾಡಿ ಘೃತ	೧	೧೩೭
ವಾಸಾಘೃತ	೧	೧೮೦
,,	೧	೨೧೦
ವಚಾಡಿ ಘೃತ	೧	೨೪೦
ವತ್ಸಕಾಡಿ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೮
ವೈಷ್ಯಾಡಿ ಘೃತ	೨	೧೩೫
ವೃಣ ಪ್ರಚ್ಛಾದನ	೨	೩೯೮
ವ್ರಣಾವಚೂರ್ಣನ	೨	೪೦೨
ವರ್ಣಕರ ಲೇಪ	೨	೪೦೨
ವಚಾಡಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೬
ವೈಷ್ಯಾಡಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೧೫
ವಿದಾರಿಗಂಧಾದಿ ತೈಲ	೩	೬೬
ವಲ್ಮೀಕಿಮೃತ್ತಿಕಾದಿ ಉತ್ಪಾದನ	೩	೮೧
ವೃಷಮೂಲಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೫
ವಾತನಾಶಕ ಪರಿಷೇಕ	೩	೧೫೧
,, ಲೇಪ	,,	,,
ವೃಷಕಾಡಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೧೬೯
ವಾರಾಹ ರಸ	೩	೧೭೫
ಕಕಾಸಾದಿ		
ಶಿಲಾಜತು ರಸಾಯನ	೧	೪೩

ಪಿಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಶತಾವರೀ	೧	೫೦
ಶಂಖ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ಶೀರ್ಷವಿರೇಚನ	೧	೧೩೦
”	೧	೧೪೩
ಶತಾವರ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೧	೧೮೨
ಶತ್ಯಾದಿ ಗುಟಿಕೆ	೧	೨೦೩
ಶ್ವೇತಕರವೀರಾದಿ ತೈಲ	೧	೨೫೮
ಸಲ್ಲಿವಾದಿ ತೈಲ	೧	೨೫೮
ಶ್ವದಂಷ್ಪಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೫೦
ಶಿಲಾಜತು ಸ್ಪರ್ಶೋಗ	೧	೩೮೨
ಶರ್ಕರಾರಿಷ್ಕ	೨	೩೮
ಶೂಲನಾರಕ ಘೃತ	೨	೪೭
ಶೀತಕ್ರಿಯಗಳು	೨	೫೦
ಶಿಲಾಜತು ನಟಕ	೨	೧೨೮
ಶತ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨	೧೬೪
ಶೋಧನ ಕಷಾಯ	೨	೩೯೫
” ಲೇಪ	”	”
” ತೈಲ	೨	೩೯೭
” ಘೃತ	”	”
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ವರ್ತಿ	೩	೩
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ಪ್ರಥಮನ	೩	೪
ಶಿಗ್ರುಮೂಲಾದಿ ಯೂಷ	೩	೧೯
ಶೋಭಾಂಜನಾದಿ ಕಲ್ಪ	”	”
ಶತ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೨೮
ಶತಾಹ್ವಾದಿ ಘೂವು		
ಶಶಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೭
ಶರ್ಕರಾದಿ ನಸ್ಯ	೩	೪೮
ಶಿಂಷ್ಪಾದಿ ನಸ್ಯ	೩	೩೦
ಶಿಕ್ಷಾದಿ ಕಫಲ	೩	೧೦

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಶಂಖಾದಿ ನರ್ತಿ	೩	೬೩
ಶ್ರೀವೇಷ್ಣುಕಾದಿಕಲ್ಪ	೩	೭೭
ಶಾಬರ್ಗೇಷ್ಣಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೭೭
ಶ್ವದಂಷ್ಣಾದಿ ತೈಲ	೩	೧೧೦
ಶ್ವಸಣ್ಣಾದಿಘೃತ	೩	೧೩೯
ಶತಪಂಕ ಮಧುಸಣ್ಣಾದಿ ಕೈಲ	೩	೧೫೦
ಶ್ಯಾಮಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೧೭೦
ಶತಾನರೀ ಘೃತ	೩	೧೭೦
ಷಕಾರಾದಿ		
ಷಷ್ಟಿಕ	೧	೧೨
ಷಷ್ಟಿಕಾದಿ ಗುಟಿಕೆ	೧	೭೪
ಸಕಾರಾದಿ		
ಸ್ವರಸ ವಿಧಿ	೧	೨೭
ಸ್ಥಿರಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೦
ಸೂರ್ಯ ಶಾಂತಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೦
ಸರ್ವಾ (ವನಸ್ಪತಿ)	೧	೫೧
ಸೋಮ ,,	೧	೫೧
ಸ್ಫಟಿಕ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ಸೀತೋಪಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೨೯೨
ಸೈಂಧವಾದಿ ಘೃತ	೧	೩೪೦
ಸಮಸಕ್ತ ಘೃತ	೧	೩೫೭
ಸರ್ಪಿಗುಡ (೧ನೇ)	೧	೩೬೯
,, (೨ನೇ)	೧	೩೬೯
,, (೩ನೇ)	೧	೩೬೦
,, (೪ನೇ)	೧	೩೬೦
ಸರ್ಪಿಮೋದಕ	೧	೩೬೨
ಸೈಂಧವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೩೬೫
ಸಂಶವೇನ ಔಷಧ	೧	೪೧೭

ಟಿಪ್ಪಣಿ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಸುನಿಷ್ಠಾಕ ಚಾಂಗೇರಿ ಘೃತ	೨	೫೪
ಸುಧಾದಿ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೭
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಘೃತ	೩	೭
ಸಪ್ತಚೈದಾದಿ ಯವಂಗ	೩	೧೭
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಘೃತ	೩	೨೮
ಸಕ್ತ ಧೂನು		
ಸುನುನ ಅದಿವರ್ತಿ	೩	೬೩
ಸುಖಾವರ್ತಿ ವರ್ತಿ	೩	೬೪
ಸಮಂಗಾದಿ ಕಲ್ಪ	೩	೭೭
ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೇಯರ್ಷಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭೮
ಸಹಚರಾದಿ ಕೈಲ	೩	೧೦
ಸ್ಥಿರಾದಿ ಯಮಕ	೩	೧೪೨
ಸುಕುಮಾರಕ ಕೈಲ	೩	೧೪೫
ಸಂಶೋಧನೀ ವರ್ತಿ	೩	೧೭೨

ಹಕಾರಾದಿ

ಹರಿತಕೀ ನೇಗ	೧	೧೬
ಹೇಮರಸಾಯನ	೧	೩೭
ಹೇಮ ಚೂರ್ಣ	೧	೫೩
ಹಿಂಗು ಸೌವರ್ಚಲಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೦
ಹಪುಷಾದಿ ಘೃತ	೧	೨೦೦
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೨೦೦
,, ಘೃತ	೧	೨೦೦
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಪೃತ	೧	೩೨೨
ಹಳೇ ತುಪ್ಪ	೧	೩೨೭
ಹಪುಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧	೪೨೭
ಹರಿತಕೀ ಫಲಾರಿಷ್ಟ	೨	೩೭
ಹರಿದ್ರಾದಿ ಕ್ಷಾರ	೨	೯೭
ಹರಿತಕೀ ಲೇಹ	೨	೨೦೨

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩	೭
ಹರೀತಕ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೩	೨೪
ಹಂಸಾದಿ ತೈಲ	೩	೪೭
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ತೈಲ	೩	೫೯
ಹರೀತಕ್ಯಾದಿ ಬಿಡಾಲಕ	೩	೬೧
ಹಿಂಸ್ರ ಕಲ್ಪ	೩	೧೭೦

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨

ಚರಕಸಂಹಿತಾ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಯುಷಿಗಳ, ದೇವ, ಸ್ಥಳಗಳ, ಮತ್ತು ಮಹತ್ವದ ಶಬ್ದಗಳ ಸೂಚಿ ಹೆಸರುಗಳು -

ಆತ್ರೇಯ	೧	೭
ವೈಖಾನಸ	೧	೧೦
ವಾಲಖಿಲ್ಯ		"
ಚೈವನ	೧-೩೧, ೧-೭೦, ೭-೧೪	
ವಸಿಷ್ಠ	೧	೩೪
ಕಶ್ಯಪ		"
ಅಂಗಿರಸ		"
ಜಮದಗ್ನಿ		"
ಭರದ್ವಾಜ		"
ಭೃಗು		"
ವಾತ್ಸ್ಯ		"
ಇಂದ್ರ	೧	೪೭, ೧೪೯
ಬ್ರಹ್ಮ	೧	೪೯
ಪ್ರಜಾಪತಿ		"
ಅಶ್ವಿನೀ		"
ದೇವ	೧	೩೧೫
ಯುಷಿ	೧	೩೧೬
ವಿಶ್ವ		"

ಟಿಪ್ಪಣಿ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಗಂಧರ್ವ	"	
ಯಕ್ಷ	"	
ರಾಕ್ಷಸ	೧	೩೧೭
ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸ	"	
ಪಿಶಾಚ	"	
ಅಗಸ್ತ್ಯ	"	
ಗೋ	೧	೫
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	"	
ಹಿಮವಾನ್ ಶೈಲ	೧	೩೭.
ಭೋಗವಾನ್ (ಸರ್ಪ)	೧	೧೮
ಅಗ್ನಿವೇಶ	೧	೩೭
ಚರಕ	"	
ಸಾವಿತ್ರಿ (ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರ)	೧	೩೫
ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿ	೧	೪೭
ಭೃಗು	"	
ಆತ್ರಿ	೧	೪೭
ಅಗಸ್ತ್ಯ	"	
ಪುಲಸ್ತ್ಯ	"	
ವಾಮದೇವ	"	
ಅಸಿತ	"	
ಗೌತಮ	"	
ಪೋಷನ್	೧	೫೭
ಭಗ	"	
ವಜ್ರ	"	
ಚಂದ್ರ	"	
ಭಾರ್ಗವಚ್ಯವನ	"	
ಸಿದ್ಧಾ	೧	೬೦
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ	"	
ರುದ್ರ	೧	೧೦೦

ಬಿಷದ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ	೧	೧೦೧
ವಿಷ್ಣು	೧	೧೦೫
ಹುತಬಕ್ಷ (ಅಗ್ನಿ)	೧	೧೦೫
ಗಂಗಾ	೧	೧೦೫
ಮರುದ್ಗಣ	"	
ಮಾತೃ	"	
ಪಿತೃ	"	
ಗುರು	"	
ತಪಸ್	"	
ಸತ್ಯ	"	
ನಿಯಮ	"	
ಜಪ	"	
ಹೋಮ	"	
ವೇದ ಶ್ರವಣ	"	
ಸಾಧು ದರ್ಶನ	"	
ಪಂಚಗಂಗ (ದೇಶ)	೧	೧೬೪
ಪುನರ್ವಸು	೧	೧೮೭
ಧನ್ವಂತರೀಯರ ಅಧಿಕಾರ	೧	೧೯೫
ಧನ್ವಂತರೀಯ	೧	೧೯೮
ಕ್ಷಾರತಂತ್ರಪದ	"	
ಹರಿತಾಲ	೧	೨೫೯
ತುತ್ತ್ವ	"	
ಪಟಕ	"	
ಕಾಸೀಸ	"	
ಸಜ್ಜೀವಾರ	"	
ಮನಶೀಲ	೧	೨೬೦
ರೋಚನಾ	೧	೨೬೯
ಸಿದ್ಧರು	೧	೨೬೮

ಔಷಧ	ಭಾಗ	ಪುಟ
ಕೈಲಾಸ	೧	೨೯೯
ನಂದನ		”
ಭಿಷಗ್ವಿದ್ಯಾಪ್ರವರ್ತಕ		”
ಶಿಲಾಜತು		”
ಗುಗ್ಗುಲು		”
ಶಲ್ಯಹರ್ತ್ಯಣಾ	೧	೪೨೬
ರೂಪ್ಯಮೂಲ	೨	೨೧೭
ಮಾಕವ್ವಕ		”
ಫುಟಿಕ	೨	೧೬೫
ಅಂಜನ	೨	೧೬೫
ವಂಶರೋಚನ	೨	೧೮೪
ನರೇಷ್ಯನ್		
ನಾಭಾಗ		
ಪೃಷ್ಠಧ್ರಾರಾಜ	೨	೨೦೯
ವಿಷ್ಣು	೨	೩೧೧
ಕೃಷ್ಣ		”
ವೃಶಾಕಪಿ		”
ವಾಸುದೇವ		”
ರೋಹಿತ ಪಿತ್ತ	೨	೩೦೯
ಶಾಲಾಕ್ಯಾತಂತ್ರ	೩	೩೬

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಔಷಧಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣ

ಶ್ರೀ ಜಯದೇವ ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ ಇವರ ಹಿಂದೀ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಈ ಪ್ರಮಾಣ
ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ—

ರಸಾಯನ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಔಷಧ
ಬ್ರಹ್ಮರಸಾಯನ (೧ನೇ)

ಪ್ರಮಾಣ
೧ ಕೊಲಿ

” (೨ನೇ)

ಚೈವನ ಪ್ರಾಶ್ನ
ಹರೀತಕ್ಯಾದಿ ಯೋಗ

”

ಆಮಲಕ ಘೃತ
ಆಮಲಕಾವ ಲೇಹ
ಆಮಲಕ ಚೂರ್ಣ
ವಿಡಂಗಾವ ಲೇಹ
ಆಮಲಕಾವ ಲೇಹ
ನಾಗಬಲಾ ರಸಾಯನ
ಭಲ್ಲಾತಕ ರಸಾಯನ
ಭಲ್ಲಾತಕ ಕ್ಷುದ್ರ
ಆಮಲಕಾಯ ಬಾಹ್ಮರಸಾಯನ ಚೂರ್ಣ

”

ಲೇಹ ಭಸ್ಮ
ಲೌಹಾದಿ ರಸಾಯನ ಚೂರ್ಣ ಮಾತ್ರೈ

೨ ಮಾಸ

೧—೨ ತೊಲಿ

೨—೧ ತೊಲಿ

೩—೬ ರತ್ನ

೨ ತೊಲಿ

೨—೩ ತೊಲಿ

೨ ತೊಲಿ

೧—೨ ತೊಲಿ

೧ ತೊಲಿ

೪ ಮಾಸ

೧—೩ ರತ್ನ

೧—೨ ಹನಿ

೧೬ ರತ್ನ

೨ ರತ್ನ

೨—೨ ರತ್ನ

ವಾಜೀಕರಣ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬೃಂಹಣೀ ಗುಟಿಕ
ವಾಜೀಕರಣ ಘೃತ
ವೃಷ್ಯಯೋಗ
ಅಪತ್ಯಕರ ಘೃತ

೧—೨ ತೊಲಿ

೧ ತೊಲಿ

೧—೪ ತೊಲಿ

೨ ತೊಲಿ

ಜ್ವರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ಘೃತ
ವಾಸಾದಿ ಘೃತ
ಬಲಾದಿ ಘೃತ

೨ ತೊಲಿ

೨ ತೊಲಿ

೨ ತೊಲಿ

ರಕ್ತಪಿತ್ತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಾಸಾ ಘೃತ
ಶತಮೂಲ್ಯಾದಿ ಘೃತ

೨ ತೊಲಿ

೨ ತೊಲಿ

ಔಷಧ

ಭಾಗ

ಪುಟ

ಗುಲ್ಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ತ್ಯೂಷಣಾದಿ ಘೃತ	೩ ತೊಲಿ
,, (೨ನೇ)	,,
ಹಿಂಗು ಸೌವರ್ಚಲಾದಿ ಘೃತ	,,
ಹವುಷಾದಿ ಘೃತ	,,
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ಮಾಸಿ
ಶಲ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	,,
ನಾಗರಾದಿಯೋಗ	೩-೬ ಮಾಸಿ
ಲಶುನ ಕ್ಷೇರ	೧-೨ ತೊಲಿ
ಶಿಲಾಜತು ಪ್ರಯೋಗ	೨-೮ ರತ್ತಿ
ನೀರಿನ್ಯಾದಿ ಘೃತ	೩-೩ ತೊಲಿ
ರೋಹಿಣ್ಯಾದಿ ಘೃತ	ಕ್ವಾಧ ೨ ತೊಲಿ
,,	ಘೃತ ೨ ತೊಲಿ
ತ್ರಯಮಾಣಾದಿ ಘೃತ	೩ ತೊಲಿ
ಅಮಲಕಾದಿ ಘೃತ	,,
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ	,,
ತ್ರಯಮಾಣಾ ಕ್ವಾಧ	ಕ್ವಾಧ ೨ ತೊಲಿ
,,	ಹಾಲು ೨ ತೊಲಿ
ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ವಿರೇಚನ	೧ ಮಾಸಿ
ಭಲ್ಲಾಕಾದಿ ಘೃತ	೨-೪ ಮಾಸಿ
ಪಂಚಕೋಲ ಘೃತ	೩ ತೊಲಿ
ದಂತೀಹರಿತಕೀ ಲೇಹ	೧-೨ ತೊಲಿ
ಪಲಾಶಾದಿ ಕ್ಷಾರ ತೈಲ	೩ ತೊಲಿ

ಪ್ರಮೇಹ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ತ್ರಿಕಂಟಕಾದಿ ಯಮಕ	೩-೩ ತೊಲಿ
ಲೋಧ್ರಾಸವ	೧-೨ ತೊಲಿ
ದಂತ್ಯಾಸವ	೧ ತೊಲಿ
ಭಲ್ಲಾತಕಾಸವ	೧ ತೊಲಿ

ಕುಸ್ವಚಿಕಿತ್ಸೆ ೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಮುಸ್ತಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಬದ್ಧಪಾರದ
 ವಜ್ರಭಸ್ಮ
 ಮಧ್ವಾಸವ
 ಕನಕ ಬಿಂಬರಿಷ್ಟ
 ತ್ರೈಫಲಯೋಗ
 ತಿಕ್ತ ಪಟ್ಟಲಕ ಘೃತ
 ಮುಹುತಿಕ್ತಕ ಘೃತ
 ಮುಹುತಿ ದಿರ ಘೃತ

೪ ಮಸಿ
 ೧-೬ ಮಸಿ
 ೪-೨ ರತ್ತಿ
 ೩-೨ ರತ್ತಿ
 ೧-೨ ರತ್ತಿ
 ೧-೨ ರತ್ತಿ

”

೧-೨ ತೋಲಿ
 ಮಂಜಾನೆ ೧ ರಾತ್ರಿ ೧ ತೋಲಿ
 ೨ ತೋಲಿ

”

೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ದರಮೂಲಾದಿ ಘೃತ
 ಖರ್ಜೂರಾದಿ ಘೃತ
 ಪಂಚಮೂಲ ಘೃತ
 ಸಿಂಧೋಪಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಗೋಕ್ಷುರಾದಿ ಘೃತ
 ಜೀವಂತ್ಯಾದಿ ಘೃತ
 ತಾಲೀಸಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ವಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ
 ಪಂಚಕೋಲಾದಿ ಘೃತ
 ರಾಸನಾದಿ ಘೃತ

೨ ತೋಲಿ
 ೪ ”
 ೨ ”
 ೧ ಮಸಿ
 ೨ ತೋಲಿ

”

೧-೨ ಮಸಿ
 ೨ ತೋಲಿ

”

೪-೨ ತೋಲಿ

೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಮಂಗಳಾದಿ ಘೃತ
 ಲ್ಯಾಣಕ ಘೃತ
 ಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಕ ಘೃತ
 ಮಹಾಮೈಶಾಚಿಕ ಘೃತ
 ಮಶುನಾದಿ ಘೃತ

೪-೨ ತೋಲಿ
 ೨ ತೋಲಿ

”

”

೧-೨ ತೋಲಿ

”

೭ನೇ

”

೧೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪಂಚಗವ್ಯ ಘೃತ
ಮಹಾಪಂಚಗವ್ಯ ಘೃತ
ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಘೃತ
ಜೀವನೀಯ ಯಮಕ

| ತೋಲಿ
|-|| ತೋಲಿ
| ತೋಲಿ
|| ತೋಲಿ

೧೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಮಧುಕಾದಿ ಘೃತ
ಯಷ್ಠ್ಯಾಹ್ವಾದಿ ಘೃತ
ಕೋಲಾದಿ ಘೃತ
ಅನ್ಯತಪ್ರಾಶ ಘೃತ
ಶ್ವದಂಷ್ಟಾದಿ ಘೃತ
ಸರ್ಪಿಗುಡ (೧ನೇ)
,, (೨ನೇ)
,, (೩ನೇ)
,, (೪ನೇ)

|| ತೋಲಿ
,,
,,
|-೧ ತೋಲಿ
|| ತೋಲಿ
೧ ತೋಲಿ
,,
,,
,,
,,

ಸರ್ಪಿಮೋದಕ
ಸೈಂಧವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಷಾಢನಚೂರ್ಣ

೧ ತೋಲಿ
೪ ಮಾಸಿ
೪ ಮಾಸಿ

೧೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪುನರ್ನವಾದಿ ಕಲ್ಮ
ದಂತ್ಯಾದಿ ಪ್ರೇರ
ಗಂಡೀರಾದ್ಯಾರಿಷ್ಟ
ಅಷ್ಟಶತಾನರಿಷ್ಟ
ಪುನರ್ನವಾದ್ಯಾರಿಷ್ಟ
ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಅಯೋರಜಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಕ್ಷಾರ ಗುಟಕಾ
ಗುಡಾರ್ಥಕ ಪ್ರಯೋಗ
ಅರ್ಥಕ ರಸ

೪ ಮಾಸಿ
೨-೩ಪಾವ
೧| ತೋಲಿ
೧|-೨|| ತೋಲಿ
,,
೨ ಮಾಸಿ
೧ ಮಾಸಿ
೪ ರತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾ.
೧ ಮಾಸಿ
೨-೨೦ ಮಾಸಿ
೨ ಮಾಸಿಯಿಂದ ೨೦ ಮಾಸಿ

ಶಿಲಾಜತು ಪ್ರಯೋಗ
ಕಂಸ ಹರೀತಕೇ
ಪಟೋಲಮೂಲಾದಿ ಕ್ವಾಥ
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಘೃತ
”
”

೪ ರತ್ತಿ
೧ ತೋಲಿ
೨ ಪೊಲಿ
|| ತೋಲಿ
| ತೋಲಿ
| ತೋಲಿ

೧೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪಿಪ್ಪಲೃದಿ ಚೂರ್ಣ
ವಿಡಂಗಾದಿ ಕ್ವಾರ
ರೋಹಿತಕ ಘೃತ
ಪಂಚಕೋಲ ಘೃತ
ಪಂಚಕೋಲ ಘೃತ
ನಾಗರ ಘೃತ
ಚಿತ್ರಕ ಘೃತ
ಯವಾದಿ ಘೃತ
ಪಟೋಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಗವಾಕ್ಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ನಾರಾಯಣ ಚೂರ್ಣ
ಹವುಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಸ್ನಹೀಕ್ಷೇರ ಘೃತ
”
ಪಿಪ್ಪಲೃದಿ ಕ್ವಾರ
ಕ್ವಾರ ಗುಟಿಕಾ

೪ ಮಾಸಿ
೨ ಮಾಸಿ
|| ತೋಲಿ
”
”
”
೧ ಮಾಸಿ
|| ತೋಲಿ
೧—೨ ಮಾಸಿ
”
೧—೪ ಮಾಸಿ
೨ ಮಾಸಿ
೩ ಮಾಸಿ
೨—೩ ಮಾಸಿ
೧ ಮಾಸಿ
”

೧೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ತ್ರ್ಯಾಂಶಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಭಲ್ಲಾತಕ ಚೂರ್ಣ
ಪಿಪ್ಪಲೃದಿ ಘೃತ (೧ನೇ)
” (೨ನೇ)
” (೩ನೇ)

೧ ಮಾಸಿ
೧—೩ ರತ್ತಿ
|| ತೋಲಿ
”
”

ಚವ್ಯಾದಿ ಘೃತ	ತೋಲಿ
ನಾಗರಾದಿ ಘೃತ	”
ಸಿಪ್ಪಲಾದಿ ಘೃತ (ಗನೇ)	”
ಅಭಯಾರಿಷ್ಟ	೧ ೨
ಸಂತ್ಯರಿಷ್ಟ	”
ಫಲಾರಿಷ್ಟ	”
ಶರ್ಕರಾಸವ	”
ಕನಕಾರಿಷ್ಟ	”
ಅತಿವಿಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ಮಾಸಿ
ಕುಟಜಾದಿ ರಸಕ್ರಿಯೆ	೪ ರತ್ನಿ
ನಿಲೋತ್ಪಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨ ಮಾಸಿ
ಸಾಠಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨ ಮಾಸಿ
ಸಾವ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೨ ಮಾಸಿ
ಕುಟಜಫಲಾದಿ ಘೃತ	೨ ಮಾಸಿ
ವಾಡಿಮರಸಾದಿ ಘೃತ	೨ ಮಾಸಿ
ಹ್ರೀಬೇರಾದಿ ಘೃತ	ತೋಲಿ
ಸುನಿಷಣ್ಣಕ ಚಾಂಗೇರಿ ಘೃತ	ತೋಲಿ

ಗಜನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಶಮೂಲಾ ಘೃತ	ತೋಲಿ
ಸಂಚಮೂಲಾದಿ ಘೃತ	”
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಗುಟಿಕಾ	೪ ರತ್ನಿ
ಸಧ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧—೨ ಮಾಸಿ
ಅಭಯಾದಿ ಕ್ವಾಥ	೨—೩ ಮಾಸಿ
ಅತಿವಿಷಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ಮಾಸಿ
ಸಿಪ್ಪಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧—೨ ಮಾಸಿ
ಮರಿಚಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೩ ಮಾಸಿ
ಚಂದನಾದಿ ಘೃತ	ತೋಲಿ
ನಾಗರಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ಮಾಸಿ
ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧—೨ ಮಾಸಿ

ವಚಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಕಿರಾತಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಮಧೂಕಾಸವ
 ದುರಾಲಿಭಾಸವ
 ಮೂಲಾಸವ
 ಪಿಂಡಾಸವ
 ಸುಧ್ವರಿಷ್ಠ
 ಪಿಪ್ಪಲಾಸದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಕ್ಷಾರ ಘೃತ
 ಭಲ್ಲಾತಕಾದಿ ಕ್ಷಾರ

ದುರಾಲಿಭಾದಿ ಕ್ಷಾರ

ಭೂನಿಂಬಾದಿ ಕ್ಷಾರ
 ಹರದ್ರಾದಿ ಕ್ಷಾರ
 ಕ್ಷಾರ ಗುಟಿಕಾ
 ವತ್ಸಕಾದಿ ವೇಗ
 ತ್ರಿಫಲಾದಿ ಕ್ಷಾರ

೨ ಮಾಸಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ೧-೨|| ತೇ

”
 ಅಘಿ-ಅತ್ತಿ ತೇ
 ತ್ತಿ ತೋಲಿ
 ೧ಘಿ-ಅತ್ತಿ ತೇ
 ೧ ಮಾಸಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ೪ ರತ್ತಿಯಿಂ
 ೨ ಮಾ
 ೪ ರತ್ತಿಯಿಂ
 ೧ ಮಾ

”
 ”
 ”
 ೪ ರತ್ತಿ
 ೧-೨ ಮಾ

೧೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ದಾಡಿಮಾದಿ ಘೃತ
 ಕಂಟಕಾದಿ ಘೃತ
 ಸುಧ್ಯಾ ”
 ದಂತೀ ”
 ದ್ರಾಕ್ಷಾ ”
 ಹರಿದ್ರಾದಿ ”
 ತ್ರಿವೃಕ್ಷಚೂರ್ಣ
 ಹರೀತಕೀ ಚೂರ್ಣ
 ಆರಗ್ವಧ ಮಜ್ಜಾ
 ದಂತೀ ಕಲ್ಪ

ತ್ತಿ ತೋಲಿ
 ”
 ”
 ೪ ಹನಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ತ್ತಿ ತೋಲಿ
 ೨-೪ ಮಾ
 ”
 ೪ ಮಾಸಿ
 ೧ ರತ್ತಿ

ನಿಶೋತ್ತರ
ವಿಶಾಲಾದಿ ಘಂಟೆ
ನವಾಯಸ ಚೂರ್ಣ
ಮಂಡೂರ ವಟಿಕಾ
ಯೋಗರಾಜ

”

ಶಿಲಾಜತು ವಟಿಕಾ
ಪುನರ್ನಾಲಾ ಮಂಡೂರ
ಡಾವ್ಯಾದಿ ಲೇಹ
ಅಯೋರಜ ಅದಿಚೂರ್ಣ
ಧಾತ್ರೈವ ಲೇಹ
ಮಂಡೂರ ವಟಿಕ
ಗೌಡಾರಿಷ್ಟ
ಬೀಜಕಾರಿಷ್ಟ
ಧಾತ್ರೈರಿಷ್ಟ
ವೈಷಾದಿ ಘೃತ
ಕೇಶರಾದಿ ಘೃತ
ಗುಡುಚ್ಯಾದಿ ಘೃತ

೧—೨ ಮಾಸಿ-

೪ ತೋಲಿ

೧—೪ ರತ್ತಿ

೩—೪ ರತ್ತಿ

೪ ರತ್ತಿ

”

೬ ರತ್ತಿ

೩ ರತ್ತಿ

೪ ರತ್ತಿ

೩ ರತ್ತಿ

೨-೨೩ ತೋಲಿ

೧—೪ ರತ್ತಿ

೧೩-೨೩ ತೋಲಿ

”

”

೩ ತೋಲಿ

”

”

೧೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪಾತಾದಿ ಸಂಧಾನ
ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಮಯೂರಪದ ನಾಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಶತ್ಪಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಮುಕ್ತಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಶತ್ಪಾದಿ ಚೂರ್ಣ
ಲೋಹ ಭಸ್ಮ
ದಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ
ತೇಜೇನತ್ಪಾದಿ ಘೃತ
ಮನಃ ಶಿಲಾದಿ ಘೃತ

೬೦-೪೦ ಹನಿ

೪ ರತ್ತಿ

೩—೪ ರತ್ತಿ

೨—೪ ಮಾಸಿ

೧ ರತ್ತಿ

೧ ಮಾಸಿ

೩—೨ ರತ್ತಿ

೩ ತೋಲಿ

”

”

೧೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಂಟಕಾರೀ ಘೃತ	೨ ತೋಲಿ
ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ಘೃತ	”
ತೋಷಣಾದಿ ಘೃತ	”
ರಾಸನಾ ಘೃತ	”
ವಿಡಂಗಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೪-೧೨ ಮಾಸಿ
ದ್ವಿಕನ್ನರಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧೨ ಮಾಸಿ
ಶತ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪ	೬ ಮಾಸಿ
ದುರಾಲಭಾದಿ ಲೇಹ	೨ ಮಾಸಿ
ದುಃಷ್ಪರ್ಶಾದಿ ಲೇಹ	೧ ಮಾಸಿ
ವಿಡಂಗಾದಿ ಲೇಹ	೨-೨ ರತ್ತಿ
ಚಿತ್ರಕಾದಿ ಲೇಹ	೨ ತೋಲಿ
ಅಗಸ್ತ್ಯಹರಿತಕೀ	೧ ತೋಲಿ
ಸೈಂಧವಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ಮಾಸಿ
ಶರ್ಕರಾದಿ ಲೇಹ	೨ ತೋಲಿ
ತ್ವಗಾದಿ ಲೇಹ	೪ ಮಾಸಿ
ಜೀವಕಾದಿ ಘೃತ	೨-೧ ತೋಲಿ
ಶರ್ಕರಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೧ ತೋಲಿ
ಮಹಿಷಾದಿ ಘೃತ	೨ ತೋಲಿ
ಪಾಠಾದಿ ಕಲ್ಪ	೧-೨ ಮಾಸಿ
ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕಲ್ಪ	೧-೪ ರತ್ತಿ
ದೇವದಾರ್ವಾದಿ ಲೇಹ	೨ ಮಾಸಿ
ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ಲೇಹ	”
” (೨ನೇ)	೪ ರತ್ತಿ
ಪಥ್ಯಾದಿ ಲೇಹ	೧ ಮಾಸಿ
ದೇವದಾರ್ವಾದಿ ಲೇಹ (೨ನೇ)	೧ ಮಾಸಿ
ದಿಶಾಲಾದಿ ಲೇಹ	೧ ಮಾಸಿ
ಸೌವರ್ಚಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ	೬ ರತ್ತಿಯಿಂದ
	೧೮ ಮಾಸಿ
ದಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ	೨ ತೋಲಿ

ಕಟಕಾರೀ ಘೃತ
 ಕುಲತ್ಕಾದಿ ಘೃತ
 ದ್ವಿಸಂಚಮೂಲಾದಿ ಘೃತ
 ಗುಡೂಚ್ಯಾದಿ ಘೃತ
 ಕಾಸಮದಾದಿ ಘೃತ
 ದಾಡಿಮರಸಾದಿ ಘೃತ
 ಹರೀತಕೀ ಲೇಹ
 ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಲೇಹ
 ಪದ್ಮಕಾದಿ ಲೇಹ
 ಜೀವಂತ್ಯಾದಿ ಲೇಹ

|| ತೋಲಿ
 ಗ್ರೆ ತೋಲಿ
 ಗ್ರೆ ತೋಲಿ
 ,,
 ,,
 ಗ್ರೆ-ಗ್ರೆ ತೋಲಿ
 ೨-೪ ರತ್ತಿ
 ೧-೨ ಮಾಸಿ
 ೬-೧೨ ಮಾಸಿ
 ೨-೪ ಮಾಸಿ

೧೯ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಚಾಂಗೇರಿ ಘೃತ
 ಚವ್ಯಾದಿ ಘೃತ
 ಕಿರಾತ ತಿಕ್ತಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಬಿಲ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಚಂದನಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ತಿಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಉತ್ಪಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಕಟ್ಟಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಧಾತಕ್ಯಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಜಂಬವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಸಮಂಗಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಕಪಿತ್ಥಾದಿ ಚೂರ್ಣ

ಗ್ರೆ ತೋಲಿ
 ,,
 ೬ ರತ್ತಿ
 ೧ ಮಾಸಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ,,
 ,,
 ,,
 ೩ ಮಾಸಿ
 ,,
 ೩ ಮಾಸಿ
 ೧-೧೨ ಮಾಸಿ

೨೦ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಚಂದನಾದಿ ಕಲ್ಪ
 ಮುದ್ದಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಮನಶಿಲಾದಿ ಚೂರ್ಣ

೧-೨ ಮಾಸಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ಗ್ರೆ ರತ್ತಿ

೨೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಆಮೃತ ಘೃತ

ಗ್ರೆ-೨ಗ್ರೆ ತೋಲಿ

೨೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಅಷ್ಟಾಂ ಲವಣ

೩ ಮಾಸಿ

೨೫ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ವಚಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಹಿಂಗ್ವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಸ್ವೀರಾದಿ ಘೃತ
 ಏರಂಡ ತೈಲ
 ವೈಷ್ಣವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಪಾಷಾಣ ಭೇದಾದಿ ಚೂರ್ಣ

,, ಘೃತ

ಪುನರ್ನಾವಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಹರಿತಕ್ಯಾದಿ ಘೃತ
 ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಾದಿ ಕಲ್ಪ
 ತ್ರ್ಯೂಷಣಾದಿ ಘೃತ
 ದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಘೃತ
 ಕಶೇರುಕಾದಿ ಘೃತ
 ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಚೂರ್ಣ
 ಉದುಂಬರಾದಿ ಲೇಹ
 ನಾಯೂರ ಘೃತ
 ಮಹಾಮಾಯೂರ ಘೃತ

೨ ಮಾಸಿ
 ೧—೨ ಮಾಸಿ
 ೨ ತೋರಿ
 ೨೨-೫ ತೋರಿ
 ೧೨ ಮಾಸಿ
 ೪ ಮಾಸಿ
 ೨ ತೋರಿ
 ೧ ಮಾಸಿ
 ೨ ತೋರಿ
 ೨ ಮಾಸಿ
 ೨ ತೋರಿ
 ,,
 ,,
 ,,
 ೨ ತೋರಿ
 ೨ ತೋರಿ
 ,,

೨೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪೀಲುಪರ್ಣ್ಯಾದಿ ತೈಲ
 ಕುಷ್ಪಾದಿ ತೈಲ
 ಸೈಂಧವಾದಿ ತೈಲ
 ಅಷ್ಟಕಟ್ಟರ ತೈಲ

೨ ತೋರಿ
 ,,
 1 ತೋರಿ
 1—|| ತೋರಿ

೨೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ದಶಮೂಲಾದಿ ಘೃತ
 ಚಿತ್ರಕಾದಿ ,,
 ಪಂಚಮೂಲಾದಿ ಘೃತ

|| ತೋರಿ
 ,,
 ,,

-- ನೀ ಅಧ್ಯಾಯ

ಶ್ರಾವಣಾದಿ ಘೃತ
 ಬಲಾ ಘೃತ
 ಪಾರುಷಕ ಘೃತ
 ಜೀವಮಾನ ,,
 ಸ್ಥಿರಾದಿ ಯಮಕ
 ಸುಕುಮಾರಕ ತೈಲ
 ಅಮೃತಾದಿ ತೈಲ

|| ತೋರಿ

,,

,,

,,

|—|| ತೋರಿ

|—|| ತೋರಿ

,,

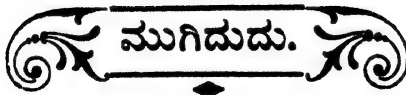
ಇಂನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬಲಾದಿಯಮಕ
 ಕಾಶ್ವರ್ಯಾದಿ ಘೃತ
 ಬ್ರಹ್ಮಚ್ಯತಾವರೀ ,,

|—|| ತೋರಿ

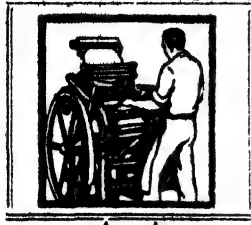
|| ತೋರಿ

,,

ಹೊಂಬಾಳಿ ಬಂಧುಗಳು,
ಗದಗ.

ವಿಷಯ

ಶ್ಲೋಕ

ಪುಟ

ಕೈಬ್ಬಕಾರಣ

ಶುದ್ಧ ಶುಕ್ರದ ಲಕ್ಷಣ

ಬೀಜೋಪಪಾತಜ ನಪುಂಸಕತ್ವದ

ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ

ನಾರ್ಧಕೃತ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವದ

ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ

ಅಸಾಧ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ

ಧ್ವಜಾಂಗಕೃತ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ

ವಿಶದ್ಧ ಆರ್ತವ ಲಕ್ಷಣ

ಸ್ತನ್ಯದೋಷದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ

ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ವೈದ್ಯರ ಚಿಕಿತ್ಸಾ

ಅಂಜನಾದಿ ಲೇಪ

ಗೋಕ್ಷ ಪೀರಾ ಚಿಕಿತ್ಸಾ

ವಿವರ್ಣತಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಸಾರಿವಾದ್ಯ ಲೇಪ

ಅತಿಸ್ನಿಗ್ಧತಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಮುಸ್ತಾದ್ಯಯೋಗ

ಪಿಪ್ಪಲಾದಿ ಕಲ್ಪ

ಹತ್ತು ಔಷಧ ಕಾಲಗಳು

ಬಾಹ್ಯೇಕ

ಪಶ್ಚವ, ಚೇನ, ತೂಲೀಕ, ಯವನ, ಶಕ ಜನರಿಗೆ ಸಾತ್ಕೃ

ಪ್ರಚ್ಯ, ಸೈಂಧವ, ಅಶ್ವಕ, ಅವಂತಿಕ ಜನರಿಗೆ ಸಾತ್ಕೃ

ಮಲಯವಾಸಿಗಳಿಗೆ, ದಕ್ಷಿಣದವರಿಗೆ, ಉತ್ತರದವರಿಗೆ, ಪಶ್ಚಿಮದವರಿಗೆ,

ವ:ಧ್ಯದೇಶದವರಿಗೆ ಸಾತ್ಕೃ.

ಶುಕ್ರದ ೮ ದೋಷಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಕೈಬ್ಬದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣ

ಧ್ವಜಭಂಗಕೃತ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವದಕಾರಣ

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ

ಕ್ಷಯಜ ನಪುಂಸಕತ್ವದ ಕಾರಣ

ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣ

ಅತಿವೈಧುನಕೃತ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಪ್ರದರದ ಕಾರಣ

ಸ್ತನ್ಯದೋಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾ

ಶಾರ್ಙ್ಗೇಷ್ವಾದಿಜಲ

ಸ್ತನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಔಷಧ

ಘನೇನಸಂಘಾತ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಕಿರಾತ ತಿಕ್ತಕಾದಿ ಕ್ವಾಥ

ಜೀವಕಾದ್ಯ ಲೇಪ

ದೌರ್ಗಂಧ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಪತ್ರಾದ್ಯಲೇಪ

ಪಿಚ್ಚಲತಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಗೌರವ ಚಿಕಿತ್ಸಾ

ಪೃತ್ತಿಪರ್ಯಾದಿ ಲೇಪ

ಪ್ರದರ

